

LA RELACIÓ DE LA PEREGRINACIÓ A JERUSALEM
DEL FRANCISCÀ JOAN LÓPEZ (1762-1781)

ANTONI HOMS I GUZMÁN

INTRODUCCIÓ

Dels relats escrits en català per missioners que estigueren a Terra Santa al segle XVIII, el més tardà del qual tenim notícia fins avui és el que ens deixà fra Joan López en tornar a Catalunya el 1781 després de divuit anys de servei a Síria i Palestina. Els altres dos corresponen a dues estades esdevingudes entre 1732 i 1737 i tenen, dintre la similitud amb el de Joan López, característiques diferents.¹ Si els dels pares Pau Pou, català, i Antoni Fluxà, mallorquí, són obres centrades gairebé exclusivament en els detalls del servei religiós i la relació amb l'entorn humà pròxim, en el relat del pare López aquests aspectes queden en segon terme i tenen més protagonisme els fets històrics i polítics que aquest franciscà tingué ocasió de presenciar. La llarga estada a Damasc, ciutat molt més important a l'època que no pas Jerusalem, li permeté

1. Vegeu A. HOMS I GUZMÁN, «Una relació desconeguda sobre Terra Santa: les *Notícies verdaderes*, del franciscà Pau Pou (1732-1737)», a: *Analecta Sacra Tarraconensia*, 73, 2000, p. 87-128, i «Una altra relació sobre Terra Santa: *El llibre de la mia peregrinació* del pare Antoni Fluxà, ofm (1732-1736)», a: *Analecta Sacra Tarraconensia*, 74, 2001, p. 131-285.

una relació més pròpia amb autoritats de rang i un accés més fàcil a la informació del que s'esdevenia a les parts orientals de l'Imperi Otomà.

L'estada prolongada del franciscà a Síria i Palestina s'escaigué sota el regnat de dos soldans: Mustafà III (1757-1774) i Abdul Hamid I (1774-1789), en un context històric marcat per la intensificació del procés que a la llarga havia d'acabar amb la desaparició d'aquest Imperi. La intervenció de Rússia d'una banda –la guerra de 1768 a 1774– i de l'altra les operacions o maniobres constants d'algunes potències europees tendents a desmembrar-lo anaven aconseguint el seu objectiu. El fet que el govern de la Porta estigués prou ocupat a batre's en diversos fronts, l'obligava a desatendre els problemes interiors i això encoratjava alguns caps territorials a intentar desempallegar-se del domini otomà. Un d'aquests intents queda reflectit en el capítol o apartat que López intitula «Breu notícia de les guerres que els cairins mogueren en Palestina i Síria des de l'any 1771 fins lo any 1775», on ens explica com Ali Bey,² volgué intentar la restauració d'allò que havia estat l'Imperi Mameluc, és a dir, la reunificació de Síria, Palestina, Egipte i territoris àrabs com el Hedjaz, on es troba La Meca. Aquest episodi, que tingué ressò a tot Europa, fou viscut per López sobre el terreny mateix i ens l'explica amb detall i exactitud, però en detriment de l'anàlisi serena dels fets i amb aversió envers Ali Bey.

El nostre franciscà era un home de talent, amb facilitat per a l'estudi. Per aquest motiu, al cap de poc d'arribar a Palestina fou enviat al Col·legi que els franciscans tenien a Damasc per a l'estudi de l'àrab, el domini del qual aconseguí en vint mesos i encara fou capaç d'escriure una gramàtica i un vocabulari. També aprengué el grec modern. Era, doncs, un filòleg. Aquesta preparació intel·lectual es reflecteix en el seu escrit en diversos aspectes i la prova n'és que no es perdé mai memòria de la seva relació i acabà essent publicada, fet decisiu que la portà a figurar en la majoria d'històries de la literatura catalana del segle xx, per bé que amb una atenció desigual. També, com tindrem ocasió de veure, merescué l'atenció d'altres estudiosos.

La *Relació de la peregrinació a Jerusalem* fou publicada el 1900. Aquella edició s'inscriví en una tasca de recuperació d'una producció escrita que havia començat molts pocs segles després de la fundació del cristianisme, havia arribat a l'apogeu al segle xv i que al segle xviii

2. Vegeu Ali Bey el-Kebir a l'Apèndix.

es trobava en decadència. De manera paral·lela al ressorgiment del viatge a Terra Santa que es produí a partir del famós *Itinéraire* de Chateaubriand (1811), molts historiadors europeus es llançaren, en el transcurs del segle XIX, però sobretot cap al final, a escorcollar els arxius nacionals i a publicar antics relats de pelegrins, diplomàtics i mercaders a Terra Santa. A Catalunya, fou el canonge de Vic Jaume Collell qui es decidí a dur a terme aquesta tasca de recuperació. La començà amb dos textos, separats en el temps, però units per la temàtica: *Romiatge de la Casa Sancta de Jherusalem, fet per mestre Guillem Oliver, ciutadà de Barcelona*, un relat de 1464 que es conservava al famós manuscrit miscel·lani intitulat *Jardinet d'Orats*, i la *Relació de la peregrinació a Jerusalem*, i els publicà en un volum que era el primer d'allò que aspirava a ser una col·lecció. Sabem que tenia intenció de continuar-la amb la publicació de *La devota peregrinació de la Terra Sancta y ciutat de Hierusalem*,³ perquè l'agost de 1900 havia comunicat que ja hi treballava i demanava públicament informació sobre el seu autor, Miquel Matas, en una revista d'Olot.⁴ El seu propòsit no tirà endavant, però aconseguí que altres estudiosos s'afegissin a la tasca: Josep Pijoan donà a conèixer un altre relat medieval pocs anys després, «Un nou viatge a Terra Santa en català»,⁵ i més tard Joan Baptista Codina i J. M. d'Alòs, preveres, feren una altra aportació, «Romeríes del 1320».⁶

Collell sabia per les *Memorias* de Torres Amat que el manuscrit del pare López es conservava a la casa de la família d'aquest nom a Sant Hipòlit de Voltregà i que fins a les darreries del segle XIX havia romàs allí.⁷ Malauradament, no aconseguí de veure'l perquè la família propietària se n'havia després i no se sabia on havia anat a parar. No li quedà altra sortida, doncs, que acudir al manuscrit que es conservava a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona i aquest és el text que publicà.

El canonge de Vic transcriví molt correctament el text de López, però com que trobà que s'hi notava «lo estat decadent de la nostra

3. Barcelona, 1604.

4. *El Deber. Semanario Católico*, any IV, núm.193, p. 554-555.

5. *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, I, (1907), p. 370.

6. *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, tom XIII, p. 42-48.

7. F. TORRES AMAT, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Barcelona, 1836, article «López (Juan)», p. 347.

llengua en lo sigle passat», es permeté, sense fer-ne nota, de substituir alguns castellanismes pel mot català correcte, com ara 'judío' per 'jueu', 'cuna' per 'bressol', i d'altres. Tampoc no hi posà notes de cap altre tipus ni aclariments sobre personatges citats ni llocs visitats.

Introbable ja fa molts anys l'edició que en féu Jaume Collell el 1900,⁸ el centenari d'aquesta publicació era una bona ocasió per tornar a la llum una obra en prosa estimable d'un període de la nostra literatura i d'un gènere que no estan precisament sobrats de materials a l'abast que en facilitin l'estudi.

L'AUTOR

Les dades biogràfiques que exposem a continuació són extretes del llibre de Jaume Collell i nosaltres les hem pogut augmentar, però de manera no gaire significativa.

Joan López nasqué el 22 de gener de 1730 a Sant Hipòlit de Voltregà (Osona), poble situat al centre de Catalunya a tocar de Vic i a 78 quilòmetres de Barcelona, i fou batejat el mateix dia. Era fill de Joan López, cirurgià, i de Maria Bartrolí. Hi podem afegir que a l'Arxiu del Bisbat de Barcelona hem localitzat un certificat –signat pel Dr. Jaume Salgot, prevere i notari, vicari de Sant Hipòlit de Voltregà– de la seva confirmació pel bisbe de Vic, Ramon de Marimon. L'administració del sagrament tingué lloc a la capella de Santa Maria de la Gleba el dia 30 de juliol de 1734.

Impel·lit per la vocació religiosa, elegí de fer-se franciscà i ingressà en un convent d'aquest orde, llavors el més extensament implantat a Catalunya i el que tradicionalment comptà, fins a l'exclaustració de 1835, amb més efectius. Tenia a prop de casa, a Vic, el convent del Remei, i a Riudeperes, al mig de la plana, el col·legi de Sant Tomàs Apòstol, que era un centre d'estudi,⁹ però pel que diu el mateix López

8. *Catalunya a Palestina. Volum I. Romiatge de la Casa Sancta de Jherusalem, fet per mestre Guillem Oliver, ciutadà de Barcelona (1464). Relació de la peregrinació a Jerusalem y Palestina, escrita per lo reverent P. Joan López, franciscà de Catalunya (1762-1781)*, Barcelona, Impremta dels Germans Subirana, 1900.

9. Antic monestir ocupat per canonges de Sant Agustí, caigué en decadència i el 1560 fou adquirit pel bisbe de Barcelona Jaume Caçador, el qual el féu restaurar i el donà a l'orde franciscà. Fou destinat a centre de formació de framenors i funcionà des

i sabem a través del canonge Collell, vestí l'hàbit de framenor en el convent de Sant Francesc de Barcelona el dia 17 d'octubre de 1751, quan era provincial el pare Saura,¹⁰ i tingué com a professor de novicis el pare Jaume Romaguera.¹¹ Professà el dia 18 d'octubre de l'any següent, als 22 anys complerts. Pel que fa al camí sacerdotal, a l'arxiu esmentat més amunt hi hem trobat també un document del dia 6 d'abril de 1753 en el qual fra Llorenç Martí, lector jubilat, antic definidor, doctor i catedràtic de Sagrada Teologia, i Provincial de Catalunya, l'autoritzava a rebre la primera tonsura i els quatre ordes menors, com també el subdiaconat. Els dies 6 i 7 del mateix mes, el bisbe de Barcelona, Manuel López de Aguirre, celebrà ordes generals i el futur missioner rebé els ordes majors amb l'excepció del presbiterat. L'ordenació ja era a prop, però la desaparició dels registres corresponents als anys 1754 i 1755 impedeix de saber-ne la data, la qual es degué produir en aquest lapse, ja que no és enregistrada de 1756 endavant.

Per a l'ingrés en un convent franciscà era necessari conèixer la gramàtica llatina i això ens permet saber que el futur religiós tingué una infància instruïda, per bé que no sabem exactament en què consistiren els estudis que féu. Un cop admès a l'orde, seguí els estudis determinats pel *Plan de instrucció para la Provincia de Cataluña de Padres Observantes de San Francisco*,¹² el qual obligava a cursar tres anys d'Arts, tres de Teologia Dogmàtica, dos de Teologia Moral i Dret Canònic. I després de l'any de noviciat es continuava estudiant llatí i a més Retòrica, Aritmètica i Geometria.¹³

---

del 1564 fins al 1821. Segons P. SANAHUJA, ofm, *Historia de la Seráfica Provincia de Cataluña*, Barcelona, 1959, p. 428, en aquest col·legi estudiaven els novicis més dotats abans que el col·legi de Sant Bonaventura de Barcelona comencés a ensenyar (1635).

10. El pare Antoni Saura fou tres vegades provincial de Catalunya: els triennis 1730-1733, 1740-1743 i 1750-1753. En el Capítol de l'orde de 1750 a Roma fou elegit definidor general. Fou també consultor de la Suprema Inquisició i examinador sinodal dels bisbats de Barcelona i Girona. Morí el 3 de gener de 1757.

11. Figura com a ja mort en la congregació de Barcelona de 1769.

12. Manuscrit núm. 962/8 de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona. No hi ha cap data ni nom d'autor, però en una capsa catalogada com a manuscrit número 1.948 i que conté diversos quaderns amb inventaris de llibres de la biblioteca del convent de Sant Francesc, al foli 67 del quadern número 1 hi trobem un *Plan de estudios para la provincia de Cataluña. Hecha por el R.P. Francisco Montes*.

13. P. SANAHUJA, *Historia de la Seráfica Provincia de Cataluña*, p. 433-434.

La major part de la bibliografia que López manejà per a la seva formació era en llatí, i tant si era manuscrita com impresa, però el castellà ja tenia una presència molt acusada en els convents catalans des de feia temps, perquè era la llengua d'escriptors religiosos de gran prestigi que la impremta feia fàcilment accessibles. Els teòlegs catalans continuaven servint-se del llatí per tradició i imprimien també en aquesta llengua, perquè garantia una difusió inigualable, però quan abandonaven el llatí havien de servir-se del castellà, perquè l'edició en català era difícilment viable des del punt de vista econòmic. Als novicis, doncs, els calia estudiar i practicar l'idioma de Castella, si pensaven dedicar-se a la predicació de solemnitat o aspiraven a publicar llibres. El *Plan de Instrucción* esmentat diu sobre aquest punt: «*El librito de la doctrina cristiana y de la Regla se pondrá también en castellano para que así empiecen los novicios a ejercitarse en hablar este idioma*». A tots els noviciats dels Països Catalans, al costat del perfeccionament del llatí, es devia prestar una gran atenció a l'aprenentatge del castellà, precisament pel fet que aquesta no era la llengua dels estudiants. L'ensenyament d'aquest idioma no anà, almenys pel que fa al Principat, en perjudici de la llengua de la terra, la qual era imprescindible en la predicació i en la relació amb els fidels, especialment els de les capes populars.¹⁴ No s'ha d'oblidar que durant bona part del segle XVIII les gramàtiques de la llengua llatina continuaren fent servir el català com a llengua vehicular i tampoc no mancaren els corresponents diccionaris. Al catàleg de llibres de la Biblioteca Mariana del Col·legi de Sant Francesc de Barcelona,¹⁵ hi trobem el

---

Vegeu també l'interessant estudi de C. MILLÀS I CASTELLVÍ, «Una aproximación a los planes de estudio y a las bibliotecas de los franciscanos en Catalunya (siglos XVI-XVIII)», a: *Archivo Iberoamericano*, 221-222, 1996, p. 385-427.

14. Prova d'aquest manteniment del català són els llibres relacionats amb l'ensenyament publicats per J. JANER, *Memòria e instrucció per los novicis de la religió de N.P.S. Francesch de esta provincia de Cathalunya*, Barcelona, Pau Piferrer, 1733, 181 p., i F. PLA, *Manual, instrucció de novicis y novament professors de la Religió de N.P.S. Francesch de la provincia de Cathalunya*, Barcelona, 1755 i 1780, 305 p. És recomanable, en aquest aspecte, el treball de J. BERNADAS I TORNÉ, pvre, «El manuscrit *Explicació de la doctrina christiana d'Escornalbou* i la llengua catalana en el segle XVIII», a: *Analecta Sacra Tarraconensia*, 67 (2), 1994, p. 83-91. És resum de la seva tesi de doctorat.

15. Manuscrit núm. 1490 de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.

Gazophilacium catalano-latinum de Joan Lacavalleria, el *Thesaurum Puerilis*, d'Onofre Pou, el *Promptuari Trilingüe*, de Josep Broch, les *Elegàncies* de Paulo Manucio, la *Summa de Temps*, de Lorenzo Valls, i les *Instruccions per a l'ensenyança de minyons*, de Baldiri Reixac.

A aquests estudis propis d'un religiós, Joan López hi afegí els que féu de llengua àrab anys després a Damasc. No sabem, però, si es limità a dominar la variant dialectal síria per a la predicació i l'assistència a la població de religió cristiana, o si aprengué també àrab clàssic i fins a quin nivell. En tot cas, a la tornada de Terra Santa, el pare López era un home de notable cultura filològica, perquè a les llengües que ja sabia hi afegí l'àrab, el grec modern i, amb molta probabilitat, l'italià, idioma amb gran pes entre la comunitat franciscana que tenia cura dels llocs sants i que era ensenyat als minyons que acudien a les escoles parroquials que tenien aquells religiosos.

Acabada la seva formació i ja ordenat, no sabem què féu fins a l'any 1761 en què demanà autorització per a anar a servir a la Custòdia de la Terra Santa. Encara que el pare López diu que s'adreçà a la cort de Madrid, en realitat qui li atorgà el permís fou l'Obra Pía de la Tierra Santa, organisme establert en temps de Felip IV i instal·lat al convent de San Francisco el Grande, de Madrid, on hi havia un departament anomenat «Cuarto de Jerusalén». Anteriorment, els franciscans dels Països Catalans feien les sol·licituds a les seves autoritats religioses del país o de Roma.

Segons que ell mateix diu, rebé de seguida aquest permís, de manera inesperada, i partí de Barcelona el dia 22 de gener de 1762, justament el dia que complia els 32 anys.

Desembarcà a Sant Joan d'Acre a la primeria de març i el dia 7 partí cap a Natzaret. Pocs dies després començà una gira curta pels santuaris de Galilea, acabada la qual tornà a Acre. En aquesta ciutat rebé les llicències per a anar a Jerusalem. S'embarcà cap a Jafa el 13 de març, hi arribà l'endemà i emprengué el camí de Jerusalem. Entrà a la ciutat santa el 17 del mateix mes i durant els tres mesos següents recorregué els llocs preceptius tant de la ciutat com dels voltants, Betlem i Sant Joan. La propera destinació era Damasc i començà els preparatius per a aquest viatge, el qual calia fer per via marítima i terrestre: de Jerusalem a Jafa; de Jafa a Acre amb barca; d'Acre a Natzaret i d'aquí a Damasc.

El 28 de juny de 1762 arribà a la capital de Síria, començà els

estudis d'àrab i dos anys després, el 26 de febrer de 1764, el custodi de Terra Santa, fra Paolo da Piacenza li atorgà la patent de missioner i confessor de les províncies franciscanes de Llevant que estaven sota la seva jurisdicció. Al cap d'un any llarg, el 6 de juliol de 1765, fou destinat a Jafa com a president i rector de l'hospici. Sense arribar a complir dotze mesos en aquest lloc, el 27 de maig de 1766 anà de rector de Sant Joan de la Muntanya (Ain Karem). Passat un altre any, el 2 de maig de 1767 rebé l'ordre de traslladar-se a Rama per fer-hi també de rector de l'hospici. Aquí féu una estada més llarga, fins a l'11 de setembre de 1770, en què el guardià del Sant Sepulcre i custodi de Terra Santa, pare Lluís de Bastia, transferí Joan López a Nicosia (Xipre) com a president del convent i rector.

Finalment, el dia 24 de novembre de 1774 se li comunicà la que fou la darrera destinació en terres de l'Orient: fou nomenat per fra Domenico da Liviano, president de Terra Santa, lector de llengua àrab i professor del Col·legi de Damasc, perquè coneixia bé aquest idioma. Poc després, el 16 de gener de 1777, el mateix custodi el nomenà president del Col·legi i curat de Damasc.

Si de cada lloc per on passà –Jafa, Sant Joan de la Muntanya, Rama, Nicosia i Damasc–, ens dóna alguna notícia del convent que hi tenen els franciscans, de manera sorprenent no ens diu res del Col·legi de Damasc on s'estigué i dugué a terme la seva activitat com a professor d'àrab. La modèstia franciscana de l'autor ens priva en aquesta ocasió de conèixer com era i com funcionava aquell centre d'estudis, de manera que hem d'acudir a altres fonts per saber-ne algun detall.¹⁶

En aquesta estada, el pare López escriví *Ejercicis espirituales de retiro que feya la V. M. Maria de Jesús de Ágreda. Coordinats per la R. P. Arbiol*,¹⁷ *escrits per Fr. Joan López de la Santa Província de Catalunya. En la ciutat de Damasco, capital de Síria. Any 1776; Ejercici de la Creu que feya [Joan López], i Ejercici de la mort.* I com ja s'ha dit, el nostre franciscà compongué una gramàtica de l'àrab acompanyada d'un vocabulari àrab-espanyol. Tot aquest material es

16. Vegeu Col·legi de la Conversió a l'Apèndix.

17. *Arbiol*: Antonio Arbiol y Díaz (Torrellas, 1651-Saragossa, 1726). Religiós franciscà aragonès. Publicà moltes obres espirituals i exerci càrrecs de responsabilitat dins l'orde. Se li traduí al català *Avisos caritatus per no ferse sacrilegas las confessions sacramentals*, Barcelona, 1737 i Tarragona, s.d.

trobava al convent del Remei de Vic a la darrereria del segle XIX, que és on el veié el canonge Jaume Collell.¹⁸

L'any 1780, segons que ens diu el mateix Joan López, «veent que el país de Llevant no era cómodo per permanèixer en ell tota la vida per les raons sobredites, com i també per no tenir ja aquella salut i forces que se necessiten per habitar en terres dels infiels» –tenia 50 anys–, demanà llicència per a tornar a Catalunya. No tardà a obtenir-la, perquè el 26 de juny de 1780, el mateix Domenico da Liviano l'autoritzava a tornar a la seva província d'origen i li signava una patent perquè fos acollit en tots els convents i hospicis que trobés pel camí. El Discretori de la Santa Custòdia, amb la mateixa data, hi afegí també un document on feia constar els mèrits que Joan López havia contret durant els divuit anys que havia exercit el ministeri apostòlic a Terra Santa. I segons que diu el canonge Collell, entre els papers que pogué veure del pare López hi havia un escrit en favor del pare Joan López datat el 30 de gener de 1784, signat pel pare Francisco Zúñiga, superior del Col·legi de la Conversió de Sant Pau de Damasc.¹⁹

Al cap d'un mes, el 23 de juliol, empenia el viatge de tornada, el qual durà més de sis mesos –no arribà a Barcelona fins al 24 de març de 1781–, i tornà al convent de Sant Francesc. Del 1781 fins al 1790, sembla que s'estigué a Barcelona, perquè un decret del Definitori de 19 d'octubre d'aquest any l'autoritzava, a petició d'ell mateix, a anar-se'n al convent del Remei de Vic amb tots els honors i avantatges de jubilat i exempt. Un cop a la capital d'Osona, el 1796, un decret del Provincial fra Francesc Bofill le'n nomenà president *in capite*. Hi morí el dia 4 de març de 1798 als 68 anys d'edat. No sabem si en els disset anys que transcorregueren des de la tornada a Catalunya foren aprofitats els seus coneixements de grec i àrab per a la preparació d'altres missioners.

18. *Catalunya a Palestina*, pròleg, p. IX-XX.

19. Francisco Sánchez Zúñiga, predicador a Ledesma i pertanyent a la província de Sant Jaume, segons A. ARCE, ofm, *Expediciones de España a Jerusalén*, Madrid, 1958, p. 127. Fou superior del Col·legi del 12 de març de 1783 al 12 d'agost de 1785, H. FACCIO, *Status descriptivus almæ seraphicæ seu Custodiæ et missionis Terræ Sanctæ anno Domini 1951*, Jerusalem, 1951, p. 155.

L'OBRA

a) *El manuscrit*

El manuscrit que publiquem es conserva a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, on té el número 8 del *Catálogo de Manuscritos*. És un volum relligat en pergami de 306 pàgines de 200 x 150 mm. Consta de 151 folis útils + 9 fulls al principi i 5 al final que estan en blanc.

No sabem qui copià el manuscrit que publiquem, si copià de l'original o d'un apògraf, ni amb quin grau de fidelitat ho va fer.

Hi ha paginació d'època, en tinta, que comença en el foli 10 amb el número 1 i arriba al 241, on queda interrompuda. La numeració és correcta fins a la pàgina 183. A continuació, el copista es va saltar dues pàgines i donà el número 184 a la que havia de ser la 186. A fi d'acordar la paginació de la nostra edició amb la del manuscrit, hem donat el número 183 bis a la 183v, i 183 ter a la 184r. Després de la pàgina 241 hi ha paginació moderna en llapis, però només a les pàgines senars. Comença amb el número 243 i arriba fins al 301.

L'escriptura és a tota pàgina, amb un marge esquerre de 25 mm, on hi ha notes. A la dreta, no hi queda marge. No hi ha reclams.

L'enquadernació és d'època en pergami sobre cartró. Al llom, sembla que hi havia hagut un teixell, en el lloc del qual s'hi ha escrit: Viatje a Terra Santa del 1762 al 1781.

Havia tingut tres signatures: a la portada, en tinta, Ar 9.208; a la guarda, 21-3-31, referència repetida al foli 1r; al llom, dues: una escrita verticalment, 2-4-10, i una altra, l'actual, a baix de tot: Ms. 8. B.U.B. En el foli 2, hi diu «Índice de lo contingut en el present llibre», però només hi ha dues línies: «Relació del viatge de Terra Santa» i «Partida de Barcelona».

En el foli 9 v, hi ha escrit: *P. Joan López* i a sota, en lletra diferent, *Ex libris Raymundi Ferrer, Presb. Congre. Oratorii, ann. 1816*.

Ramon Ferrer (Barcelona, 1777-1821) pertangué a la Congregació de l'Oratori, on entrà el 1801. Fou autor de diverses obres i també un bibliòfil molt afeccionat a col·leccionar llibres d'autors catalans. A la Biblioteca de la Universitat de Barcelona es conserva un manuscrit, el 712 del *Catálogo de manuscritos de la Biblioteca Provincial de Barcelona*, on en els folis 69r-76v hi ha un *Índice de los libros y quadernos de la Biblioteca Catalana del P. D. Raymundo Ferrer, Pbro. del Orat.*

de *San Felipe Neri de Barcelona. Año de 1818*, i a continuació, en els folis 77r-88r un *Catálogo de los autores catalanes que se hallan en la Biblioteca del Orden de San Felipe Neri de Barcelona*, però a cap de tots dos no figura la *Relació* del pare López.

Aquest manuscrit va entrar a l'anomenada Biblioteca Pública i Provincial, i després Biblioteca de la Universitat de Barcelona, quan aquesta institució fou formada, l'any 1840, amb els llibres procedents dels convents desamortitzats els anys anteriors.

Als minuciosos inventaris de llibres de les biblioteques franciscanes de Barcelona que es conserven a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona,²⁰ no hi hem sabut trobar la *Relació*, però al *Catálogo de Manuscritos de la Biblioteca Provincial de Barcelona*, sota el número 1.950, adjudicat a un voluminós lligall d'inventaris de biblioteques de convents de Barcelona, al foli 806 trobem una *Peregrinación de Jerusalén. 1762 (M.S.)*, amb la referència de lloc An. 9208, que és una de les signatures que figuren a la portada de la *Relació*.

El pare Joan López elegí per al seu escrit un títol en certa manera enganyós o confusoriari, perquè, d'una banda, la inclusió del mot 'peregrinació' resulta excessiva per a una estada de disset anys en un país, i de l'altra, on menys temps va estar va ser precisament a Jerusalem —uns tres o quatre mesos a tot estirar. L'explicació d'aquesta elecció és que amb el terme 'peregrinació' l'autor es refereix al recorregut que preceptivament els religiosos franciscans de Jerusalem feien pels llocs sants de la ciutat i de les rodalies a fi de conèixer-los i poder-los explicar als pelegrins que els visitaven. Aclarit això, hem de recordar que entre els pelegrins de Terra Santa sempre n'hi hagué que escriviren un diari que tenia com a nucli el recorregut i veneració dels llocs més significatius en la vida de Jesucrist, i això ho feien amb la finalitat, un cop a casa o al convent d'origen, de recordar més fidelment aquella experiència religiosa i també de resseguir per mitjà de la lectura els passos que Jesús havia fet, sobretot en el camí del Calvari. Encara que des de mitjan segle *xvi* corrien impresos llibrets per a seguir aquesta devoció, que era la del viacrucis, a la persona que havia tingut ocasió de recórrer els llocs sants cap no li podia fer reviure l'emoció que havia sentit en l'experiència directa com un d'escrit per ell mateixa i per això molts preferien fer-se un recordatori que els ajudés a practicar

20. Manuscrits núm. 1355 i 1489.

millor aquella devoció a la seva cambra o la seva cel·la.²¹ És perfectament possible que el pare Joan López seguís aquesta tradició i que també escrivís un diari destinat al seu ús particular, que era la relació breu de què ens parla. De fet, això és el que diu al final de la *Relació*: «Esta breu relació que per ma utilitat comencí a escriure-la en Damasc de Síria...».²² Però tampoc no és breu la *Relació*, sinó que té una extensió considerable, perquè un cop de tornada a Barcelona, alguna circumstància que ens és desconeguda el portà a ampliar el seu escrit primigeni i convertir-lo en una descripció àmplia de la Terra Santa, un propòsit que en principi no figurava en els seus plans. Es poden considerar dues possibilitats per a explicar aquesta transformació: l'una que els seus germans de convent li demanessin que escrivís un relat extens per a la biblioteca, i l'altra que hagués sorgit la possibilitat de la publicació, com sembla que ho suggereix la pressa en la redacció –l'autor mateix ens diu que va arribar a Barcelona el 24 de març de 1781 i que va deixar enllestit el relat el 10 d'abril següent–, perquè el pare López, que feia poc que assegurava que escrivia només per a la seva utilitat, acaba dient de manera sorprenent: «Prego a tots aquells que la llegiran [la *Relació*] me discúlprien si en l'escriptura encontren alguns errors i no està amb aquella elegància que gusta als lectors».

b) *Distribució del text i ordre*

El text de la *Relació* fou dividit per l'autor en paràgrafs numerats, però només fins a la pàgina 80, en què arribà al número 42. (Es deixà

21. Entre d'altres memorialistes, coincidiren a Terra Santa amb el pare Joan López el pare Rafael SANDOVAL, el qual deixà un manuscrit, *Viage que hizo el Rdo. Padre Fr. Rafael Sandoval a Tierra Santa en el año de 1766, lo qual escripto todo de su puño, y según el original es como sigue*, Biblioteca Nacional, Madrid, manuscrit núm. 17.566.6. El pare Sandoval fou superior del Sant Sepulcre del 14 de maig al 14 d'agost del 1768 (FACCIO, *Status descriptivus*, p. 56); del 6 d'agost de 1769 al 13 de febrer de 1771 fou superior de Rama (FACCIO, *Status descriptivus*, p. 106). Un altre coetani fou el pare GIUSEPPE ANTONIO DA MILANO, el qual escriví unes memòries intitolades *In Giudea e Galilea (1764-1778). Ricordi publicati sull'autografo dal P. Marcellino da Civezza*, Florència, 1896. Podem utilitzar el testimoniatge d'aquest coetani del pare López gràcies a l'amabilitat de fra Cesare Vaiani, de la Biblioteca Franciscana de Milà, el qual ens ha fet i tramès les fotocòpies del llibre esmentat. Li regreiciem aquesta inestimable col·laboració.

22. P. 304.

d'assenyalar el 33, ja que salta del 32 al 34). A partir de la pàgina 81, desapareix la numeració dels paràgrafs. A més d'aquesta numeració de paràgrafs, López hi posà uns epígrafs a tall de capítols, però sense numerar. Alguns epígrafs no descriuen de manera completa o exacta tota la temàtica que ve abans de l'epígraf següent i per això hem considerat que en alguns punts seria útil afegir entre claudàtors i en majúscules uns altres epígrafs nostres que indiquin al lector de manera més precisa el contingut d'allò que ve a continuació. Hem indicat amb un número en negreta la pàgina del manuscrit.

Encara que la *Relació* es basa en un diari, no segueix sempre un ordre cronològic estricte, sinó que a vegades l'autor avança uns fets o els endarrereix pel fet que s'esdevenen en el lloc on ell es troba, tal com ell mateix ho explica: «He anticipada esta visita perquè no és costum fer-la antes d'entrar a la ciutat santa de Jerusalem i per lo motiu damunt dit la férem antes, i lo mateix succeirà en lo decurs d'esta relació, perquè jo no visití los llocs sants com los visiten los peregrins, sinó uns antes i altres després, segons l'ocasió que tinguí de visitar-los i venerar-los per haver estat ocupat en lo sant ministeri de la missió, i per esta causa visití no una, sinó moltes vegades los llocs sants de Jerusalem i Palestina.»

En el text, hom hi pot distingir nou blocs amb característiques pròpies:

1. Pàgines 3-20: descripció del viatge des de Barcelona fins a Sant Joan d'Acre.

Hi trobem el trasllat a la costa palestina d'uns religiosos que van a servir a la Custòdia de la Terra Santa, però no hi ha informació precisa sobre què ha de fer el pelegrí que vulgui anar a Jerusalem des de Barcelona: no s'hi parla del preu del viatge, ni d'allotjaments, ni del cost dels queviures, ni de distàncies. L'autor es limita a dir-nos que el grup se serveix dels convents de l'orde que hi ha allà on fan escala (Liorna, Alexandria). Creiem que aquesta decisió avala la idea que el nostre franciscà rebutjà deliberadament escriure un llibre apologètic del pelegrinatge per estimular a fer-lo.

L'autor ens parla molt breument de Liorna i també d'Alexandria, per bé que tampoc no s'estén gaire en la descripció. L'última etapa del viatge fou Alexandria-Sant Joan d'Acre.

2. Pàgines 21-32: visita de la Galilea. Muntanya del Tabor, Tiberiades, mar de Galilea, Canà.

3. Pàgines 33-61: trasllat a Jerusalem i visita dels llocs sants de la

ciutat i de Judea: Betlem, Jericó, Sant Joan de Judea. La descripció de la major part d'aquests llocs és sumària, com si el pare López fos conscient que el seu públic ja n'és perfectament coneixedor. No fa esment de les indulgències que es guanyen a cada lloc visitat, decisió que reforça la idea que no escrivia per estimular a fer el pelegrinatge als sants llocs amb aquesta finalitat.

4. Pàgines 62-110: primera estada a Damasc. Descripció de la ciutat, estat de la missió franciscana i narració de diversos enfrontaments amb les autoritats de Damasc. També explica els fets bèl·lics que entre 1765 i 1767 enfrontaren els caps locals de Gaza, Jafa i Acre amb el baixà de Damasc. El nostre franciscà visqué sota l'autoritat de tres d'aquests baixàs: Osman o Utman, de 1760 a 1771, Muhammad Baixà al-Azm, 1772, Mustafà Baixà Bustanji, 1772-1773, i Muhammad Baixà al-Azm, per segona vegada, de 1773 a 1783.

Poques construccions de Damasc cridaren l'atenció del pare López, el qual esmenta la basílica de Sant Joan Damascè, que feia segles que no estava al servei del cristianisme. Havia estat bastida per l'emperador Teodosi (379-395) sobre les restes d'un temple de Júpiter i fou dedicada a Sant Joan. Al segle VIII fou transformada en mesquita per Walid i anomenada en àrab Djami al-Oumawi i en turc Jamea el-Amuy, mesquita dels Omeies. Aquest edifici, realment sumptuós, fou consumit gairebé del tot per un incendi el 1893 i reconstruït. El nostre compatriota Domingo BADIA I LEBLICH, «ALI BEY» opina que només aquesta mesquita és extraordinària i que de les altres no val la pena ni parlar-ne.²³ El francès DE LUCAS, en canvi, troba molt belles les mesquites que veu.²⁴ López també cita l'església de Sant Ananies, que era la casa del sant, i on tornà la vista miraculosament a sant Pau. Entre els edificis no religiosos, no es podia oblidar de la ciutatella de Damasc, la qual és situada encara en una esplanada on hi havia hagut un fort romà, del qual es conserven restes. En l'estat actual, data del començament del segle XIII (1208), feta per Malek el Adil, germà de Saladí. És un recinte rectangular construït a la vora del riu Barada, el qual li serveix de fossat en un segment de muralla. Compta amb dotze torres rectangulars. A l'època, els murs sobrepassaven de poc en alçada les cases

23. *Viatges*, Ed. Barcino, Barcelona, 1934, vol. XII, p. 28.

24. P. LUCAS, *Voyage du Sieur Paul Lucas dans le Levant*, Publications de l'Université de Saint-Étienne, Saint-Étienne, 1998, p. 124.

circumdants i el fossat que l'envoltava tenia de dotze a quinze peus de fondària.

5. Pàgines 111-151: estada com a rector a Jafa i després a Sant Joan de Judea. Visita de Betlem i la Judea un altre cop. Tornada a Jafa i narració de més enfrontaments militars esdevinguts a la regió.

6. Pàgines 152-162: estada a Xipre.

7. Pàgines 163-208: segona estada a Damasc. Descripció del Líban i narració de fets relatius al Col·legi franciscà de Damasc. És especialment destacable el capítol o apartat que intitula «Breu notícia de les guerres que els cairins mogueren en Palestina i Síria des de l'any 1771 fins lo any 1775», on narra amb notable detall –vint pàgines– la rebel·lió dels mamelucs del Caire contra el soldà de Constantinoble, un episodi que està lligat a la història de l'Egipte modern i, més concretament, als seus intents de recuperar la seva independència de la Porta.

Escau de dir aquí que aquests fets tingueren un seguiment notable arreu d'Europa, sobretot en els països que estaven desitjosos de veure la desaparició d'un poder tan amenaçador com era el de l'Imperi Otomà.²⁵ El pare López volgué explicar-los als catalans en un relat que s'avançà de poc temps al que escriví per als francesos el famós VOLNEY, el qual arribà a Síria quan el franciscà ja se n'havia anat. L'autor de *Les ruïnes de Palmira* inclogué un capítol intitulat «Précis de l'histoire de Daher, fils d'Omar, qui a commandé a Acre depuis 1750 jusqu'en 1776», dintre el seu *Voyage en Égypte et en Syrie*.²⁶

25. Molt abans que López en parlés, ja havia aparegut un llibre referit a aquests fets: *Istoria de la guerra accesa nella Soria l'anno 1771 dalle armi di Ali Bey dell'Egitto i continuazione del successo a detto Ali Bey fino a quest'anno 1772, con aggiunte e noti di Giovanni Mariti*, Florència, 1772. Mariti, bon coneixedor de l'Orient proper, no és l'autor del relat, sinó l'editor, ja que segons que ell mateix diu, es limità a publicar un treball escrit per Antonio Mondaini, toscà. Immediatament després de López, S. LUSIGNAN féu imprimir *A history of the revolt of Ali Bey against the Ottoman Porte, including an account of the form of government of Egypt, together with a description of Gran Caire and of several celebrated places in Egypt, Palestine and Syria*, Londres, 1783. No hem pogut consultar aquest llibre. Tampoc no hem vist, D. CRECELIUS, *The Roots of Modern Egypt: A Study of the Regimes of Ali Bey al-Kabir and Muhammad Bey Abu al Dhahab 1760-1775*, Minneapolis, Bibliotheca Islamica, 1981.

26. Fou publicat a París el 1787 en dos volums i sota el títol *Voyage en Syrie et en Egypte pendant les années 1783, 1784 et 1785* i fou traduït de seguida a l'anglès, l'alemany i el neerlandès. El 1799, se'n publicà una edició en italià, però només de la

El nostre franciscà, sense abandonar la neutralitat, no oculta la seva contrarietat per aquesta rebel·lió, capteniment comprensible en l'estranger que es veu atrapat en un enfrontament que li és aliè, però que li trasbalsa l'existència i sap que guanyi qui guanyi, sempre en resultarà perjudicat, perquè si ja era prou difícil la vida dels franciscans en temps de pau, res de bo se'n podia esperar d'uns enfrontaments –innecessaris per a ell– que vinguessin a empitjorar aquella situació.²⁷

8. Pàgina 209-foli 271: descripció de la Síria que conegué l'autor. El cronista es transforma en redactor enciclopèdic i de manera ordenada i sistemàtica exposa els principals trets de cultura i civilització de la Síria del seu temps, però no es pot dir que s'excedeixi en l'extensió ni en l'originalitat, ni de bon tros. La visió del món llevantí que trobem en tots aquests apartats no revela precisament admiració ni comprensió. Per a López, Síria i Palestina són països endarrerits i en plena decadència, estat atribuïble al despotisme cruel, inepte i esterilitzador a què es veuen sotmesos. També la religió musulmana és percebuda com una causa de la degradació imparabile dels habitants. Els seus judicis sobre els sirians, musulmans o llevantins no són, però, gaire diferents dels que emet el seu contemporani Volney. Tant el francès com el català coincideixen en la visió d'endarreriment tècnic dels habitants locals respecte dels europeus. Però a diferència de Volney, López, com fan altres religiosos en els seus escrits, parla dels habitants del país, tant si són cristians cismàtics com si són musulmans, en un to injuriós i de rebuig absolut que es corresponia amb el que els autòctons dispensaven als franciscans i amb l'afegiment de tota mena d'agressions impunes.²⁸ Amb tot, els reconeix alguns trets culturals plausibles, com l'hospitalitat, la religiositat, en general, i també admet el comportament noble i generós a títol individual d'algunes persones. Exponent fidel

---

part d'Egipte. Nosaltres ens hem servit de l'edició del *Voyage* publicada per Mouton & Co., París-L'Haia, 1959, amb introducció i notes a càrrec de Jean Gaulmier, i totes les citacions pertanyen a aquesta edició.

27. La «mala premsa» d'aquest personatge entre els franciscans encara era viva al cap de cent anys, com es pot veure en F. PERINALDO DE CASSINI, *La Orden Franciscana en Tierra Santa*, Barcelona, 1907, capítol XII, «Guerra en Palestina», p. 159-172.

28. El 1860, vuitanta anys després de la tornada de López a Catalunya, el Convent de la Conversió fou arrasat i tots els seus religiosos, menys un, morts.

del pensament religiós de l'època, aplaudeix calorosament la indumentària femenina de les musulmanes i cristianes de Síria i Palestina, la qual veu com a model de sobrietat i modèstia per a les seves germanes europees. També es mostra encantat de l'enclaustrament domèstic a què estan sotmeses i de la vida dedicada a «treballar i cuinar, escombrar i altres coses de casa, com és degut».²⁹

9. Folis 272-304: viatge de tornada a Catalunya amb descripció del camí de Damasc a Caifa i d'aquesta ciutat a Barcelona. En contrast amb el viatge que va fer a l'anada a Terra Santa, que ja fou prou llarg (uns dos mesos i deu dies), el de tornada quasi el doblà (quatre mesos i tres dies), perquè hagué de fer una quarantena a Malta. En aquest segon viatge, pogué visitar Gènova i Marsella. A la ciutat italiana, s'hi estigué prop de dos mesos, però aquesta llarga estada i una visita conscienciosa, tal com l'autor diu que va fer, no es reflectí en una descripció proporcionada. Sens dubte no entrava en els seus càlculs incloure el món occidental en el seu relat. Pel que fa a Marsella, se'n sentí decebut i això es tradueix en una referència brevíssima i sense cap interès. D'aquest viatge de tornada, se'n desprenen dades d'interès per a la història de la navegació al Mediterrani abans del vapor: lenti-tud desesperant, inseguretats davant els fenòmens atmosfèrics (calmes prolongades, tempestes sobtades, vent capritxós) i humans (corsaris, pirates), incomoditat extrema, alimentació a l'atzar... Val a dir, però, que el pare López sabé trobar alguna estona grata a bord, com quan, en el viatge d'anada, foren seguits per una «família» de peixos estranys, la pesca dels quals serví d'entreteniment i de compensació gastronòmica alhora.

En la *Relació de la peregrinació de Jerusalem*, hi trobem una sèrie de conceptes i judicis carregats d'una forta hostilitat que són reflex d'una profunda distància entre creences i cultures. Si les agressions de paraula i obra i les extorsions a què eren sotmesos els religiosos catòlics eren un fet innegable que originava l'aversion dels agredits, també és cert que fra Joan López era un home amb disposició combativa ja abans d'anar a Palestina. Només començar la *Relació*, l'autor parla així de la tripulació luterana de la nau holandesa en què sortí de Barcelona: «Lo que més nos admirava era veure esta malvada gent que, encara que enemiga de la fe catòlica, tenia no obstant sos tres temps

29. p. 261.

d'oració, i tot amb gran quietud, al matí, migdia i a la nit, recollint-se en dit temps en la cámara de popa, a on llegia lo capità son punt d'oració i tots amb gran quietud l'oïen». ³⁰ És a dir, li resultava incongruent que gent que ell donava per condemnada pogués ser devota. Amb aquesta disposició de condemna i rebuig, que s'estenia també a les varietats del cristianisme oriental fora de l'obediència romana, no ens pot estranyar que López veiés la religió mahometana com una mera creació infernal no mereixedora ni de ser analitzada: «No me detindrè en referir lllargament los errors i porqueries d'estes sectes per ser en tot lo món notoris...», ³¹ diu amb contundència.

No sabríem dir si els prejudicis eren conseqüència del fanatisme de l'autor o si era expressió d'una negació mútua, radical i insuperable entre els catòlics, els musulmans i les altres confessions cristianes de l'època. Probablement hi havia una barreja de tot plegat que portava el pare López a utilitzar un llenguatge despectiu i feridor que avui trobem inadmissible.

REFERÈNCIES BIO-BIBLIOGRÀFIQUES

Fèlix TORRES AMAT fou el primer a donar notícia del nostre missioner a les seves *Memorias*. ³² Dóna equivocades les dates de naixement i mort, però sabia que havia compost una «*Gramática árábigo y español y otras cosas tocantes a esta lengua, co-ordenada y escrita por Fr. Juan López de la Provincia de Cataluña en el año del Señor de 1764 en la ciudad de Damasco, capital de Siria*». Aquesta gramàtica, hi afegeix, «*existe o existía en el convento del Remedio de Vich*». Pel que fa a la *Relació* que editem, la situa a la casa de la família López de Sant Hipòlit de Voltregà.

La *Biografía Eclesiástica Completa* ³³ reproduceix la informació de Torres Amat, però hi afegeix que Francisco Cañes, autor també d'una gramàtica de l'àrab, fou deixeble de López. Més aviat devia ser al revés. ³⁴

30. *Relació*, p. 8.

31. *Relació*, p. 214.

32. p. 347.

33. Madrid-Barcelona, vol. 12, 1862.

34. Vegeu Cañes, Francisco a l'Apèndix.

El següent a parlar-ne fou el pare MARCELLINO DA CIVEZZA,³⁵ al cap de més de vint anys. Aquest historiador dels escriptors franciscans presta sobretot atenció al valor documental que té la *Relació* per a la història de la Custòdia de la Terra Santa, de la qual diu: «*E un manoscritto interessantissimo per la storia delle nostre Missioni in Oriente, specialment di quella di Damasco ha notizie e particolari di molta importanza che non incontramo in altre memorie. [...] E via via viene narrando questa bellissima Missione, i frutti que produsse e le terribili persecuzioni che le mossero gli scismatici: insomma é un episodio pieno d'interesse per la storia della fine del XVIII e principio del XIX secolo rispetto alla sorte della cattolica fede in quella città*».

Fins a mitjan segle XX no tornem a trobar notícies del pare López. El pare C. JUÁNIZ publicà un article sobre López,³⁶ i després el pare J. GÓMEZ CRESPO, ofm, «Un misionero y un libro de Tierra Santa injustamente olvidado»,³⁷ que és un comentari detallat de les peripècies passades per Joan López, amb l'afegit d'alguna valoració literària: «*Y sin embargo, la relación del P. López, relativamente corta en extensión, tiene méritos para figurar entre lo mejor que se ha escrito sobre cosas de Levante. Como genuino catalán, el autor no pierde tiempo en lirismos ni filosofías baratas, sino que siempre va derecho al asunto. Excelente observador y captador de realidades pintorescas o trágicas, las describe brevemente con trazos exactos y con un verismo e ingenuidad muy agradables. Y ha de tenerse en cuenta que sus anotaciones no son superficiales, de primera impresión, sino fruto de dieciocho años de vida laboriosa en países cuyo idioma hablaba corrientemente*». Pere SANAHUJA es refereix diverses vegades al seu germà en religió a la seva erudita *Historia de la seráfica provincia de Cataluña*,³⁸ però es basa només en el que en digué Collell.

Entre els historiadors de la literatura catalana, diversos autors han recordat el nostre escriptor, bé que sense estendre-s'hi gaire. Així, J. RUIZ i CALONJA, només l'esmenta a la seva *Història de la literatura catalana*,³⁹ i el situa en el capítol sobre la Decadència i en l'apartat

35. *Saggio di bibliografia geografica, storica, etnografica, sanfrancescana*, Prato, 1879, p. 337-338.

36. *España misionera*, 10 (1953), p. 330-351.

37. *Tierra Santa*, 32 (1957), p. 5-11, 37-43, 69-72 i 101-107.

38. P. 393-394, 457-458,

39. Ed. Teide, Barcelona, 1954, p. 358.

d'obres geogràfiques. Poc després, el mestre de mestres J. RUBIÓ i BALAGUER no l'oblida en la part catalana que li correspon a la *Historia general de las literaturas hispánicas*,⁴⁰ però s'hi refereix de manera molt breu. També J. BARGALLÓ VALLS hi fa una curta referència trenta anys després.⁴¹

Qui més bé ha sabut valorar fins ara l'obra de Joan López en el context de la nostra història literària ha estat el malaguanyat A. COMAS, el qual li dedica cinc pàgines a la *Història de la literatura catalana*.⁴² Aquest autor sabé copsar la vàlua de la *Relació*, de la qual diu: «No es tracta, doncs, d'un relat d'una empresa totalment atzarosa, sinó una descripció de les terres que visità i conegué. Però és precisament la descripció de la vida d'aquests països –llur bigarrament racial i religiós, costums i caràcter de la gent, notícies de monuments i de ciutats, notes d'observació de paisatge, navegacions i viatges perillosos, epidèmies, lluites internes– el que dóna un gran valor de crònica literària a aquesta *Peregrinació* i demostra que el seu autor tenia un sentit d'observació molt viu i molt agut en el context de la nostra història literària».

Un altre autor va dedicar força atenció al relat del frare osonenc des d'un punt de vista diferent, però igualment útil per a mantenir viu el seu record. L'any 1967, Xavier FÀBREGAS publicava un llibre dedicat a donar a conèixer diversos viatgers i aventurers catalans.⁴³ L'autor demostra que és un lector de gran penetració psicològica i fa una descripció molt detallada, exacta i amena de la *Relació* que desperta una gran curiositat envers aquest text i unes ganes imperioses de llegir-lo.

Aquesta persistència en la bibliografia ha contribuït sens dubte a fer que Joan López tingués entrada en el *Diccionari biogràfic*,⁴⁴ la *Gran Enciclopèdia Catalana*, el *Nou Diccionari 62 de la literatura catalana*⁴⁵ i el *Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya*.⁴⁶

40. Dirigida per Guillem Díaz-Plaja, es publicà a Barcelona en sis volums el 1958. El Dr. Rubió participà en el volum V.

41. *Literatura catalana del segle XVI al XVIII*, Eds. Ariel, Barcelona, p. 130.

42. Escrita en col·laboració amb Martí de Riquer, Eds. Ariel, Barcelona, 1964, vol. IV, p. 516-520.

43. *Catalans terres enllà*, Ed. Bruguera, Barcelona, 1967, p. 101-110.

44. Albertí Editor, Barcelona, p. 558.

45. Edicions 62, Barcelona, 2000, p. 409.

46. Ed. Claret, Barcelona, vol. II, p. 515.

LLENGUA I ESTIL

El pare Joan López nasqué en un àmbit rural de la Catalunya interior on no era fàcil el contacte amb cap altra llengua que la pròpia del país, en aquest cas el català central. A més a més, l'ensenyament que avui anomenem primari el devia fer en la llengua materna, perquè fins al 1768 no es reforçà l'ensenyament del castellà. Amb tot, la formació posterior que rebé al convent, de la qual ja hem parlat, i el prolongat allunyament de Catalunya, vist pel mateix autor com un obstacle per al manteniment de la correcció idiomàtica, fan que en la llengua de la *Relació* hi hagi una notable presència de castellanismes, tant lèxics com sintàctics.

El nostre franciscà devia escriure d'acord amb l'ortografia que havia pogut trobar en els manuscrits i llibres impresos amb l'ortografia catalana tradicional, però no n'hem pogut veure cap escrit autògraf i per tant no sabem com era exactament l'ortografia que usava. La del manuscrit presenta solucions ja consolidades al segle XVIII: *y* grega com a conjunció copulativa i quan actua com a semiconsonant i en la majoria de diftongs; ús del dígraf *ch* al final de paraula; no utilització de l'apòstrof; conjunció *ab* per amb.

Pel que fa al vocalisme, fa els plurals en *-as*.

Respecte al consonantisme, en general, utilitza correctament la *h* etimològica i també utilitza aquesta lletra per separar vocals que no formen diftong: *ahont, diuhen, succehir*; el verb *haver*, a vegades és escrit amb *h* i a vegades sense.

Hi ha una vacil·lació molt gran en l'ortografia dels sons [z] i [s], ja que trobem *z*, *s* i *ss* per a aquest dos sons: *peossos, pasar, messa* (d'altar), *allessores, pocessiò, cassas, messos, assò/asò, rassa, Gassa* i *Gaza* (ciutat), *francesos, mahonessos, proessas, tressor, abussos, asistencia, encessas, cassori, llissas, envez* (envers), *viveza, llanza, llanzada, bonanza, descalzàs, pobreza, començar* (i totes els derivats), *plaza, paiz, paizos, benaventuranzas, balza, embarazada, dolza, abrazar, mudanza, amenazar, fortaleza, cazar, canzats, alianza, matanza, calzotets, calzas, nobleza, carrozas, incapaz, mancanza, ordenanzas, tardanza, izleta, izquérem, Franza, izraelitas, raguzea* (de Ragusa).

El so fricatiu palatal sord és representat amb la lletra *x*, però hi trobem també *puix, peix*, -escrit una vegada *peig*.

El so africacat té també una grafia vacil·lant: *mitg, patxorra, dichós*.

El grup *tz* se simplifica normalment en *-s-* o *-z-*: *martirisar*, *horrorsisar*, *encolerisat*.

Les desinències de l'imperfet d'indicatiu són escrites sempre amb *b*: *menjaba*, *estaba*.

Quan és escrit sempre *quant*, tant si és temporal com si és quantitatiu.

Els encontres de pronoms febles es resolen amb aglutinació gràfica: *sen*, per *se'n*; *si*, per *s'hi*; *ni*, per *n'hi*; i el mateix passa quan van darrera el verb: *anarsen*, *trobarsi*.

Dos pronoms en contacte es contrauen: *sels vehuen*, *nol veu*.

Els pronoms febles, com passa amb els articles, solen perdre la seva vocal quan van darrera d'un mot que també acaba en vocal: *nons vehuen*.

Els verbs en infinitiu, sempre són en *-r*, fins i tot els paroxítons de la segona conjugació acabats en *-re*: *traurer*, *veurer*, *viurer*.

Varietat de demostratius: *aquest*, *aquesta*, *aquell*, *aquella*, *est*, *esta*.

Pel que fa als possessius, López se serveix dels àtons i dels forts: *mos*, *sos*, *lo meu*, *el meu*, *la seva*, *la sua*.

El numeral dos és invariable en femení.

Utilització dels pronoms febles quasi sempre en la forma plena, encara que el pronom vagi davant del verb: *lo han...*, *nos han...*

Pel que fa a la morfologia verbal, les desinències de la primera i segona persones del plural del present mantenen, en general, la vocal *a*, en la primera conjugació. En el present de subjuntiu, la desinència no té una *i* com trobem avui en el català central, sinó una vocal neutra: *entenga*, i també la terminació en *-ia*: *enténguia*, *sàpia*, *concedèsquia*,

Un ús del perfet perifràstic limitat a verbs com *veure*, *visitar*, *observar*, *notar* –però *repari*– i a algun altre com *passar*.

El plural d'home sempre *hòmens*.

En morfosintaxi, hi trobem:

L'article masculí és sempre *lo/los*, però si la paraula anterior acaba en vocal, a vegades l'article perd la seva: *quel* per que el, *diguél vers* per digué lo vers.

Així l'article singular es contreu amb les proposicions *a* i *del*.

Hi ha una gran abundància de castellanismes. N'hi ha de diversos tipus: escrits amb la forma ortogràfica correcta de la llengua original: *palacio*, *zarza*, *malezas*, *rezar*, *llanto*, *saquear*, *estancia*, *continuo*, *enfermar*, *pegarse* (encomanar-se, una malaltia), *enfermedad*, *solio*, *antigua*, *párroco*, *grey*, *cerca*, *lago*, *cupulilla*, *envidia*, *prendas*

(qualitats), *excepto, antes, sustos, pendencias, arriero, acercar, sombrero, bárbaros, pues, enredos, júbilo, Niño (Jesús), contento, bullicio, celda, bóveda, quizás, damasquino, despeñadero, luego, apretar, modo, tino, encontrar, rato, laberinto, ruido, apaciguar, cabos, dicho, fosos, menos, víveres, desempeño, despedir, recado, detrás, torpe, magnate, rebelde, pelear, alhajas, jeque, libre, lance, atrás, olas, hospedar, terremoto, dominicano, recinto, género, veneno, terreno, encima, europeo, cebada, enfado, tieso, limpiar, barato, cuidado, arder, mamelucos, grande (home poderós), apretura, aposentarse, refriega, émulo, individuos, godos, treguas, alfombras, prisioneros, mediana, empleo, aposento, turquillos, soborno, cegarse, conato, caudal, despedazaban, pitanza, aguardar, teatro, golfo. N'hi ha d'escrits amb forma ortogràfica avui no admesa: *cruzero, crusero, trassero.**

Escrits amb adaptació a l'ortografia catalana: *ditxa, ditxosa, gozant, enterros, sust, demés, hermós, baix de, desaiguadero, espaciós, medi (per mitjà), mensager, alarít, alborot, atemorisar, infiels, venenós, apaciguat, repentinament, subornos, pleit, tamany, ensalzat, aplazat, patxorra.*

LA NOSTRA EDICIÓ

Publiquem *La relació de la peregrinació a Jerusalem* amb l'ortografia modernitzada pel mateix motiu que vam adduir en l'edició dels relats dels pares Pou i Fluxà: facilitar als estudiosos de la Custòdia de la Terra Santa i lectors en general, del país i de fora, l'accés a un text força interessant per la seva riquesa en notícies històriques d'aquella província franciscana.

La modernització del text s'ha fet d'acord amb els criteris següents:

- a) Hem fet alguns canvis en la puntuació.
- b) Regularitzem les majúscules, guionets i apostrofació, però deixem en majúscula els noms de càrrecs o jerarquies, d'acord amb el sentit reverencial de l'autor.
- c) Regularitzem el vocalisme àton *a/e* i *o/u*, com també l'ús de la *h*, de *u* i *v*, de *j* i *y*, i de *s*, *ss* i *ç*; suprimim la *h* intervocàlica i final d'acord amb la normativa actual; deixem *ch* per al so africacat palatal només en els castellanismes.

Regularitzem els usos de *tan/tant* i *quan/quant*.

- d) S'ha respectat la morfologia i el lèxic de l'original. S'han

conservat els castellanismes i estrangerismes en general, els arcaïsmes i els vulgarismes. Només hem escrit en cursiva les paraules del llatí i de l'àrab. Les formes com *ab*, *ahont*, *beurer*, *mourer*, *veurer*, *seurer*, *confondrer*, *traurer*, les hem substituït per amb, a on, beure, moure, veure, seure, confondre, treure, etc. Ja hem dit que en el manuscrit el grup *tz* se simplifica normalment en *-s-* o *-z-*: *martirisar*, *horrorisar*, *encolerisat*, *Nazaret*, etc., però nosaltres ens hem estimat més regularitzar-lo: *martiritzar*, *horroritzar*, *encoleritzat*, *Natzaret*, etc.

e) Els topònims i noms de persona s'han deixat en l'idioma que els escriu l'autor.

f) Igualment es respecta la sintaxi. L'autor tendeix a prescindir de *que* en les oracions completives de complement directe, i de *a* entre verb i infinitiu, però restituïm *que* i *a* entre claudàtors quan creiem que això farà més comprensible el sentit de la frase. També mantenim *a* davant el complement directe.

g) De la mateixa manera que regularitzem l'ortografia dels mots catalans, procedim igualment amb els mots que el pare Joan López utilitza presos del castellà o l'italià. En aquesta darrera llengua n'hi ha pocs i gairebé tots són topònims: *Giaffa* (Jafa), *Cipro* (Xipre), *Damasco* (Damasc), *arabo*, *sotterraneo*, *sotterranea*. En castellà n'hi ha molts més, com ja hem vist més amunt.

h) En el text hi ha una notable presència de mots de les llengües turca i àrab. Els hem deixat en cursiva i tal com l'autor o copista els van escriure. Pel que fa als àrabs, més nombrosos, hem procurat explicar-ne el sentit o donar-ne alguna informació, d'una manera molt sumària, a causa del nostre desconeixement absolut d'aquesta llengua. Les notes que hi fan referència es basen en l'*Encyclopédie de l'Islam, nouvelle édition*, Leyden-Paris, 1960 i ss. També hem comptat amb l'ajuda de la senyora Mervat Helmy Aziz, llicenciada per la Universitat Ain Shams (El Caire), a la qual regraduem la seva amable i desinteressada col·laboració.

1] *RELACIÓ DE LA PEREGRINACIÓ A JERUSALEM.**Advertència al qui açò llegirà.*

No és mon ànimo tractar d'intent dels llocs sants de Jerusalem per haver-hi molts autors que acerca d'esta matèria han escrit, sí solament lo que jo vaig veure i notar en ells i lo que en mon curs de la missió succeí, perquè además de ser cosa molt llarga lo tractar de matèria tan dilatada, seria temeritat mia voler añadir o treure cosa alguna de lo molt que ells han escrit. Mon ànimo, pues, no ha estat altre que apuntar lo que en ma dita peregrinació vaig notar i observar, i si lo curiós observa alguna novedad, no ho atribuesca a exageració o hipèrbole, sinó que aixís com totes les coses segueixen la naturalesa dels temps, com est és mudable, aixís mateix se muden les coses de Llevant, i moltes coses que els antics digueren, al present no se registra cosa ninguna d'elles. Açò suposat,[2] dic que, havent-me inspirat Déu, Nostre Senyor, lo visitar la Palestina i llocs sants de Jerusalem, demaní llicència als Superiors, segons lo precepte de nostra regla seràfica que diu: «que aquells que, inspirats de Déu, volen anar a terres de moros o altres infiels, demànen llicència als ministres»,¹ i obtinguda dita llicència no sens miracle, pues havent-hi tants pretendents en la cort de Madrid, i encontrant-me jo sense medi algú, obtinguí la llicència en menos de tres mesos.

Obtinguda, pues, dita llicència, comencí a disposar-me per lo viatge, que en realitat és penós i ple de perills, ja per la navegació i incomoditats que precisament s'han de passar per mar i terra, ja per deixar estos climes i passar a altres molt diferents. Vingueren també en ma companyia quatre religiosos, los tres de la província de Vizcaya, anomenats lo pare Joaquim Eyzaguirre,² pare Manuel Loydi,³ pare Josep de Quevedo⁴, i l'altre d'esta

1. El text entre cometes està subratllat en el manuscrit.

2. *Eyzaguirre*: és correcció nostra d'acord amb la documentació; al manuscrit, 'Ayzezaguirre'. Pertanyia a la província franciscana de Cantàbria. Segons FACCIO, *Status descriptivus*, p. 56, es deia Joaquín Antonio i fou superior del Sant Sepulcre del 15 de novembre de 1763 al 12 de febrer de 1764.

3. *Manuel Loydi*: religiós no identificat. Molt probablement és el religiós de la província franciscana de Cantàbria que FACCIO, *Status descriptivus*, p. 56 cita com a Emmanuel Antonius Legli, superior del Sant Sepulcre del 12 de febrer al 13 de maig de 1763; i més endavant, p. 79, l'esmenta com a Emmanuel Legli i superior del convent de Nicosia del 27 de febrer de 1764 al 27 de febrer de 1765.

4. *Josep de Quevedo*: fou superior de Nicosia del 14 de juliol de 1763 al 26 de febrer de 1764, i de Betlem del 14 de maig al 13 d'agost de 1766, segons FACCIO, *Status descriptivus*, p. 179 i 51.

província de Catalunya, anomenat pare Francisco Pasqual,⁵ i aguardant tots que se [3] proporcionàs bastiment bo, aguardàrem dos mesos en esta de Barcelona i succeí lo que ara diré.

PEREGRINACIÓ A JERUSALEM, ANY 1762.

«*Egredere de terra tua et de cognitione tua, et de domo patris tui, et veni in terram, quam monstravero tibi*». (Gèn. cap. 12).

Sempre la Palestina ha estada aquella terra més estimada, ja d'aquells patriarques antics, ja de molts sants i santes que la peregrinaren i ja de tot lo resto dels fiels cristians, que apar [que] tenen entranyada la innata devoció a ells, pues si no poden visitar-la, alomenos gusten d'oir notícies d'ella, i no és meravella, pues lo mateix Fill de l'Etern Pare l'elegí per sa habitació, i ella [4] fou lo teatro a on se veren les millors persones que ha tingut lo món i tindrà jamai. Esta és aquella terra a on peregrinà lo patriarca Abraham. Esta és aquella terra a on lo unigènit Fill de Déu se deixà veure en carn mortal i conversà amb los hòmens: «*In terris visus est cum hominibus conversatus*». Esta és aquella terra que aquell gran pare sant Jeroni tant aprecià, que deixà les grandeses de Roma per habitar en los deserts de Síria i en la cova de Betlem.⁶ Esta és aquella terra a la qual peregrinà nostre seràfic pare Sant Francesc per contemplar amb més vivesa la Passió de Cristo, nostre bé. Finalment, esta és aquella terra de Canaham, Terra de Promissió, terra desirada i Terra Santa santificada amb la presència de Cristo, Nostre Senyor, i de Maria Santíssima, sa digníssima mare, i la que per nostres pecats s'encontra a l'estat present en un tan deplorable estat com se veurà en lo decurs d'esta relació.

A esta terra, pues, m'encaminí en lo any del Senyor de 1762, dia 22 de gener, amb los quatre mencionats religiosos, seguint lo impuls de la divina inspiració.

[5] I. *Partida de Barcelona.*

[*Port de Barcelona*]

Any, pues, del Senyor 1762, dia 22 de gener, dia en què complia 32 anys d'edat, partí del port de Barcelona, després de celebrada la santa

5. *Francisco Pasqual*: arribà a Terra Santa el 1762. El 8 d'abril de 1768 entrà com a superior de l'hospici de Rama i ho fou fins al començament d'agost de 1769, any en què morí. (FACCIO, *Status descriptivus*, p. 106).

6. *Betlem*: és adaptació nostra a l'ortografia actual. Al manuscrit, s'hi troba sempre 'Belem'.

missa en lo altar de Sant Antoni de Pàdua⁷ i despedit dels religiosos, mos germans i demés amics.

Lo bastiment en què nos embarcàrem era holandès i lo capità era cristià lluterà⁸ o calvinista, o protestant, home miserable i avaro, que ens tractà miserablement, com en lo que diré se veurà.

[*Golf de Lió*]

Era lo dia en què partírem molt clar i, havent eixit del moll de Barcelona entre 8 i 9 del matí, allà en la vesprada nos engolfàrem en lo golfo de Lió,⁹ deixant la terra d'Espanya i Francia a la mà esquerra. Arribada la nit, començà lo dit golfo a fer de les sues i luego sentírem ses inconstàncies, i si bé no hi havia tempestat considerable, però per nosaltres era sobrada, perquè com a poc experts en la navegació, luego nos marejàrem i tota la nit la passàrem en resar lletanies i rosaris. [6] Estava la càmera de popa molt embarassada de tota nostra roba i caixes, i començant lo bastiment a moure's, una caixa queia sobre un, altra sobre altre, amb tal ruido que apareixia lo Judici Final, augmentant açò les veus del capità i mariners.

2. Passada la nit, continuà lo golfo en son acostumat alborot, i nosaltres quedàrem tan marejats que en quatre o cinc dies ni menjàrem, ni resàrem, com a morts o mig atònits. Passat dit temps, començàrem a alçar lo cap i a tenir algunes ganes de menjar, i des d'esta ocasió coneguèrem la misèria del capità, pues veent-nos tan postrats no sols no donà providència perquè nos donassen menjar, però prohibí que es donàs un trago d'aigua. Estava anolat¹⁰ o ajustat lo bastiment per 100 pesos duros¹¹ a fins a Liorna,¹² i altres 100 de Liorna a Sant Joan d'Acre, i que amb esta suma considerable de diner pogués fer bona provisió de víveres, però ell en lo que menos pensà fou en açò,[7] i si bé és veritat que comprà onze gallines, però les deu arribaren vives a Liorna i l'altra s'ofegà en la mar. Hi havia en lo bastiment provisió d'arròs i així començaren a

7. *altar de Sant Antoni de Pàdua*: vegeu Sant Francesc, convent de, a l'Apèndix.

8. *lluterà*: per luterà.

9. *golfo de Lió*: golf de Lleó. Golf de la Mediterrània que s'estén entre el cap de Creus i la desembocadura del Roine (400 kms. aproximadament).

10. *anolat*: noliejat.

11. *pesos duros*: el pes dur era una moneda espanyola d'argent equivalent a vuit rals forts (rals de vuit), encunyada del segle XVI al XIX.

12. *Liorna*: així mateix al manuscrit. Nom català de Livorno. Situada a la costa toscana, aquesta ciutat era un llogarret insignificant fins que fou potenciada pels Medici el darrer quart de segle XVII. El seu port és situat a la costa del mar Lìgur, uns 15 kms. al sud de la desembocadura de l'Arno. Quan López hi passà, era un port franc pròsper, en expansió comercial i demogràfica.

donar-nos un poc d'ell, i al cap de dos o tres dies començarem a menjar carn, i per la grandesa dels ossos estàvem en dubte si era de cavall o de camell. Lo pa anava escàs, lo vi amb mesura, i lo pitjor era la misèria en l'aigua, no perquè faltàs en lo bastiment, sinó per la tacañeria del capità.

S'encontrava un minyonet en lo bastiment, que segons ses obres eren de catòlic, pues sempre amava nostra companyia, i havent-li donat una estampeta d'un sant, la besà i la guardà. Sentia de la manera que ens tractava son senyor, i si bé és veritat que no entenia lo llenguatge nostre, però amb senyes indicava que era catòlic. Un dia entre altres lo encontrà lo capità que ens donava una poca d'aigua, i encontrant-lo amb l'estampa lo volia tirar al mar, i a no haver-lo tret d'entre ses grapes, crec que [8] s'hauria executat, tan estava enfuriat aquell enemic del catolicisme, però li sacudí bé la badana.¹³

3. Instàrem algunes vegades al capità que matàs alguna gallina per refocil·lar-nos, però ell sempre responia que els freres d'Holanda no menjaven gallines. Venia en nostra companya un mercader grec de nació –i a nostre parèixer cismàtic– i est feia d'intèrprete. Instava lo capità que cantàssem los himnes de Corpus, per burlar-se de la Sagrada Eucaristia, però no ho conseguí. Lo pilot del bastiment, escriví i alguns altres mariners eren un poc més racionals. Lo que més nos admirava era veure esta malvada gent que, encara que enemiga de la fe catòlica, tenia, no obstant, sos tres temps d'oració, i tot amb gran quietud, al matí, migdia i a la nit, recollint-se en dit temps en la cámara de popa, a on llegia lo capità son punt de oració, i tots amb gran quietud l'oïen. No percibièmm nosaltres cosa alguna de la llegenda, però lo remato d'ella a nostre [9] oïdo era est: «Bèsties». I nosaltres veníem a comprendre que amb esta paraula los despedia i, en realitat los convenia esta paraula, perquè tots ells eren pitjors que bèsties. Amb¹⁴ esta mala canalla nos embarcàrem, passant-ho malíssimament en lo espiritual i corporal. Algú dirà ara, ¿pues per què nos embarcàrem amb tan mala casta de gent? A açò dic que la culpa fou nostra, i lo motiu no fou altre sinó lo gran desig que teníem de partir luego, no aguardant ocasió més oportuna.

[*Islas Córcega i Cerdeña*]

4. Les islas que vérem de molt cerca foren Córcega i Cerdeña, i les deixàrem a mà dreta. Al novè dia començarem a descobrir terra ferma, i a nostre judici era lo terreno de Gènova i Toscana. Aquí vérem dos peixos

13. *badana*: *sacudir bé la badana* és una expressió castellana que vol dir pegar, assotar algú, com a equivalent d'estovar.

14. *Amb*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'A'. Collell també féu el mateix i transcriví 'Ab'.

que diuen mulars,¹⁵ tan grans que apareixien una grossa tartana,¹⁶ eixint de sos caps dos trompes a modo de dos columnes d'aigua que tiraven quan respiraven.

Passaven¹⁷ molt cerca [10] del bastiment, i volent lo capità tirar-los una canonada, a fi d'apartar-los perquè no danyassen el vaixell, no fou necessari, perquè ells prosseguiren son camí.

Lo dia deu de nostra navegació descobrírem terra de Gènova i Toscana i luego se girà vent fort de tramuntana, no podent-se l'embarcació arri-mar-se a terra, per arri-mar-se al port de Liorna. Lo capità era poc pràctic del Mediterráneo i per esta causa tinguérem molta pena i mala nit, passant-la los mariners amb crits i alborots, midant¹⁸ i remidant la profunditat de l'aigua. A l'últim vingué lo dia onze del nostre viatge, i amb gran treball arribàrem cerca de Liorna, i a les nou del matí donàrem fondo en dit port, dia 1 de febrer de 1762.

[Ciutat de Liorna]

5. Arribats a Liorna, nos encaminàrem al nostre convent, a on encontràrem tres religiosos espanyols que anaven a Terra Santa. Lo un s'anomenava lo [11] pare Francisco Peralta,¹⁹ lo altre pare Francisco Quiñones,²⁰ sacerdots de la província de Madrid, i lo altre Fr. Francisco de Sant Miquel,²¹ descalcet.²² Estaven estos a punt de partir per

15. *mulars*: cetaci del grup dels odontocets, del grup dels delfínids. S'assembla al dofí, però té el musell més curt i ample. Forma grups poc nombrosos (*Diccionari de la llengua catalana*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1995; d'aquí endavant *DIEC*).

16. *tartana*: embarcació provençal cobertada, de dues rodes, amb aparell llatí, generalment d'un sol arbre vertical, amb un petit masteler, remes, destinada a la pesca o al transport de mercaderies (*DIEC*).

17. *passaven*: corregit segons el sentit; el manuscrit diu 'passavant'.

18. *midant*: amidant.

19. *Francisco Peralta*: segons A. ARCE, ofm, *Expediciones de España a Jerusalén*, p. 93, arribà a Terra Santa el 1764 procedent de la província franciscana de Castella, i el 14 de maig de 1766 fou designat superior de Jafa, càrrec que ocupà fins al 6 de juliol de 1767. El 1770 fou superior de Damasc i del 5 de maig de 1774 fins al 10 d'agost de 1775 tornà a ser-ho de l'hospici de Jafa. (FACCIO, *Status descriptivus*, p. 109).

20. *Francisco Quiñones*: fou superior de Jafa del 7 de juliol de 1767 al 21 de setembre de 1767. (FACCIO, *Status descriptivus*, p. 109).

21. *Francisco de Sant Miquel*: era de la província de San Pablo de Descalzos de Castilla la Vieja i passà més de dotze anys a Terra Santa. Fou porter del convent de Sant Salvador, segons ARCE, *Expediciones de España a Jerusalén*, p. 95.

22. *descalzet*: nom popular amb què eren anomenats els frares d'alguns ordes mendicants.

a²³ Alexandria d'Egipte, i veent nosaltres tan bona ocasió, no perdérem temps per librar-nos d'aquell capità enemic de Déu. Un dia i mig estiguérem en Liorna i celebràrem la festa de la Purificació en dita ciutat, i ajustades les coses nostres amb tota prestesa, embarcàrem nostra roba en una altra embarcació que estava de partida i registràrem tot lo que poguérem d'esta bella ciutat.

És petita, però hermosa, i l'aigua del mar entra en molts carrers, i també barques grans. Los carrers i cases són espaciosos i rectes, amb bells temples i una gran plaça. Vérem també una cosa digna de veure, i és l'estàtua del Gran Duc de Toscana,²⁴ tota de bronzo, muntada en un cavall també de bronzo, i 4 estàtues de quatre turcs, de bronzo, i tot obra gran i magnífica. En esta [12] ciutat s'encontren de totes nacions: turcs, judíos, heretges, cismàtics i catòlics, perquè és de gran comerç.

[*Viatge de Liorna a Alexandria*]

6. Lo dia de la Purificació, a les quatre de la tarda, nos embarcàrem en un vaixell raguseu²⁵ –son capità Girolamo Lazarovis, home catòlic i devot– amb los tres religiosos mencionats i férem lo número de 8 religiosos. Lo capità féu bona i abundant provisió de víveres, tant de carn com de peix fresc i salat. Reinaba la tramuntana quan partírem, i encara que lo vaixell caminava en popa, però per ser lo vent tan fort prest nos marejàrem i lo pobre capità se condolia de veure'ns tan postrats i nos esforçava a prendre algun aliment.

[*Costes de Sicilia isla*]

Al cap de dos dies arribàrem a les costes de Sicília, molt cerca de terra, i vérem ses espacioses planures, viles, llocs i ciutats, i començàrem a prendre forces. I com encontràvem bona taula, nos refocil·làrem un poc. Al cap de dos o tres dies tingué[13]rem unes grans calmes i, a nostre parèixer, estàvem²⁶ en los mars de la Morea²⁷ i Esmirna.²⁸

[*Peix particular*]

Estava lo vaixell parat sens moviment algun, i en esta ocasió vérem

23. per a: és rectificació nostra d'acord amb el sentit: al manuscrit, 'de'.

24. *Gran Duc de Toscana*: Ferran I (Florència, 1549-1609).

25. *raguseu*: de Ragusa, ciutat croata de l'Adriàtic (Dubrovnik), d'antiga tradició mercantil. A mitjan segle xv tingué cònsol català.

26. *estàvem*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'estaban'.

27. *Morea*: Nom amb què fou conegut des de l'Edat Mitjana fins a mitjan segle XIX el Peloponès, que és la regió meridional de Grècia que constitueix la península del mateix nom.

28. *Esmirna*: ciutat de Turquia situada a la costa del mar Egeu, al golf d'Esmirna, amb un bon port.

un peix d'extremada hermosura, pintat de diferents colors. Era de la grandesa de cinc a sis passes i de figura redona, que ni se li coneixia cap ni peus, tot pla com una taula.²⁹ Anaven en son rededor 18 o 20 peixos petits fills seus, pues tenien sa mateixa figura. Açò nos serví de molt divertiment, perquè no feien altra cosa que rodejar lo bastiment, i provant los mariners si ne podien prendre algun amb una llança, n'agafaren un de petit i fou un menjar molt delicat. Al cap de pocs dies vérem moltes trombes del mar, i són uns remolins de vent i núvols que atrauen l'aigua del mar i solen ser senyals de tempestat, i estes ho foren, com ara se veurà.

[*Càndia isla*]

[14] 7. Al cap de dos dies de bonança i calma començà a moure's vent i luego nos portà al peu d'una insuleta i tan cerca de terra que vèiem la gent. Prosseguia lo vent i en breu espai nos portà cerca de la isla de Càndia,³⁰ i arribant cerca d'ella la deixàrem a mà esquerra.

[*Tempestat de Càndia*]

Passada esta ínsula, començà lo temps a embrollar-se i lo cel a obscurèixer-se, i lo vent que venia de l'Àfrica a posar-se més furiós, de tal manera que prestament se formà una terrible tempestat que ens posà en evident perill de naufragar. Prepararen los mariners totes les coses i lo temporal anava sempre d'aug[m]ent, de tal manera que lo dia no se diferenciava de la nit per l'obscuritat, pluges, vent furiós, i començant lo dèbil element de l'aigua a alborotar-se, formava olas com a muntanyes. Lo bastiment anava aguantant, i en lo segon dia la tempestat anà d'augment. Lo capità estava [15] pàlido com la mateixa mort i los mariners caiguts d'ánimo. No s'encenia foc ni se menjava res calent. Consideria ara lo piadós lector aquell dich,³¹ que noticiat de lo que diu lo Esperit Sant, que aquells que naveguen la mar contenen sos perills i inconstàncies: «*Qui navigant mare, narrant pericula ejus*».³² Consideria, pues, ara com estariem nosaltres en esta ocasió, aguardant la mort per instants, quan los que vivint d'ofici en la mar estaven com a atònits i atordits. Aquí era fer promeses, resar lletanies i preparar-se per a morir. En lo dia tercer de la tempestat fou pitjor, perquè la proa del bastiment estigué per un bon rato de temps submergida, i pensaven no tornaria a alçar-se. Aquí era lo veure com ni podíem estar ajaguts, ni assentats ni

29. No sabem de quin peix es tracta. La grandària fa pensar en una manta (*Mobula mobular*), i els colors en una rajada de taques (*Raja miraletus*) o una rajada jasiada (*Raja radula*), totes dues varietats endèmiques del Mediterrani.

30. *Càndia*: vegeu Apèndix.

31. *dich*: catalanització del mot castellà *dicho*.

32. Frase subratllada al manuscrit.

menos drets, perquè la vehemència de les olas bambolijaven³³ el bastiment com una lleugera palla. Venia una ola del mar [16] i batia al costat de l'embarcació amb un ruidó com un tir d'artilleria, i amb tanta fúria que una vegada se'n portà algunes pots³⁴ de la popa, entrant l'aigua dins la càmera. Lo capità, encara que molt afligit, però sempre estigué constant, pregant-nos que demanàssem ajuda a Déu, Nostre Senyor, i a Maria Santíssima. D'esta manera anàrem passant aquella horrible tempestat, que durà cerca quatre dies, los quals passats, començà lo temps a aclarir-se i la mar a apaciguar-se, i luego donàrem en vista d'Alexandria d'Egipte, i a l'altre dia, que era lo dia 17 de febrer, entràrem³⁵ en lo port d'Alexandria.

En esta ocasió nos succeí un cas de riure, i fou que venia en lo bastiment un jove liornès, i a l'entrar al port pujaren en l'embarcació molts turcs, com tenen de costum, i veent-los aquel[l] jove, anomenat Giacomo,³⁶ s'assustà de tal manera que féu uns extrems³⁷ i exclamacions [17] com si el venien a matar. Posà mà a sa butxaca i tragué los rosaris, i com a frenètic se volia escondir i deia amb altes veus: «*Io sono cristiano, voglio morire per la fede de Dio, lacciateme stare che sono catolico romano*». ³⁸ Havia vist est home els turcs carregats d'armes i havia conceputat que el volien degollar i fou precis que el capità lo acallàs i lo consolàs dient-li que aquells eren turcs de pau i que no temés.

[*Alexandria d'Egipte*]

8. Arribàrem, pues, lo dia 17 de febrer a la ciutat d'Alexandria d'Egipte després d'haver gastat setze dies en la navegació.

És Alexandria³⁹ ciutat marítima en lo regne d'Egipte, en l'Àfrica, fundada per Alexandro Magno, situada en terra plana i arenosa, abundant de palmes. La ciutat està molt reduïda i se coneix que en algun temps fou molt gran per les ruïnes tan dilatades que es veuen. La Terra Santa⁴⁰ té aquí hospici⁴¹ bell i hermós.

33. *bambolijaven*: cast. *bambolear*.

34. *pots*: per posts, taules del vaixell.

35. *entràrem*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'encontràrem'.

36. *Giacomo*: és rectificació nostra; al manuscrit, 'Jacomo'.

37. *extrems*: Moviment o gest violent, provocat per un ensurt, per sorpresa, dolor repentí, admiració, etc. (*Diccionari català-valencià-balear*, Ed. Moll, Palma de Mallorca, 1985, 10 vols.; d'aquí endavant *DCVB*).

38. La frase en italià està subratllada en el manuscrit.

39. *Alexandria*: vegeu Apèndix.

40. *Terra Santa*: vol dir la Custòdia o l'organització que tenen els franciscans per a la conservació i atenció dels llocs sants.

41. *hospici*: l'orde franciscà distingia entre hospicis i convents. Els convents eren

[*Iglésia de Santa Caterina*]

Lo que visitàrem [18] en esta ciutat és la iglésia de Santa Caterina, verge i màrtir, en la qual se mostra una pedra de màrmol a on fou degollada la santa. Està en poder de grecs cismàtics. Se visita també la iglésia de Sant Marc, evangelista, i en ella lo púlpit a on predicava lo sant. La cisterna de Sant Atanasi no la vérem per estar en poder de turcs. Se veuen també les columnes de Cleopatra⁴² tirades en terra.

[*Columna de Pompeyo*]

La columna de Pompeyo⁴³ està dreta, cosa admirable, i tan alta que necessita un tir de fona per arribar al cim, i tota d'una peça. Se veuen los conductos per on passa l'aigua del riu Nilo, i tota la ciutat està plena d'ells.

Habiten en esta ciutat mercaders europeus. Los turcs són de mala casta; pocs catòlics habiten en ella. En esta ciutat, pues, estiguérem tretze dies passant-ho alegrement, encontrant-nos en lo hospici més de 25 religiosos, uns que anaven, altres que venien, de Terra Santa, i com aquella [19] terra és abundant de tots víveres, bona carn i bon peix, nos tractà aquell Superior, anomenat Sanfasor, bellíssimament.

Era tant lo calor que en lo mes de febrer feia com en Catalunya en lo mes de juliol, i per haver mudat de clima en tan breu espai de temps nos isqueren uns grans en tot lo cos com si fóssem leprosos.

[*Viatge d'Alexandria a Acre*]

Després d'haver-nos refet en esta ciutat i pres forces, se proporcionà ocasió per passar a Sant Joan d'Acre i nos embarcàrem en un pinco⁴⁴ francès, i lo capità era home de bé, i a no haver-hi haguda la incomoditat del bastiment, pues era petit, carregat de mercaderies i de gent, ho hauríem passat molt bé, però ho passàrem incòmodament per dita raó.

En la primera jornada fou precís baixar baix de coberta, perquè començà a ploure, i estiguérem com les sardines en un barril, sens llum

---

cinc: el Sant Sepulcre, Sant Salvador, Betlem, Natzaret i Sant Joan de Judea. Eren hospicis els establiments de Làrnaca i Nicosia, a Xipre; Jafa, Rama, Acre, Saida, Harissa, Trípoli, Latàquia, Scandarona, Damasc i Alep, a Síria i Palestina; Pera (Constantinoble), i Alexandria, Roseta, Caire Nou, Caire Vell o Matarea i Faium, a Egipte.

42. *Cleopatra*: és correcció nostra; al manuscrit, 'Gleopatra'. Vegeu columnes de Cleopatra, dins Alexandria, a l'Apèndix.

43. *columna de Pompeyo*: vegeu columna de Pompeyo, dins Alexandria, a l'Apèndix.

44. *pinco*: de l'holandès *pinke*, embarcació de popa estreta, no gaire grossa, amb el pal trinquet molt inclinat endavant.

ni claror, amb una putrefacció summa que donaven les pells d'animals de què anava carregat dit [20] bastiment, que ens causà vòmit, i també hi ajudà lo mal fetor que tiraven molts turcs i turques amb ses pipes, sens poder prendre alguna respiració per causa de les pluges i no haver-hi lloc sobre coberta per airejar-se. Finalment, al cap de tres dies, arribàrem a Acre, ben atropellats, lo dia tres de març.

[*Sant Joan d'Acre o Tholemayde*]

És Sant Joan d'Acre⁴⁵ aquella ciutat que algun temps s'anomenava Tholemayde,⁴⁶ molt gran, famosa, situada en una gran planura al peu del mar, davant del Carmelo,⁴⁷ però vui dia és una molt derruïda ciutat, però ben fortificada per haver-s'hi fet fort un cabo o jefe⁴⁸ anomenat Daher el-Homar,⁴⁹ home, encara que turc, però molt amant dels cristians i de tenir son país amb tota tranquil·litat, governant la Galilea⁵⁰ amb tota harmonia. No era rebel·lat al Gran Turc, però pagava son tribut i no el coneixia o reconeixia en altra cosa. Tenia repartits sos fills en [21] diferents països, però estos sempre li feien guerra, però lo resto de la gent, i en especial los religiosos, estaven amb molta pau i tranquil·litat, i lo convent de Natzaret,⁵¹ que estava en sos dominis, era habitat amb tot repòs i contento dels religiosos. En fi, era la Galilea lo país més fortificat i poblat de tots los de Palestina. Lo restant de l'antigua Tholemayda és tot ruïnes, solament se veuen dins de la ciutat algunes parets d'un convent de monges clarisses, les quals indicaven haver estat bella fàbrica.

45. *Sant Joan d'Acre*: vegeu Apèndix.

46. *Tholemayde*: Ptolemaida.

47. *Carmelo*: serralada d'uns 25 kms. de llarg per sis o vuit d'ample i una altura màxima de 550 m. Està al costat de la ciutat de Haifa. A mitjan segle XII, s'hi fundà l'orde carmelità, però els monjos hagueren d'abandonar el lloc el 1291, quan Sant Joan d'Acre caigué en mans dels àrabs. El 1631 foren autoritzats a instal·lar-se un altre a les ruïnes del convent antic, però no s'hi pogueren estar gaire temps. El 1768 aixecaren un santuari sobre les grutes d'Elies, el qual només durà fins al 1799, en què fou arrasat pels turcs.

48. jefe: és correcció nostra; al manuscrit, 'gefe'.

49. *Daher el-Homar*: al manuscrit, 'Daquer el Homar', però una sola vegada, després unes vegades 'Daher' i altres 'Dager', per això ens estimat més unificar el nom en 'Daher'. Vegeu Daher el-Omar a l'Apèndix.

50. *Galilea*: regió que comprèn la part septentrional de l'altiplà interior de Palestina. Està limitada al nord pels darrers contraforts meridionals del Líban i de l'Antilíban, al sud per la plana de Jezrael, a l'est pel riu Jordà i el llac de Genesaret i a l'oest per les planes de Zabaló.

51. *Natzaret*: és correcció nostra d'acord amb l'ortografia actual; al manuscrit, sempre 'Nasaret'.

11. Passats alguns dies, nos proposà lo Superior de l'hospici que allí té la Terra Santa, si volíem anar a visitar la Casa Santa de Natzaret, mentres que ell escriuria a Jerusalem perquè lo Reverendíssim disposàs de nosaltres. Acceptàrem tan bona perferta⁵² [22] i, plens de júbilo i content, nos disposàrem per lo viatge, que és de sis o set hores. Lo dia, pues, set de març, començàrem nostre viatge a Natzaret, i nos encaminàrem per unes planures de dos hores de camí, i luego començàrem a pujar unes muntanyes no molt ásperas ni escabroses envers lo orient i migdia, i al cap de sis hores encontràrem un llogaret bell i deliciós, en cim d'una muntanyeta, anomenat Cefuria,⁵³ pàtria de sant Joaquim i santa Anna.

[*Ceforis o Cefuria, pàtria de sant Joaquim i Santa Anna*]

La iglésia està quasi arruïnada i se veu una capella entera. Adoràrem aquell sant lloc amb molta ternura, i lo sacerdot que cuidava d'ell, que era grec catòlic, d'ofici sabater, nos ensenyà tot lo que hi havia que veure. Prosseguírem nostre viatge i al cap d'una hora arribàrem a la santa casa de Natzaret.

[23] «*Adoravimus in loco ubi steterunt pedes ejus*». P. Sal.

Si per a passar Moisès a veure aquella zarza⁵⁴ que ardía i no se cremava li fou dit que es descalçàs, perquè aquella terra que trepitjà⁵⁵ era santa —«*Solve calceamenta de pedibus tuis, locus enim in quo stas terra sancta est*»—,⁵⁶ amb molta més raó havia un de purificar-se i descalçar-se de les coses mundanes per a entrar a veure, no aquella zarza que ardía, sinó aquella santa casa a on «*Verbum caro factum est et habitavit in nobis*»,⁵⁷ aquella santa casa i terra, dic que fou trepitjada i habitada de l'Unigènit Fill de Déu, de sa santíssima mare i sant Josep per lo espai de vint-i-tres anys. «*Et venit Nasareth et erat subditus illis*».⁵⁸ Finalment, aquella terra, encara que repudiada de l'estultícia del món per sa rusticidad i pobresa: «*A Nasaret potest aliquid [24] boni esse?*»,⁵⁹ però fou tan

52. *perferta*: oferiment.

53. *Cefuria*: actualment Safuriyya. López en diu també Ceforis. Vegeu Safuria a l'Apèndix.

54. *zarza*: és normalització nostra; al manuscrit, 'sarsa', esbarzer.

55. *trepitjà*: és correcció nostra d'acord amb el sentit; al manuscrit, 'me pitja'. Seguim el criteri de Jaume Collell, el qual ja introduí aquesta rectificació.

56. Aquesta frase llatina està subratllada en el text.

57. Frase subratllada en el manuscrit.

58. Frase subratllada en el manuscrit.

59. Frase subratllada en el manuscrit.

ditxosa⁶⁰ que meresqués que el Fill de Déu s'anomenàs Nasareno: «*Quoniam Nasare[n]us vocabitur*». ⁶¹

A esta santa casa, pues, entràrem lo dia set de març a les cinc de la tarda, mentre la comunitat estava cantant la lletania amb mel·líflues veus i so d'orgue. Entràrem, pues, en aquell sant temple, o per millor dir, en aquell pedàs de cel, i nos causà tanta devoció, ternura i alegria que no poguérem contenir les llàgrimes, i adorant tan preciós lloc, encara que cansats del camí, no ens sabíem apartar d'ell. Restàrem també admirats com, en terra d'infiels, era lo verdader Déu adorat i ensalzat amb sonores veus i instruments músics. Finalment, después d'haver fet nostres devocions, anàrem a visitar aquells sants religiosos que ens estaven aguardant per a donar-nos alguna refecció corpo[25]ral, la que, presa, tornàrem a on estava depositat nostre cor, esto és, en aquella santa cova o solar a on lo Fill de Déu s'havia encarnat.

[*Santuari de l'Encarnació*]

12. La iglésia o temple de l'Encarnació és d'esta manera, ço és, en quadro o en figura quadrada, no molt gran, sinó mediana. En mig d'ella està lo santuari en una cova sotterranea, baixant-s'hi per una espaciosa escala de pedra, i a baix hi ha un crucero, i en un costat d'ell està un altar dedicat a l'arcàngel sant Gabriel, en lo altre no hi ha altar algú i un poc més adintre està lo sant lloc a on «*Verbum caro factum est*», i consisteix en un altaret baix del qual, esto és, en lo paviment de la terra, està una pedra de mármlol ricament treballada amb estes lletres alredecor: «*Hic incarnatus est*», i sobre d'esta pedra està una taula que serveix de mesa d'altar, i allí [26] se celebra la santa missa. Alrededor de la dita pedra hi ha cinc quadros de relieve, o escultura. Lo del mig representa lo misteri de l'Encarnació, los altres representen la vida i ofici de sant Josep, del Niño Jesús i de Maria Santíssima. Al costat de l'Evangeli està una columna que significa quan lo arcàngel sant Gabriel donà l'ambaixada.⁶² Tot lo santuari està ricament adornat i ben il·luminat de llànties. Lo resto de la iglésia està també hermós, i la porta d'ella mira a migdia. Lo convent és gran i capaç per a habitar cinquanta religiosos. Té també sa bona horta.

60. *ditxosa*: al manuscrit, el substantiu castellà 'dicha' i els seus derivats, hi apareixen amb una ortografia vacil·lant amb substitució de 'ch' per 'tx'. La tendència predominant, però, és escriure'ls a la catalana ('ditxa', 'ditxós', 'ditxosa', 'desditxadament') i nosaltres hem preferit unificar aquests mots en aquest sentit).

61. Frase subratllada en el manuscrit.

62. *ambaixada*: de l'italià *ambasciata*, missatge.

[Ciutat de Natzaret]

13. Lo lloc de Natzaret⁶³ és molt miserable i s'anomena ciutat per haver-s'hi en ell encarnat lo Fill de Déu. Està tot circuit de muntanyes, però baixes i vistoses. Cerca del convent està l'oficina⁶⁴ que diuen de sant Josep, i és una petita capelleta. Un poc més apartat està la [27] sinagoga a on predicava Cristo, nostre bé. Està en poder de grecs catòlics. A dos tirs de pedra està la font de Maria Santíssima. Hi ha poca aigua, però bona. Mitja hora distant està lo precipici, que és un despeñadero d'on los nazarenos volgueren despeñar a Cristo, nostre bé, i a mig camí està lo lloc que diuen del Pasmó de Maria Santíssima. Açò és lo que vaig visitar en est santuari i son contorn.

[Visita de Galilea]

14. Visitats, pues, estos sants llocs, en lo dia deu març férem la visita dels santuaris de Galilea, i és com se segueix.

[Muntanya del Tabor]

Primerament anàrem a la muntanya del Tabor,⁶⁵ que dista de Natzaret dos hores, a la part d'orient respecte de Natzaret. Lo camí és escabrós i la pujada a la muntanya molt difícil. Partírem, pues, de Natzaret, després de mitjanit, i al fer-se de dia arribàrem al peu [28] de la muntanya, la qual pujada, encontràrem al cim d'ella, en la part de l'orient, una iglésia destruïda i moltes ruïnes, les quals indiquen haver-hi estada edificada allí alguna ciutat. En un lloc entre les ruïnes d'aquella iglésia se veuen tres capelletes i, segons tradició, és lo lloc a on se tra[n]sfigurà Cristo, nostre bé.

La muntanya és molt alta i redona, de la figura d'una pinya. De part del nord està poblada d'arbres, però de part de migdia i ponent està seca i àrida, sens arrimo⁶⁶ d'altres muntanyes.

[Visita del mar de Galilea]

15. Visitat aquest sant lloc, prosseguírem nostra visita i nos encaminàrem al mar de Tiberias, o mar de Galilea, per mig d'unes muntanyes no altes, però sí espaciosas i deleitables, i a la vesprada arribàrem a Tiberias,⁶⁷ ciutat antiga fundada per Tiberio Cèsar, empe-

63. *Natzaret*: vegeu Apèndix.

64. *oficina*: italianisme per taller o obrador.

65. *Tabor*: vegeu Apèndix.

66. *arrimo*: cast. per proximitat.

67. *Tiberias*: Tiberiades. Ciutat situada a la riba occidental del llac del mateix nom. Fou fundada per Herodes Antipas en honor de Tiberi (26 aC). El pare GIUSEPPE ANTONIO DA MILANO, *In Giudea*, p. 174, en diu: «*Ma invano cercheresti costruzioni di qualche importanza: fuori che una moschea di mediocre grandezza, cn la cupola coperta di piombo, sono miserabile tuguri e case cadenti*».

rador romà. Al present, de part de fora apareix alguna cosa, però de part de dins està⁶⁸ [29] com un corral de vaques. Està ben murallada, i a la mateixa ribera del mar. És molt derruïda, i crec que jamai ha estada molt gran per l'angustia⁶⁹ del lloc. En ella se veu una iglésia dedicada a l'apòstol sant Pere per haver-li aquí donades les claus del cel. És petita i mig arruïnada, i està a la vora del mar.⁷⁰

[*Mar de Galilea*]

16. Visitada, pues, esta iglésia, se visita lo mar,⁷¹ o lago, que és al modo d'un estany molt capaç, més llarg que ample. La visita d'est mar causa particular devoció per haver obrat en ell Cristo,⁷² nostre bé, molts prodigis, com refereixen los sagrats evangelistes. Al present, excepto la ciutat de Tiberias, no se veu casa ni lloc en les riberes, de tantes que n'hi havia en temps del poble de Israel. L'aigua del mar és dolça i sabrosa, com ja és del riu Jordà. Té molta pesca i sabrosa. Altra cosa no se veu. En esta [30] ciutat férem nit.

[*Miracle dels pans i peixos*]

17. Visitat est mar amb tota satisfacció, prosseguirem nostra visita. A l'endemà matí, i pujant una no molt alta muntanya, arribàrem a un lloc que diuen dels Pans i Peixos per haver allí obrat Cristo, nostre bé, aquell miracle que refereix sant Joan, evangelista, i cantat aquí lo evangeli de dit miracle, contemplàrem⁷³ aquella multitud de 5000 hòmens saciats amb la curta provisió de cinc pans i dos peixos, posada tota aquella multitud de gent entre estes companyes.

[*Muntanya de les Benaventurances. Camp de les espigues*]

Visitat est sant lloc, prosseguirem nostre viatge i al cap d'una hora de camí arribàrem a una muntanya anomenada de les Benaventurances per haver allí ensenyat Cristo, nostre bé, les vuit benaventurances que

68. *està*: repetit al manuscrit.

69. *angustia*: cast. estretor.

70. Vint passos de llargària per set d'amplària, segons GIUSEPPE ANTONIO DA MILANO, *In giudea*, p. 175, amb «un misero altare in cima».

71. *Tiberias*: avui Tiberíades (àrab Tabbariya). Aquest llac és conegut també com de Genesaret i mar de Galilea. De forma allargassada, té una superfície de 165 kms.² (21 kms. de llarg per 12 kms. d'ample). Està a 212 m. sota el nivell del Mediterrani, i la seva profunditat màxima és de 48 m. És ric en pesca.

72. *Cristo*: seguim el criteri de J. COROMINAS, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, article 'sant', vol. VII, p. 665, i no considerem castellanisme aquest nom, motiu pel qual no el canviem per Crist.

73. *contemplàrem*: en el sentit de considerar; pensar atentament i en tots els aspectes (*DCVB*, entrada «contemplar», accepció 2).

refereix sant Mateu. Aquí cantarem lo evangeli de sant Mateu que parla de les benaventurances i, registrat tot lo que [31] hi ha que veure, que és ben poc, prengüem una breu col·lació i prosseguirem lo camí a fins al lloc del miracle de les espigues, o camp de les espigues, a on los apòstols, obligats de la fam i necessitat, desgranaren les espigues de blat, i cantat també lo evangeli, prosseguirem nostre viatge a fins al Canà de Galilea.⁷⁴

[*Canà de Galilea*]

18. Després d'haver caminat dos hores, arribarem a Canà de Galilea. És Canà un llogaret miserable al peu d'una muntanyeta que mira al ponent, i dista dos hores de Natzaret. Lo que veiérem en est lloc fou una petita iglésia del tot arruïnada i algunes columnes en terra, i est fou lo lloc a on assistí Cristo, nostre bé, a les bodes. Cantarem allí lo evangeli de les bodes que refereix sant Joan, evangelista, i adorat tan sagrat lloc, nos restituïrem a la santa casa de Natzaret lo dia dotze de març, i després a Acre.

[32] Advertència.

He anticipada esta visita perquè no és costum fer-la antes d'entrar a la ciutat santa de Jerusalem i per lo motiu damunt dit la férem antes, i lo mateix succeirà en lo decurs d'esta relació, perquè jo no visití los llocs sants com los visiten los peregrins, sinó uns antes i altres després, segons l'ocasió que tinguí de visitar-los i venerar-los per haver estat ocupat en lo sant ministeri de la missió, i per esta causa visití no una, sinó moltes vegades los llocs sants de Jerusalem i Palestina.

Tornats, pues, a Sant Joan d'Acre, encontràrem allí les llicències necessàries per a entrar a Jerusalem, i lo dia tretze de març nos embarcàrem en una petita faluca⁷⁵ en dretura a Giaffa,⁷⁶ i la navegació fou de vint-i-quatre hores.

[*Ciutat de Giaffa*]

19. Lo dia, pues, catorze de març arribarem a Giaffa, ciutat i port primer [33] i més prop de Jerusalem, distant d'esta ciutat catorze hores.

La ciutat de Giaffa és petita, posada en cim d'una muntanya com la de Montjuïc en Barcelona. Té la Terra Santa hospici en ella per hospedar allí els religiosos peregrins, però tan pobre i miserable que més apar

74. *Canà de Galilea*: situada a uns 7 kms. de Natzaret, entre aquesta vila i el llac de Tiberiades.

75. *faluca*: embarcació petita, amb carrossa, per a ús d'un almirall o de les autoritats.

76. *Giaffa*: és correcció nostra d'acord amb l'ortografia de l'italià actual; al manuscrit, 'Giafa'. Vegeu Jafa a l'Apèndix.

palomar que habitació de religiosos. Aquí estiguérem un dia i mig, i nos encaminàrem per unes planures a la ciutat de Rama.

A l'eixir de dita ciutat començàrem a experimentar la fatiga que causa lo anar a cavall en lo país de Llevant per la poca destresa que tenen a compondre los arreus d'anar a cavall, com albardes, brides, estreps, etc., i si bé és veritat que esta corta jornada de Giaffa a Rama és per camí pla i alegre, pues no hi ha sinó quatre hores de camí, lo qual se fa amb burriquets, però per la incomoditat de les albardes tan amples i mal ajustades se fa algo penós.

[34] Al muntar a cavall en Giaffa, un de mos companys, anomenat Pare Joaquim Eyzaguirre, que era lo més ancià de tots, ell i albarda anaren a terra, dient amb gran pachorra:⁷⁷ «¿*Qué albarda y estribos de Barrabás son estos?*», lo que causà gran risa als turcs que allí estaven per l'acció de caure i per oir est llenguatge per ells incògnit i no entès.

[*Ciutat de Rama*]

20. Arribàrem a Rama,⁷⁸ ciutat antiga en terra de filisteus, anomenada Ramata, i los turcs diuen Ramable. És reduïda però polida, situada en mig d'una gran planura. Lo que en esta ciutat se veu és nostre hospici, vell i hermós, amb un llimó que té en lo claustro de dos cents-cinquanta peus de circuit. Té també altres dos jardins fora d'ell i un dins. Segons antiga tradició, és est hospici fundat en la casa de sant Nicodemus, deixeble ocult de Cristo, nostre bé, i lo baixà de [35] la creu amb Josep Arimatea, com ho refereix lo sagrat evangeli de sant Joan en lo capítol de son sagrat evangeli. Se veu també la catedral dedicada a sant Joan Bautista, molt hermosa, feta mesquita de moros. Se veu també una altíssima torre i ruïnes de la iglésia dels sants Quaranta Màrtirs⁷⁹ i la cisterna de santa Helena. Un sol dia estiguérem a esta ciutat, i vinguda la nit marxàrem a Jerusalem, que dista vuit o nou hores.

21. Estava en aquella ocasió lo camí real de Jerusalem intransitable per les guerres que los àrabs tenien amb los vilanos i fou necessari anar per camins extraviats i penosos, i així, després d'haver feta col·lació, vingueren los àrabs i, com tenen de costum, nos acompanyaren i guiaren per uns despeñaderos i malezas, que fou un miracle com arribàrem vius.

77. *pachorra*: mot castellà que significa flegma, indolència, calma.

78. *Rama*: vegeu Apèndix.

79. *Quaranta màrtirs*: torre de cinc pisos construïda al segle XII. La seva altura és de 27 m. i en fa 9 de costat. S'hi puja per mitjà de 120 esglaons. Segons la llegenda, quaranta soldats cristians d'una legió romana foren morts en negar-se a oferir sacrificis als idols.

[36] Ja he dit antes la penalitat tan gran que es pateix per la incomoditat d'anar a cavall en Llevant, i més quan se va amb mules, perquè les albardes són més amples. Anàvem en esta ocasió amb mules i de nit per boscos, sens camí ni carrera, i passàrem aquella santa nit amb molt susto i pena. Un dels religiosos mos companys⁸⁰ se quedà pendent d'un arbre, perquè s'agarrà sa capilla⁸¹ amb una tranca de l'arbre i la mula passà avant, i a no haver-ho reparat, allí s'hauria quedat com Absalón. Era lo camí tan escabrós que les mules algunes vegades no caminaven, sinó que rodolaven. Vingut ja lo dia, que tant esperàvem, pensant-nos estar cerca de Jerusalem, vérem que estàvem molt distants, i allà cerca de les deu del dia arribàrem a descobrir una gran fortalesa enmig d'algunes [37] cases miserables. Un de mos companys se volgué baixar de la mula, perquè no podia aguantar més, i era lo padre Eyzaguirre, i lo pobre se quedà enredat amb los estreps i la mula lo arrastrà per aquelles malezas i fou un miracle com no es féu mil pedazos.

A l'arribar cerca aquella gran fortalesa veiérem que en cim d'ella se passejava un frare i aleshores començàrem a respirar un poc, i arribant en ella sabérem que aquella que ens apareixia fortalesa era Sant Joan de Judea.⁸² No fou poca l'alegria que tinguí veent-me dins de la casa de mon amantíssim patró sant Joan Baptista. Davallàrem de cavall, o per millor dit, nos davallaren, perquè nosaltres no teníem acció vital. Posats en terra, no ens podíem moure per estar mig oberts i morts de fam. Al cap d'un poc prenguérem un [38] poc d'aliemo i jo lo primer que vaig fer fou anar a visitar lo santuari de la Nativitat de sant Joan. Després dinàrem i, reposats un poc, a les quatre de la tarda prosseguírem nostre viatge a Jerusalem, que distava dos hores. Lo pare Joaquim Eyzaguirre allí se quedà vuit dies per no tenir aliemo per a prosseguir lo viatge. Eix fou lo camí que tinguérem de Rama a Jerusalem, que altres lo fan en vuit hores i bon camí. Finalment, a les sis de la tarda dia disset de març de l'any mil set-cents xixanta⁸³-i-dos arribàrem a la santa ciutat de Jerusalem, terme que era de nostra peregrinació, després d'haver navegat 28 i 26 d'haver estat en terra, que tots fan 54.

[Ciutat de Jerusalem]

Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Jerusalem. Psal. 121.

80. *mos companys*: per companys meus.

81. *capilla*: cast. capeta curta a tall de cintura, i superposada a la capa gran.

82. *Sant Joan de Judea*: vegeu Apèndix.

83. *xixanta*: per seixanta.

L'alegria, júbilo i content que tinguérem al descobrir la santa ciutat no és fàcil explicar-lo veent-nos en possessió de lo que [39] tant estimàvem.⁸⁴ Saludàrem, pues, a la Senyora de les Gents i adoràrem a l'elegida i amada de Déu segons nostres forces i nos encaminàrem a nostre convent, a on nos reberen aquells sants religiosos amb molta alegria. I visitat lo altíssim sagrament de l'altar, nos donaren una bona refecció.

[*Convent de Sant Salvador*]

S'encontrava aleshores President *in capite* lo molt reverend pare fra Joan Domingo de Liviano⁸⁵ de tota la Custòdia de Terra Santa, i Vicari Custodial lo reverend pare Jaume Vasti,⁸⁶ i Procurador General lo pare Lluís Benavent,⁸⁷ amb molts religiosos paisans i altres de diferents nacions, i tots nos agasajaren políticament.⁸⁸ Al cap de tres dies, feren la cerimònia acostumada quan vénen religiosos peregrins, i nos rentà los peus lo dit President *in capite*, i finida esta humil cerimònia, nos quedàrem moradors en aquell convent anomenat Sant Salvador,⁸⁹ que és lo principal de la Custòdia.

[*Visita al Sant Sepulcre de Nostre Senyor Jesucrist*]

[40] 22. Passats alguns dies, hi hagué obertura en lo Santíssim Sepulcre i anàrem a visitar lo santíssim lloc a on s'obrà nostra redempció, i a l'entrar a aquella gran basílica, no molt distant de nostre convent, nostres cors se derritián al veure aquell santíssim lloc a on descansà lo cos difunt de Jesús, nostre redemptor, verificant-se sempre aquelles paraules del profeta Isaïes: «*Et erit sepulcrum eius gloriosum*».⁹⁰ I animats amb aquelles paraules de Job: «*Ingredieris in abundantia sepulcrum sicut infert acervus tritici in tempore tuo*»,⁹¹ entràrem a adorar aquella riquíssima joia posada entre los infiels per nostres pecats. Allí sentírem

84. *estimàvem*: al manuscrit diu 'estimaven', però el sentit demana la primera persona del plural, i així ho considerarà també Collell.

85. *Joan Domingo de Liviano*: De la província franciscana de Thuscia, fou President a Jerusalem els anys 1761 i 1762. FACCIO, *Status descriptivus*, p. 47, l'anomena Joannes Dominicus a Levignano.

86. *Jaume Vasti*: personatge no identificat. FACCIO, *Status descriptivus*, p. 47, esmenta un Aloysius Bastia, *Præses et Custos*, el 1767, i un Joannes Jacobus Bastit present a Terra Santa almenys des de 1747 (p. 80).

87. *Lluís Benavent*: fou procurador de Terra Santa de l'abril de 1761 a l'octubre de 1762.

88. *politicament*: amb cortesia.

89. *Sant Salvador*: vegeu Sant Salvador, convent de, a l'Apèndix.

90. Isaïes, cap. 12.

91. Job, c. V, v. 26.

tanta commoció i ternura que experimentàrem que lo que diu sant Bernat és veritat constant: que més devoció i ternura causa lo lloc a on reposà lo cos difunt de Jesús que no altres llocs sants que representen algun pas de la vida de Nostre Salvador.

[41] Allí donàrem per ben empleats los treballs i fatigues passades per mar i terra. Finalment, allí se quedà nostre cor i ojalá no se apàrtia d'ell jamai.

[*Visita del monte Calvari*]

23. Visitat est santíssim lloc, anàrem a la muntanya del Calvari, que està molt cerca dins de la mateixa basílica, a on vérem lo lloc de la Crucifixió i forat de la creu, i derramant allí moltes llàgrimes, adoràrem aquell santíssim lloc regat amb la sang del cordero immaculat. La basílica del Santíssim Sepulcre conté los llocs sants següents.

[*Santíssim Sepulcre. Monte Calvari. Pedra de la Unció. Invenció de la Creu. Columna dels Improperis. Lloc de la Divisió de les Vestidures. Presó de Cristo. Aparició de la Magdalena*]

Lo Santíssim Sepulcre, que està sol enmig d'una gran plaça tota dins la basílica; la porta mira a l'orient, està a modo d'una iglesieta i lo sepulcre està alçat de terra cinc o sis pams. La muntanya del Calvari està entrant a la basílica a mà dreta i la Pedra de la Unció està davant de la porta. La Invenció de la Creu està en un lloc profundo i la columna dels Improperis està al costat del monte [42] Calvari. Cerca d'ella està la capella de la Divisió de les Vestidures. Un poc més apartat està la Presó de Cristo, nostre bé, i davant de nostre iglésia està lo lloc de l'Aparició a la Magdalena. Habiten en esta basílica los francs, que som nosaltres, grecs cismàtics, armenis i gòfits,⁹² tots cismàtics, i cada u oficia en son lloc. Lo Santíssim Sepulcre és nostre; lo monte Calvari, part és nostre i part dels grecs. La porta d'esta basílica sempre està tancada i lo turc té les claus, i quan alguna nació de les sobredites la vol fer obrir, és necessari que pàguia, i lo que és peregrí paga disset lliures⁹³ per entrar la primera vegada. Del convent gran nostre porten tots los dies lo menjar als nostres

92. *gòfits*: adaptació al català de *goffiti*, coptes en italià.

93 *lliures*: la lliura catalana es comptava al segle XVIII per quatre rals forts, vint-i-cinc maravedisos i 5/7 de maravedís. Més endavant, p. 219 del manuscrit, López ens diu que la unitat monetària anomenada 'bossa' equival a 500 lliures. Com que en aquesta època la bossa valia 500 piastres, és fàcil deduir que la piastra i la lliura eren equivalents. Com que cada piastra valia vuit rals forts, arribem a la conclusió que el 1762 l'entrada al Sant Sepulcre costava 136 rals. El pare SANDOVAL, en canvi, diu que el 1768 es pagava quatre piastres, o sigui 32 rals, per a entrar a la basílica del Sant Sepulcre, però quinze piastres (120 rals) per estar-se a Jerusalem (*Viaje*, foli 41v).

quan hi ha ofertura.⁹⁴ Està la basílica oberta des de les dos de la tarda a fins a la nit i ben de matí la tornen obrir a fins al migdia.

[43] *Visita dels llocs sants dins de la santa ciutat.*

[*Casa de Pilat*]

24. Després d'haver visitats los llocs sobredits, visitarem los que hi ha dins de la ciutat, i començarem des de casa de Pilat. Esta és un palacio mig destruït. En ell habita lo governador. Se veu una capelleta que diuen és lo lloc a on Cristo, nostre bé, fou coronat d'espines. A l'altra part del carrer hi ha una petita iglésia feta cavallerissa dels cavalls del⁹⁵ governador, i és lo lloc de la Flagel·lació.⁹⁶ ¡O que llàstima causa a l'entrar a est sant lloc! ¡Que dolor al veure que és necessari apartar los⁹⁷ fems per adorar aquella sagrada terra! «*Et nullus est qui recogitet corde!*».⁹⁸

[*Arc de l'Ecce Homo*]

Cerca de la casa de Pilat està lo arc de l'Ecce Homo,⁹⁹ i és un arc a modo d'un pont i baix d'ell passa lo carrer. Junt a la casa de Pilat se veuen unes ruïnes d'una iglésia i allí comença la via Dolorosa, o sia via Crucis, i és d'esta manera.

[*Carrer de l'Amargura o via Crucis. Casa del ric Epulón. Casa de la Verònica. Porta Judiciària*]

[44] Se va davallant un carrer que no hi ha sinó ruïnes per la una part, i al cap d'un poc s'encontra un cantó i allí una columna en terra, i al cap d'un poc altra columna, també en terra, i d'aquí se veu la casa del ric Epulón. Després se tira per un carrer amunt i s'encontra la casa de la Verònica, i al cap d'un poc s'arriba a la porta Judiciària i en ella se veuen dos columnes alçades i la porta està mig destruïda. D'est lloc en avant ja no se coneix més carrer d'Amargura, perquè hi ha cases que impedeixen lo camí, i per anar des d'esta porta al Santíssim Sepulcre i monte Calvari se pren a mà esquerra i se passen algunes bóvedas i se coneix que se va pujant i a l'entrar al Santíssim Sepulcre s'encontra una columna en terra, i després se passa per una capella de gòfits, i a l'últim

94. *ofertura*: segons el *DCVB*, oferta, cerimònia d'oferir. Moll cita, precisament, aquesta frase de López. Abans, però, p. 40, l'autor parla d'«obertura» amb aquest mateix sentit.

95. *del*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'dels'.

96. La Custòdia de Terra Santa comprà aquest lloc el 1836 i hi construí una capella. Més endavant s'hi edificà l'*Studium Biblicum Franciscanum*.

97. *los*: es correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'lo'.

98. Frase subratllada al text.

99. *Ecce Homo*: subratllat al manuscrit.

s'entra per la porta principal del Santíssim Sepulcre. Açò és lo que vaig observar en moltes vegades que visití la via Sacra en diferents ocasions.

[*Iglésia de la Nativitat de Maria Santíssima. Probàtica Piscina. Palacio d'Herodes. Casa del Fariseu*]

[45] 24. Visitada la via Sacra, se visita la iglésia de la Nativitat de Maria Santíssima, la qual consisteix en un bon temple, encara que tot desmantelat. Se veu també un claustret amb algunes celdas mig destruïdes, i era convent de monges. Després se va a la probàtica piscina, i és una gran balsa, però seca. D'aquí se visita lo palacio d'Herodes, que dista poc de la casa de Pilat. En est palacio no se visita més que una establa, i a l'últim d'ella se besa la terra. ¡O, que desgràcia que per nostres culpes hagen d'estar estos sants llocs tan profanats! Visitat la casa d'Herodes, se visita la casa del Fariseu, a on la Magdalena obsequià a Cristo, nostre bé. S'entra per dins d'una casa d'un turc i en un jardinet se veu mitja iglésia destruïda, i en un racó està una pedra en la qual està impresa una planta del peu de Cristo, nostre bé.

[*Sant Jaume. Casa d'Anàs. Porta Férrea*]

Després passem a la iglésia dels armenis,¹⁰⁰ molt hermosa i bella, i adorem lo lloc a on [46] fou degollat sant Jaume, patró d'Espanya, i visitat aquest sant lloc anem a visitar la Casa d'Anàs, que és iglésia dels mateixos armenis. Altres llocs se visiten dins la santa ciutat, com la porta Férrea, la presó de sant Pere, hospital de santa Helena, però los damunt apuntats són los més principals. Lo temple de Salamó, porta Àurea i temple de la Presentació¹⁰¹ no se visiten.

Visita dels llocs sants que visití fora de la santa ciutat i son contorn.

Visitats i adorats los llocs sants que estan dins la santa ciutat de Jerusalem, anàrem lo divendres que diuen de Lázaro, en la quaresma, a visitar la vall de Josafat, muntanya de les Olives i Betània¹⁰² amb los demás llocs sants que s'encontren en esta visita, la qual fou d'esta manera.

[*Sant Esteve. Torrent Cedrón. Sepulcre de Maria Santíssima. Gruta de Getsemani. Hort de Getsemani. Vall de Josafat. Mont Olivet*]

Lo divendres sobredit, ben de matí, nos encaminàrem per lo carrer d'Amargura i casa de Pilat a la porta de Sant Esteve, i lo que primer [47] encontràrem fora d'ella fou lo lloc a on fou apedregat est invicte

100. *iglésia dels armenis*: es refereix al gran temple dedicat a sant Jaume.

101. *temple de la Presentació*: és la mesquita d'Al-Aqsa.

102. *Betània*: és correcció nostra; el manuscrit diu 'Betànica'. A 2,5 kms. de Jerusalem. Avui hi ha el poble d'El-Azariye.

protomàrtir. No se veu al present rastre de figura del sant com se veia antigament. Després arribarem al torrent Cedrón, que per lo regular està eixut i no corre sinó quan plou. Passat lo torrent, visitarem lo sepulcre de Maria Santíssima, que està en una iglésia sotterranea.¹⁰³ A son costat està la gruta a on suà Cristo, nostre bé, sang i aigua i orà a son Etern Pare. Cerca d'est sant lloc se veuen algunes oliveres molt antigues, i és lo lloc que diuen hort de Getsemaní. Aquí comença la vall de Josafat, que és tota aquella vall i falda de la muntanya de les Olives, i se va pujant a fins al cim de la muntanya, la qual no és molt alta, i a l'últim d'ella està una capelleta¹⁰⁴ i dins d'ella en la mateixa roca viva se veu una de les plantes o peus de Cristo, nostre bé, [48] que deixà estampades quan se'n va pujar al cel.

[*Santa Pelàgia. Betfagè. Betània. Sepulcre de Lázaro. Vila de Getsemaní. Font de Siloè. Pou de Nehemies. Sepulcre d'Isaïes. Gallicantó. Mont Sió. Casa de Caifàs*]

Adorat est sant lloc, se va a la cova de santa Pelàgia, a on féu penitència. A la davallada de la muntanya està lo sepulcre dels Profetes,¹⁰⁵ dins d'unes grutes. D'est lloc se descobreix tota la santa ciutat de Jerusalem. Un poc al costat està lo lloc a on Cristo, nostre bé, plorà sobre dita ciutat. Baixant altre poc a la part de migdia està Betfagè.¹⁰⁶ Aquí se canta lo evangeli de Rams. No se veu en est lloc més que «aquí estigué».¹⁰⁷ A mitja baixada de la muntanya de les Olives, a la part del migdia i orient està Betània, d'on eren¹⁰⁸ santa Maria Magdalena, santa Marta i Lázaro. Al present hi ha un miserable llogaret i se veu lo sepulcre de Lázaro, que està dins d'una gruta, i en ella diguí missa.

Visitats estos sants llocs, se torna envers la ciutat santa i se passa [49] cerca de la vila de Getsemaní, que són quatre cases miserables. Després se torna passar lo torrent Cedrón i se veuen alguns vestigis dels peus i genolls de Cristo, nostre bé, en una roca. Després se camina un

103. Vegeu Sepulcre de Maria Santíssima a l'Apèndix.

104. *capelleta*: es tracta de l'edicula de l'Ascensió.

105. *Sepulcre dels Profetes*: és una cova de trama laberíntica excavada els segles IV-V a la roca i en forma de ventall. El pare B. MEISTERMANN, a la seva *Nueva guía de Tierra Santa*, Barcelona-Vic, 1908, p. 233, hi diu que era per a l'enterrament dels cristians estrangers de Jerusalem.

106. *Betfagè*: situada al peu de la muntanya de les Oliveres, entre Jerusalem i Betània, desaparegué al segle XII. Avui hi ha un convent de franciscans.

107. «*aquí estigué*»: subratllat al manuscrit; les cometes són nostres. L'autor tradueix l'expressió llatina *hic fuit* per indicar que ja no en queda res.

108. *eren*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'era'.

poc torrent avall i s'encontra la font de Siloè. Esta porta una poca d'aigua i fa córrer lo torrent per unes hortes que allí hi ha. D'est lloc se veu lo sepulcre d'Absalón, que és un gran mausoleo, però ja està mig destruït. Més a baix se veu lo pou de Nehemies, i pujant un poc se comença a pujar al monte Sión i se veu lo sepulcre d'Isaïes, profeta. Més amunt, cerca del cim d'esta no molt elevada muntanya, està la gruta del Gallicantó, que és a on plorà sant Pere de sa negació. D'est lloc se veu lo camp que diuen Acèldama i lo lloc a on se penjà Judes. Arribats al monte Sión, se visita [50] lo Cenàculo de part de fora per ser mesquita. Dins està lo sepulcre de David. A l'últim se visita la casa de Caifàs, que és iglésia i convent de armenis, i amb açò se termina esta peregrinació i visita d'estos sants llocs.

25. ¿Desitjaria lo lector saber si la ciutat santa de Jerusalem és molt gran? A açò¹⁰⁹ dic que dos o tres vegades l'he circuïda baix les muralles de part de fora i sempre he necessitat una bona hora de camí, perquè per part de dins no se pot passejar en tots paratges. Està ben murallada; té bones cases de pedres i en cada una hi ha moltes cupuletes en lloc de terrats, i són d'arena i cal.

26. La setmana¹¹⁰ santa, la passí en lo Santíssim Sepulcre, i causa gran devoció, màxime lo divendres sant, quan fan lo davallament de la creu en la nit. Lo dimecres sant se va a oficiar en la gruta de Getsemaní i allí cantí la Passió i també una [51] Lamentació de Jeremies davant del Santíssim Sepulcre en lo dijous sant, lo que ho tinc per gran ditxa.

[Gruta de Jeremies]

La gruta a on Jeremies compongué les Lamentacions està a dos tirs de pedra de la porta de Damasco. També estiguí en ella.

Visita del riu Jordà.

Acabades les funcions¹¹¹ de la setmana santa i dia de pasqua, lo dilluns de pasqua anàrem a visitar lo riu Jordà, que dista vuit o nou hores de Jerusalem a la part del migdia.

[Visita del riu Jordà]

Dia, pues, dotze d'abril, passada mitja nit, anàrem al Jordà i, passant per Betània, a poca distància encontràrem la font dels Apòstols, i beguda l'aigua d'ella, prosseguírem nostre viatge i nos encaminàrem a la muntanya de la Quarantena, a on Cristo, nostre bé, dejunà.

109. *A açò*: és correcció nostra; al manuscrit, 'Açò'.

110. *setmana*: és correcció nostra; al manuscrit 'semmana', forma tradicional.

111. *funcions*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'fundacions'. Collell ja corregí aquesta errada del copista en la seva edició.

[*Muntanya de la Quarantena*]

Arribàrem al peu d'ella, cerca de les nou del matí i començarem a pujar a aquell gran despeñadero, que causa horror al mirar a baix, sens camí [52] ni carrera. Cerca del mig de la muntanya s'encontra una cova en la qual dormia Cristo, nostre bé, i pujant un poc més amunt amb gran treball i agarrant-se per aquelles peñas arribàrem cerca del cim de dita muntanya, i s'encontra en est lloc una capelleta mig caiguda amb algunes pintures antigues i allí diguérem una missa, la qual oïda, nos baixàrem despeñadero avall amb més temor que quan pujàrem per veure aquell gran precipici.

[*Font d'Eliseo*]

Al cap d'un poc arribàrem a la font d'Eliseo, molt bella i frondosa, que porta aigua com lo cos d'un home. Allí admiràrem esta bella font que antiguament era aigua salada i per intercessió d'est profeta se convertí en dolça. Està al peu de la muntanya de la Quarantena un quart distant. La muntanya sobredita és àrida, seca i despoblada i mira al migdia davant de les planures de Jericó.

[*Jericó*]

27. Presa, pues, en la font d'Eliseo una breu col·lació, nos encaminàrem a Je[53] ricó per unes belles planures i arboledas, i al cap de dos hores arribàrem a Jericó.¹¹² Esta ciutat, al present no se veu altra cosa d'ella que algunes cases miserables i pavellons d'àrabos. Prosseguírem nostre camí, i al mig de la planura posàrem nostres pavellons, dinàrem i allí férem nit.

[*Riu Jordà. Iglésia de Sant Joan*]

A l'altre dia, ben matí anàrem al riu Jordà, que estava a dos hores d'allí. Arribats al dit riu, se celebraren algunes misses i després beguérem d'aquella saborosa aigua i registràrem aquell santíssim lloc a on fou Cristo, nostre bé, batejat per sant Joan Bautista. Lo riu en est lloc porta molta aigua, hi ha moltes arboledas i abundància d'aucells i rossinyols, que en altra part de Llevant no els he vistos. Cerca d'est riu se veu una iglésia destruïda que se diu Sant Joan Baptista.

Visitats estos sants llocs, tornàrem al mateix lloc a on havíem dormit i després d'haver dinat tornàrem a Jerusalem.

La planura de [54] Jericó és molt agradable i deleitable, i les roses que diuen de Jericó estaven aleshores en herba i no se cullen sinó en lo mes d'agost.

112. *Jericó*: és situada en un oasi a 250 m. sota el nivell del mar. Segons la Bíblia, fou la primera ciutat conquerida pels israelites.

28. Arribats en Jerusalem, disposà de nosaltres lo President de la Santa Custòdia i a mi me determinaren per morador del Santíssim Sepulcre, lo que acceptí de bona gana per servir a aquell *Sancta Sanctorum*.

En est intermedi de temps me proposaren los Superiors la necessitat que tenia la Terra Santa de missionaris per aquella grey, que a ella està recomanada amb aquelles paraules de sant Lluç: «*Messis quidem multa operarii autem pauci*». I aquelles lamentoses paraules i amoroses queixes del profeta Jeremies: «*Parvuli petierunt*¹¹³ *panem, et non erat qui frangeret eis*». I si bé a l'oïr tan justa demanda m'enterní, però no me determiní tan prest a donar lo sí per considerar-me insuficient per tan sant ministeri [55] i també per veure que est ministeri era molt perillós, ja per estar en terra d'infels, ja per ser jo de dèbil complexió i ja per haver d'aprendre una llengua tan estranya com és l'aràbiga, per ser la natural d'aquells països i ser d'edat crescuda per a aprendre llengües. Però no obstant estos motius, que tots junts i cada u en particular era bastant per a excusar-me, no deixaren los Superiors d'instar-me més i més, i jo en lo dia de l'Ascensió del Senyor, després d'haver-la celebrada en lo monte Olivet, consentí a abraçar est ofici i ministeri, confiat en l'ajuda de Déu, que de flacs i dèbils instruments se val per a conseguir sos santíssims fins, màxime quan intervé la santa obediència, com en lo discurs d'esta relació se veurà de la manera que m'ha conservat en lo espai de divuit anys que en dita missió estiguí, amb molts contratemps, persecu[56]cions i altres infortunis que succeïren en dit temps en estes terres d'infels.

29. Estiguí, pues, morador en lo Santíssim Sepulcre un mes i mig i en lo dia vint de maig, dia de l'A[s]censió, demaní llicència al Superior per anar a visitar lo santuari de Betlem i Sant Joan de Judea, antes de partir per a Damasco, a on està lo Col·legi de les Missions de part d'Espanya, lo que luego m'ho concedí lo Superior com a cosa tan justa i honesta.

Visita de Betlem.

Lo vint-i-tres de maig partí per a Betlem, no per lo camí real i ordinari, sinó per altre d'extraviat per estar aleshores los vilanos de Betlem en guerra amb los buticel·lanos,¹¹⁴ sos veïns. Dista Betlem de

113. *petierunt*: al manuscrit '*patierunt*', però Collell ja corregí encertadament i el seguim.

114. *buticel·lanos*: habitants de Buticel·la, en àrab Beit Djalah, un poble a prop de Betlem.

Jerusalem dos petites hores, i havent passat lo pas més perillós, a on los enemics estaven d'emboscada, descobrírem aquella santa ciutat de David, i postrant-me en [57] terra la saludí i adorí, causant-me gran ternura al considerar que ella havia estada la cuna i palacio del gran Rei en son naixement.

[*Visita de Betlem. Portal de Betlem*]

Arribàrem a aquella ciutat, i entrant a aquella gran basílica adoràrem el Santíssim Sagrament que està en nostra iglésia de Santa Caterina, i luego baixàrem a la gruta o cova o portal de la Nativitat, la qual infundeix tanta alegria, ternura i commoció de devoció i llàgrimes, que no és possible contenir-les al considerar que aquella felicíssima cova havia estat lo albergue del Fill de l'Etern Pare i Criador de l'univers. Visitat i adorat tan sacratíssim lloc, los religiosos nos obsequiaren amb tota la caritat i benevolència possible. A l'altre dia visití i registrí tot lo que est santuari conté, i és d'esta manera.

[*Ciutat de Betlem*]

Primerament, Betlem és un vilatge miserable, habitat de grecs, catòlics, cismàtics i de turcs.¹¹⁵ Està situat en lo alt d'una muntanya, i a l'últim de sa [58] baixada està lo convent, molt gran i hermós, a la part de l'orient respecte de Betlem. La basílica de la Nativitat és gran i capaç i té son crucero, i baix del presbiteri està la cova o portal i s'entra per dos portes, que cada una està a son respectiu crucero. La gruta és petita, però ben adornada, tota de roca viva. Lo lloc de la Nativitat, que és dels grecs cismàtics, està a l'entrar en dita gruta. L'adoració dels reis i pessebre, que estan en nostre poder, estan en lo altre costat. A l'últim de la cova hi ha una porta que es va per ella a la iglésia de Santa Caterina. Al costat de la cova està la capella de Sant Josep, i un poc més distant està la capella dels Sants Innocents, i és a modo d'una gruta llarga.

[*Sepulcres de Sant Jeroni, Santa Paula i Eustòquio i Sant Eusebi*]

Després està lo altar de Sant Eusebi, de Sant Jeroni, Santa Paula i Eustòquio, i la celda de Sant Jeroni. Tots estos sants llocs estan soterràneos i no tenen més llum que lo de les llànties.

[59] 30. En la basílica principal hi ha dos rengles de columnes per part. Lo convent és molt alegre. Té dos hortes bones. Junt a la basílica estan los armenis i grecs amb sos convents. Cerca de Betlem i del convent està una gruta que diuen de la Madonna¹¹⁶ Santíssima, i se pren terra d'ella, que és blanca com la llet.

115. *Betlem*: vegeu Apèndix.

116. *Madonna*: italianisme per Mare de Déu.

[*Vila dels Pastors*]

Altre dia anàrem a la vila dels Pastors, i un poc més avall és una petita planura. Hi ha una iglésia sotterranea mig destruïda, i és lo lloc a on lo àngel anuncià la Nativitat als pastors. Tota esta comarca de terra, encara que és rústega, però causa alegria i sempre sembla que se sent un continuu *al-leluia*. Visitats estos llocs sants, me restituí a Betlem i després, al cap de tres dies, a Jerusalem per lo mateix camí que vinguí.

[60] *Visita de Sant Joan de Judea.*

Lo dia vint-i-nou de maig aní a visitar a mon amat patró, sant Joan, que si bé és veritat que hi havia estat, com he dit dalt, però fou tan de paso que ni tinguí temps de veure tota la iglésia. Dista Sant Joan de Judea a la ciutat de Judà dos hores, de Jerusalem, a la part de ponent respecte d'esta ciutat.¹¹⁷

[*Sant Joan de Judea*]

Lo lloc és tan miserable que en ell no se veuen més que algunes cases o barraques de turcs.¹¹⁸ La iglésia està molt hermosa i en la part de mà esquerra entrant en la iglésia està lo lloc de la na[ti]vitat de sant Joan, en una cova sotterranea, amb una pedra de marmol ricament adornada al paviment de la gruta, i al mig d'ella hi ha està escriptura: «*Hic natus est præcursor Domini*». Lo convent és molt bell i té sa bona horta.¹¹⁹

[*Lloc de la Visitació*]

31. Cerca del convent està una bellíssima font, i un poc més a dalt està lo lloc de la Visitació, al ponent del convent. Aquí [61] no se veuen més que ruïnes d'una iglésia i convent de monges. Segons diuen, té aigua molt bona i sabrosa. És este lloc a on Maria Santíssima visità a sa cosina santa Elisabet. És lloc molt devot i alegre.¹²⁰

[*Desert de Sant Joan*]

Al cap d'alguns dies visití lo desert de Sant Joan, que dista tres quarts del convent. Est desert està a la vora d'un torrent que es diu Sorec,¹²¹ lloc no molt aspre, i mira al nord. Al mig d'una no molt elevada muntanya està la cova en la viva peña, a on vivia i dormia lo divino precursor, no

117. La lliçó és correcta, però el sentit no és clar.

118. *Sant Joan de Judea*: SANDOVAL, que s'hi estigué el 1768, afirma també que és un grup de cases molt miserables amb uns 200 habitants entre turcs i catòlics (*Viaje*, foli 55v).

119. *Convent de Sant Joan de Judea*: vegeu Sant Joan de Judea a l'Apèndix.

120. La Custòdia de Terra Santa adquirí aquest lloc el 1679 i els anys 1938-1939 hi construí una església.

121. *Sorec*: desemboca en el Mediterrani, no gaire lluny de Jafa.

molt gran. Cabran en ella cinc o sis persones. A l'entrada d'esta cova hi ha una bella font i algunes ruïnes de iglésia. A tres tirs de pedra està lo sepulcre de santa Elisabet, sobre la cova, i després de visitats tan sagrats llocs me'n torní al convent, i d'ell a Jerusalem.

[*Convent de Santa Creu*]

Cerca de mig camí visití un convent de grecs cismàtics que diuen de Santa Creu per haver-la d' [62] aquell lloc tallada. És hermós i la iglésia és bella.¹²²

[TRASLLAT A DAMASC]

32. Tornat a Jerusalem, me preparí per començar lo viatge de Damasco, que dista de Jerusalem vuitanta llegües. Foren assenyalats també dos de mos companys per missionaris. Lo un era lo pare Francisco Peralta i lo altre lo pare Francisco Quiñones, de la província de Madrid, que s'agregaren en nostra companya en Liorna, com he dit.

[*Sant Jeremies. Lloc de Saris. Lloc del Bon Lladre*]

Vingut, pues, lo dia dotze de juny, partí jo amb los dos mencionats religiosos per a Rama, per lo camí real, i a tres hores de camí encontràrem la vila de Sant Jeremies,¹²³ anomenada Anatot i dels àrabs Queriet el-Enep, pàtria de dit profeta. Al present se veuen algunes ruïnes de la iglésia i convent. És lloc alegre i poblat de vinyes. Al cap d'un poc s'encontra lo lloc anomenat Saris,¹²⁴ i la gent que en ell habita és la més perversa i malvada [63] del que se puga encontrar. Baixant costa avall s'encontra lo lloc del Bon Lladre,¹²⁵ tot destruït. A l'últim s'arriba a Rama i d'esta a Giaffa.

En Giaffa nos embarcàrem per a Sant Joan d'Acre i fou la navegació de vint-i-quatre hores. D'Acre partírem per a Natzaret, i esta és la segona vegada que estiguí en est santuari. De Natzaret partírem directament per

122. *El convent de la Santa Creu*: amb aspecte de fortalesa, data del segle XI i fou construït pel rei Bagrat de Geòrgia en el lloc on hi havia hagut una església bizantina al segle V. Al segle XVII, hi foren pintats uns frescos amb motius molt variats. Els georgians l'hagueren de vendre als grecs ortodoxos el 1685. (J. MURPHY-O'CONNOR, *Tierra Santa. Desde los orígenes hasta 1700*, Madrid, Acento, 2000, p. 144-145).

123. *Sant Jeremies*: Anatot, avui Anata, és el lloc de naixement d'aquest profeta. El pare A. ROMERO, que estigué a Terra Santa el 1691, diu que en aquesta església hi cabien més de 130 persones, *El peregrino moderno*, ms. 17933 de la Biblioteca Nacional, Madrid, f. 35r.

124. *Saris*: indret no localitzat.

125. *Bon Lladre*: es tracta de Latrun, on hi havia hagut una església dedicada a sant Dimes i els croats aixecaren un castell.

a Damasco, que si bé és veritat que lo camí real és per la Samaria¹²⁶ i Galilea, però és est camí intransitable per causa de la mala gent que en estes províncies habiten, i per lo tant era necessari fer esta volta i anar per mar a fins a Sant Joan d'Acre.

34. De Natzaret, pues, nos encaminàrem a Canà de Galilea amb dos arrieros sols, perquè la caravana se quedava en Acre. Esta caravana en Llevant no és altra cosa que una junta de gent armada per [64] guardar-se dels alarbs o àrabos i demés mala gent que viuen en les campanyes, i en estes terres no se pot transitar sens esta junta de gent. De Canà anàrem a un llogaret que s'anomena Jattin,¹²⁷ baix de la muntanya de les Benaventurances. En est lloc dinàrem al peu d'una font i nos succeí un cas graciós, i fou que estant dinant vingué d'aquells camps un bou i s'acercà a nosaltres com un gos manso, menjant de tota nostra provisió, com pa, ous, carn, bacallà. Ho prenia de nostres mans. Aleshores, admirat, diguí: «¡Verdaderament en esta terra les bèsties són racionals i los hòmens bèsties!».

35. Per a major intel·ligència del modo de transitar en estes terres de Llevant s'ha de saber que, com en elles no hi ha hostals i les terres són per lo regular desertes i solitàries,¹²⁸ és necessari fer antes [65] provisió de tot lo necessari, perquè si no se pelarà un de fam. Per la mateixa causa se pateix molta incomoditat en los camins, pues és necessari dormir al camp ras a tots los rigors dels temporals de fred, calor, pluges, neus, etc., i lo més blant¹²⁹ llit és la dura terra, si no se procura altra comoditat. D'aquí és que ni pot menjar un res calent, i si bé los arrieros allà en la nit componen un plat d'arròs, però tan malament com compost de mans de turcs, i aixís és necessari prevenir-se amb fiambre o cosa rostida. Però lo que més admira és la providència que Déu, Nostre Senyor, té de nosaltres, pues havent fet jo molts viatges en Llevant amb la incomoditat que es deixa veure, jamai estiguí més fort i robusto que quan estava en estos viatges. Veritat és que els arrieros de Llevant fan les jornades curtes de sis o set hores per lo regular. En les de Damasco [66] no se pateix la incomoditat de les males albardes que diguí sobre, perquè són més estretes.

126. *Samaria*: regió històrica de la Palestina situada a la part central de la Cisjordània, entre Galilea i Judea.

127. *Jattin*: Hattin, lloc situat a uns 14 kms. a l'est de Canà. Fou l'escenari de la batalla en la qual Saladí derrotà els croats -4 de juliol de 1187- i aconseguí el domini d'una gran part de la Terra Santa.

128. *solitàries*: és correcció nostra; al manuscrit, 'solicitarias'.

129. *blant*: adaptació del castellà 'blando'.

[*Betsaida*]

36. Del lloc de Jattin baixàrem al mar de Galilea i en breu espai arribàrem al lloc a on era la ciutat de Betsaida,¹³⁰ pàtria ditxosa de sant Pere i sant Andreu. Al present, ni rastre de ciutat hi ha, si emperò algunes ruïnes de cases.

[*Ciutat de Cafarnaüm*]

D'est lloc anàrem ribera amunt del mar de Galilea i férem nit cerca a on estava fundada la gran i famosa Cafarnaüm,¹³¹ molt anomenada en les divines lletres. Se veu en est lloc una gran casa mig caiguda a modo d'albergue que els àrabos anomenen *jan*.¹³² Passada la nit en la vora del mar de Galilea, a la part que mira al nord, començàrem a pujar la muntanya i, després del migdia arribàrem al¹³³ pont de Jacob i riu Jordà. Aquí esperàrem la caravana que venia d'Acre i fou la detenció de dos dies. No [67] sabíem¹³⁴ nosaltres aleshores lo llenguatge aràbic, i per esta causa no sabíem a on estàvem ni per què era aquella detenció, sent aixís que estàvem angustiadíssims per veure'ns en un lloc desert i tan calorós, sens tenir a on refugiar-se per no haver-hi un trist arbre ni sombra alguna.

Era açò en lo dia vint-i-tres de juny i, si bé coneixíem que aquell era lo riu Jordà per ser tan cerca del mar de Galilea, que d'ell se forma, però era de gran desconsol lo veure que ni una paraula podíem comprendre d'aquella gent. Hi havia en un lloc més apartat del riu una gran casa desmantelada i mig destruïda que en temps dels cristians servia d'hostal, i volent entrar en ella per fugir los ardors del sol que ens abrasaven, vérem que los polls arrastraban les palles i aixís fou precís estar-se mig cuïts del sol o, com los búfalos, mig dins de l'aigua i mig fora. D'esta [68] manera passàrem lo endemà, que era lo dia de mon amat patró sant Joan Baptista.

37. Era est lloc de molt passatge de gent, i veient-nos tan acolorats i fatigats, uns tenien compassió de nosaltres i altres s'acercaban (i estos los més) per menjar de lo que teníem, com és costum en Llevant quan veuen que altres mengen. Un de mos companys, volent-se mostrar més caritatiu de lo que era necessari, va voler distribuir sens to ni so, que

130. *Betsaida*: és correcció nostra; al manuscrit, 'Beysaida'.

131. *Cafarnaüm*: un dels llocs on visqué Jesús, el qual lloc era en aquell temps una població pròspera. Quedà destruïda al segle VII i ja no tornà a recuperar-se.

132. *jan*: de l'àrab *khan*, posada, hostal, estació de caravanes. Sovint només tenia murs, però n'hi havia dotats de magatzems per a les mercaderies dels negociants.

133. *al*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'a la'.

134. *sabíem*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'sabian'.

diuen, d'aquella provisió que portàvem i luego nos veiérem sens pa ni companatge. Faltaven tres jornades a fins a Damasco i després pagàrem bé lo voler ser més caritatius de lo que és just i raó, com a l'últim se veurà.

[*Lloc de Quneitra*]

38. A l'altre dia vingué la caravana que esperàvem i prosseguírem tots nostre camí a fins a Quneitra¹³⁵ que està al peu d'una altíssima muntanya de l'Antelíbano [69] anomenada Jebal Xieg.¹³⁶ Aquí dormírem i ja necessitàrem posar-nos tota la roba que portàvem, perquè lo fred que feia era excessiu per causa de la neu que sempre està sobre d'aquella altíssima muntanya.

[*Lloc de Sassà*]

A l'altre dia anàrem a Sassà,¹³⁷ i antes d'eixir lo dia començàrem nostra jornada amb grans calors, eixint d'un extrem de fred i entrant a altre de calor. En esta jornada ja començàrem a sentir la falta de la provisió, que sens discreció anava lo altre distribuint, però volgué Déu, Nostre Senyor, que se'ns ajuntàs un bon home, que encara que no sabíem qui era, però amb ses obres coneguérem que era cristià. Al fi arribàrem a Sassà després del migdia, i volent preparar alguna cosa per a menjar ni encontràrem pa, ni vi, ni carn ni cosa alguna. Veent aquell bon home de la manera que ens trobàvem, nos donà algunes fruites i un pedàs de pa, [70] i amb esta col·lació passàrem la nit.

Altra dia ben de matí partírem i no sens gran susto, perquè encontràrem alguns àrabs i començaren a escopetejar-se, i aquell bon home jamai s'apartà de nostra companyia, i amb senyals nos animava a que no teméssem.

Lo dia vint-i-vuit de juny, cerca del mig dia arribàrem a Damasco, cansats i fatigats com se pot discórrer d'un viatge tan penós, i amb la falta de sustento, caminant a peu dins la ciutat cerca dos hores de camí en temps tan rigorós de calor.

[*Ciutat de Damasco*]

Arribats en Damasco, nos reberen aquells bons religiosos amb molta alegria, que temps havia nos aguardaban, i tota aquella grey nos visità amb senyals de gran amor i benevolència. Era aleshores Superior d'aquella

135. *Quneitra*: és correcció nostra; al manuscrit, 'Canetra'. Ciutat de Síria al sud-oest de Damasc, està situada a quasi 1.000 m. d'altitud i en una cruïlla de camins. Dista 65 kms. de Damasc i 156 de Beirut.

136. *Jebal Xieg*: Jabal es Xej, o Gran Hermon, la muntanya més alta de l'Antilíban, amb 2.814 m. d'altitud.

137. *Sassà*: població del districte de Bellan, amb un *khan* en estat ruïnós al segle XVIII.

missió lo pare Francisco Cañes,¹³⁸ i los religiosos moradors eren lo pare Francisco Barahona,¹³⁹ lo pare Miquel i Mas, lo pare Joan Carrera¹⁴⁰ i lo pare Manuel de Sant Antoni.¹⁴¹

[71] *Descripció de la ciutat de Damasco de Síria.*

La ciutat de Damasco, tan cèlebre en [les] divines i humanes lletres, és antiquíssima i capital de la Síria,¹⁴² com diu un profeta: «*Caput Siriae Damascus*». ¹⁴³ En llengua aràbiga s'anomena Demesich exam,¹⁴⁴ o Medinet eixam. Està situada al peu d'una muntanya de l'Antelíbano,¹⁴⁵ en una vastíssima planura de part del migdia, però circuïda de muntanyes en la part de ponent i nord, d'on vénen dos caudalosos rius, lo un s'anomena Elfige¹⁴⁶ i lo altre Barada,¹⁴⁷ que antigament s'anomenaven Abana¹⁴⁸ i Farfar.¹⁴⁹ Estos dos caudalosos rius s'ajunten dos hores antes d'arribar a Damasco en la part del ponent i nord, d'on vénen dos caudalosos rius, i després se forma altre, que dividit en moltes sèquies rega tot lo circuit de Damasco, començant esta divisió mitja hora antes d'arribar a la ciutat, que quasi no hi ha casa ni carrer que no tinga abundància d' [72] ella.¹⁵⁰ Després, totes estes aigües se tornen a juntar i formen un

138. *Francisco Cañes*: Vegeu Cañes, Francisco a l'Apèndix.

139. *Francisco Barahona*: fou superior de Jafa diverses vegades: del 14 de febrer de 1746 al 23 de novembre del mateix any. Repetí el càrrec del 22 de novembre de 1755 al 29 d'octubre de 1759; del 9 d'octubre de 1760 al 8 d'agost de 1761; del 17 de febrer de 1763 al 31 de gener de 1764. Fou superior de Damasc del 9 d'agost de 1761 al 28 de febrer de 1762 (FACCIO, *Status descriptivus*, p. 108 i 155).

140. *Joan Carrera*: l'octubre de 1759 era superior del convent de Jafa. Fou superior de convent de Damasc del 13 d'agost de 1764 fins al 21 d'agost de 1765 (FACCIO, *Status descriptivus*, p. 108 i 155).

141. *Manuel de Sant Antoni*: religiós no identificat.

142. *Síria*: vegeu Apèndix.

143. *Isaïes*, c. 7.

144. *Demesich exam*: en àrab és Dimasq al-Xam, o simplement al-Xam. Vegeu Damasc a l'Apèndix.

145. La muntanya Qasyum (1.200 m. d'altitud).

146. *Elfige*: al-Figè. Vegeu Damasc a l'Apèndix.

147. *Barada*: riu de Damasc. Neix a les muntanyes del Líban. A l'entrada de Damasc forma set braços o canals, els quals, a la sortida de la ciutat es tornen a ajuntar en un riu sol que desemboca al llac Bahairat -al Mardi, uns quants quilòmetres lluny de la ciutat de Damasc.

148. *Abana*: nom del riu Barada a la Bíblia.

149. *Farfar*: riu anomenat a la Bíblia i identificat amb el Nahr el Uadj, que discorre 13 kms. al sud de Damasc.

150. Segons D. BADIA i LEBLICH, "Ali Bey", *Viatges*, vol. XII, p. 33, tots dos rius es troben mitja llegua avall de la deu del Figé, i abans d'entrar a la ciutat es divideixen

gran lago¹⁵¹ tres hores distant de Damasco, i allí se consumeixen sens veure's més corrent d'elles, que apar que les cria Déu, Nostre Senyor, per fertilitzar i regar aquells espaciosos jardins i fer aquella ciutat un retrato del paradís terrenal.

[*Ciutat de Damasco*]

39. La ciutat és molt gran i, segons l'he vista de lloc eminent que descobria tota ella, com quatre vegades la ciutat de Barcelona. És més llarga que ampla, i de llargària, caminant amb un moderat pas, tindrà des de la porta de l'Orient a la porta de Sant Pau a fins a l'últim del *Midan*,¹⁵² que és aquella part de ciutat que mira al Ponent, tindrà, dic, cerca de dos hores de camí caminant sempre per lo *vicus rectus*,¹⁵³ que los turcs diuen *such*,¹⁵⁴ que és lo carrer que¹⁵⁵ sant Lluç refereix en los *Actes dels Apòstols*, cerca del qual habitava Judes Tarsense.

[*Iglésia de Sant Joan Damasceno*]

La ciutat de part de fora no té [73] aquella hermosura que tenen les ciutats de l'Europa, si bé se veuen bons edificis, i en particular la iglésia de Sant Joan Damasceno, que és molt gran, feta mesquita, amb dos grans torres que algun temps eren campanars. Jo tinguí ocasió de veure-la de part de fora, però de molt cerca, i és obra magnífica.¹⁵⁶ Se veu moltes mesquites, que per lo regular estan en iglésies que eren dels cristians. Algunes fàbrigues¹⁵⁷ bones han fet los turcs, però les millors són del temps dels cristians.

Lo que anomenen ciutat està bé i molt limpio, però los arravals són desaliñats i los carrers són molt sucios. Lo que e[n] nobleix més esta ciutat és lo haver estada tan feliç i ditxosa de¹⁵⁸ haver estada cuna de l'apòstol de les gents, pues de perseguidor del Cristianisme se convertí en doctor de la Iglésia.

---

en set braços. Atès que aquest espia i aventurer barceloní escollí un nom àrab molt comú, nosaltres d'aquí endavant el citarem pels cognoms a fi d'evitar confusions.

151. Es refereix a l'estany que hi ha a 20 kms. de Damasc, anomenat Bahr al-Ateibeh.

152. *Midan*: és correcció nostra, al manuscrit 'iniclan'.

153. *vicus rectus*: subratllat al text.

154. *such*: àrab *suq*, mercat.

155. *que*: acceptem la correcció de Collell; el manuscrit diu 'de'.

156. Es diu en turc *Jamea el-Amuy* i en àrab *Djami al-Oumawi*.

157. *fàbrigues*: edificis.

158. Al manuscrit, a continuació hi diu 'no', partícula que nosaltres, d'acord amb el sentit, hem suprimit, tal com féu també Jaume Collell.

[*Conversió de Sant Pau*]

40. Lo lloc d'esta admirable conversió se con[74]serva encara fora de la ciutat, a la part de l'orient, mig quart distant de la ciutat, i si bé no hi ha rastre algun d'iglésia, se conserva per antiga tradició que aquell fou lo lloc i en ell s'enterren los cristians.¹⁵⁹

[*Iglésia de Sant Ananies. Lloc a on baixaren sant Pau de la muralla*]

Dins de la ciutat i cerca de la porta de l'Orient, està la iglésia de Sant Ananies,¹⁶⁰ que batejà a sant Pau. Està sota terra i feta mesquita.¹⁶¹ En la part de la muralla que mira a la caiguda de sant Pau hi ha una porta, però tancada, i sobre d'ella està lo lloc a on baixaren el sant apòstol en una cofa o esporta per fugir del rei Aretes,¹⁶² que el perseguia. Estos tres memorables sants llocs se visiten dos vegades alomenos cada any, esto és, en lo dia de la conversió de sant Pau, dia vint-i-cinc de gener, i en lo dia de les ànimes, dia dos de novembre, en los quals hi ha gran concurs de cristians catòlics. La casa de Judes tarsense no se visita per ser lloc remot i perillós de la ciutat.¹⁶³

[75] Entre la caiguda de sant Pau i la ciutat hi ha un santuari que diuen Sant Jordi i és un dels soldats que donà la traça¹⁶⁴ per fer escapar el sant apòstol, i per això fou martiritzat i enterrat en est lloc.

41. Les muralles d'esta ciutat estan mig caigudes i en moltes parts se veuen fosos i contrafosos.¹⁶⁵ Cerca de la porta de Sant Pau o de la porta de l'Orient se veuen les armes dels reis de França en una gran làpida, i en altre dos lleons, cerca de mitja muralla.

Les portes més principals d'esta metròpoli són Bab Xerchi o porta de l'Orient; Bab Tuma o porta de Tomàs; Bab es-Salam, que vol dir

159. Segons P. DE LUCAS, *Voyage* p. 124, el lloc de la conversió de sant Pau està en el camí que va a Jerusalem.

160. *Sant Ananies*: no solament el batejà, sinó que li tornà la vista miraculosament i li revelà la seva vocació apostòlica.

161. Segons DE LUCAS, *Voyage*, p. 124, hi havia xeics enterrats.

162. *Aretes*: Aretes Enees III (7 aC- 40) sogre d'Herodes Antipas i rei de Damasc. Durant el seu regnat el cristianisme arribà a Damasc dut per Sant Pau.

163. *ciutat*: al manuscrit hi ha un asterisc entre parèntesis després d'aquest mot, i un altre abans de 'entre', a la pàgina següent, com si fos una crida.

164. *traça*: pla, camí a seguir.

165. DE LUCAS, *Voyage*, p. 123, ens diu que tenia tres cercles de muralles, amb força espai entre cada muralla, amb nombroses torres quadrades. També diu que en alguns llocs les muralles s'han ensorrat.

porta de la Pau; Bab es-Arige¹⁶⁶ i Buastalla.¹⁶⁷ Les demás són moltes, però estes de més passatge.

[*Màrtirs de la Terra Santa sepultats en Damasco*]

A un tir de la porta de Tuma està lo lloc a on estan enterrats disset religiosos nostres que moriren per la fe i foren portats a Damasco lligats en les cues dels cavalls des de Jerusalem. Los turcs diuen d'est lloc Xiegerraslan¹⁶⁸ [76] i tenen allí enterrat a un gran santó seu i és visitat amb molta freqüència de la morisma.

Cerca de la iglésia de Sant Joan Damasceno, que els turcs anomenen Jamea el- Amuy, està lo castell de la ciutat,¹⁶⁹ lo qual és governat d'un agà principal de part de la Porta Otomana, com és costum en totes les ciutats per evitar rebel·lions. Lo demás de la ciutat està sens guardes, canons, ni piquets, ni sentinelles; tan solament en les portes principals hi ha dos o tres soldats de guàrdia.

Lo serrallo o casa de la justícia està més amunt del castell i en ella compareix lo baixà o virrei tots los dies amb tan gran xusma de la morisma que causa horror veure tantes i tan rares figures. Nostre col·legi està cerca de Bab Tuma,¹⁷⁰ a l'últim de la ciutat.

Fora de la ciutat tots són arbres frutals, jardins i abundància d'aigües. Les nogueres i albercocs són innumerables [77] i de tota espècie de fruites hi ha. Tindran los jardins de llargs en parts dos hores i en altres parts tres i quatre, i en altres parts una hora, de modo que tot aquell recinto o circuit de la ciutat, a quatre o cinc hores de camí, no se veuen més que alamedas o pollancredes, arbres frutals i abundància d'aigües en totes parts, i és tanta l'espesura d'altres de tota espècie que apareix un espès bosc. No falten autors que diuen que en Damasco està lo Camp Damasceno o paradís terrenal, en la part del nord de dita ciutat, entre esta i Saliage,¹⁷¹ que és ja una altra ciutat gran junta a Damasco, o molt cerca, i si bé no se veuen los quatre rius del paradís, ço és, Eufrates, Tigris, Fison i Nilo,

166. *Bab es-Arige*: Bab es Saridjé.

167. *Buastalla*: lloc no identificat. Hi ha una porta que s'anomena Bab el-Musalla. També un lloc que es diu Bauabet Alah.

168. *Xiegerraslan*: és Xeic Arslan, nom d'un escriptor i poeta famós del segle XII. També hi havia altres tombes.

169. Es refereix a la ciutadella de Damasc.

170. Bab Tuma: la lliçó correcta és Batuma, però hem preferit reproduir la forma transcrita més amunt.

171. *Saliage*: per al-Salihyya. Avui unit a Damasc, al segle XVIII estava separat de la capital. Era un lloc deliciós escollit per les classes benestants de Damasc per a fer-s'hi cases d'estiu.

però no se pot negar que és un retrato viu del Paradís terrenal. En aquelles dilatades planures hi ha moltes viles i llocs, gozant també de l'abundància de les aigües damasquines.

[78] Los turcs principals tenen en elles ses torres i cases de recreo en temps de l'estiu. Estan també en la part septentrional o del nord moltes vinyes que produeixen un vi excel·lent i serveix per los cristians.

Esta és una breu notícia de la ciutat de Damasco, i qui vulga saber més d'ella llegesca a Quaresmio¹⁷² i altres autors, que jo solament he donat aquí una breu relació d'ella per haver-la habitada per lo espai de dotze anys.

Breu notícia de la missió que la Terra Santa manté en Damasco a expenses del Rei Catòlic d'Espanya.

La gent que habita en esta gran ciutat de Damasco és la mahometana, i en tanta abundància com se pot considerar en gent que tot son conato¹⁷³ és en multiplicar lo género humà, no coneixent més castedat que son brutal apetit heretat de son [79] fals profeta Mahoma, home en sumo grau deshonest. Esta tan deliciosa terra és posseïda d'esta vil canalla per nostres pecats. S'encontra, emperò, entre estos bàrbaros una porció de cristians de diferents ritus: grecs, armenis, sorians i maronites, i excepto estos últims, uns són catòlics, altres cismàtics i heretges. Veent, pues, la Terra Santa¹⁷⁴ la perdició de tantes ànimes, destinà missionaris i obrers per a reduir aquelles desgarrades ovelles a son legítim pastor, que és lo Pontífice romà.

La grey maronita és tota catòlica. Lo origen d'estos cristians no és altre sinó que havent-se apoderat la secta de Mahoma d'estes terres, molts dels cristians antics perseveraren en la fe de Cristo, nostre bé, i d'estos descendeixen los cristians que avui en dia permaneixen. La Terra Santa, casi des dels principis que començà a venerar los llocs sants, esto [80] és, la religió seràfica, envià obrers per a reduir aquelles ànimes i catequitzar-les.

[Missió antiga de Damasco]

En Damasco, passen de dos-cents anys que sempre hi ha hagut religiosos nostres, i si bé no estaven en convent com ara estan, però estaven

172. *Quaresmio*: FRANCESCO QUARESPIO, autor d'una obra celebèrrima, la *Historica, Theologica, et Moralis Elucidatio Terrae Sanctae*, 2 vols. Anvers, 1639, consultadíssima, extractada i aprofitada per molts autors que tractaren de Terra Santa els segles XVII i XVIII.

173. *conato*: cast. per esforç, propòsit.

174. *Terra Santa*: per la Custòdia de la Terra Santa.

en lo hospici i casa dels maronites, casi ocults per causa de no haver-hi catòlics d'altres ritus.

[*Origen de la missió de Damasco en lo estat que ara té*]

42. S'apiadà Déu, Nostre Senyor, d'esta grey cismàtica i envià un segon apòstol amb altres obrers de molt esperit i començà lo catolicisme a alçar lo cap. Era aquell lo molt reverend pare Tomàs Campaña,¹⁷⁵ religiós fervorós i metge afamat que havia estat en lo estat secular. Est, acompanyat amb lo pare Joan Gallego¹⁷⁶ i altres, valent-se de la medicina començà a tenir introducció en lo serrallo del baixà i en breu obtingué llicència per a obrir hospici i formar una iglésia, la qual en pocs anys omplia, i també lo hospici, tenint moltes contra[81]diccions de part dels cismàtics i també dels turcs i de tota espècie de gent. Finalment, amb grans treballs i gran espera i suma de diner, se vengeren tots los estorbs i inconvenients i sens *ferman*¹⁷⁷ o escriptura del Gran Turc se manté esta missió a fins lo dia d'avui, amb tal augment del catolicisme que passen de dotze mil ànimes catòliques les que es compten en Damasco, restant molt curt lo número dels cismàtics, que no arriben a cinc o sis mil, i estos són de la gent més baixa i ordinària.¹⁷⁸

Qui més s'oposà al catolicisme, amb més ira i furor, fou un patriarca

175. Tomàs Campaña: segons FACCIO, *Status descriptivus*, p. 155, del 26 d'octubre de 1716 al 14 de novembre de 1717, un Tomás de Campaña, procedent de la província franciscana hispalense fou superior de Damasc, i en tornà a ser del 3 de setembre de 1720 al 14 d'agost de 1721 i un altre cop entre el 13 de gener de 1744 i el 8 de març de 1745. Del 15 d'agost de 1721 al 9 d'octubre de 1722 fou superior de Natzarèt. P. GARCÍA BARRIUSO, ofm, *España en la historia de Tierra Santa*, Ministerio de Asuntos Exteriores, Madrid, 1994, 2 vol., II, p. 540-54, es refereix a aquest mateix religiós, però l'anomena Tomás Díaz de Campaña i diu que era professor d'àrab. El pare López diu que aquest religiós havia mort poc abans que ell arribés a Damasc, però morí el 16 d'agost de 1753.

176. Joan Gallego: metge abans d'entrar en religió, tingué un paper molt important en la fundació del Col·legi de la Conversió de Damasc, on ensenyà l'àrab. En fou superior del 15 de novembre de 1718 al 14 d'octubre de 1719. (FACCIO, *Status descriptivus*, p. 155).

177. *ferman*: turc *ferman*, tota ordre o edicte del soldà otomà. E. BÀRCENA, ofm, però, a *Cien años de cristianismo mediorienta (1632-1732) en los escritos inéditos de Andrés Montoya O.F.M.*, Franciscan Center of Christian Studies, El Caire, 1989, p. 10, diu que és un decret del soldà a favor dels cristians.

178. DE LUCAS, *Voyage*, p. 123, hi trobà un bon nombre de cristians de totes les confessions i força jueus. BADIA, *Viatges*, p. 126, considerà al començament del segle XIX que a la ciutat hi vivien uns 20.000 cristians catòlics, 5.000 cismàtics i un miler de famílies jueves.

cismàtic anomenat Silvestre,¹⁷⁹ i Eben Tuma,¹⁸⁰ procurador dels cristians. Estos moriren al cap de poc temps d'haver anat jo a esta missió i restà esta més aliviada, encara que no del tot faltaren i falten persecucions a fins al dia d'avui, però sempre la grey catòlica ha eixit victoriosa i d'augment. Haurà [82] alguns xixanta anys que dita missió se plantà i havia pocs anys que lo pare Tomàs Campaña havia mort, quan entrí a esta missió, i fou tan sentida sa mort, que passaren de trenta mil los que l'anaren a acompanyar a la sepultura: cristians, turcs, jueus i tota espècie de gent, que fins al dia d'avui està i persevera sa memòria i lo tenen per sant.

Estat de la missió en lo estat present.

Veent, pues, los religiosos que aquella grey anava sempre d'augment, intentaren introduir lo rito llatí en Damasco per apartar-los més de sos errors, i aixís molts abraçaren est rito i se feren molts d'ells llatins amb permís de la Silla Apostòlica, però fou açò foment de moltes persecucions i durà est ritu cerca de trenta anys, i en lo any mil set-cents xexanta-i-quatre s'abolí tot, amb breu apostòlic i se quedaren [83] grecs i catòlics.

[Exercicis d'esta missió]

Lo método que introduïren los missionaris antics per a catequitzar i instruir a estes gents fou lo següent. Tots los diumenges se predica lo sant evangeli en son llenguatge aràbic, i a la una de la tarda s'ensenya la doctrina i se diu la corona¹⁸¹ a Maria Santíssima. Tots los dimecres se fan los exercicis de penitència en la capella dels tercerols o de la tercera orde regla seràfica. Tots los divendres se fa lo viacrucis i tots los dies se llegeix l'epístola i evangeli en llengua aràbiga en cada missa, i en la quaresma se prediquen sermons vespertinos amb molt concurso de gent, a fins turcs i turques i cismàtics que vénen a oir-nos. Açò és lo que se fa dins de la iglésia, i per fora de l'hospici o col·legi se va a ensenyar la gent i catequitzar-la i administrar-los los sants sacraments.

[Predicació als infaels, inútil en estes terres]

S'adverteix que en estes terres no se predica jamai ni disputa amb los mahometans ni de sa secta malvada, perquè además de ser cosa supèrflua, perquè ningú d'ells se converteix jamai, hi ha excomunió major per los danys considerables que amb açò se causarien a la Terra Santa, i aixís tota nostra missió està amb los cristians cismàtics i catòlics, amb

179. *Silvestre*: personatge no identificat.

180. *Eben Tuma*: personatge no identificat.

181. corona: rosari de set desenes (corona seràfica) (DCVB).

un[s] per a convertir-los a la fe catòlica i als altres per a conservar-los en la santa doctrina. Per això envia lo Rei d'Espanya molta suma de diner per les acostumades usances del baixà i demés ministres i per lo gasto dels religiosos.

[*Curatías annexes a esta missió*]

A més d'açò, ixen d'est col·legi missionaris per párrocos o curatos de les parròquies de Sant Joan de Judea, Rama i Giaffa, que per lo regular està sempre un en cada parròquia fent lo exercici de párroco, gratis, catequitzant i [85] conservant aquells pocs catòlics que en cada una d'estes parròquies hi ha, fent també respectivament lo que es fa en Damasco en ordre a predicar, etc.

[*Iglésies catòliques de Damasco*]

En Damasco hi ha quatre iglésies de catòlics i són: la nostra que és la parroquial, la dels jesuïtes, la dels caputxins i la dels maronites.¹⁸² La nostra iglésia, per ser més capaç i nosaltres ser més en número, és més freqüentada que les demés, perquè són petites, i ells dos o tres en cada una i a vegades menos. Quan jo arribí a esta de Damasco en lo any 1762, hi havia quatre sacerdots grecs catòlics, però sens tenir iglésia per impedir-ho los cismàtics, que estos tenen una gran iglésia a on resideix lo patriarca cismàtic, amb molts privilegis i autoritats no de la Silla Apostòlica, sinó del Gran Turc, que el protegeix i defensa. Nosaltres no tenim altre amparo i defensa que Déu, Nostre Senyor, Maria Santíssima i sant Pau, lo baixà i muftí,¹⁸³ aquells amb sa ajuda [86] i gràcia, i estos dos enemics de Déu nos protegeixen mediant lo lucro que de nosaltres percebeixen. Lo baixà o virrei envia dos vegades en lo any la sua música a nostre col·legi en senyal de que estam baix de la sua protecció, i amb tot açò no basta per estar en pau i quietud, com més baix se veurà. Lo treball tan contínuo que en esta missió hi ha se veurà per lo que ara referiré.

Jo he dit que en Damasco casi tota la grey és grega catòlica que obeeix el Papa romà, i per lo tant és necessari fer dos ritos, un de llatí per nosaltres i altre de grec per ells. Són molt amics de confessar i combregar, però com ells no reberen la correcció gregoriana, hi ha onze dies de diferència entre nostres festes i les sues, i aixís és necessari fer o

182. BADIA, *Viatges*, vol. XII, p. 36, hi trobà, al començament del segle XVIII, una església maronita; una grega, una armènia, i tres convents de franciscans: un d'observants i els altres dos de caputxins. Hi afegeix que els grecs units no tenen església pròpia i oficien a les dels tres convents.

183. *muftí*: és correcció nostra; al manuscrit, 'moffti'. És el principal intèrpret de la llei.

duplicar les festes, i com la grey és tan numerosa i los obrers pocs, d'aquí és que lo treball és gran [87] i la fatiga contínua. Sols en donar la comunió m'ha succeït moltes vegades lo haver-me de detenir mitja hora després de la missa. Deixo en silenció l'administració d'altres sacraments, assistir a malalts i altres oficis espirituals, que són molt freqüents.

Persecució i mortificació contínua que es pateix tant en Damasco com en les demás parts dels infiels en esta missió.

[*Persecució ordinària en la missió*]

Si tots los treballs, penes i fatigues que fins ací havem dit en orde a conservar la missió parassen en lo que se pateix dins de nosaltres o nostres convents, seria més suportable, però lo que és més sensible és la falta de llibertat per poder anar per los carrers sens temor de pedrades, malediccions i males paraules, i com és precís lo haver de transitar per [88] raó de l'ofici de missionari, ja per ensenyar la doctrina, ja per administrar los sacraments als malalts, no es pot un deslliurar de semblants penalitats. Los turcs de forma¹⁸⁴ i demás gent d'enteniment no ens molesten, sí emperò la gent de baixa esfera, i la turba dels minyons és la que té un bon rato quan nos encontren per los carrers. En veritat que si un no miràs al bé espiritual de tantes ànimes posades entre estos bàrbaros, i que Cristo, nostre bé, sofrí més per elles i per nosaltres, no era possible estar en estes terres un dia tan solament, i esta veritat se veurà comprovada amb lo que amb lo discurs d'esta relació diré i se farà creïble a aquell que considèria que lo estar en dites terres és estar entre enemics de Cristo i sa santíssima llei, i per consegüent nos han [89] d'avorrir també com digué Cristo a sos deixebles: «*Si me persecuti fuerint et vos persequentur*».¹⁸⁵ I tot se sofreix per amor del pròxim. Est és lo pa cotidià que mengem en Llevant, ço és, malediccions, pedrades, bastonades, bufetades i escupir-nos en la cara i altres oprobis, que n'he sufrits tants ja en Damasco, Jerusalem, Rama i Giaffa i demás parts que casi m'havia fet insensible a ells.

Breu notícia de lo que passà en esta de Damasco des de l'any 1762 a fins al juliol de l'any 1765.

Arribats, pues, en la ciutat de Damasco, i visitat tot lo que hi ha que visitar, com he dit, comencí a estudiar la llengua aràbiga començant

184. *forma*: formes o bones maneres degudes a un capteniment propi de persones de posició social elevada.

185. Frase subratllada al manuscrit.

com los minyons: lo A,B,C, perquè veia que sens la intel·ligència d'esta [90] llengua no era possible fer ningun profit en esta missió, i amb molta fatiga i paciència, al cap d'un any i vuit mesos obtinguí la patent de missionari apostòlic del Reverendíssim Pare Custodi de Terra Santa, que era aleshores lo pare Pau de Plasència,¹⁸⁶ amb totes les facultats i llicències de confessar i predicar i fer tots los demás oficis de missionari, quals exercí per moltes parts de Llevant per espai de disset anys.¹⁸⁷

[*Persecució dels sacerdots catòlics en l'any 1764 per causa d'Eben Giojar, patriarca intrús*]

Gozant estaven en esta de Damasco de pau i tranquil·litat, mentres estudiï la llengua aràbiga, però en breu experimentàrem la inconstància del repòs i quietud que en Llevant se goza, perquè allà, en lo any 1764, veent lo dimoni que mediant estos infiels no podia pertorbar esta grey, se valgué d'altre medi més domèstic i pernicios i est fou inventar un nou cisma entre los cristians catòlics de Damasco en l'elecció, no confirmada de Roma en la persona d'Eben Giojar,¹⁸⁸ [91] sacerdot damasquino, al patriarcat antioqueño. No consentí la Silla Apostòlica que, inconsulta ella, se passàs a tal elecció, i los catòlics estaven, la major part d'ells, adherits i aficionats al sobredit subjecte. Molt tinguérem aleshores que treballar los missionaris perquè deixassen tal empresa, però un d'ells,¹⁸⁹ instigat del dimoni, per esbravar-se donà una bufetada a un sacerdot dins de nostre convent, i no content d'açò, anà a fer una acusació al governador contra d'ells, que en ausencia del baixà governava. Veent los cismàtics tan bona ocasió de destruir el catolicisme, no deixaren de subornar el governador perquè abastonàs tots los sacerdots catòlics i los fes tallar les barbes (cosa [que] en Llevant és de gran ignomínia) i que els desterràs de Damasc, ja que ells amb ells se despedazaban. S'executà lo mandatu del governador i tres dels [92] sacerdots catòlics foren bastonejats en los peus; lo un d'ells sofrí mil bastonades i lo altre siscentes, i los tallaren les barbes; los altres s'escaparen, i un que era lo vicari patriarcal, lo deixaren, perquè estava en lo llit. No parà aquí la funció, sí que donà orde que destruïssen trenta o quaranta cases de cristians catòlics dels més rics i poderosos, encara que açò no s'executà,

186. Pau de Plasència: Paolo di Piacenza, de la província de Bolonya, fou Custodi del 1762 al 1767.

187. BADIA, *Viatges*, vol. XII, p. 36, fou informat que els frares espanyols hi passaven dotze anys com a missioners, tres o quatre dels quals eren destinats a aprendre l'àrab. El pare López, però, volgué estar-s'hi més temps.

188. *Giojar*: personatge no identificat.

189. Un asterisc remet al marge, on diu: Mitjail Eliasagi, catòlic.

i fou tal la ràbia del governador que, per agarrar diner, publicà que a tot sacerdot catòlic que encontrassen per los carrers lo penjassen allí mateix. Aquí fou lo nostre temor, perquè si bé a fins aleshores no havia hagut cosa contra nosaltres, sentint emperò tal edicte, nos estiguérem recollits dins lo convent i, cerciorats de que tal edicte no ens comprenia, isquérem del sust i tot se compongué pagant nosaltres i los catòlics bona suma [93] de diner, i los cismàtics pagant vint mil lliures per cada barba dels sacerdots que feren tallar. ¡O, que cara rasura! D'esta manera sap Déu, Nostre Senyor, castigar a estos cristians sempre que intenten apartar-se del gremi de la Iglésia Romana. Aixís com un mal no acostuma venir sol, sinó sempre acompanyat de molts altres, així mateix una persecució i un susto no bé jamai sol, sinó acompanyat de moltes altres persecucions i sustos. Continuava aquell malvat governador anomenat Josep Geberi,¹⁹⁰ molt amic del diner, en son govern en les ausències del baixà i sempre procurava fer de les sues per augmentar sa bolsa, i aixís des del cas passat a fins a l'any 1765 nos donà molt què sentir amb sa avarícia. En est intermedi de temps succeí un fracàs que ens posà en gran temor, i fou que en temps del ramadan¹⁹¹ dels turcs entraren al[94]guns dels principals de la ciutat al nostre convent i encontrant les portes interiors obertes se passejaren a son acomodo per totes les oficines. A l'últim, encontraren la llibreria oberta i entraren en ella, i un d'ells posà mà en un llibre i véu que era lo Alcoran de Mahoma, i cridant als demés los amostrà lo llibre de sa falsa llei. Interim que açò passava, pogué lo Superior del convent recollir les confutacions de l'Alcoran, que estaven juntes amb lo llibre de l'Alcoran, sens que ells ho notassen. Estaven estos dos llibres en llengua aràbiga i interrogant un d'aquells magnates del Superior per què causa tenia allí aquell llibre tan sagrat, i sens esperar més resposta marxaren amb lo llibre de l'Alcoran a casa del muftí, pontífice d'ells, li entregaren lo llibre i luego fou cridat a la justícia lo Superior. Anà allà acompanyat amb lo Procurador [95] del convent, que era cristià maronita, i interrogant-los lo muftí per què teníem aquell llibre sagrat sent aixís que nosaltres érem enemics de son profeta. Aleshores respongué lo Procurador dient: «Senyor, los francs són molt amics de tenir llibres de totes les nacions i és molta honra tenir lo Alcoran entre sos llibres». Oint açò un d'aquells que portaren dit llibre, digué: «Senyor, estos no se renten les mans per a tocar tan sagrat llibre, sent així que són un[s] porcs».

190. *Josep Geberi*: personatge no identificat. El pare SANDOVAL, *Viaje*, foli 67r, diu que el 1769 el governador del castell de Damasc es deia Benchebre.

191. *ramadan*: correcció nostra; al manuscrit, 'aamadan'.

Entre estes preguntes i respostes se parà la cosa pagant nosaltres cent lliures per no rentar-nos les mans antes de tocar lo Alcoran. Pregunto ara: si per esta tan frívola causa haguérem de pagar tant diner, ¿què hauríem pagat si haguessen pres les confutacions de l'Alcoran? En veritat que no s'hauria pagat amb diner, sinó amb lo cap. D'es[96]ta manera està un subjecte a mil infortunis en terra d'esta canalla enemiga de Déu.

[Cosa notable]

En lo any de 1764, en lo mes de febrer, tinguérem també bon susto per les insolències d'Osman,¹⁹² baixà virrei de Damasco. Havia est usurpat cent mil lliures a la Terra Santa en diferents ocasions i no podent esta suportar les tiranies d'est avaro, recorregué a Constantinoble per lo remei. Vingué, pues, de la Porta Otomana un *jatt xariff*,¹⁹³ o una escriptura del Gran Turc, dirigida als turcs principals de Damasco perquè dit baixà restituís dita suma de diner al procurador general de Jerusalem, i que si dins tres dies no donàs paraula ferma de restituir i fer lo que lo Gran Turc manava en sa escriptura, que li llevassen lo cap. Lo modo amb què havia de restituir era est: que el *giogadar*¹⁹⁴ o cabo [97] que portava l'escriptura hagués de prendre lo diner i que a l'arribar a Jerusalem, a so de trompetes, clarins i tabals fos rebut dels magnates de dita ciutat. Considerà ara, qui fa un poc de reflexió sobre les circumstàncies d'esta restitució, com estaria aquell bàrbaro baixà fet un lleó i un tigre, i com estaríem nosaltres, desarmades ovelles posades entre les garres d'est llop carnisser. Lo baixà estigué renitent dos dies, i al tercer dia digué en pública assemblea: «¡Que jo haja de donar esta suma de diner als francs, cans maleïts de Déu!». I amb açò entregà lo diner, i se compongué amb los àrabs dels camins que, quan passàs en sos dominis, lo prenguessen, per deslliurar-se de la infàmia que havia de passar en l'entrada de Jerusalem.

[Miracle de Sant Antoni de Pàdua]

Així succeí, perquè [98] arribant aquell *giogadar*¹⁹⁵ amb son acompanyament cerca del mar de Galilea isqueren tanta xusma d'àrabs que els despullaren a tots i a molts los feriren, però succeí un miracle patent per intercessió de sant Antoni de Pàdua, i fou que anava en esta

192. *Osman*: vegeu Apèndix.

193. *jatt xariff*: àrab *jatt-i sharif*, escriptura signada pel soldà.

194. *giogadar*: del turc *chiocadar*, servidor del soldà que s'encarrega del seu vestuari. López li atribueix les funcions de 'cabo', i G. MARITI, *Viaggio per l'isola de Cipro e per la Soria e la Palestina* Lucca, 1769-1771, 2 vol., I, p. 16, diu que és un càrrec vinculat a la cort i que n'hi ha uns 100 o 150.

195. *giogadar*: vegeu nota anterior.

companya un pare missionari d'est col·legi trasvestit,¹⁹⁶ lo qual havia posat una estampeta de sant Antoni sobre la càrrega de la mula que portava lo diner, i mentres que los àrabos estaven ocupats en despullar els soldats, la mula, amb pas extraordinari, s'escapà i sola arribà a Natzaret, que distava sis o set hores, i arribà a les portes del convent sens saber los religiosos de qui era la mula, ni què portava. I arribant tota la companya veren la mula, que la tenien per perduda, i [99] ells descansaren alguns dies i prosseguiren després son viatge executant al peu de la lletra lo que manava lo Gran Turc. I amb açò se finí tota la funció. ¿Desitjarà saber ara lo curiós en què pararen tots nostres temors i sustos quedant-nos en esta de Damasco tan cerca d'esta furiosa fiera? A açò responc que restàrem més quiets i tranquilos que antes, perquè lo baixà se demostrà al cap de pocs dies molt [més] afable i cortès que antes, i havent inquirida la causa d'esta mudança sabérem que lo procurador general havia regalat cinquanta mil lliures al mateix baixà per evitar altres inconvenients, i restà tan satisfet d'esta garbositat¹⁹⁷ que olvidant-se dels afron[t]s que havia passat ja en Damasco i ja en Jerusalem, pues fou notori a tot lo món est afront, se mos[100]trà benigne tant amb nosaltres com en Jerusalem fent-nos molts beneficis en lo espai de deu anys que governà a esta baixaria.¹⁹⁸ D'esta manera se muden les coses de mal en bé i al contrari.

[Persecució terrible dels religiosos en Damasco en lo any 1765]

Lo any 1765 fou molt pèssim i de gran treball, fatiga i pena per a esta pobre missió i grey de Damasc per les insolències d'aquell bàrbaro i malvat Josep Agà¹⁹⁹ o Eben Geberi, governador de Damasco, i la posà a punt de perdre's, com se veurà amb los següents successos.

Governava est tirà i infiel esta gran metròpoli en ausencia del baixà, i com est la major part de l'any està fora per causa de anar a la Meca i visitar sos dominis, que són dilatats, encontrant aquell avaro ocasió de perseguir els cristians, no la perdia. Succeí, pues, en los últims de l'any 1764 que los turcs arrava[101]taren un bell minyó d'edat d'onze o dotze anys i lo feren turc per força. Estava est ben educat en nostra escola i ben adoctrinad e instruït a la nostra santa fe, i per això de ninguna manera volgué jamai consentir en fer-se turc, no obstant que el vestiren com a tal, i com era molt hermós i bell lo presentaren al muftí, pontífice d'esta

196. *trasvestit*: en italià, disfressat. És nota de Collell que aprofitem.

197. *garbositat*: cast. *garbosidad*, acció desinteressada.

198. *baixaria*: territori governat per un baixà. En turc, *pachalik*.

199. *Agà*: és correcció nostra; al manuscrit, 'Hagà'. Personatge no identificat.

secta. Veent-lo est Satanàs, prest s' enamorà d' ell i lo posà en son palacio, regalant-lo perquè de grat abraçàs sa secta. Lo minyó jamai donà oídos a estes enganyoses sirenes i féu algunes coses molt pesades a fi de que lo llibertassen o bé lo matassen, i entre altres un dia prengué lo fill del muftí, criatura de dos o tres anys, i pujant-se²⁰⁰ a la torre de la mesquita principal, lo volia precipitar, però advertint açò alguns turcs, ho impediren i castigaren a dit minyó amb un càstig moderat com a criatura de [102] poc judici. Al cap d' alguns dies obtingué llicència per a passejar-se per la ciutat i poc a poc l' alcanzà per visitar sos pares. Estaven estos inconsolables per veure a son fill vestit de turc i procuraren a animar-lo a que no renegàs jamai de la fe de Cristo, nostre bé, i mentrestant imaginaven què medis podien prendre per a deslliurar-lo. Entrava molt en sa casa un pare missionari nostre, però est los donà lo medi, molt pernicios per nosaltres encara que ho feia per bon fi. Est medi fou que el minyó fingís que aquell any volia visitar la Meca, la visita de la qual estava molt cerca, i que a dos o tres jornades de Damasco posassen gent per a fer-lo escapar a la muntanya del Líbano, en un dels molts convents que allí hi han, i que ell los entregaria una carta de recomendació. ¡O que arriesgada empresa! [103] Poc faltà que est medi fos per degollarnos a nosaltres i perdre la missió. Al fi s' executà tot com s' havia imaginat, però Déu, Nostre Senyor, disposà que la carta se quedàs en lo convent per descuit. Entretant que açò passava, s' ausentà lo religiós missionari d' esta de Damasco a Jerusalem i lo minyó en breus dies se véu libre i posat en un convent de monjos basilis en lo Líbano. Passat algun temps, sabé lo muftí que el minyó s' havia ausentat i no en féu cas i tot se quedà en silenci.

Al cap d' alguns dies succeí que un cristià cismàtic [que] s' havia fet catòlic per amor del diner que li prometeren estant²⁰¹ en lo Gran Cairo, i retornant a esta de Damasco, sa pàtria, encontrà lo minyó en lo Líbano i li contà tot son fet amb tota especificació. Vingué prest a Damasco i demanà alguna limosna al Superior del col·legi i esta limosna era de vint mil [104] lliures. Lo Superior s' excusà dient que no podia fer tan crescuda limosna, i ell aleshores amb gran arrogància digué que si no li donaven dita limosna que perderia els religiosos i el convent. Lo Superior, ignorant sos depravats intents, lo despatxà amb algun enfado, i lo altre, fet ja un altre Judes, se n' anà al governador acusant els religiosos de que prenien

200. *pujant-se*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'pajar-se'. Collell corregí de la mateixa manera.

201. *estant*: és correcció meua; al manuscrit, 'esttant'.

el[s] minyons turcs i los enviaven al monte Líbano i d'allí a Cristianitat per fer cristians, confirmant açò dient que en tal convent del Líbano n'havia enconrat un d'ells. Lo governador, que era matèria disposada per a tot[a] maldat, oint açò se n'anà a casa del muftí i li relatà lo que havia oït, i fou tal la fúria que prengué, que luego decretà que los religiosos fossen cremats vius i lo convent destruït per ser açò contra la llei de son fals profeta. Lo governador, que no [105] volia la mort dels religiosos, sinó son diner, digué que primerament se passàs a informació per veure si era veritat la sobredita acusació, i convenint-se en açò, juntaren consell i foren cridats dos religiosos i la mare d'aquell minyó que estava en lo convent del Líbano, perquè son pare ja s'havia escapat. Anà primerament dita dona i, havent-la examinada en privat lloc, respongué molt atemorizada que sí que era veritat que els religiosos havien donat lo medi per traure a son fill de casa lo muftí. Animats, pues, aquells malvats amb les paraules d'esta mala dona, la retiraren en un lloc apartat del consell i interim vingueren los dos religiosos, ignorant lo que passava, i entrant a aquella assemblea los preguntà si era veritat que enviaven els minyons turcs a terres de cristians. Ells respongueren que no. Aleshores cridaren [106] a la dona, que estava escondida i li digueren: «¿Es veritat que estos francs han fet escapar ton fill de Damasco i lo han entrat en un convent?». ¡O prodigi de Déu! Restà aquella dona mig atònita a la vista dels religiosos, sens poder parlar paraula alguna. Aleshores, animats més los religiosos, digueren a la dona: «Digues, ara, davant de tots estos senyors, ¿quin de nosaltres ha tret ton fill de Damasco?», però ella sempre quedà més confusa, i quan tornà un poc en si digué: «Jo no tinc res que dir d'estos san[t]s religiosos, ni ells tenen culpa en res». Aleshores arravataren los ministres de justícia a aquella pobra i la tiraren a un estany d'aigua que hi havia allí cerca, i s'hauria ofegada a no haver-la librada altres turcs.

Interim que açò passava, nosaltres, que ens havíem restat dins del convent, exposarem el Santíssim Sagrament i començarem a [107] preparar-nos per lo que podia ser i, casi tots sorpresos del natural temor de morir, nos confessàrem i amb totes veres pregàrem a Déu, Senyor Nostre, nos deslliuràs d'aquell evident perill de la mort per medi de sa santíssima mare i del gloriós sant Pau, i donàs bon acert a aquells dos que estaven en lo palacio o tribunal de la justícia, i mentres que açò férem, picaren a la porta del convent amb gran pressa, i assustant-nos tots pensant-nos que ens venien a cercar per ajusticiar-nos, veiérem que eren los dos religiosos que venien del serrallo o dit tribunal, los quals nos contaren en quin estat estava nostra causa i lo que havia passat. Lo muftí estigué tres dies sens poder acceptar partit algú de composició, i aixís fou que pagàrem

bona suma de diner a causa que, com he dit,²⁰² lo governador no volia sinó diner, lo reduí a que vingués a composició, [108] i donàrem gràcies a Déu, a Maria Santíssima i a sant Pau, que amb est medi nos lliuràrem d'un perill tan gran. Verdaderament que est és un dels lances que ens posaren amb més consternació de tots los que han passat en lo temps de la missió, per ser la matèria d'ell tan perillosa, com és lo tocar en punts de sa falsa secta, perquè altres se componen més fàcilment amb lo diner. No s'acabà tan prest com pensàvem tota esta tragèdia, pues estiguérem cerca tres mesos sempre amb sustos i temors, perquè aquell malvat governador sempre intentava nous pretextos per prendre diner i jamai se saciava, i en tanta manera nos perseguí que [es] veren precisats los Superiors de Jerusalem a enviar-nos nostres obediències perquè desemparàssem aquell col·legi i nos retiràssem a altres convents, lo que s'hauria [109] executat, si no haguéssim estat sempre fermes en sofrir aquella terrible borrasca per amor de Déu i bé d'aquelles pobres ànimes, que haurien quedat desemparades i en mans de llop carnisser, que és lo dimoni, pues ell açò intentava amb estos depravats medis.

Ja diguí com durà esta persecució cerca tres mesos, tenint molt què sentir i què sofrir, ja per los nous enredos que el governador intentava, ja per lo immens treball que teniem en haver d'assistir a tota la grey catòlica repartida en esta gran ciutat per ausencia dels sacerdots catòlics que dit governador havia desterrat, i també per altre nou enredo que succeí, pues morí en est temps una cristiana reputada per turca, d'aquella raça que diuen turquimans,²⁰³ i són aquells que algun temps los feren²⁰⁴ fer turcs per força, dels quals n'hi ha molts en Damasco i se conserven cristians ocults, i s'anava [110] divulgant per la ciutat que un religiós nostre li havia donat los sants sagraments, com era veritat, i costà molt treball en ocultar est cas per no acabar-nos de perdre del tot, i aixís volgué Déu, Nostre Senyor, que se quedàs ocult est fet i la dona morí cristianament, encara que fou enterrada en los sepulcres dels turcs.

[*Viatge de Damasco a Giaffa*]

Açò és lo que passà en lo districte de tres anys que estiguí esta primera vegada en Damasco, i allà en lo juny, dia tretze, partí per a Giaffa

202. Hem suprimit 'que', d'acord amb el sentit.

203. turquimans: turcmans, poble de l'Àsia central, que anà traslladant-se cap a l'oest empès pels mogols. Al final del segle XVIII estaven establerts especialment a Damasc i Alep i fora d'aquests llocs n'hi havia pocs. VOLNEY, *Voyage en Égypte et en Syrie*, p. 195, diu que eren uns 30.000.

204. *feren*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'férem'.

per párroco d'aquella grey, i lo que passà allà ho referiré succintament.

Any 1765, dia 13 de juny, comenci lo viatge per a Giaffa. Hi aní per lo mateix camí que havia vingut. En est viatge, com ja entenia lo llenguatge aràbic, tinguí més ocasió de preguntar les coses memorables que en los camins s'entren, i aixís passí per la regió anomenada Traconitis²⁰⁵ i per la terra de Hus, pàtria del pacientíssim Job, i tot està a l'altra part del riu Jordà, [111] passat lo pont de Jacob, que se diu tal per haver-hi passat dit patriarca quan venia de Mesopotàmia. Vaig veure també de molt cerca aquell lago que féu lo Jordà més amunt d'est pont i s'anomena *Aqua Meron*.²⁰⁶

[*Cisterna de Josep en Dotain*]

Després visití la cisterna de Josep, patriarca, fill de Jacob, que està un poc més apartada del camí en los deserts de Dotain.²⁰⁷ Esta cisterna és seca i té quatre columnetes sobre la boca, amb sa cupulilla, i és en la que posaren a Josep sos germans per envidia que d'ell tenien, com ho refereix lo capítol 37 del *Gènesis*. A l'últim arribí a Natzaret, i esta és la tercera vegada que estiguí en est santuari. De Natzaret passí a Sant Joan d'Acree i després a Giaffa. Dia 28 de juny de 1765 arribí en ella.

[*Guerra de Gaza, any 1765, ço és, los àrabos contra el baixà*]

Al cap de poc temps que estiguí en Giaffa, succeí la guerra dels àrabos en les planures de Gaza en la qual morí Asem Baixà,²⁰⁸ home, encara que turc, però d'unes prenas²⁰⁹ i virtuts morals no poques. La guerra succeí [112] d'esta manera. Estava governant est baixà la ciutat i domini de Gaza en Palestina, a una jornada de Rama, amb gran content i alegria de tota la gent, i en particular dels cristians, dels quals era molt amic i benefactor, i també de la Terra Santa. Però era enemic declarat d'aquella mala casta de gent que viu en los deserts que diuen àrabos o alarbs,²¹⁰ dels quals abunda lo país de Llevant com la terra de formigues. Esta, pues, mala casta de gent, allà en lo mes de maig de l'any 1765, obligats

205. *Traconitis*: nom greco-romà d'una regió coberta de lava ja esmentada per Estrabó. És situada a uns 50 kms. al sud de Damasc i en àrab s'anomena El-Ledjah.

206. *Aqua Meron*: subratllat al manuscrit. Nom medieval de l'estany Bahret el-Hulé, dessecat el 1957. Tenia uns 14 kms² de superfície i entre 3 i 4 metres de profunditat, F. DEL BUEY, *Tierra Santa*, Madrid, Edicel, 1999, 2 vols., I, p. 279.

207. *Dotain*: plana situada a la Samaria. El poble és situat a 333 m. sobre el nivell del mar en el camí de Jerusalem a Sebaste.

208. *Asem Baixà*: personatge no identificat.

209. *prenas*: cast. Qualitats.

210. *alarbs*: es refereix als beduïns, tal com era usual a l'època i des de molt abans.

de la carestia que en les Aràbies desertes hi havia, vingueren a les planures de Rama, i totes aquelles terres dels filisteus, i si bé no molestaven a ningú, però no se fiava d'ells lo baixà de Gaza, i aixís los perseguí i apartà de sos dominis.

Vingut lo mes d'agost, se convingueren los àrabos, subornats del baixà de Damasco, que pretenia aquella baixaria,²¹¹ a fer guerra al de Gaza, i en lo primer abans²¹² lo desempararen [113] los de son exèrcit, excepto alguns magravinos o africans, i no podent estos resistir a un formidable exèrcit dels àrabos, fou pres i portat a son mateix pavelló, i un príncep dels àrabos lo atravesà amb una llançada per haver ell mort a son pare. Mort lo baixà, fou tan gran lo sentiment, plors i laments d'aquelles gents, i en particular los cristians, [que] foren los que més sentiren esta desastrada mort per haver perdut aquest home, un protector i defensor que els deixava viure a sa moda, en tanta manera que en Rama arribaren a posar una gran creu a l'entrada d'un carrer, cosa que desagradà moltíssim als turcs. La mort d'est baixà causà també tantes revolucions, tragèdies i misèries en tota la Palestina i Síria que duraren a fins lo any 1775, perquè lo baixà de Damasco, amb l'ambició de dominar estos països, obtingué esta baixaria de Gaza contra la voluntat de tots los naturals.²¹³ Rebel·laren-se també [114] altres ciutats, i açò motivà els santjaques²¹⁴ del Gran Cairo d'Egipte a remoure's i, ambiciosos de ser també ells senyors d'ella, mogueren moltes guerres, com després se veurà. Qui pagà més i sofrí amb més paciència estes borrasques fou la Terra Santa, que en temps de persecucions és la que més bona part s'emporta.

[*Est any de 65 succeí la guerra del baixà de Damasco a Gaza, en lo mes d'octubre*]

Estes terres, pues, que per molts anys havien estat amb tanta pau i repòs, foren per la mort de dit baixà intransitables per l'audàcia dels àrabos i insolència de los vilanos, matant, despullant a quants encontraven per los camins, i ja no se podia anar de Giaffa a Rama sinó amb gran acompanyament de soldats i gent armada, quan antes podia anar un sol per los camins. En lo restant de l'any que estiguí en Giaffa no succeí

211. *baixaria*: és correcció nostra; al manuscrit, 'vaigaria'. Vegeu nota 198.

212. *abans*: llegiu avançament.

213. *naturals*: un asterisc remet al peu de pàgina, on diu: «Però se rebelaren estos luego y succeí la guerra del baxà de Damasco y los subjugà».

214. *santjaques*: àrab *sanjaq*. Aquest mot significa bandera, estendard, d'un governant, i després territori on flamejava aquesta bandera, és a dir, província, districte.

cosa particular, encara que alguns sustos tinguérem dels àrabos, que s'havien apoderat d'aquelles campanyes.

[*Rebel·lió succeïda*²¹⁵ en Jerusalem, any 1766]

Allà en lo mes d'abril vingué la [115] funesta notícia d'una²¹⁶ rebel·lió que els jerosolimitans havien fet contra del convent per causa de que un cristià tirà a son fill dins de la cisterna del convent, acusant els religiosos com autors de tal maldat, i tingué aquella família molt què sentir i què pagar.

[*Viatge de Giaffa a Sant Joan de Judea*]

Vingut lo mes de maig de l'any 1766, fuí cridat per anar a Sant Joan de Judea en ofici de párroco d'aquella grey i allà, en los últims del dit mes, dia vint-i-nou, arribí a Jerusalem, comencí lo viatge. Ar[r]ibat en Rama, vingué la partida dels àrabos que diuen cafarrers²¹⁷ per acompanyar-me a Jerusalem, com és costum, i me tocà una partida amb la qual estava jo renyit amb lo príncep d'ella, que era Otoman,²¹⁸ per causa d'unes pendencias que amb ell tinguí estant en Giaffa per ses impertinències, lo qual m'havia amenaçat que la pagaria si passàs per sos dominis. Partint, pues de Rama, encomaní que de manera alguna me portassen [116] per lo lloc a on ell estava, però tot fou al contrari, perquè fins als pavellons de la partida de Mustafà m'acompanyà lo arriero, i deixant-me allí se'n tornà a Rama. Allí me prengué un àrabo negre i me portà als pavellons d'Otoman. És veritat que antes havíem²¹⁹ fet les paus, però jamai me fïava d'ell per ser un home pervers, però tinguí²²⁰ la fortuna que estava fora i lo àrabo negre me portà al pavelló a on estava la sua dona acompanyada de moltes altres àrabs, ricament vestides, i al veure'm s'alegraren i me feren acerrar a la porta de dit pavelló, cosa que no se permet entre turcs, que són molt gelosos de ses dones, i veent-me amb lo sombrero los causà gran risa, posant-se'l al cap. Al fi me donaren una xícara de cafè i me despatxaren. Era açò cerca de mitjanit i prosseguí lo

215. *succeïda*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'succehit'.

216. *una*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'un'.

217. *cafarrers*: que cobren el *kafar* o impost. Fora de les poblacions, els beduïns eren amos i senyors en un territori immens que incloïa Síria, Palestina i bona part d'Egipte. Es permetien atacar no solament els grups petits de viatgers, sinó també caravanes nombrosíssimes, tot i anar escortades per geníssers o altres tropes. Les diverses tribus es repartien el territori i calia pagar-los un impost de protecció que permetia viatjar amb més seguretat.

218. *Otoman*: cap de beduïns no identificat.

219. *haviam*: és correcció nostra segons el sentit; el manuscrit diu 'havien'.

220. *tinguí*: és correcció nostra segons el sentit; el manuscrit diu 'tingué'.

restant del camí a fins a Jerusalem amb aquell àrabo negre [117] solament, passant per barrancs i malezas amb molt susto i temor. A l'eixir lo sol arribí a Jerusalem, i esta és la segona vegada que visití la santa ciutat, i lo dia 30 de maig arribí a Sant Joan de Judea.

Posat en est convent, comencí a experimentar la mala estada que en ell [es] fa per causa de les insolències i condició d'aquells bárbaros vilanos, gent en realitat pèssima, pitjors que bèsties i bruts irracionals, pues sa ocupació no és altra sinó pensar com podran inventar enredos per prendre diner, sens que puga amb ells lo baixà, ni governador de Jerusalem. Tant solament lo amor a aquell santuari fa vèncer totes les sues tiranies i maldats.

Est any de 1766 celebrí la nativitat de sant Joan en est santuari, i entre sa octava, lo desert i al cap d'octava i dia de la Visitació, en Santa Elisabet.

En lo mes de setembre aní a Betlem, [118] a on estiguí vuit o deu dies.

En lo mes d'octubre me suplicà lo Superior a què anàs a Rama i Giaffa a suplir aquelles dos parròquies, perquè sos párrocos havien determinat tornar-se'n en Cristianitat per algunes etiquetes,²²¹ i compostes les coses, al cap de dos mesos me'n torní a Sant Joan de Judea passant per Jerusalem, i esta fou la tercera vegada que visití esta santa ciutat.

[*Dia de Nadal celebrat en Betlem, any 1766*]

Alguns dies antes de Nadal aní a Betlem per celebrar allí la Nativitat del Senyor en son propi dia i lloc, i no hi ha llengua per explicar l'alegria i júbilo que causa aquella nit. Celebrà lo Reverendíssim de pontifical i se féu l'acostumada professó a la cova o portal del Naixement, i al reclinar el Niño Jesús en aquell pessebre no és possible contenir les llàgrimes d'alegria i contento, i apareix que allí està la cort celestial, amb lo Infant Jesús, Maria Santíssima, sant Josep i pastors. Acabada la funció, diguí missa, [119] esto és, la primera en la cova del naixement, immediatament de mitjanit; la segona missa en la capella de sant Josep, que està immediata a la cova, i la tercera en la gruta dels Sants Innocents, que està també cerca de la cova, en lloc sotterraneo,²²² i lo mateix fan los demés sacerdots per son orde.

[*Vila dels pastors*]

En lo dia de Nadal a la tarda anàrem a visitar lo lloc a on lo àngel

221. *etiquetes*: en sentit figurat, judici, qualificació desfavorable d'algú, potser injusta o calumniosa.

222. *sotterraneo*: italianisme per subterrani o soterrani.

aparegué als pastors, que dista tres quarts d'hora de Betlem, i concluídes les devocions que allí se fan, esto és, lo *Gloria in excelsis Deo*, lletania, etc., tornàrem a Betlem, visitada primer la vila d'on eren dits pastors, que és un miserable llogaret.

[*Visita del desert de Sant Saba, abat. Any 1766*]

Vingut lo dia dels Sants Innocents, determinà lo reverendíssim Superior visitar el desert de Sant Saba, que dista quatre hores de Betlem. Més de quaranta religiosos i molta comitiva de gent de Betlem, hòmens i dones, i a mitja tarda arribàrem a Sant [120] Saba,²²³ abat, que està entre orient i migdia de Betlem, lloc verdaderament devot, quiet i retirat per fer vida solitària i anacorítica. En ell visqué sant Saba amb catorze mil monjos, repartits en aquelles valls, vivint abstraïts del bullicio del món en contínua oració i mortificació.

[*Convent de Sant Saba*]

En est desert i convent visqué sant Joan Damasceno,²²⁴ i se veu encara sa celda. Al present hi ha un convent de monjos²²⁵ grecs cismàtics vivint amb gran penitència, i solament los falta ser catòlics i membres de la Iglésia per ser sants, pues viuen una vida tan penitenta que en moltes coses imiten els antics anacoretas que aquí vivien.

[*Sepulcre de Sant Saba*]

Lo convent és bell i hermós i la iglésia polida, i cerca d'ella està lo sepulcre de sant Saba, dins del mateix convent. A l'últim del monestir hi ha una molt alta torre que serveix de defensa contra los àrabs. Lo desert conté o consisteix en un vall entre dos muntanyes, [121] i en mig passa lo torrent Cedrón i ve de Jerusalem, i en cada part de les muntanyes se veuen celdas o casetes petites casi destruïdes i en elles vivien aquells sants anacoretas.

[*Desert de Sant Saba*]

Tot aquell desert infundeix devoció i consolació espiritual, lloc en veritat acomodat per viure vida solitària. Aquells sants monjos que en ell habitaven foren martiritzats quan la malvada secta de Mahoma s'apoderà d'estes terres. Baix d'una bóveda, dins del convent, se veuen

223. *Sant Saba*: el monestir que s'hi troba és del 492, fet per sant Sabas. Fou destruït el segle VII per perses i àrabs i fou reconstruït a començament del segle VIII. B. MEISTERMANN, *Nueva guía*, p. 368, afirma que fou abandonat després de les croades i que el 1840 el govern rus el féu restaurar i el cedi als grecs no units.

224. *Sant Joan Damasceno*: Damasc c 675 – Jerusalem 749. Predicador, teòleg i monjo del monestir de Sant Sabas.

225. *monjos*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'monges'.

molts cossos o calaveres. Quizás algun d'ells seran d'aquells sants anacoretas que per la fe de Cristo, nostre bé, moriren.

Estiguérem, pues, en²²⁶ aquell convent tota aquella gran comitiva de religiosos i seculars tres dies, i en est intermedi de temps visití lo mar Mort, com ara referiré.

Estava en nostra companyia un cristià damasquino, home riquíssim que havia vingut del Gran Cairo, i est, desitjós de veure coses memorables, convidà el Superior que amb tota [122] sa companyia anàs al mar Mort. Lo Superior, veent tanta multitud de gent, i que lo camí era perillós i dificultós, s'excusà i proposà a dit mercant que ell amb tres religiosos, los que volgués, anassen a dit mar Mort, i que d'esta manera, no anant-hi ell, tots quedarien contents. Vingué bé lo cristià en açò i assenyala els dits tres religiosos, ço és, lo párroco de Betlem, lo de sant Joan de Judea, que era jo, i lo vicari procurador de Betlem.

[*Mar Mort*]

Passada mitjanit i previnguts los jefes o cabos dels àrabos i demés soldadesca, començarem nostre viatge per aquella vall i desert de Sant Saba entre alts i baixos, salts i barrancs, i al fer-se de dia encontràrem unes planures, però molt àrides i seques, i a l'últim arribàrem a unes muntanyes que estan davant del mar Mort, o per millor dir, uns precipicis i despeñaderos que sols al veure-los causava horror i espant, i distant de Sant Saba set o vuit hores i baixant-les amb molta dificultat [123] per no veure-se en elles camí ni carrera, arribàrem al mar Mort²²⁷ o *Lacus Asfaltidis*.

[*Particularitats d'eix mar*]

Est mar és un gran estany, més llarg que el mar de Galilea, format del riu Jordà. L'aigua és saladíssima i sosté com l'aigua d'altres parts, i nadan en ell, pues vaig veure nadar en ell. Ni fa fum, com ho he sentit a dir, ni se veu res de les ciutats allí abrasades, ni l'estàtua de la muller de Lot convertida en sal. Passen sobre ell aucells, però segons nos referiren los que allà estaven, no cria peix. Lo que reparí [és] que tota aquella vora del mar estava blanca com si hagués caiguda una gran gelada, i passejant-se per sobre apareix que un va per sobre del gel. De les brosses que allí hi ha se formen diferents figures, com pomes, peres i altres

226. *en*: escrit a la interlínia superior.

227. *mar Mort*: situat al sud de Palestina, entre Jordània, a l'est, i Israel, a l'oest. Té una superfície de 1.020 kms², amb una llargada d'uns 80 kms. i una amplària màxima d'uns 16 kms. Està a 396 m. sota el nivell del mar i té com a únic tributari el riu Jordà, però alguns torrents hi fan també aportacions escadusseres.

espècies de fruita, i a la vista apareixen tals, però apretant-les, luego se desfan en cendra, com jo ho experimentí allí mateix. Algunes ne guardàrem [124] per a amostrar-les al Reverendíssim i demés religiosos, de què s'alegraren de veure semblant prodigi. També se formen allí altres figures, tot de l'espuma de l'aigua, com caps d'animals, etc. Allí vaig veure una figura que m'apareixia lo cap d'un frare amb sa capilla posada, i si se toca, tot se resol en cendres.

[*Ciutat de Sodoma, etc., en lo mar Mort, no se veuen, ni l'estàtua de sal*]

Est mar està en les planures de Jericó i en ell estaven aquelles ciutats de Sodoma²²⁸ i Gomorra, etc. Tot lo circuit d'est mar, esto és, aquelles muntanyes, estan mig socarrades a modo de cremades, i abrusades, sens que es vègia en elles herba alguna, que tot indica lo que en est lloc succeí, com refereix lo capítol 19 de *Gènesis*. Cerca del mar naix una font com lo cos d'un home, i l'aigua tira a salada. Aquí dinàrem entre unes canyes, que és l'única cosa verda que allí vaig veure. Visitat tot lo sobredit i contemplat amb tot espai lo que he referit, retornàrem [125] a Sant Saba.

De l'aigua d'est mar, per ser, com he dit, tan salada, ne fan sal i usen d'ella en Jerusalem i totes aquelles terres. També llença de si est mar un betum que serveix contra pesta, però en lo lloc a on jo estiguí no el vaig veure. Lo que més m'admirà en est mar és veure que l'aigua tan dolça del Jordà se tòrnia aquí tan salada, que ho és més que l'aigua del mar Mediterráneo, i que no fàcia altre tal en lo mar de Galilea, que també és fet del mateix riu. Les aigües d'est mar aquí se consumen sens veure-seli desaiquadero. Sens dubte lo tindrà per sota terra.

[*Muntanyes d'Engaddi*]

Retornats, pues, a Sant Saba, dormírem aquella nit i lo endemà partírem per a Betlem, i lo que vaig veure en lo camí ho diré ara.

Primerament nos encaminàrem per altre camí del que vinguérem, i passàrem prop d'unes mun[126]tanyes que s'anomenen Engaddi,²²⁹ a on està la gruta a on s'escondí David quan Saül lo perseguia. Se veu esta gruta al cim d'una muntanya.

[*Laberinto*]

Després anàrem a la muntanya dels Francesos, dita tal per haver-s'hi ells fets forts en temps de la conquesta dels soldats d'Egipte d'estes

228. *Sodoma*: és correcció nostra; el manuscrit diu 'Sadoma'.

229. Engaddi: En-Gaddí, oasi a la ribera occidental del mar Mort, al desert de Judà. Als entorns, hi abunden les coves i refugis naturals pràcticament inaccessibles. Són famoses les coves de Qumran, on es van fer valuosíssimes troballes documentals.

terres.²³⁰ Després anàrem a una muntanya molt alta enmig de la qual està un laberinto anomenat,²³¹ que és una cosa meravellosa i digna de veure's. Consisteix, pues, est laberinto, perquè si un entra dins, o perd lo tino o erra la porta, allí se quedarà sens poder jamai eixir. En l'entrada té una porta només i s'entra en una gran sala que no se sap si la mateixa naturalesa l'ha feta, o lo art, i en esta sala se veuen moltes portes i cada porta té son camí que guia a altra sala, com la [127] primera, i d'allí al davant és lo mateix, sens encontrar-se-li fi. La primera sala és clara, però d'allí al davant tot és obscur i per entrar a dins és necessari llum i un cordell per guiar-se amb ell. Jo entrí amb altres i després d'haver caminat bon rato per dins, sempre encontrí lo mateix que al principi i entrada d'ella s'encontra, i per això se diu laberinto, perquè és difícil i quasi impossible lo eixir d'ell, si se perd lo tino,²³² per ser moltes les voltes i camins que dins hi ha i tot amb igualtat i molt espacis.²³³

Vist lo laberinto, anàrem a dinar en una font que cerca d'ell hi ha. Mitja tarda anàrem a Tècua,²³⁴ pàtria d'Habacuc,²³⁵ profeta, i d'allí passàrem a Betlem, i amb açò se finí esta visita.

[*Cisterna de David*]

I visitada la cova de la Nativitat i demés llocs veïns, me'n torní a Sant Joan de Judea per lo camí real que diuen de sant Elies [128] i visití los llocs memorables següents.

Primo. La cisterna de David, d'on prengueren aigua aquells tres esforçats soldats de l'exèrcit de David passant per mig de l'exèrcit contrari amb perill de ses vides. Està esta cisterna a mig quart de Betlem, dos tirs de pedra apartada del camí.

230. La muntanya dels francesos o dels francs era el nom que rebia des del segle XIV una elevació que es troba al sud de Jerusalem a la qual avui es pot accedir des de la carretera de Betlem a Tècua. Al cim hi ha les ruïnes de l'Herodion, fortalesa construïda per Herodes el Gran entre el 25 i el 15 a.C., però no hi ha indicis que els croats s'hi haguessin establert mai.

231. *anomenat*: famós.

232. *tino*: cast. «Hábito de acertar a tientas con las cosas que se buscan», segons el *Diccionario general de la lengua española*, Ed. Bibliograf, S.A., Barcelona, 1987.

233. Aquest laberint és una cova molt profunda coneguda en àrab amb el nom d'al-Maama (l'amagatall).

234. *Tècua*: al manuscrit, 'Tecue'. Població esmentada a la Bíblia, és cèlebre perquè hi nasqué el profeta Amós. Al principi del segle XII, s'hi instal·laren els canonges del Sant Sepulcre, però aviat en foren expulsats pels sarraïns. Encara hi ha moltes ruïnes.

235. *Habacuc*: és correcció nostra; al manuscrit, 'Abacul'. Vuitè dels profetes menors i considerat autor del *Llibre d'Habacuc*, redactat probablement als voltants del 600 aC.

[*Sepulcre de Raquel*]

Secundo. Visití lo sepulcre de Raquel, muller de Jacob, patriarca. Est sepulcre està quasi arruïnat. Té una petita cupuleta amb quatre parets obertes per tots costats. En ell està enterrada l'hermosa Raquel (distant de Betlem mitja hora), mare de Josep i Benjamín. Prosseguint lo camí s'encontra un lloc que es diu Torre de Jacob, a on morí Raquel. Tant esta com lo sepulcre de Raquel disten de Betlem mitja hora o tres quarts a mà esquerra al venir de Betlem, un poc apartats del camí.

[*Convent de Sant Elies, profeta*]

Després s'encontra lo convent de sant Elies, pro[129]feta, que és dels grecs cismàtics. És bell i hermós. Està a mig camí de Betlem i Jerusalem i d'est lloc se veuen les dos ciutats. Davant de dit convent està lo lloc a on Elies se posà a dormir en una dura pedra, quan la perversa reina Jezabel²³⁶ lo perseguia. Al present no se veu figura ninguna estampada en la pedra, com antes se veia, perquè lo temps tot ho destrueix.

[*Cisterna dels Reis*]

Visitat est sant lloc, anàrem a la cisterna dita dels Reis per haver ells beguda de sa aigua quan anaren a adorar el minyó Jesús en Betlem, i d'est lloc prosseguirem a fins a Jerusalem i després torní a Sant Joan de Judea, a on estiguí a fins al mes de maig de 1767.

Tornat, pues a Sant Joan de Judea, aquells perversos turcs vilanos nos molestaren en tanta manera que ja no se podien sofrir ses insolències. [130] Allà en lo mes de febrer de 1767 succeí que una nit esperaren a que un dels servidors del convent isqués fora per apoderar-se ells del convent en ocasió que el Guardià estava en Jerusalem. I així fou que a l'eixir dit servidor del convent per anar a dormir a sa casa, s'apoderaren de la porta i entraren amb tan ruido i tan armats com si fos lo assalt d'una fortalesa. Era açò una hora entrada la nit i veent açò los religiosos, tots nos asustàrem d'un cas tan inopinat, i tot lo convent estava ple d'aquella xusma de turcs, qui amb escopetes, qui amb pistoles, qui amb sabres i qui amb bastons. Demanaren luego per lo Guardià, i havent-los respost que estava en Jerusalem, digueren que ells volien tanta suma de diners i que no se cuidaven del Guardià. Jo m'havia retirat [131] en la celda i lo religiós que estava en lloc del Superior me suplicà isqués a veure què medi se pendria per apaciguar los que ell no entenia lo que deien. Isquí, pues, a parlar-los i veure si los podia compondre i traure'ls del convent. Alguns dels cabos o jefes del vilatge eren amics meus i

236. *Jezabel*: és correcció nostra; al manuscrit, 'Jesabel'. Esposa del rei Acab, perseguí durament els profetes de Jahvè. Morí assassinada el 841 aC.

luego que em veieren digueren: «Bon ànimo, curato, que tens bon Guardià. Mira les claus del convent». Al dir açò, jo diguí al que tenia les claus: «Molt bé està, si tu ets lo Superior del convent; tracta'ns bé i fes-nos donar bon sopà, que alegrement estarem en ta companyia esta nit». Li caigué tan en gràcia est dicho, que luego me féu assentar junt a ell i amb bones paraules los poguí reduir a que isquessen del convent, lo que feren, encara que amb molta repugnància, i me valgué saber son llenguatge, que a no ser [132] així no sé com hauria parat lo negoci.

[TRASLLAT A JAJA]

[*Viatge de Sant Joan de Judea a Rama*]

Lo dia set de maig de 1767 fui cridat a Jerusalem perquè d'allí partís per a Rama a ocupar lo lloc del párroco que havia ja acabat lo temps de la curatia,²³⁷ lo que es complí amb tota prestesa i aní a la ciutat de Rama, encara que no sens grans temors per causa de la²³⁸ rebel·lió que aquells ciutadans començaven a fer contra lo baixà de Damasco instigats de son mal proceir i induïts també de l'exemple d'altres ciutats que s'havien rebel·lat contra de dit baixà per ses tiranies.

[*Guerra de Rama. Any 1767*]

Arribat, pues, a Rama, encontrí les coses enmarañadas perquè ja havien despatxat el governador, que estava de part del baixà, i havien posat un altre en son lloc i tot era fer prevencions de guerra contra lo baixà, [133] que l'esperaven al temps de sa visita, i en estes preparacions de guerra s'ocuparen quatre mesos.

Interim que açò passava, nosaltres no ens descuidàrem de donar totes les degudes providències perquè, vinguda la guerra, tinguéssim lo baixà de nostra part, lo que prometé avisant-nos, emperò, antes perquè eixíssem de Rama. Lo Superior i Procurador general foren de parèixer contrari i que de manera alguna desemparàssem l'hospici i que ells farien de manera que el baixà no ens danyàs en cosa alguna. Amb estes, pues, esperances, nos restàrem quatre religiosos en dit hospici, esperant a què vindria a parar aquella tragèdia. En lo intermedi de quatre mesos que tardà lo baixà de Damasco en venir, envià sos comissionats als principals de Rama a fi de que tornassen en si i lo obeïssen, perquè lo [134] baixà no volia llurs vides, sinó sos béns, però ells, plens d'arrogància, jamai lo volgueren oir, i així los envià a dir que allà en lo mes d'octubre se compondria tot.

237. *curatia*: de l'italià 'curazia', jurisdicció del curat.

238. *de la*: és correcció nostra; al manuscrit, s'hi llegeix 'del' escrit dues vegades.

En est temps, los de Rama continuaren en fer prevencions de guerra, obrir fosos, tancar les boques o caps dels carrers, perquè esta ciutat no té muralles, i prevenir-se amb pólvores i bales, però en lo que menos pensaren fou en fer provisió de víveres, i a no haver-se concluïda la guerra per lo espai de dos a tres dies, com baix se veurà, s'haurien vist precisats a entregar-se per fam. Los principals motors d'esta rebel·lió foren lo muftí,²³⁹ *cadi*²⁴⁰ i Xams Eddin²⁴² amb alguns altres magnates, i tots estos elegiren per comandant general a un cordino²⁴² de l'Armènia que ells diuen *crats*²⁴³ i s'anomenava Majmut Agà,²⁴⁴ home valerós i esforçat. A est, pues, encomanaren lo bon èxit de sa llibertat [135] i defensa, i donà tan mal desempeñe de sa persona que lo pitjor traïdor no hauria fet més, com també més avall se veurà.

Allà per lo mes d'agost envià lo baixà a Damasco un agà²⁴⁵ principal per veure si els podia reduir, i encara que los principals de la ciutat estaven ja mig inclinats a admetre la pau, però aquell malvat de Majmut Agà los persuadí lo contrari i aixís despediren l'ambaixador amb ignomínia i que digués al baixà que amb pólvora i bales lo esperaven. Rebé esta ambaixada lo baixà i sens immutar-se los envià a dir que allà en lo mes d'octubre se compondria tot.

Vingut lo octubre, comparegué lo baixà a esta de Rama amb mil hòmens solament, perquè lo restant de l'exèrcit lo havia deixat atrás. Posà sos pavellons entre la ciutat de Lidda i Rama, i a la vista i prop d'esta, i donà tres dies de temps als ciutadans perquè se re[136]goneguessen, enviant-los cada dia un mensager, però ells sempre lo despatxaven amb confusió. En est intermedi de temps, envià lo Procurador general de Jerusalem un recado al baixà que tingués compassió dels religiosos i hospici de Rama, i lo mateix feren los francesos de Giaffa. Donà paraula lo baixà que no faria dany ni als religiosos ni demés europeus, i que posassen bandera en ses cases, que prometia no fer-los dany algun. Passat,

239. *muftí*: és correcció nostra; al manuscrit, 'moftí'.

240. *cadi*: àrab *qadi*, jutge. Al segle XVIII, entenia tant de causes civils com religioses.

241. *Xams Eddin*: Xams ed-Din, personatge no identificat.

242. *cordino*: mot no identificat. El pare Joan Arguimbau, ofm, visitant de Síria i Palestina al final del segle XVII, esmenta un poble idòlatra, els "gordinos", i el situa entre Escandarona i Alep (R. LOURIDO DIAZ, ofm, «El conocimiento del árabe entre los franciscanos españoles de Tierra Santa. [Según una "Relación" de finales del s. XVII]», a: *Archivum Franciscanum Historicum*, any 94, gener-juny 2001, p. 179).

243. *crats*: mot no identificat.

244. *Majmut Agà*: personatge no identificat.

245. *agà*: cap militar o civil.

pues, lo terme dels tres dies, i veent lo baixà la rebeldia d'aquelles gents, assistí²⁴⁶ a la ciutat i començà a passar la tropa que, units los que s'havien quedat detràs amb los que estaven amb lo baixà, passaven de sis mil hòmens, i anà a sitiar la torre dels Quaranta Màrtirs, perquè, guanyada esta, més fàcilment poguessen guanyar la ciutat. Quan los ciutadans [137] veren tanta tropa, desmaiaren, perquè pensaven que casi venia desarmat. No obstant, los animà son jefe²⁴⁷ Majmut Agà i se posaren en les armes.

Començà lo baixà a jugar l'artilleria contra la torre i aquella part de la ciutat que estava més flaca, lo dia set de octubre, i no feren cosa en tot lo dia per ser esta bàrbara gent torpe i sens art militar, i al fer-se de nit parà la guerra sens que morís ningú.

A l'altre dia començaren ben de matí a prosseguir la guerra i poc a poc s'apoderaren d'aquells arravals que estan cerca la torre, i després del migdia començà la cavalleria i soldadesca de peu a jugar l'escopeta, i s'encengueren tant en còlera que era una confusió i un tro contínuo amb crits i alborots, tant los de fora com los de dins de la ciutat, com tenen costum de fer-ho [138] quan fan guerra, que causava espant i temor a l'oír-los. Al fin s'apoderaren de la torre, perquè los de dins havien ja acabada la provisió de la pólvora i bales, i luego avançaren en la part de la ciutat en què està nostre hospici, i aquí fou la matança més copiosa dels de la part del baixà, perquè los de la ciutat estaven dins de nostre convent, que era la millor fortaleza que hi havia en Rama, i mataven com a mosques als que a fora estaven. No obstant, los de la part del baixà, i en particular los africans o magravinos (que són los moros d'Argel o Túnez que vénen a estes terres a assentar plaça²⁴⁸ i són los soldats més valerosos i atrevits que els de l'Àsia), no deixaven sempre d'investir i guanyar terra amb perill evident de ses vides, pues moriren d'ells en esta ocasió cinc o sis- [139] cents alrederor de nostre convent.

Estant, pues, lo pes de l'exèrcit del baixà fent tot lo esforç per prendre nostre hospici, se recordaren los francesos mercants [de] posar bandera en ses cases, com havia dit lo baixà, i ells tenen de costum en Llevant. Posaren, pues, les banderes i nosaltres, veent açò, posàrem també un llençol per bandera, però fou tant lo que irrità esta acció els magnates de la ciutat i a son jefe i governador de les tropes, que de tropell, armats

246. *assistí*: la lliçó és correcta, però potser cal llegir 'assetjà', tal com apareix a l'edició de Collell.

247. *jefe*: és correcció nostra; al manuscrit, 'geffe'. Hem procedit igualment en els altres casos sense fer-ne nota.

248. *assentar plaça*: entrar a servir de soldat.

com estaven anaren a les cases dels francesos amb crits i alarits dient: «¡Matem a estos rebeldes a la ciutat!», i arribant a casa del vicecònsol lo ultrajaren i maltractaren de paraula i obra, i lo mateix feren en les demás cases de francesos. Venint a nosaltres la notícia de lo que als francesos passava, traguérem luego la bandera, però no escapàrem d'altre [140] alborot i motí pitjor que el sobredit, i que ens posàs en un manifest perill de la vida, i fou lo cas que, estant tot lo exèrcit del baixà fent guerra davant de nostre hospici, com he dit, i que poc a poc s'acercaven a ell, maliciaren los magnates de la ciutat que nosaltres havíem subornat els soldats i gent que estava en ell perquè no peleasen amb aquell valor i esforç, perquè d'esta manera lo baixà tingués entrada franca per ell en la ciutat, i aixís amb gran fúria vingué Majmut Agà acompanyat amb lo muftí, cadí i altra gent armada, i encontrant la porta de l'hospici tancada, se confirmaren més en lo que havien pensat, i no aguardant que els obrissen la porta començaren a desbotar-la²⁴⁹ i entrant amb gran fúria m'encontrà lo jefe i, desembeinà l'espasa o alfange i me digué: «Ca ma[141]leït, ¿tu també eres de la part del baixà?». I al voler-me sacudir, me retirí i ell, encolerizat passà avant i a quants encontraven los ferien i maltractaven. Se procurà apaciguar aquella xusma i ímpetu d'aquells bàrbaros fent-los evidència de que no hi havia res de lo que ells pensaven, però ells no se fiaren i per això mudaren tota la gent que en lo convent hi havia i prengueren les claus de les portes, quedant lo hospici obert de par en par.

Los soldats del baixà, interim que açò passava, continuaven a obrir bretxa i guanyar terra, i s'apoderaren de tota aquella part de la ciutat que està cerca del convent que mira a la part del nord, i arribada la nit posaren ses banderes cerca de nostre hospici per fer lo assalt a la ciutat lo endemà. [142] En esta jornada moriren molts de la ciutat, però més de la part del baixà.

Vinguda, pues, la nit, veent los ciutadins²⁵⁰ que lo perill estava en la part de nostre hospici, procuraren a fortificar-lo i lo reforçaren molt bé de gent, i fou molt gran la molèstia que tingueren esta nit per estar lo convent ple d'aquella gent bàrbara, per estar amb les portes obertes. Passada mitjanit, s'oi un ruido i confusió dins de la ciutat que ens posà en grandíssim temor, perquè les dones, hòmens, xics i grans, tots se refugiaven en nostre hospici i cases dels francesos, amb crits, llantos i

249. *desbotar-la*: obrir una porta violentament, esbotzar-la.

250. *ciutadins*: la lliçó és correcta. Probablement és l'adaptació de l'italianisme *cittadino*, habitant de ciutat.

plors que a fins a l'exèrcit del baixà atemorisà, portant llits, olles i tot lo que podien, veent-nos en breu espai de temps a l'hospici ple de mobles i gent, hòmens, dones, turcs i turques i cristians suplicant-nos que els emparàssem. En mig d'aquella [143] confusió oírem que el jefe principal, Majmut Agà, cadí i demés motors de la²⁵¹ rebel·lió s'havien escapat a uña de cavall,²⁵² tement que el baixà no els donàs la paga de sa²⁵³ rebel·lió, no podent-lo resistir. Quan lo baixà sentí tan gran alborot, tement-se d'alguna trampa, féu tocar a la generala²⁵⁴ i en un punt se posà sa gent en armes, però luego s'aquietà perquè una bona porció de dones de la ciutat, acompanyant el vicecònsol francès, anaren als pavellons del baixà cridant «¡Viva lo visir!», demanant perdó, ses vides i honres. Aquí fou quan més s'alborotà lo exèrcit tement alguna traïció, i lo pobre cònsol fou qui pagà més en esta funció, perquè veent-lo los soldats vestit a la moda franca o europea, qui li llevava lo sombrero, qui la perruca, qui li donava una bufetada, i d'esta manera, arribà a la [144] presència del baixà i contant-li lo que en la ciutat passava, i com ja la tenia per sua sentí molt que els principals s'haguessen escapat, i prometé salvar les vides al poble, fent tocar sa música en senyal d'alegria.

Eren cerca les tres de la nit quan açò succeïa i, arribat lo dia, pregonà perdó general a tota la ciutat i envià tropa armada a les cases dels francesos i a nostre hospici perquè guardàs la gent que en elles s'havia refugiada. Fet dia clar, demanà la tropa llicència al baixà per a saquear la ciutat, i est no consentí a sa petició, però ella irritada amenaçà el baixà que si no consentia en això lo deixaria, i aleshores féu senyal i, eixit lo sol, començà la soldadesca a entrar a la ciutat, derrotant portes, finestres i fent tant ruido que apareixia [145] feien los fasos²⁵⁵ del dijou[s] sant, pues porta, ni finestra, ni armari, ni caixa, deixaren enter, robant i despullant tot lo que encontraren en les cases i carrers, quedant solament les cases dels francesos i nostre hospici francs de tota invasió.

Quedà, pues, la ciutat de Rama, que era riquíssima i opulenta, en lo espai de dos hores pobre i tan desolada que ni un fil de roba ni una estora

251. *de la*: és correcció nostra; al manuscrit, 'del'.

252. *a uña de cavall*: expressió castellana equivalent a 'comes ajudeu-me'.

253. *sa*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'son'.

254. *general*: toc de tambor que serveix per a cridar a les armes (*DCVB*).

255. *fasos*: és correcció nostra, al manuscrit, 'fassos'. Soroll que es fa dins l'església en acabar les matines, quan tots els ciris són apagats, i que es sol fer amb roncadores o carraus i pegant per terra amb branques de palmera. En les matines del dimecres, dijous i divendres sant es té exposat un triangle de ciris, i es va apagant un ciri a la fi de cada versicle, fins a romandre tots apagats; cast. *oficio de tinieblas*.

s'encontrava en ella, ni olla, ni plat. Tot ho robaren, encontrant un sens número de diner i alhajas precioses en ella.

Executada esta crueltat, donà orde lo baixà que anassen a matar els que estaven en la torre dels Quaranta Màrtirs, i en lo peu d'ella foren degollats d'un a un tots quants en ella encontraren. Després manà que destruïssen la casa de Majmut Agà, principal motor de la²⁵⁶ rebel·lió, i no deixaren [146] en ella pedra sobre pedra. Les cases del muftí, cadí i demés magnates, les despullà lo baixà.

Acabades estes tragèdies, nosaltres sempre estàvem en un ai contínuo, veent dins del convent amb més de cinc-centes persones de tots estats i també plens d'armes que havien portat les gents. A l'altre dia, envià lo baixà a son jeque o primer ministre a registrar lo convent, a veure si en ell estaven escondits los magnates, i aquí fou també altre susto, al veure com podríem escondir tanta pistola, escopeta, sabres i altres armes, i després d'haver-ne enterrades moltes en lo jardí, les demés escondírem en una estancia, i passaven de mil. Volgué Déu, Nostre Senyor, que aquell ministre era home de bé i havent-nos preguntat si sabíem cosa alguna de Majmut Agà i demés, se'n [147] tornà, tenint molta llàstima de veure tanta gent, hòmens i dones, tots plorant.

Estigué dita gent en nostre hospici quatre o cinc dies sens que en casa alguna hi hagués persona alguna, estant repartits en les demés cases de francesos, i també en los hospicis dels grecs i armenis, que per comunicació de privilegis gozaren també la immunitat de refugi en esta ocasió.

Esta és la guerra que succeí en Rama, i en ella se veu clarament com Déu, Nostre Senyor, per medi de la seva Santíssima Mare i de sant Nicodemus, titular i patró d'aquell convent, nos deslliurà de tants evidents perills com en ella nos vérem. ¡Sien sempre a ells dades les gràcies. Amén!

Passada esta guerra, quedà la ciutat de Rama tan miserable que no s'encontrava cosa què menjar, ni la gent tenien llit en què [148] dormir, i tot era una misèria, i passades les festes de Nadal, començat ja lo any 1768, començà a haver-hi unes malalties contagioses que duraren cerca dos anys, morint la gent com a mosques. Nosaltres procuràvem divertir-nos quant era possible, perquè era precís per la gran malencolia i tristesa que causava lo viure en esta ciutat, no oint-se per los carrers més que plors i llantos, i no vent-se sinó enterros tots los dies.

256. *de la*: és correcció nostra; al manuscrit, 'del'.

[*Ciutat de Lidda*]

En est temps aní a la ciutat de Lidda,²⁵⁷ que dista una hora de Rama i és la ciutat a on sant Pere curà a Enees, com ho refereix lo cap. 9 dels *Actes dels Apòstols*. És ciutat petita i en ella se veu un temple dedicat a sant Jordi, però mig destruït.

[*Rubín*]

També anàrem antes de la quaresma a un paratge tres hores distant de Rama anomenat Rubín,²⁵⁸ lloc verament deliciós i pla. Passa en est un riu que abunda de molta pesca que li entra del mar. [149] En est lloc se veu un sepulcre, i diuen que és de Rubín, un dels dotze fills de Jacob, patriarca. En est paratge vaig veure tanta multitud d'aucells de diferents espècies que cobrien lo cel com un espès núvol quan alçaven la volada. Abunda també de francolins, que són més grans que una perdiu, i és menjar molt regalat. Venien en nostra companyia los mercants francesos de Rama amb totes les prevencions²⁵⁹ de caçar i fou molt divertit est viatge.

[*Mal epidèmic en Rama*]

Retornats a Rama, tornàrem altra vegada a l'antigua tristesa, i encara s'havia més augmentada per haver-se més augmentat lo mal contagiós, que encara que no era pesta formal, però per lo regular qui enfermava, al cap de dos o tres dies moria. Qui sentí més açò fuí jo, que havia d'assistir a aquells pocs cristians que havien quedat, [150] que també entrà entre ells esta epidèmia.

[*Enfermedad que tinguí en Rama*]

Passada la pasqua de l'any 68, caiguí jo també, pegant-se'm una febre maligna assistint un cristià, la qual me posà a les portes de la mort, no tenint ni metge i qui em sangràs, que era lo remei més eficaç [que] contra esta espècie d'enfermedad se podia aplicar. Per fi s'encontrà un turc perquè me sangràs, i ell pensant que sangrava algun cavall me donà tal llancetada que no sols tragué sang, sinó que també me posà lo bras dret casi inhàbil per a sempre, a no haver-se apiadat Déu, Nostre Senyor, de mi. Tornà a picar i tragué sang que cabia en mitja closca de nou, i d'esta manera vaig passar sofrint aquella borrasca d'enfermedads que

257. *Lidda*: situada a 3 kms. de Rama. Fou seu episcopal en temps de Constantí. L'església de Sant Jordi, de tres naus, construïda pels primers croats sobre les ruïnes d'una altra del segle VI, havia estat destruïda per Saladí el 1191. Refeta amb el pas dels segles, després de les lluites de les dècades de 1760 i 1770, la ciutat tornà a quedar anorreada.

258. *Rubín*: és Rubèn, fill primogènit de Jacob.

259. prevencions: estris, aparells.

em duraren dos anys, passant d'una a altra espècie de malaltia per no haver [151]-hi hagut algú que em curàs del principi que caiguí malalt. En conclusió, en esta ciutat de Rama estiguí malalt de febres tercianes, quartanes i contínues, des de l'abril del 68 fins lo any 70. I no solsament²⁶⁰ jo caiguí malalt, sí que també tants quants religiosos érem en lo hospici, que hi hagué ocasió de ser vuit, i tots malalts i a fins los servidors, no encontrant qui ens servís ni per amor de Déu, ni pagant, i lo que més de admirar és que, havent enviat religiosos de Jerusalem per assistir-nos, al cap d'alguns dies enfermaban. D'esta manera s'havia inficionat est país a causa de la sobredita guerra.

[*Visita dels Llocs Sants quatre vegades*]

Arribat lo any 1770, veent que en Rama no era dable de recobrar la salut, demaní per entrar a Jerusalem i d'allí passar a Sant Joan de Judea, per ser los aires d'allí més purificats, i ob[152]tinguda luego la llicència, aní allí en lo mes de març i estiguí en Sant Joan de Judea a fins lo mes de setembre visitant aquells llocs sants de Jerusalem i Betlem a mon arbitri.

Posat que fuí en Sant Joan de Judea, luego encontrí milloria, i als últims de maig fuí libre de totes mes enfermedats, a Déu, Nostre Senyor, gràcies. Esta és l'estada que tinguí en Rama, sent aixís que era la millor conventualitat i habitació de tots aquells convents i hospicis per ser lo país deliciós i la terra fèrtil i molt alegre. Però com les guerres no porten més que misèries, per això se canvià tant del tot, que ja no s'encontrava qui en ella volgués habitar, tant per lo mal govern com per les contínues malalties i mals aires d'ella.

[TRASLLAT A XIPRE]

[*Viatge a Cipro*]

Recuperada la salut en la Judea, com he dit, i vingut lo mes de setembre, me pro[153]posaren los Superiors si volia anar a la missió de llengua grega en lo reino de Cipro,²⁶¹ per quant hi havia falta allí d'obers. Considerada, pues, esta oferta amb molta reflexió, doní lo consentiment i acceptí la patent del Superior, i de missionari en Nicosia, capital del regne, i lo dia dotze de dit mes comencí lo viatge per Rama a Giaffa, a on m'embarqué per Sant Joan d'Acre. I havent-se proporcionada ocasió, no tan oportuna com se devia (per nostre poc judici i consideració en est lance), nos embarcàrem tres religiosos en un miserable bastiment o tar-

260. *solsament*: vulgarisme per solament.

261. *Cipro*: nom italià de l'illa de Xipre.

tana, que poc se'n faltà que no ens portàs a l'eternitat en lloc de portar-nos a Cipro, com prest se veurà.

Lo capità era venecià, però tota sa marineria era dels grecs cismàtics de Cipro. Anava esta tartana carregadíssima, que casi no hi havia lloc per estar-nos en [154] ella, i a haver-la vista antes, no ens hauríem embarcat. Partírem, pues, als últims de setembre de Sant Joan d'Acre en dretura per a Cipro, navegació d'algunes xixanta llegües, i a poc d'haver eixit d'Acre nos portà lo vent contrari a Sur, a on estiguérem un dia.

[*Ciutat de Tiro o Sur*]

Molt m'alegrí de veure esta ciutat, que antiguament s'anomenava Tiro,²⁶² per haver-hi Cristo, nostre bé, estat en ella, i pertany a la Terra de Promissió. En lo dia d'avui no se veuen més que ruïnes de l'antigua ciutat i una iglésia mig caiguda, i entre ses ruïnes una gran columna en lo lloc a on predicava Cristo, nostre bé.

Vinguda la nit, nos tornàrem a embarcar i cerca de mitjanit se començà a moure's un poc lo mar i sempre anava d'augment. Veent açò lo capità, parlà amb sos mariners [155] perquè tornassen atrás, però ells en manera alguna lo volien oir.

[*Perill pròxim de naufragar en lo viatge a Cipro*]

Interim, lo vent s'augmentava i l'aigua començava a entrar dins el bastiment, i si bé és veritat que tempestat forta no hi havia, però per a aquella tartana, per ser tan petita i carregada, hi havia perill de bolcar-la. Cridava lo capità perquè girassen lo timó, però aquells grecs malvats no en feien cas. Veent, finalment, lo capità que ja no se podia aguantar més, perquè les olas entraven dins per no tenir cobertura²⁶³ la tartana, se mogué tal alborot amb lo capità i mariners –i nosaltres també no deixàrem de cridar i animar el capità que fes girar la tartana atrás– que feia esgarrijar lo veure tal tragèdia. Per últim, veent los mariners que no tenien altre [156] remei per escapar de la mort, giraren lo timó i aquí fou lo major sust que tinguérem, perquè al girar-se l'embarcació fou un miracle patent com no s'ompli d'aigua, i nosaltres hi restàrem ben mullats. Girada, pues, la tartana, ja cessà lo perill, perquè caminava en popa i

262. *Tiro*: antiga ciutat fenícia, que correspon a l'actual Sur, al Líban. Dista 87 kms. de Beirut i 38 de Saida. El 332 aC caigué en mans d'Alexandre i Fenícia deixà d'existir. Després formà part de l'Imperi seljúcida, fou província romana i després de l'Imperi bizantí. Els croats la retingueren del 1124 fins al 1291. Després caigué en una decadència total. Començà a refer-se al segle XVII, però a l'època en què López hi passà era un lloc miserable.

263. *cobertura*: coberta o sostre d'una nau.

navegant lo restant de la nit i lo dia següent arribàrem a la ciutat de Beirut²⁶⁴ a les dos de la tarda.

Arribats a esta ciutat, descansàrem alguns dies del susto que tinguérem i registràrem tot lo que en ella hi ha que veure.

Esta ciutat no pertany a la Terra Santa, perquè està en la Fenícia²⁶⁵ i muntanya del Líban, però és hermosa i bella. En ella no té la Terra Santa hospici ([és] dels pares caputxins)²⁶⁶ per tenir-hi un altre a set o vuit hores distant, que és l'hospici d'Harisa.²⁶⁷

En [157] esta ciutat nos hospedàrem en lo hospici dels pares caputxins, molt bell i hermós. Se veuen en esta ciutat bells temples per estar en domini dels drusos, que permeten viure a cada u en sa llei.

Vist, pues, lo que hi ha en esta ciutat, buscàrem altre bastiment més segur i nos embarcàrem altra vegada per Cipro, i fou navegació de dos dies i desembarcàrem en Làrnica,²⁶⁸ port d'esta ínsula en lo octubre.

Breu descripció de l'ínsula de Cipro.

[*Ínsula de Cipro*]

L'ínsula de Cipro és la més cercana a la Terra Santa i, segons llegí en un llibre antic, esta ínsula algun temps era terra ferma, contigua a Saida, Beirut i Tiro i demés terra ferma de la Síria, i per un horrible terremoto se féu ínsula. En la part que mira a la Cilícia²⁶⁹ o Caramania²⁷⁰ està molt cerca de terra ferma, que se veu la gent de l'altra part, però en la [158] part de la Síria i Àfrica hi ha al mig molta aigua a la terra ferma. L'ínsula tindrà tres o quatre jornades de llarg i dos d'ample.

[*Nicosia, ciutat*]

Té enmig una bella ciutat anomenada Nicosia²⁷¹ i és la capital del

264. *Beirut*: vegeu Apèndix.

265. *Fenícia*: antiga regió del Pròxim Orient, situada al llarg de la costa mediterrània i corresponent, actualment, al Líban i una part de Síria i Israel. Les seves ciutats principals foren Biblos, Sidó, Tir i Beirut.

266. Vol dir que el convent que hi ha és de franciscans, però d'una altra branca.

267. *Harisa*: població situada al Líban, al nord de Beirut. El franciscans s'hi establiren el 1681 i hi construïren una església i un hospici dedicats als apòstols sant Pere i Sant Pau.

268. *Làrnica*: nom amb què era coneguda la ciutat de Làrnaca. Vegeu aquest darrer nom a l'Apèndix.

269. *Cilícia*: és correcció nostra; al manuscrit, 'Cicília'. Regió d'Anatòlia, a la costa sud, entre la serralada del Taure i la mar.

270. *Caramania*: l'emirat de Caraman, que comprenia l'antiga Licaònia, el Taure de Cilícia i la costa del golf d'Antalya.

271. *Nicosia*: vegeu Apèndix.

regne, ben murallada amb ses hermoses portes i són tres, esto és: porta de Paffo²⁷², porta de Famagusta²⁷³ i porta de Cirina.²⁷⁴ La de Famagusta és bellíssima, i en mon judici la ciutat de Barcelona no en té altra com ella. Enmig de la ciutat està la catedral, obra magnífica feta mesquita de turcs.

[*Làrnica, Famagusta o Salamina*]

Té l'ínsula altres ciutats, com Famagusta,²⁷⁵ Cirina, Llimmasó²⁷⁶ i encara que Làrnica²⁷⁷ no és ciutat, però ja té més nom que les demés ciutats per estar en ella los cònsols i demés mercants europeus. Les muntanyes més cèlebres són les de Paffo,²⁷⁸ i estan al migdia; les de la diosa Venus,²⁷⁹ i estan al nord [159]. Les demés no són molt elevades.

Les viles i llocs són en abundància, i los que jo estiguí són: lo lloc d'Azomatos,²⁸⁰ Carpasia,²⁸¹ Cornegui²⁸² i Citrea.²⁸³ Est és lo més deliciós i alegre de tots, abundant d'aigües i arbres que vénen de dos fonts com dos cossos d'home cada una. Estos llocs són de cristians maronites.

272. *Paffo*: Pafos. Està situada al sud-oest de l'illa. Els viatgers de l'època hi veieren una ciutat vella destruïda totalment per un terratrèmol, i una altra de nova. El port era molt dolent i perillós a causa del vent i dels esculls. Hi havia un castell a la costa i l'església de Sant Jordi, dels grecs ortodoxos.

273. *porta de Famagusta*: també s'anomenava porta Juliana i era la més bella de les tres. Era la utilitzada pels qui venien de Làrnica.

274. *Cirina*: per Kirènia, a la costa que dona a Turquia. A 26 kms. de Nicosia.

275. *Famagusta*: a la badia del mateix nom i a 61 kms. de Nicosia. Fou capital de l'illa durant la dinastia dels Lusignan. Al segle XIV tingué consolat dels catalans. Passà a mans turques el 1570.

276. *Llimassó*: en grec, Limassós, Limassol: situada a la costa sud, a 81 kms. de Nicosia. És una ciutat molt pobra en monuments perquè fou molt malmesa pels turcs el 1570 i un terratrèmol (1584) l'acabà de destruir del tot.

277. *Làrnica*: al manuscrit, la Arnica.

278. *Paffo*: no sabem exactament de quines muntanyes parla López, perquè Pafos és una ciutat costanera del sud-oest de Xipre. Potser es refereix al bosc de Pafos, al massís de Tróodos, on l'Òlimbos arriba als 2.100 m. d'altitud.

279. *Venus*: al nord de l'illa hi ha la serralada de Kirènia o Pendadàkhtilos d'uns 130 kms. de longitud amb muntanyes que arriben als 1.000 m., però no n'hi hem sabut trobar cap amb aquest nom. En l'antiguitat hi havia hagut un temple dedicat a la deessa Venus a la ciutat de Kythrea, a prop d'aquella serralada.

280. *Azomatos*: Asómatos, a la part nord de les salines, a la costa sud. Hi ha un altre poble d'aquest nom al nord de l'illa.

281. *Carpasia*: península del nord-est en forma d'una punxa de 70 kms. de longitud que apunta a la costa de Síria.

282. *Cornegui*: lloc no identificat.

283. *Citrea*: Kythrea, al nord-est de Nicosia. S'hi fa molt de cotó. En l'antiguitat hi havia un temple de la deessa Venus.

Esta ínsula, la posseí la Venècia per molt temps i després la usurpà lo Gran Turc, i fins al present se veuen los canons d'artilleria amb les muralles amb les armes de Venècia. La major part de la gent d'esta ínsula són cristians grecs cismàtics, alguns armenis, i los demés cristians són maronites catòlics. Lo restant de sos habitants són mahometans.

Esta ínsula abunda de tot i en particular de vi. És terra fèrtil i si no fos perquè los turcs oprimeixen a [160] pobre gent amb tants pagaments, los víveres anirien casi donats.

[*Àspids venenosíssims*]

Abunda també de moltes serpents, i en particular d'àspids, que son veneno és incurable, i són al modo d'unes serps de tres pams de llarg i caminen molt poc, per això les gents d'estes terres porten sempre uns botins molt forts tot lo any, i en temps de segar posen cascavells a les falç, perquè amb lo ruido s'apàrtia tot animal venenós.

La gent que habita esta ínsula, en particular los cristians, van i viuen casi com en l'Europa en orde als vestits i demés modo de viure. Hi ha tanta llibertat com en país de cristians, sens que turc ni altra persona molèstia a ningú. Usen també de carros o carretes i los europeos de calesses i cotxes.

En esta ínsula té la Terra [161] Santa dos convents per la missió de llengua grega, i són Lárnica, que és vila marítima, i Nicosia, que és la capital, i en est convent estiguí jo morador un any, ço és, des de lo any 1770 en los principis d'octubre, a fins lo any 1771 del mes de setembre.

Los calors d'esta ínsula són excessius, i en temps d'estiu no es pot transitar a peu ni a cavall de dia, sinó de nit.

La llengua d'esta gent és la grega i també la turca, i los maronites saben també l'aràbiga. En tota l'ínsula no s'encontra un cristià grec que sia catòlic, sí solament los maronites, i aixís se pot dir que la Terra Santa manté allí esta missió *in testimonium fidei*.²⁸⁴ Lo hospici de Nicosia és alegre i bell, amb una bona horta cerca de la porta de Paffo, que mira al ponent. Lo que més llàstima causa és veure los palacios i temples i [162] molts convents, que en part estan enters, posseïts de la vil secta mahometana per los pecats dels que l'habitaven, pues com llegí en una anti-gua relació que féu un pare dominicano natural d'esta ínsula i que se guarda en lo arxiu d'est convent, los cristians d'aquell temps vivien pitjors que turcs, i per això la perderen.

[*Viatge a Damasco, segona vegada*]

Veent, pues, jo que en esta ínsula no hi havia res que fer per no

284. *In testimonium fidei*: subratllat al manuscrit.

haver-hi més catòlics que els maronites i estos tenen sos pàrrocos, demaní llicència per tornar-me'n a Damasco, a on està més la collita i los obrers menos, deixant esta terra deliciosa i de llibertat per treballar en la vinya del Senyor. I aixís, vingut lo setembre de l'any 1771, partí per a Làrnica²⁸⁵ i d'allí m'embarqué amb un altre religiós cantabrès que anava [163] per estudiant de la llengua aràbiga a Damasco.

Lo dia vuit de setembre nos embarcàrem, i amb felix navegació arribàrem a Saida. D'esta ciutat partírem per a Damasco i passàrem per la muntanya del Líbano, en aquelles terres que anomenen *Castrovano*,²⁸⁶ i per a millor intel·ligència donaré una breu relació del monte Líbano i del viatge que tinguérem passant per ell.

Breu notícia del monte Líbano.

[*Mont Líbano*]

Primerament s'ha de saber que hi ha Líbano i Antilíbano. Lo Líbano consisteix en unes altíssimes muntanyes que estan cerca de Trípoli de la Suria,²⁸⁷ a on se crien aquells arbres com a pins²⁸⁸ molt alts que diuen cedros, i en est lloc no hi he estat, encara que lo he vist de lluny. Lo Antilíbano²⁸⁹ són unes mun[164]tanyes que comencen sobre Beirut i segueixen la ribera del mar a fins a Sur o Tiro, en la part de ponent, i de l'altra part de l'orient arriben cerca de Damasco, component una planura al mig que diuen *Abocà*²⁹⁰ en llengua aràbiga. Estes muntanyes són també molt altes, i per lo regular sempre hi ha neu tot lo any, però no se veuen en elles cedros. Tot lo Líbano i Antelíbano tindrà de circuit un poc menos que Catalunya. En ell governen molts prínceps drusos, que són d'altra secta dels mahometans, però lo principal és lo qui té sa residència en lo *Der-el-Camar*,²⁹¹ que és lo lloc més fort i segur. Esta casta de turcs

285. *Làrnica*: al manuscrit, la Arnica.

286. *Castrovano*: nom italià de Kesroan, àrab Kisruwân, regió a prop de Beirut. Els jesuïtes hi tenien una casa.

287. *Tripoli de la Suria*: ciutat del Líban situada a la costa nord. Fou conquerida pels croats el 1109. Arrasada el 1289 pels mamelucs, fou reconstruïda després més cap a l'interior. El 1551 passà a poder dels turcs. Tingué cònsol català fins a la primeria del segle XVI. A mitjan segle XVIII era una ciutat mercantil, amb còsols de França i Anglaterra, i voltada d'hortos i jardins.

288. *pins*: és correcció nostra; al manuscrit, 'pints'.

289. *Antilíbano*: vegeu nota 136.

290. *Abocà*: en àrab Al -Biq. Depressió que queda entre les muntanyes del Líban i l'Antilíban, a uns 900 - 1000 m d'altitud, és una ampla vall travessada pels rius Orontes i Litani.

291. *Der-el-Camar*: vegeu Apèndix.

posseeixen estes terres pagant son tribut al Gran Turc de Constantinoble, i deixant viure a qualsevol en [165] sa llei, permeten als cristians que tinguen iglésies públiques i que tòquien campanes, i deixen viure els religiosos i monges en sos monestirs, que són molts de tots ritus i és un remido²⁹² de Cristianitat, pues se veuen viles, llocs i molts d'ells tenen convents i iglésies públiques amb campanars, cosa que en Turquia no se veu.

La major part de la gent que habita en esta província són cristians maronites amb son patriarca. Los grecs catòlics tenen també aquí lo seu, i los armenis i sorians²⁹³ també. Per ser esta terra tan escabrosa i muntanyosa és misera i no se sembra blat ni produeix més que seda i vi, i açò en abundància. Lo demés tot ha d'entrar de fora. En est recinto de monte Líbano no solament [166] viuen en ell los drusos, sinó també altres espècies de gents de la secta de Mahoma, perquè uns segueixen a Alí,²⁹⁴ altres a Abubacar,²⁹⁵ altres a Otoman²⁹⁶ i altres a Esmail,²⁹⁷ que foren los quatre deixebles de Mahoma.

Cerca de Saida i Sur²⁹⁸ viuen los metuales,²⁹⁹ que són d'una d'estes sectes i estos avorreixen a tot cristià, de tal manera que tots los dies fan intenció de matar-los, si no poden executar-ho amb l'obra. Aixís me contaren passant jo ben cerca del lloc a on habita esta malvada gent.

[*Idòlatres del mont Líbano*]

Me contaren també persones dignes de fe i crèdit que en esta muntanya del Líbano viuen gents idòlatres, qui adora lo Sol, qui la Lluna i qui altres coses que són indignes de que se escriguien. Per lo que se deixa veure, que esta província abunda de tot género de mala i [167] bona gent, i se conserven en ella perquè és inconquistable per lo mal terreno, àsperes muntanyes i tot intransitable. Los drusos són los més humans i tractables, com se veurà en lo que vaig a referir.

292. *remido*: cast. *remedo*, imitació (bé que imperfecta) d'una cosa.

293. *sorians*: habitants de la Suriyya, nom de Síria en àrab.

294. *Alí*: Alí ibn Abi-Talib (c 600-661), cosí i gendre de Mahoma. Quart califa i successor d'Utman (656).

295. *Abubacar*: Abu Bakr al-Siddiq (c 573-Medina 634). Primer califa àrab i successor de Mahoma el 632, del qual era sogre.

296. *Otoman*: Utman ibn 'Affan, gendre de Mahoma i tercer califa de l'Islam (644-656). Durant el seu govern es fixà el text de l'Alcorà. Morí assassinat.

297. *Esmail*: Isma'il. Fundador de l'ismaïlisme, moviment sectari del xiisme

298. *Sur*: Tir.

299. *metuales*: àrab *mutawali*. Habitants de les muntanyes de Tir. Segons MARITI, *Istoria*, p. 188, odien els cristians més que cap altra poble de Llevant. Són xiïtes.

Tornant, pues, ara a nostre viatge, dic que partírem de Saida sens aquella provisió que s'acostuma, pensant-nos que en lo camí s'encontraria de tot per passar per molts poblats i llocs com en lo Líbano s'entren, però fou tot al contrari de lo que pensàvem,³⁰⁰ pues en dits llocs i viles no hi ha més que bones aigües amb abundància, i lo demés no hi ha res que comprar. Nos encaminàrem, pues, per les muntanyes del Líbano per lo camí que diuen del Baruc,³⁰¹ molt estrambòtic i difícil per les aspereses de les muntanyes, pues tot és pujar i baixar. En la primera jornada arribàrem en un lloc en cim d'una muntanya i luego vingueren a [168] visitar-nos tots los del poble, hòmens i dones, i luego nos vérem circuïts d'una multitud de gent demanant-nos³⁰² remeis per a ses malalties. La causa d'açò és perquè³⁰³ en Llevant, com no hi ha metges ni medicines, al veure algun europeu, luego pensen que és metge o cirurgià. Veent-nos, pues, rodejats de tanta gent, fent-se tots malalts, comencí a receptor-los aigua de cebada i altres coses que no els podien danyar, i d'esta manera me librí d'est enfado, encara que no d'altres llocs que passàrem, pues nos succeí lo mateix.

[Lloc del Baruc]

En la segona jornada arribàrem a Baruc,³⁰⁴ a on encontràrem un riu no molt gran, i l'aigua era tan freda que ho era com la neu. Aquí volguérem sopar, i si bé portàvem pa i vi, però faltava lo demés. Enviàrem a la vila per provisió i no s'encontrava cosa ninguna. Per últim compràrem un gall i lo posàrem a coure, i després de set o [169] vuit hores de bullir en l'olla, isqué tan tieso i dur que fou un miracle com no se'n tornà al galliner, pues tenia encara moltes plomes per a volar, perquè los turcs no es cuiden de limpijar tant les coses. Començàrem a veure si lo podíem partir, i no hi havia forces. Aleshores diguí: «Est gall serà germà del gall de la Passió, pues és tan dur i tan vell». Lo cert és que no poguérem menjar ni un bocí d'ell, i los arrieros turcs lo prengueren i estigueren dos dies tirant del gall, i amb açò se finí la funció. Nosaltres portàvem³⁰⁵ una cuixa de porc cuita i adobada, i açò nos valgué, perquè en tot lo camí [no] encontràrem qui ens vengués cosa alguna, ni cara ni barato.

Eixits de Baruc, pujàrem en cim d'una gran muntanya que es diu

300. *pensàvem*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'pensavan'.

301. *camí del Baruc*: Jabal el-Baruk, muntanya. Culmina a 2.000 m.

302. *demanant-nos*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'donant-nos'. Collell també féu aquesta correcció en la seva edició.

303. *perquè*: és correcció nostra; el manuscrit diu 'per'.

304. *Baruc*: poble no gaire lluny de Der el-Camar (vegeu aquest nom a l'Apèndix).

305. *portàvem*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'portavan'.

Sanin,³⁰⁶ i sempre amb camí perillós i escabrós, i travessant després una gran planura³⁰⁷ arribarem al peu del monte Xieg,³⁰⁸ en la part que mira a tramuntana, i d'est lloc a [170] Damasco estiguérem dos jornades i lo camí fou més plausible.

Estada en Damasco segona vegada des del setembre de l'any 1771 a fins al mes de juliol de 1780.

Arribarem, pues, a la ciutat de Damasco lo dia 27 de setembre ben cansats i atropellats com se deixa veure, transitant en terres d'infiels, menjant i dormint malíssimament,³⁰⁹ i per esta raó prestament caiguí malalt, encara que no fou cosa de cuidado la indisposició.

Al cap d'un mes i mig que haguí arribat a Damasco vingué baixà nou a esta ciutat, anomenat Mahomet Baixà,³¹⁰ natural de dita ciutat, i al cap de tres³¹¹ ja començà a donar-nos que merèixer amb sa avarícia. Encarcelà el Superior i a altre religiós i la funció s'acabà pagant [171] setanta mil lliures. Est baixà nos perseguí moltíssim, perquè era enemic del cristianisme, i en particular dels europeus, i atropellava a tots a fi d'atresorar diner. Est baixà estigué un any en esta baixaria de Damasco.

Breu notícia de les guerres que els cairins mogueren en Palestina i Síria des de l'any 1771 a fins lo any 1775.

[*Guerres civils de Palestina i Síria*]

Moltes foren les calamitats i misèries que patí la pobra Terra Santa per los insults i invasions dels magnates i governador del Gran Cairo d'Egipte en los anys del Senyor de 1771 fins 1775, perquè en estos temps tot ardía en guerres, rebel·lions i parcialitats que posaren a la Terra Santa, Palestina i Síria en un conflicte grandíssim. Ja diguí en lo núm.³¹² que per la mort d'Asem, baixà de Gaza, se commogueren³¹³ lo baixà de Damasco, [172] lo cabo o governador d'Acre i los santjaques o governadors del Cairo, de tal manera que cada u d'estos qui més pogué demostrà son valor i malícia.

306. *Sanin*: al manuscrit 'Sanir', però l'autor es refereix a Jabal Sannin, de 2.608 m.

307. Aquí hi ha un senyal que remet a una nota on diu: 'se diu Abcaa'. Vegeu nota 290.

308. *monte Xieg*: Jabal es Xeij, o Gran Hermon. Vegeu nota 136.

309. *malíssimament*: és correcció nostra; al manuscrit 'malicisimament'.

310. *Mahomet Baixà*: vegeu Apèndix.

311. *tres*: no especifica si dies, setmanes o mesos.

312. La numeració a què al·ludeix López s'acaba amb el número 42, a la pàgina.

80. La mort d'Asem, l'explica a la pàgina 111 del manuscrit.

313. *commogueren*: en el sentit de despertar-se, excitar-se.

[*Govern del Gran Cairo*]

Per a major intel·ligència, s'ha de saber que lo Gran Cairo, encara que no està del tot rebel·lat al Gran Turc de Constantinoble, pues recebeixen cada any el baixà que ve d'aquella gran Babilònia,³¹⁴ però impedeixen que governia i lo tenen en un serrallo³¹⁵ o palacio. Qui, pues, governa esta ciutat són los esclaus renegats que es diuen mamelucos,³¹⁶ i per lo regular són de la Geòrgia,³¹⁷ que són cristians cismàtics, i poc a poc vénen a ser governadors, que en lo Gran Cairo anomenen sanjacs, i són 24.

[*Ali Bey, sanjac del Cairo, proclamat rei d'Egipte*]

En lo any de 1770, un d'estos santjaques anomenat Ali Bey³¹⁸ s'alçà amb tot lo govern d'Egipte i se féu procla[173]mar rei absolut ajudat de les armes moscovites o russianes, que en aquell temps donaven molt que merèixer al Gran Turc. Est, pues, nou rei elegí a Abu Dajab³¹⁹ per son capità general de ses tropes, i lo primer que féu fou enviar-lo a la Meca a robar tots los tresors que injustament tenia lo sepulcre del malvat Mahoma, i féu tan ruido esta acció que tota la morisma s'irrità dient a altes veus que Ali Bey no era turc, sinó cristià, i de facto amava molt els cristians. Robada la Meca i sepulcre de Mahoma, desterrà a tots los judíos del Cairo, i a aquells que tenien govern, que eren molts, los degollà.

[*Conquista de la ciutat de Damasco per los cairinos d'Egipte, any 1771*]

Executat açò, envià a Abu Dajab³²⁰ amb tot son exèrcit, que era de vuitanta mil hòmens, a Damasco per a con[174]quistar-la, i també tota la Síria. Anava amb estes tropes la del cabo d'Acre, que féu aliança amb lo cairino, i esta trepa, encara que menor en número, però era la més valerosa i esforçada, governant-la Ali Daher,³²¹ fill del cabo d'Acre, home valerós i soldat esforçat, com més a baix se veura[n] ses proeses.

314. *Babilònia*: nom amb què també fou conegut el Caire durant l'Edat Mitjana.

315. *serrallo*: del turc *seray*, palau.

316. *mamelucos*: de l'àrab *mambuc*.

317. *Geòrgia*: és correcció nostra; al manuscrit, 'Giòrgia'. País que envolta el Caucas, entre la mar Negra i la mar Càspia. Tbilisi ha estat la seva capital històrica. Envaït alternativament per turcs i perses, el cristianisme s'hi mantingué ferm. Era poc poblat al segle XVIII.

318. *Ali Bey*: vegeu Ali Bey el-Kebir a l'Apèndix.

319. *Abu Dajab*: vegeu Apèndix.

320. *Abu Dajab*: és correcció nostra; al manuscrit, 'Ebudajab'.

321. *Ali Daher*: al manuscrit, sempre 'Ali Dager', però atès que López escriu Daher quan es refereix al pare d'aquest personatge, nosaltres hem unificat el patronímic.

Arribada l'armada a Damasco, assitià³²² la ciutat i fou tant lo temor que causà als damasquinos, que poc faltà no li entregassen la plaça antes de bombejar-la. Se començà la guerra i en la primera jornada ja s'apoderaren d'aquella part del ponent que diuen Midan, cremant cases i arrasant-ho tot. En la segona jornada ja se feren senyors de tota la ciutat, excepto lo castell, que se mantingué valerós, havent-se esca[175]pat ignominiosament lo baixà, muftí, cadí i demés magnates i grandes de la ciutat, atemorizats del formidable exèrcit contrari. En lo dia tercer, volia Abu Dajab bombejar el castell per acabar l'empresa amb tot lluïment, però en est intermedi un agà principal anomenat Sorramini,³²³ que és aquell que acompanya lo diner del Gran Turc des de la Meca a Constantinoble, donà un medi a l'agà del castell per evadir tot perill, i fou que posàs lo pavelló de Mahoma sobre lo castell, i és lo que posen sobre son sepulcre, i que ell aniria a parlar amb Abu Dajab. Tot s'executà com est traïdor digué, i després d'haver estat tres o quatre hores secretejant amb Abu Dajab, se'n tornà a la ciutat sens que se disparàs canó algú al castell.

[*Traïció d'Abu Dajab*]

Lo endemà manà [176] Abu Dajab retirar les tropes al Cairo deixant confusa tota la gent al veure esta inopinada empresa. Qui sentí més est lance fou Ali Daher, que conegué la traïció, i per això, retornant lo exèrcit al Cairo i passant per lo pont de Jacob, intentà matar-lo a no haver-lo impedit los de sa comitiva, la qual arribant a Acre se restà allà i lo exèrcit d'Abu Dajab prosseguí son camí a fins al Cairo, assitià³²⁴ la ciutat fent guerra a Ali Bey, son senyor, i a força d'armes lo obligà a desemparar la ciutat, encontrant-se desprevingut.³²⁵

Tret Ali Bey de son solio, entrà Abu Dajab fent-se senyor de tot lo Egipte, i Ali Bey fugitiu, encara que se n'anà ben carregat d'or i plata, que passaven [177] de mil camells carregats de tresor.

[*Guerra del baixà de Damasco con Daher el-Omar*]

Deixem ara a Abu Dajab regnant en lo Cairo i Ali Bey fugitiu, i vegem lo que passà en la Galilea amb lo cabo d'Acre i lo baixà de Damasco. Veent, pues, est que Abu Dajab havia desemparat a Damasco, i tornat al Cairo, retornà amb los magnates de Damasco, i allà en lo mes d'agost de dit any 1771 congregà ses tropes i formà un exèrcit de dotze

322. *assitià*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'assistia'.

323. *sorramini*: mot no identificat. *Emini*, però, significa, digne de confiança, fidel.

324. *assitià*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'assistia'.

325. *encontrant-se desprevingut*: cal entendre 'perquè es trobava desprevingut'.

mil hòmens per anar a acabar de destruir el cabo d'Acre i tota la Galilea que est governava. Veent-se, pues, lo cabo en tanta apretura, que ell per sa vellesa no podia ocurrir³²⁶ a sos mals com li amenaçaven, entregà a Ali Daher, son fill, lo govern, i que congregàs la gent que pogués per obviar tants mals. Congregà, pues, Ali Daher dos mil hòmens [178] dels més reforçats i anà a esperar a Osman,³²⁷ baixà de Damasco, sobre lo pont de Jacob.

[Assalt donat en Aqua Meron i riu Jordà]

Vingué lo baixà i s'apostentà sobre d'un estany que fa lo riu Jordà més amunt de dit³²⁸ pont i s'anomena Aqua Meron, de què s'ha fet menció sobre,³²⁹ i estant dinant i divertint-se, los circuïren los de l'exèrcit d'Ali Daher, i no tenint temps de prendre les armes, la major part fou morta a fil d'espasa, i los restants se tiraren dins de l'aigua per fugir del foc, i entre ells Osman, baixà, i a no haver-se omplert de fang per no ser conegut, hauria quedat pres i desnú com estava. Escapà i se'n tornà a Damasco amb tota ignomínia, no restant vius de son exèrcit dos-cents hòmens.

[Victòria d'Ali Daher]

Prengué Ali Daher tot lo arquipatje³³⁰ i municions del baixà de Damasco [179] i, victoriós, retornà a Acre, a on celebrà la victòria amb tres dies de festes i lluminàries.

Veent-se, pues, lo cabo d'Acre tan venturós en ses victòries, procurà estendre sos dominis i conquistà la Samaria, que diuen Napulosa,³³¹ i la baixaria de Gaza, no tenint qui li fes contradicció. Aleshores vingué Ali Bey fugitiu del Cairo i s'uní amb lo cabo d'Acre, tots estos dos amb lo moscovita, que tenia sa armada en estos mars, i tots units se feren senyors de Giaffa, Rama, Saida i Beirut, encara que lo cabo d'Acre era lo principal governant, posant en cada ciutat sos governadors. Arribà a dominar est cabo d'Acre tota la baixaria de Gaza, que és dilatada, tota la Samaria i Galilea, i molta part [180] del monte Líbano, que tot açò formava un dilatat regne. No podia aleshores lo Gran Turc obviar los insults d'estos

326. *ocurrir*: acudir a donar auxili (DCVB), article 'ocórrer'.

327. *Osman*: vegeu Apèndix.

328. *dit*: és correcció nostra segons el sentit; el manuscrit diu 'dita'.

329. *sobre*: vegeu nota 206.

330. *arquipatje*: per equipatge.

331. Napulosa: Nablus (de Flavia Neapolis). Fundada per Tit Vespasià, és una ciutat de la Samaria, regió històrica de la Palestina situada a la part central de la Cisjordània, entre Galilea i Judea, a 67 kms. de Jerusalem. Era capital de sanjaq i seu d'un tribunal.

sos rebel·des per estar ocupat en les guerres del moscovita,³³² i per això cada u feia lo que volia. D'esta manera estava governant lo cabo d'Acre, Daher el-Omar, com un poderós rei, ajudat del moscovita i d'Ali Bey, i era tota esta terra una confusió, sens poder transitar, ni la gent podien treballar ni fer cosa alguna, perquè tot bullia de soldadesca.

En lo any 1772, assitià³³³ lo cabo d'Acre a Beirut ajudat dels vaixells moscovites, i presa la ciutat, posaren estos creus en les mesquites dels turcs, i s'irritaren tant los damasquinos d'esta acció que se començava a [181] formar un rebel·lió de la xusma morisma contra nosaltres, i a no haver-los apaciguat lo baixà nos hauríem vist en un gran treball, perquè los turcs deien que nosaltres també érem moscovites i no se podia eixir de l'hospici per lo murmur de la gent amotinada. Estes guerres duraren a fins lo any 1775, passant-lo malíssimament en casi tots los convents de Palestina i part de la Síria.³³⁴

Interim que açò passava, no se descuidava Ali Bey de juntar gent per tornar al Cairo a recuperar sos dominis i venjar la traïció d'Abu Dajab, i no esperant bona ocasió i juntant tanta gent com devia juntar, determinà anar-se'n al Cairo amb cinc o sis mil hòmens.

[*Mort d'Ali Bey*]

Estava aguardant Abu Dajab sa vinguda, i sabent que estava cerca li eixí a l'encontre i en la primera refriega i combat fou ferit i al [182] cap de poc morí, quedant Abu Dajab sens temor de son émulo. En açò parà aquell nou rei del Cairo, que pensava governar com altre soldan d'Egipte tota la Síria i Palestina, després d'haver causat tants danys i haver donat tants sustos a tota aquella comarca.

[*Siti i guerra de Giaffa en lo any 1775*]

Veent-se Abu Dajab amb tanta grandesa i que ja ningú li podia contradir, sinó lo cabo d'Acre, allà en lo mes de març de 1775 li vingué al pensament de juntar ses tropes i anar a destruir lo cabo d'Acre i, lo que pitjor era, a exterminar tot cristià de la Palestina i Síria, no sens instigació del dimoni, pues era un públic etxiser.³³⁵ Aixís com ho pensà ho exercità, encara que no tant com ell pensà. Isqué, pues, del Cairo amb xixanta mil hòmens i s'encaminà a Gaza, i no [183] encontrant allí resistència per haver-se escapat los de la ciutat, arribà a Giaffa, i encontrant-la ben fortificada l'assitià. Se resistí esta valerosament

332. *moscovita*: pel tsar o els russos.

333. *assitià*: és correcció nostra; al manuscrit, 'assistia'.

334. Una nota al marge dóna la notícia següent: «Any 1773, dia 21 de juliol, foren abolits los jesuïtes. En lo any 1774, dia 9 de març, fou publicada la Butlla de Damasc».

335. *etxiser*: catalanització del cast. *hechicero*.

quaranta dies, però com estava assitiada per mar i terra, patiren los assitiats moltes calamitats. S'encontraven en nostre hospici dos religiosos, lo un era lo pare Francisco Peralta,³³⁶ company meu en la missió, i lo altre lo pare Francisco Cavallero,³³⁷ sofrint moltes impertinències de la soldadesca assitiada i molts sustos de les bombes i canonades que los de fora tiraven.

Vingut lo dia divuit de maig, veent los de la ciutat que el cabo d'Acre no els socorria i que ells ja no podien més, determinaren entregar-se amb pactes, com de facto ho feren lo mateix dia entrant la nit, i prometent Abu Dajab guardar los dits pactes, entregaren la ciutat i entraren los d'Abu Dajab pregonant paus generals [183bis] i perdó a tothom.

[*Mort del pare Peralta i pare Cavallero en Giaffa*]

Vingut lo dia dinou, dia verament trist i melancòlic per aquella pobra gent, a l'eixir lo sol entrà la tropa d'Abu Dajab dins de la ciutat i prenent a tots los hòmens, los lligaren i portaren fora de la ciutat, a on estava Abu Dajab. Anaren a nostre hospici amb gran ruido i alborot, i encontrant-lo ple de gent, isqué lo Superior a son encontre i preguntant-los què volien, la resposta fou –¡o que llàstima!– [que] un d'aquells soldats li donà amb son alfange dos ferides mortals, una al cap i altra en lo pit, rajant molta sang d'elles, i luego li despullaren lo sant hàbit i capilla i lo deixaren en túnica. Havia poc que havia acabada la missa, i després d'haver exhortat a aquella pobra gent, que tots eren cristians, los prengueren i lligaren i los portaren a on estava la demés turba. Quan tots estigueren junts, s'assentà aquell malvat [183ter] Abu Dajab en son pavelló i manà que a tots los degollassen. Havien obert una gran fossa per a tirar los cossos i començaren d'un a un a llevar-los lo cap. ¡O que tragèdia!

[*Crueltat executada amb dos religiosos en Giaffa, any 1775, dia 19 de maig*]

Arribant la tanda a aquells dos pobres religiosos, demanà lo baixà de Jerusalem a Abu Dajab que tingués pietat d'ells, com ho havia promès antes, però amb gran arrogància respongué que a tots los degollassen, i lo primer d'ells fou lo pare Peralta, que ja estava mig mort de les ferides que tenia. Luego se seguí son company, i preguntant-li si se volia fer turc, digué que volia morir amb los demés, i luego li llevaren lo cap.

336. *Francisco Peralta*: vegeu nota 19.

337. *Francisco Cavallero*: segons ARCE, *Expediciones*, p. 97, es deia Francisco Martín Cavallero i havia arribat a Terra Santa procedent de la província franciscana de San Miguel (Extremadura), on era predicador a Plasencia.

Estava Abu Dajab fet un lleó i feia tocar la música mentre s'anava executant tan lamentable tragèdia. Los degollats passaren de mil i cinc-cents, i alguns se libraren anant per esclaus dels bastiments turcs. S'havia fet una gran balsa [184] de sang, i los cossos los anaren tirant a la fossa.

Executada esta crueltat, manà Abu Dajab fer tres petites torres en les quals posaren los caps dels ajusticiats, de manera que tots los caps estiguessen de cara fora un sobre altre.³³⁸ Executada esta inhumanitat, la soldadesca entrà dins de la ciutat i robà tot quant encontrà, despullant a les pobres dones, deixant-les en camisa solament, i les feren esclaves. Però se apiadà un cristià gòffit cairino que venia amb la comitiva d'Abu Dajab de totes les cristianes i les rescatà i les envià a Rama despullades com estaven, caminant a peu quatre hores. Algunes turques foren també rescatades i feren lo mateix camí, plorant i suspirant, qui per son marit, qui per son fill o filla, i era una misèria veure esta tragèdia. Les demés dones anaren a Rama amb sos fills de poca edat, que estos i elles [185] solament isqueren salvos en orde a la vida. Quedà, pues, la ciutat de Giaffa desolada, destruïda i desemparada, sens vivent algú, causant esta crueltat tant horror a aquelles terres que pensaven havia vingut lo últim temps per ells i final extermini.

Acabades les tragèdies de Giaffa, envià Abu Dajab part de son exèrcit a Jerusalem per executar lo mateix en aquella santa ciutat, esperant dia determinat per fer la matança, i ell amb lo restant de l'exèrcit passà a Acre per fer lo mateix i després a Damasco i restant de la Síria. Deixo a la consideració de cada u com estaria aquella família de Jerusalem, Betlem, Sant Joan de Judea, etc., a vista de tantes calamitats com tan de cerca les amenaçaven, i com pregarien tots a Déu, Senyor Nostre, perquè deslliuràs a la pobra Terra Santa i sos³³⁹ individus d'esta fiera, que com a altre Tòtila,³⁴⁰ rei de los godos, volia exterminar los cristians [186] de Llevant i profanar los sants llocs, aixís com aquell flagell de Déu intentà destruir a Itàlia i santa ciutat de Roma.

Posat, pues, Abu Dajab en Acre, luego envià part de la tropa a Natzaret per executar a son temps sos depravats intents i destruir aquell santuari. En Acre no encontrà resistència alguna, perquè lo cabo, o governador, s'escapà amb sa tropa. No obstant, robaren lo que encontraren, i enviant gent armada al monte Carmelo, que està a la vista d'Acre, destruï aquell

338. VOLNEY, *Voyage en Égypte et en Syrie*, p. 93, explica aquesta mateixa acció, però la situa el 1776, és a dir, un any després que López.

339. *sos*: és correcció meua, que també fa Collell; el manuscrit diu 'sus'.

340. *Tòtila*: († Úmbria 552), rei dels ostrogots (541-552). Segua l'arrianisme.

santuari no deixant en ell pedra sobre pedra. Interim que açò passava, la tropa que estava en Natzaret sempre amenaçava els religiosos dient-los: «Prepareu-vos, que lo dissabte vinent celebrareu vostra festa i anireu per lo camí dels de Giaffa», i lo mateix deien los que estaven en Jerusalem, perquè aquell dissabte era lo dia deter[187]minat per a matar-los.

[*Mort d'Abu Dahab*]

Però ¡O judicis de Déu incomprehensibles, i quant al contrari succeí de lo que estos bàrbaros pensaven! Perquè apiadant-se sa Divina Magestat d'aquells pobres religiosos i cristians, i molt més zelant³⁴¹ la casa santa de Natzaret, a on s'encarnà lo Fill de Déu, casa dedicada amb especialitat a Maria Santíssima, com i també dels demás llocs sants de Jerusalem, envià repentinament una febre maligna a Abu Dajab, que en breus dies li llevà la vida, morint com a frenètic³⁴² i desesperat.

Morta esta fiera, s'acabà luego son verí i lo exèrcit se retirà ignominiosament, qui per terra, qui per mar, i aquells que amenaçaven la mort als religiosos, se veren obligats a suplicar-los los librasen de la gent del país, que oint esta tan alegre notícia s'animaren i perseguiren amb tot esforç.

En açò pararen los intents d'Abu Dajab, o Pare de l'Or, que açò [188] significa esta paraula, i aquell que sens pietat matà tanta gent fou mort per mà invisible, com altre rei Antíoco,³⁴³ pues seguí sos passos, i amb açò quedà aquella terra libre del pesat yugo dels cairinos,³⁴⁴ la Terra Santa i sos santuaris conservats³⁴⁵ i tota la plebe apaciguada, los temors aquietats, especialment nosaltres, que en Damasco estàvem³⁴⁶ aguardant la mateixa fatalitat, i tots donàrem a Déu, Nostre Senyor, gràcies, i a sa mare santíssima.

[*Mort del cabo d'Acre*]

Sabuda la mort d'Abu Dajab per lo cabo d'Acre, i que son exèrcit s'havia retirat al Cairo, tornà luego a Acre a pagar son merescut, que encara que tenia aquelles terres amb pau i quietud, però fou molt lo que danyà a la Terra Santa en quaranta anys que governà la Galilea amb ocultes tiranies.

341. *zelant*: vigilant.

342. *frenètic*: boig molt exaltat (*DCVB*), article 'frenètic'.

343. *Antíoco*: es refereix a Antíoc IV (215-164 aC), rei de Síria (175-164), el qual, en plena persecució dels jueus, fou atacat per un mal sobtat que el dugué a la mort.

344. *cairinos*: és correcció nostra; al manuscrit, 'caironis'.

345. *conservats*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'conzervat'.

346. *estàvem*: és correcció nostra; al manuscrit, 'estaban'.

Poc estigué Daher el-Omar, o cabo d'Acre, [189] en Acre, perquè compostes les treguas del moscovita amb lo Gran Turc, en est any de setanta-cinc, allà en lo mes de setembre, envià est sa armada naval i assitià a Acre, i veent lo cabo que no podia resistir a tanta bomba i canonada, s'escapà de la ciutat i, a l'eixir, un de sa companyia li tirà una pistoletada i lo matà, i llevant-li lo cap lo portaren al general de l'armada i est lo presentà al Gran Turc. Entrà luego la tropa a la ciutat i matà i robà tot lo que en ella havia, fent prisioners a tots los fills del cabo, excepto a Ali Dager, i los portà a Constantinoble.

En açò parà aquell que s'havia fet rei poderós per subornos d'un mal cristià anomenat Abragim Sabas³⁴⁷ i altres estrangers que el desencaminaren.

[*Santuari de Natzaret desemparat*]

Per mort del cabo d'Acre [190] s'embrollà³⁴⁸ altra vegada la Galilea, i lo santuari de Natzaret quedà desemparat i sens religiosos a fins lo any 1777 en què, compostes les coses, tornarem a habitar-lo.³⁴⁹ Lo cos d'est cabo estigué tres dies tirat fora de la ciutat, perquè los gossos ne menjassen, i al quart dia fou sepultat.

Resta ara veure en què parà Ali Daher, lo únic fill del cabo que escapà. Est, com tinc dit sobre, era un home tan valerós i esforçat que si hagués estat adestrat en lo art militar hauria conquistat mig món. Tenia sis dits en cada mà i los bigotis eren tan llargs que espantava al veure-los, i se dividien en quatre parts. Era de gallarda corpulència i tot animós, que res li feia força. Est era senyor de Betúlia o Betlem de Galilea, i sempre, com altre Absalón,³⁵⁰ perseguia son pare, i tota sa vida la passà en fer [191] hostilitats. Veent, pues, est a son pare mort, sos germans presos, i tota la Galilea perduda, se féu públic bandoler i fou descritat³⁵¹ del Gran Turc, prometent gran premi a qui el matàs. Acompanyat, pues, de dos o tres-cents hòmens, anava per aquelles campanyes, viles i llocs matant i robant lo que podia, sens que ningú s'atrevis a posar-se-li davant. Tingué atreviment de venir a Damasco i fou tant lo terror que d'ell tenien los damasquins que tancaren les portes de la ciutat.

347. *Abragim Sabas*: vegeu Apèndix.

348. *embrollà*: del cast. *embrollar*, embullar, embolicar, confondre.

349. *habitar-lo*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'evitar-lo'.

350. *Absalón*: és correcció nostra; al manuscrit 'Abselon': Absalom, tercer fill de David. Es revoltà contra el seu pare, el qual el vencé. Morí en el combat i fou sepultat com un criminal.

351. *describat*: desacreditat.

[*Mort d'Ali Daher*]

D'esta manera passà un any i en lo de 1776, en lo mes d'octubre, lo baixà de Damasco amb traïció lo matà, i son cap fou portat a esta de Damasco en sim d'una llança, i després a Constantinoble, i amb açò se finiren les guerres i quedà lo Gran Turc de Constantinoble [192] en pacífica possessió d'estes terres, enviant governadors i ministres de pessíssimes³⁵² costums per a venjar los agravis passats, tiranitzant a tothom, com fins al dia d'avui se va experimentan[t] amb lo baixà d'Acre anomenat Jazar,³⁵³ que a ningú fa bé i a tots mal amb sa avarícia.

En breu i compendiosa tragèdia se deixa veure clarament los treballs i calamitats que la pobre Terra Santa passà en estos calamitosos temps, i los sustos i temors que tingueren en estes terres d'infiels, pues sempre està un exposat a patir, però més quan esta gent bàrbara se desfoga amb guerres; com estes no porten més que calamitats i misèries, a cada un li'n toca bona part i porció.

En lo any de 1774 començà en³⁵⁴ esta de Damasco a moure's unes malalties en lo mes de gener que indicaven [193] ser contagioses, pues en lo mes de febrer molta gent comparegué amb bubons, que és lo senyal més evident de pesta, i com esta és tan familiar en estes terres, nos disposàrem per lo que podia ser, però volgué Déu, Senyor Nostre, que no passàs avant, però duraren les malalties de febrer contagioses a fins lo mes d'agost, morint innumerable gent. Estes enfermedats foren ocasionades dels sustos i calamitats de les guerres sobredites. Jo caiguí també malalt en los últims de juliol, pegant-me³⁵⁵ la enfermedad d'assistir a tants malalts, i esta és la segona malaltia que tinguí en Llevant que em posà a les portes de la mort, però recuperí la salut, a Déu gràcies.

[*Acusació falsa d'un turc contra lo Col·legi de Damasco*]

En lo any de 1776 tinguérem una forta persecució ocasionada d'un turc que pretenia de l'hospici vuit mil lliures [194] per haver-les son pare entregades a dit hospici en temps passat, sens recordar-se lo malvat que ja estaven satisfetes molt temps havia. Est, pues, miserable, havent vingut a menos sos béns, anà a Jerusalem i cità el Prior general al tribunal del cadí perquè li pagàs dita suma, i després d'haver eixit mal d'est tribunal, tornà a Damasco i nos cità al tribunal del baixà. Est, desitjós de saciar sa avarícia, cridà a tres religiosos d'est hospici perquè donassen

352. *pessíssimes*: per 'pessimíssimes'.

353. *Jazar*: vegeu Ahmed Djazzar, a l'Apèndix.

354. *en*: repetit en el manuscrit.

355. *pegant-me*: cast. per contagiant-me.

sos descàrrecs. Un dels tres era jo, i lo dia vuit d'octubre fórem presentats en lo serrallo o casa de justícia, en la qual estiguérem des del matí a fins al vespre. Havia, pues, en est tribunal tanta xusma de la morisma, que estava en una gran plaça i patis d'ell, que causava horror al veure tantes figures rares. Dins d'est tribunal estaven lo cadí, muftí, [195] governador i demás jutges, tots assentats a la moda de Llevant, esto és, recostats en uns bells coixins sobre unes riques alfombras. Lo baixà estava en una altra sala. Presentats, pues, que fórem davant d'esta canalla, la primera cosa nos preguntaren per nostres noms, i havent lo Superior respost antes que nosaltres, digué: «Jo me anomeno pare Francisco».³⁵⁶ Aquí fou lo admirar-se ells, i li digueren: «Que tu eres³⁵⁷ pare nostre?». No estava lo Superior ben enterat del modo que se deu parlar a los turcs, i quan respongué digué: «Jo me dic Abunafrancis», que en llengua aràbiga vol dir «nostre pare Francisco», i per això repararen en aquella paraula, i havent-li dit jo que digués Francisco només, s'acabà lo pleit. Lo mateix feren amb nosaltres, i responguérem categòricament com se devia davant d'estos bárbaros. Preguntaren més al [196] Superior i li digueren d'on era i què feia en Damasco. I ell respongué que era francès, perquè allí no se pot dir un que és espanyol, per tenir Espanya guerra amb lo turc, i estam allí baix la bandera de França. Digué també lo Superior que era també missionari apostòlic, i com digués en llengua aràbiga «*Ana rasul Al·la*», que vol dir «Jo só apòstol de Déu»,³⁵⁸ aleshores s'alçà lo governador i demás magnates i amb cara indignada digueren: «¿Que tu eres apòstol de Déu? ¡No hi ha més apòstol que Mahoma!». Procurà apaciguar-lo un turc de caràcter³⁵⁹ dient-los que no en fessen cas, que no sabia lo que es deia aquell franc. Verdaderament que dit Superior, per sa ignorància en lo idioma aràbic i no saber com se deu parlar entre turcs, nos posà en una gran consternació, perill evident de que ens maltractassen, [197] però jo aleshores, com a més antic, comencí a parlar, i luego se aquietaren i prosseguiren la causa.

Entràvem i eixíem del tribunal a una antesala, i ells secretejaven entre ells, i açò durà a fins a la vesprada. En lo migdia dinaren allí los jutges i magnates, i los criats nos convidaren si volíem menjar de lo que ells havien deixat, i havent respost que no, un d'ells digué: «¿Què, no voleu menjar perquè és composició i cuinat de mans de turcs?».

356. *Francisco*: es tracta de Francisco Pérez, de la província franciscana de la Inmaculada Concepción.

357. *eres*: per ets.

358. Aquesta frase està subratllada al manuscrit.

359. *de caràcter*: de prestigi, de pes, per la seva jerarquia o condició social.

Responguérem que no era per això, sinó per falta de ganes de menjar. Finalment, havent aquell turc enconrat molts testimonis falsos, nos condemnàrem a pagar les vuit mil lliures i que fóssem encarcerats a fins a pagar-les. Quan intimaren dita sentència, digué lo Superior, mogut de zel indiscret, que ni un diner [198] volia pagar, lo que irrità molts els turcs, i fou un miracle com no el bastonejaren. A no haver eixit un cristià per fiador, hauríem dormit en la presó, però est ho compongué i s'acabà la funció.

Visita de santa Tecla,³⁶⁰ verge i màrtir en Selèucia. Any 1776.

[Visita de Maalula o Selèucia. Sayetnaya]

Acabada esta persecució, aní a la ciutat de Selèucia,³⁶¹ anomenada dels turcs i àrabs Maalula, que dista dos jornades de Damasco entre orient i nord de dita ciutat, acompanyat d'una família de cristians molt afectes nostres, los quals me convidaren a esta visita. Lo dia, pues, dotze d'octubre de 1776, partírem de Damasco i en lo mateix dia arribàrem a un llogaret anomenat Sayetnaya,³⁶² i sos moradors casi tots són cristians, part d'ells catòlics i part cismàtics. [199] En cim del lloc hi ha un castell, obra de cristians antics, i en ell una iglésia³⁶³ i convent de monges gregues cismàtiques, i segons tradició antiga en estes terres, se conserva en ella una de les imatges de Maria Santíssima que pintà sant Lluç. Jo no la vaig veure. Hi ha també cerca del lloc una iglésia dedicada a l'apòstol sant Pere, i és cosa digna de veure's per l'arquitectura i pedres tan grans de què està feta. A un quart sobre lo lloc, n'hi ha una altra del mateix tamany dedicada a l'apòstol sant Tomàs. Altres iglésies mig derruïdes se veuen també alrededor del lloc. Los damasquinos tenen gran devoció a est santuari.

[Selèucia o Maalula]

Reposats, pues, aquí alguns dies, prosseguírem nostre viatge i arribàrem a Selèucia o Maalula.³⁶⁴ És un llogaret miserable enmig de dos penyes i en la part d'orient [200] està una gran cova enmig d'una muntanya, i allí diuen [que] morí santa Tecla. Hi ha una petita iglésia, i a son davant una font de poca aigua. Un poc més apartat està un convent

360. *Tecla*: és correcció nostra; al manuscrit, 'Tegle'.

361. *Selèucia*: és correcció nostra; al manuscrit, 'Celeucia'. Era situada a la costa septentrional de Síria. Fou destruïda per les invasions perses i àrabs del segle VII.

362. *Sayetnaya*: Seidnaya. Poble a prop de Damasc, en direcció a Maalula. A 1.415 m d'alt. És un poble cristià. És dominat per un convent situat en un lloc elevat.

363. *en ell una iglésia*: al manuscrit figura a continuació de 'en ella una iglesia'.

364. *Maalula*: a 60 kms. de Damasc. En àrab significa 'l'entrada'. És voltada de penya-segats. Entre els habitants hi ha una majoria de grecs catòlics.

de grecs catòlics molt miserable i la iglésia està bella. S'anomena San Sergio o Sant Cerquis. Lo vilatge abunda d'aigües molt sabroses. Més avall del lloc hi ha una mediana planura a on, segons diuen, estava la ciutat de Selèucia, però al present, ni rastre ni ruïnes se veuen. Totes aquelles campanyes són desertes, i excepto algun llogaret de mahometans, no se veuen més que cabres munteses i selvàtiques, de què abunda molt est país. Visitat est santuari, ens restituïrem a Damasco.

[*Temps de ma presidència en Damasco*]

En lo any següent de 1777, me vingué la notícia que los Superiors de Jerusalem me havien constituït President i Superior [201] d'est col·legi de Damasco, lo que sentí moltíssim per los disturbis i ocupacions que porta esta Superioritat, per haver de tractar amb turcs i demés justícia per no haver-hi en esta ciutat còsols ni europeus. No obstant, per bé de la missió me sacrificuí i estiguí dos anys en dit empleo.

Lo dia sis d'abril aní a visitar el baixà en son palacio³⁶⁵ i no en lo serrallo o casa de la justícia, a on va tots los dies. No poguí veure molt de dit palacio, però aquell poc que d'ell vaig veure indicava que a la moda llevantina i de turcs estava bell, amb abundància d'aigües, molt espaciós i obra magnífica. Té tres o quatre-centes dones en ell, en un lloc apartat, a modo de convent, i cada una té son aposento. Després d'haver-li donada la usanza,³⁶⁶ que és de mil lliures, me restituí al col·legi després d'haver-me [202] ben apedregat en lo camí los turquillos.

[*Susto que tinguérem al voler penjar dos a la porta del convent*]

En lo mes de dit any setanta-set, me donà molt que merèixer lo procurador dels cristians, que era un cismàtic, i fou lo cas que havent lo governador pres a dos cristians cismàtics perquè desenterraven los morts i los despullaven, los sentencià al suplici de la forca, i aquell mal procurador instigà a dit governador que els fes penjar en la porta de nostre col·legi, que d'esta manera pendria més diner. Luego encontinent manà al *lodobaixi*,³⁶⁷ que és qui cuida de fer executar les sentències, que els

365. *palacio*: es refereix al construït a partir de 1749 per Assem Baixà, un dels edificis més sumptuosos de la ciutat.

366. *usanza*: escrit 'usantsa', que reflecteix la pronunciació italiana d'aquest mot.

367. *lodobaixi*: és correcció nostra d'acord amb la pronunciació; al manuscrit, 'lodovaixi' i 'lodobaxi'; per a López, com diu més endavant, és qui es cuida de fer executar les sentències. Existien dos càrrecs amb un nom semblant: *odabassi*, cap d'una desena de genissers, Y. BERNARD, *L'Orient du xvième siècle*, París, Eds. L'Harmattan, 1988, p. 314, i *josodabachi*, ajudant del porter exterior de l'harem, R. GONZÁLEZ CASTRILLO, *El viaje de Gabriel Aristizábal a Constantinopla en 1784*, Fundación Universitaria Española, Madrid, 1996, p. 151.

portàs a nostre col·legi, i que allí los fes penjar. Era açò un diumenge de ben matí, i jo en aquell dia deia la primera missa, en la qual vaig predicar, i com en los dies de festa és tan gran lo concurs de gent que acut a nostra iglésia, vaig reparar que la gent movia gran ruid, anant [203] d'una part a altra i tots amotinats. Los religiosos no me volgueren noticiar cosa alguna a fins que acabàs lo sermó i missa per no pertorbar-me, i acabada la missa me digué un d'ells que despatxàs,³⁶⁸ que en la porta del col·legi m'esperaven per donar-me un bon almorzar. Aní luego allà i encontrei a la porta del convent un home desnú, amb un dogal al coll, que l'anaven a penjar en la reixa que està sobre la porta, i a deu o dotze passos n'hi havia un altre que esperava lo mateix. Vist est espectàculo, partí luego amb lo *lodobaixi*, que digués de part de qui venia a executar una acció tan infame; i responent-me que de part del governador, callí i me retirí a consultar amb los religiosos què era lo que se devia fer, i havent tots convingut que donàs algun soborno a dit *lodobaixi*, aní altra vegada a parlar-li, i ell, per prendre més [204] diner, indicà que no podia fer altra cosa que lo que manava son senyor. Aleshores li prometí deu dobles, i luego encontrà camí obert per anar-los a penjar en altra part i marxaren amb los dos sentenciats al serrallo o casa de la justícia, fent en lo camí com que els volien penjar en cada casa que encontraven de cristians, i tot açò per agarrar diner. Lo endemà al matí, los portaren cerca del convent i los penjaren en cases de cristians. D'esta manera usa aquella canalla quan hi ha que sentenciar algun cristià, per traure diner, havent estos de pagar una suma considerable per traure-los del suplici i sepultar-los. En lo restant de ma presidència no succeí cosa particular, perquè lo baixà se mostrà molt favorable.

Esta és la breu relació dels casos més notables i calamitats que en lo espai [205] de divuit anys i vuit mesos que estiguí en estes terres passaren, i molts d'ells estan notats en les notes que se conserven en cada hospici i convent, a on me succeïren, per orde dels Superiors i decrets³⁶⁹ d'esta Santa Custòdia. En esta, pues, verídica relació se veu clarament lo que es pateix i sofreix per amor de Déu i conservació d'aquells san[t]s llocs que foren santificats amb la presència de Cristo, nostre bé, i a tot lo cristianisme, i a no ser a força de diner era impossible habitar-la i transitar-la, però esta depravada secta se cega amb lo diner i per açò tot son

368. *despatxàs*: despatxar: anar de pressa, obrar ràpidament (*DCVB*), article 'despatxar', accepció 2.

369. *decrets*: aquesta és la lliçió correcta, però no es pot excloure una errada del copista, el qual llegí equivocadament 'discrets', o sigui assessors del superior. Collell optà també, creiem que amb bon sentit, per 'discrets'.

conato és pensar què medis posarà per augmentar son caudal, no quedant jamai saciada sa avarícia.

Després d'haver donat relació i notícia de lo que me passà en lo espai de divuit anys i mig en Llevant, serà bé que donia també relació i notícia de l'estat [206] que al present té est país, la gent que l'habita i les particularitats que en estes terres notí i observí, i retorn a Espanya.

ESTAT EN QUÈ AL PRESENT S'ENCONTRA LA PALESTINA I PART DE SÍRIA QUE HE VISTA.

[Estat miserable de Palestina i país de Llevant en lo dia de vui]

Si bé és veritat que de lo que he dit a fins ara se pot inferir clarament lo estat en què s'encontra la Terra Santa i país de Llevant, no obstant vull ara en breus paraules declarar en primer lloc com s'encontra la filla de Sion, algun temps tan amada de Déu i ara tan del tot olvidada.

Cosa verament llastimosa és veure la santa ciutat de Jerusalem, demés llocs sants i país de Llevant posseïda d'esta vil i malvada secta de Mahoma, que la té injustament oprimida i en estat deplorable posada, excepto lo Santíssim Sepulcre (estan pipan[t] i prenen[t] cafè quan hi ha obertura), santuari de Betlem, Sant Joan de Judea i Natzaret, i lo demés està [207] destruït i arruïnât, i estos tan profanats de la morisma, i si bé és veritat que d'ells n'hi ha que, entrant en estos santuaris, fan alguna reverència, però són pocs.

[Estat miserable del país de Llevant i càstig visible de Déu en estes terres]

En substància, qui vulga veure un càstig contínuo de Déu, que vinga a estes terres i en elles veurà de la manera que la Divina Justícia castiga les nacions i regnes per sos pecats.

Estes terres, consta per divines i humanes lletres que foren [de] Déu molt afavorides, però descuidant-se sos moradors de donar al verdader Déu aquell culte a ell degut i no tenint aquell cuidado en reformar sos depravats costums, han vingut a parar a l'estat deplorable en què ara s'entren.

[Estat de la santa ciutat de Jerusalem]

Qui mira la ciutat santa de Jerusalem i contempla amb alguna especial reflexió, la veurà en un profundo silencio, que a vegades apareix que està deserta, sens ruido, ni so de campanes, que tant alegren, ni sens que se oiga ruido de persona alguna. [208] En cim de les mesquites, en lloc de creus estan les mitges llunes, que són lo senyal d'esta malvada secta de Mahoma. Qui, pues, veu la dita ciutat com jo moltes vegades l'he así contemplada, a l'instant li vindran les llàgrimes als ulls, recordant-se d'aquelles llastimoses paraules de Jeremies: «*Eccine est urbs perfecti*

decoris gaudiunt universa terra!).³⁷⁰ Esta és la ciutat ínclita i hermosa, la que era l'alegria de l'univers, pues mireu com està posada en un dol i tristesa suma, plena de morisma i altres gents no santes. Lo mateix succeeix al considerar Betlem i demés sants llocs i terres de Palestina.

[*Terra de Promissió assolada*]

Qui té alguna notícia de com estava la Terra de Promissió, plena de ciutats, viles i llocs, la veurà ara deserta, inhabitada, i no se veuen més que ruïnes de ciutats, iglésies arruïnades, i altres llocs memorables [que] només tenen lo retintín de «Aquí fou». Lo que se veu [209] és alguns llogarrets miserables de mahometans i les demés ciutats són reduïdes.

[*Ciutats destruïdes*]

Qui també veu aquella gran metròpoli de Damasco, que era la capital de l'Àsia, la veurà, encara que bella i hermosa, però sens l'adoració del Déu verdader i sens coneixement de Cristo, Senyor Nostre, i sa santíssima llei, plena de mesquites, que són les iglésies d'esta secta, i moltes iglésies antigües estan fetes mesquites, amb ses mitges llunes al lloc de creus i sens sonidos de campanes. Lo mateix repararà en Acre, a on estava la gran Ptolemaida, en Cesàrea de Palestina,³⁷¹ i altres ciutats que antiguament eren les metropòlis, ara estan reduïdes i no se veu en elles més que ruïnes, i totes estes terres que he vist i passat per elles, excepto alguns llocs miserables de mahometans, totes pateixen la mateixa calamitat de les de Palestina, perquè totes seguiren sa [210] malícia i estultícia, essent aixís que totes són terres boníssimes, fructíferes i temperades, que si fossen cultivades darien fruits de totes qualitats, com los donà la Terra de Promissió, sens que s'hagen de cultivar amb molt treball.

[*Domini del Gran Turc en la Síria i Palestina*]

Totes estes terres domina lo Gran Turc i Porta Otomana de Constantinoble per càstig de nostres pecats, fent infinites tiranies a tots los pobles, ciutats i viles (i més als pobres cristians que baix de son pesat yugo viuen), enviant-los governadors i ministres injustos i avaros, perseguint a aquells que saben tenen diners, i com falta lo coneixement del verdader Déu, de necessitat han d'abundar estes terres d'innumerables

370. Collell corregeix i transcriu: *Hæccine est urbis perfecti decoris gaudium universæ terræ!* Aquesta frase està subratllada al manuscrit. Al marge esquerre, López hi escriu la procedència de la citació: Hyerem. in Trent.

371. *Cesarea de Palestina*: ciutat situada 30 kms. al sud de Caifà (avui Haifa). Fou residència del procurador romà de Judea i tingué un paper rellevant en el cristianisme primitiu. Fortificada a l'època de les croades, el 1265 fou conquerida i destruïda pels mamelucs.

vicis i pecats, encara que en comparació dels nostres són de menys malícia i gravetat.

[*Mahoma, profeta fals i venerat en estes terres*]

Mahoma és qui llibrement passa en estes terres, i lo tenen tan entranyat en sos cors que crec que [211] encara que vingués de l'infern i los desenganyàs, no creurien que fos ell. Ell és qui és ensaltat³⁷² i predicat per les mesquites i carrers, i lo dolcíssim nom de Jesús ni és conegut ni nombrat, permetent-ho aixís la divina justícia, quan a fins los dimonis de l'infern lo temen, i si bé és veritat que nombren a Déu amb molta freqüència, però és per jurar en fals, o en veritat, aixís com los ve.

[*Per portar lo viàtic als malalts cristians ha de ser sens solemnitat alguna i d'amagat, i lo mateix en altres coses eclesiàstiques*]

En substància, tot lo país de Llevant put a cosa d'infern i és un remede d'ell, ja per les males paraules que contínuament s'ouen, ja per los juraments, blasfèmies i malediccions, que són en estes terres cosa molt usada, i ja per les extravagàncies dels vestits i figures rares que es veuen, i sent aixís que açò passa en estes terres, no obstant permet Déu, Nostre Senyor, per sos incomprendibles judicis, que els llocs sants estiguen en poder d' [212] esta gent bàrbara, perquè nostres pecats pesen més i són de major gravetat que els dels infiels, com està dit.

Gent que habita en Palestina i país de Síria.

[*Varias nacions*]

Moltes són les nacions que habiten la Terra Santa i país de Llevant, com són turcs, cristians i judíos, i la major i principal part és de turcs per ser ells senyors (encara que sens dret algú) d'aquelles terres. D'estes tres nacions, n'hi ha de diferents sectes en cada una d'elles, perquè dels turcs uns segueixen a Ali,³⁷³ i són los arafats,³⁷⁴ altres a Ootoman,³⁷⁵ i són los drusos;³⁷⁶ altres a Abucar,³⁷⁷ i són los metuales.³⁷⁸ Lo restant de la morisma segueix el fals profeta Mahoma.

372. *ensaltat*: cal llegir exaltat o exalçat. Collell és decantà per exaltat.

373. *Ali*: Ali ibn Abi- Talib, cosí i gendre de Mahoma. Quart califa i successor d'Utman (656).

374. *arafats*: a l'*Encyclopédie de l'Islam*, Leyde-París, tom I, 1960, p. 623-624, s'hi troba l'entrada «Arafat», però només com a topònim referit a una muntanya i una planura d'Aràbia, 21 kms. a l'est de la Meca.

375. *Ootoman*: Utman ibn 'Affan (عُ? –Medina 656), tercer califa de l'Islam (644-656).

376. *drusos*: secta islàmica que sorgí al principi del segle XI els seguidors de la qual s'establiren a Síria i el Liban.

377. *Abucar*: es refereix a Abu Bakr, vegeu nota 295.

378. *metuales*: vegeu nota 299.

[Secta dels mahometans]

No me detindré en referir llargament los errors i porqueries d'estes sectes per ser en tot lo món notoris, sí que breument notaré lo modo de viure d'ells i sos depravats costums.

Cosa digna de llàstima és lo veure la ceguedat i locura d'estes [213] gents, pues veuen amb lo llum natural moltes de les porqueries que fan, no obstant estan obstinats i cegats amb son Mahoma que no admeten cosa alguna en contrari de sa secta. Ells, encara que en rigor no són idòlatres, perquè coneixen que hi ha un Déu, però segons lo que me referí un cert cristià d'estes terres, home veridic i que estava ben informat dels errors d'esta gent, no deixen en alguna manera ser-ho, perquè cantant en les mesquites, com se dirà més a baix, diuen: «Déu i Acbar, no hi ha sinó un Déu i Mahoma profeta de Déu». Aquella paraula «Acbar», segons lo que me explicà aquell cristià, era un ídol que algun temps era adorat en aquelles terres, i ells lo junten amb Déu quan diuen «*Al-là u Acbar*»,³⁷⁹ de què se infereix que tots los mahometanos són també en alguna manera idòlatres. A Mahoma, pues, adoren estes gents, no[214] com a Déu, sinó com a profeta enviat de Déu, sent aixís que era un home deshonest en sumo grau, com se col·legeix de son Alcoran.

[Oració dels turcs]

Usen també d'oracions i tenen son temps determinat per tenir-la, que ells diuen el *salà*.³⁸⁰ No usen de campanes, i en lloc d'elles canten en les mesquites una hora antes de dia, que diuen el *madne*;³⁸¹ en lo migdia, que anomenen *eddojor*;³⁸² entre tres i quatre de la tarda, que diuen el *lessar*;³⁸⁴ al pondre's el sol, que diuen el *magreb*, i dos hores después de post lo sol, que diuen el *eixe*.³⁸⁴ En estes hores se junten en les mesquites i allí resen posant-se de filera, besant la terra i tots de cara a migdia, a on està la Meca. Dona alguna no entra en estes juntes, i si vol resar ha de ser en casa sua, i que sia d'edat madura. Esta malvada secta usa també d'una com confessió, i és l'aigua, rentant-se les extremitats dels cos [215] com peus, mans, codsos,³⁸⁵ orelles, etc., i amb esta cerimònia queden

379. Subratllat al manuscrit.

380. *salà*: àrab *salat*, oració. N'hi ha cinc i en àrab s'anomenen: *salat al-fagr*, a l'alba; *salat al-zuhr*, al migdia; *salat al-'asr*, cap a dos quarts de quatre; *salat al-magrib*, a la posta del sol, i *salat al-isha*, a la nit.

381. *madne*: aquest mot designa col·loquialment el minaret i no la primera pregària del dia.

382. *eddojor*: en l'àrab dialectal de Síria, equival a 'al-Zuhr'.

383. *lessar*: en l'àrab dialectal de Síria, equival a 'al-'Asr'.

384. *eixe*: en l'àrab dialectal de Síria, equival a 'al-Isha'.

385. *codsos*: variant dialectal de colze.

satisfets i limpios de tota màcula, a son parèixer.

En orde a dones, qui més ne pot amontonar i mantenir, est se té per més ditxós, perquè esta mala secta, en orde a la llibertat i brutalitat, està molt inclinada. Usen amb molta freqüència del divorci, que ells anomenen el *talac*.³⁸⁶

En ses mesquites no hi ha altra cosa que les parets i esteres i algunes llànties, ni usen d'imatges de bulto, ni pintades.

[*Santons, que són com los sacerdots de esta secta*]

Los que tenen ofici de cantar en les mesquites, que nosaltres diem santons, i ells anomenen *meixaieix*,³⁸⁷ tenen la incumbència de resar als malalts i enterrar els difunts, i estos per lo regular són gent d'oficis mecànics. Canten també algunes cançons en ses mesquites o per ocasions fúnebres o d'alegria, i diuen d'açò el *mulat*. Por lo regular, estos santons són etxisers o nigromàn[216]tics, que en esta terra abunden molt.

[*Ramadan dels turcs*]

Los dejunis que esta secta mahometana té són lo ramadan, que és lo mes que ells diuen ramadan, i est va mudant-se segons les llunes. Est mes, pues, dejunen amb tot rigor des del primer dia de la lluna a fins a l'últim d'ella, esto és de dia solament, i post lo sol tenen llicència per fer qualsevol maldat. En lo any 1762 en què arribí a estes terres, feien lo ramadan, ço és, la lluna del ramadan, que era la de maig, i en lo present de 1780 lo començaren en la lluna de setembre,³⁸⁸ havent-se retrassat³⁸⁹ dit ramadan vuit mesos, comptant onze dies atrás cada any. Usen també de la circumcisó en lloc de batisme, perquè esta secta abraça de cada llei alguna cosa. Unes espècies de santons tenen també que van o mol[t] mal vestits o del tot desnusos, i són los que han visitada la Meca i [217] estos són molt venerats.

[*Granotes, àngels de Mahoma*]

En lo que s'esmera més esta secta és en fer bé als animals, pues fan deixes i llegats per a donar menjar als gossos i també beure.³⁹⁰ No poden veure que ningú màtia un ca o a gat, etc., ni menos granotes, per ser los àngels de Mahoma. Moltes coses podria referir d'esta maleïda secta que

386. *talac*: de l'àrab *talaq*, divorci.

387. *meixaieix*: és el plural de la paraula àrab que designa el muetzí

388. Un asterisc remet a una nota a peu de pàgina que diu: «So és, lo dia primer de dit mes, y van contant onze dies atrás en cada any. D'aquí és que dit ramadan unas vegadas cau en lo estiu, altres en lo ivern, etc.».

389. *retrassat*: és correcció nostra segons el sentit; el manuscrit diu 'retratat'. Collell també transcriví 'retrasat'.

390. *beure*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'veurer'.

observí vivint tants anys entre ells, però les deixo unes per ser escandaloses i feas i altres per no causar molèstia al lector. Referiré, emperò, per últim, una cosa que em causà admiració, i és lo veure com esta canalla sacrifica a Mahoma ses vides anant-lo cada any a visitar en la Meca, i és d'esta manera.

[*Caravana de la Meca*]

Acabat lo ramadan, onze dies después se junta en esta de Damasco innumerable gent de tota la Turquia i Àsia i forma una gran rècua de gent que ells diuen el *jaig*,³⁹¹ i nosaltres caravana, i va lo baixà d'esta [218] ciutat per cap o príncep d'ella. Unes vegades arriba a cent mil persones, altres menos. Los gastos que importa esta caravana són moltíssims, pues gasten passades de quatre mil bolses, fent cada bolsa³⁹² cinc-centes lliures catalanes.³⁹³ Van en ella hòmens i dones, sofrint les inclemències del temps o de rigorosíssims calors per haver de passar les Aràbies desertes, o de fred i aigües quan hi van en lo hivern. Tenen en cada jornada un castell a on encontren aigua i demés provisions.

En la Meca o Medina,³⁹⁴ que és lo lloc a on està enterrat lo infeliç Mahoma, no veuen los peregrins cosa alguna, sinó lo pavelló molt preciós que està sobre lo sepulcre, i dins de la mesquita no hi entra més que lo baixà i lo santó de la Meca. En esta visita gasten quatre mesos, dos a l'anar i dos al tornar. Al partir i entrada d'esta caravana fan grans festes en esta [219] ciutat, i és innumerable lo concurs de gent.

[*Festes del turc*]

Lo dia que lo baixà sacrifica en la Meca és molt festiu en la morisma, i és com a dia de pasqua, i, qui pot, sacrifica un moltó a Mahoma en sa casa i lo donen als pobres. Los tres dies immediats después del ramadan també són de festa, i tant en ells com los del sacrifici, que diuen la festa del cabró, se vesteixen de gala, no treballen i se donen les bones festes entre si. En lo demés de l'any no hi ha més festes i sempre treballen, i mengen carn i també en lo dejuni del ramadan, esto és, en la nit, perquè de dia dejunen sens menjar cosa alguna ni beure ni pipar en tot lo dia. En lo que toca a casoris, enterros i modo de viure estes gents, se dirà més avall.

391. *jaig*: àrab *hadj*. pelegrinatge a la Meca. De Damasc a la Meca hi ha uns 1.700 kms.

392. *bolsa*: unitat monetària de compte que equivalia a 500 piastres.

393. *lliures catalanes*: vegeu nota 93.

394. *Medina*: és correcció nostra; al manuscrit, 'Medine'. Ciutat santa de l'islam juntament amb la Meca. Hi ha la mesquita que conté la tomba de Mahoma.

[*Cristians de Llevant. Maronites. Sorians. Gòfits*]

La segona nació que habita en Llevant són los cristians que davallen o provenen d'aquells cristians antics que habitaren estes terres antes de dominar-les los turcs. Dels cristians, uns són catòlics i altres [220] cismàtics i heretges. Uns són d'un rito, altres d'altre. Del ritu grec i armènic abunden³⁹⁵ més. Los maronites són pocs³⁹⁶ i menos los sorians i gòfits. Cosa llarga seria lo contar los cismes i errors d'estos cristians, però mon intent és recopilar ara lo més substancial d'estes gents i son modo de viure.

Cristians grecs, armenis, etc.

[*Grecs i armenis*]

D'estos ja he dit que uns són catòlics i altres cismàtics. Tant uns com altres tenen un patriarca. Los catòlics, lo tenen en la muntanya del Líbano i los cismàtics tenen quatre patriarques: un en Antioquia,³⁹⁷ que resideix en Damasco; altre en Jerusalem; altre en Constantinoble, i altre en Alexandria, que resideix en lo Gran Cairo. Tenen també sos arquebisbes i bisbes, tant los catòlics com cismàtics, i sos sacerdots. D'estos, los que no són [221] regulars, o religiosos, se poden casar antes d'ordenar-se, però amb donzella, i després de la mort d'un d'estos no se pot casar.

Los sacerdots grecs consagren amb pa amb llevat; los maronites amb pa ácimo i los armenis també. Los sacerdots grecs diuen la missa en llengua aràbiga, excepto les paraules de la consagració, que les diuen en grec. Tant los sacerdots grecs com los demás són, per lo regular, idiotes³⁹⁸ per no cursar ciències, i no saben més que llegir i escriure. Los grecs i armenis usen, en lloc de casulla, una com a capa pluvial en la missa, però cosida de davant. Porten una estola ampla, tirada a la llarga com los bisbes. No porten manipulo, però en l'alba, en la part del bras esquerre porten una creu. Lo vestit dels sacerdots en Llevant, fora de quan celebren, són los dels demás paisans, excepto en lo color, que és negre.

395. *abunden*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'abunda'.

396. *pocs*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'poc'.

397. *Antioquia*: en turc Antakya, ciutat vora el riu Asi nehri (Orontes). Fou una de les grans capitals de l'època hel·lenística i romana. Cosroes I la destruí el 538, però fou reconstruïda per Justinia. Els àrabs la conqueriren el 637, després els bizantins el 966 i el 1084 els turcs seljuquís. Del 1517 al 1920 pertangué a l'Imperi Otomà. El cristianisme s'hi implantà de bon començament i s'hi creà un patriarcat.

398. *idiotes*: pres en el sentit que té en llatí, que li ve del grec: ignorant, desconeixedor, que no té lletres.

[222] [*Llibertat dels cristians de Llevant*]

Los cristians habitants en Llevant, encara que vísquien entre turcs, no són esclaus, sí que paguen son tribut o personal, cada any, que anomenen el *jaraig*³⁹⁹ o *jasset erràs*,⁴⁰⁰ en unes parts més, en altres menos. En esta de Damasco, n'hi ha de tres espècies: menor, més gran i major, i lo menor no passa de tres lliures catalanes, i lo major de catorze. Entre any tenen també alguns pagaments per les tiranies dels turcs i també les usansas per deixar-los tenir iglésies obertes. En lo demás, cada u negocia i treballa de son ofici i té sa casa, excepto terres, que no les poden posseir los cristians.

[*Dejunis de cristians*]

En orde a sos ritus, cada nació té lo seu. Dejunen la major part de l'any, com la quaresma major. La dels apòstols, la de l'assumpció de Maria Santíssima i lo advent. En lo dimecres i divendres fan abstinència. En ningun dejuni mengen lacticinis, i en la [223] quaresma major ni peix poden menjar. Lo dejuni d'ells en la quaresma consisteix en dejunar amb dejuni natural a fins al migdia, i després mengen de magre sempre que volen. En les festes, no se conformen amb nosaltres en totes per no haver rebuda la correcció gregoriana, i aixís onze dies después de nostres festes fan ells les sues, i ne tenen moltes de sants particulars. No tenen vigílies ni témpores, i en los diumenges sempre se conformen amb nosaltres. Lo ritu que més se conforma amb lo nostre és lo maronita, encara que té també ses diferències. Comencen lo any en lo mes de setembre per seguir l'opinió que Déu, Nostre Senyor, crià lo món en la tardor, i no en la primavera com diem nosaltres.

[*Nació hebrea o judíos*]

Resta veure la tercera nació que habita en Llevant, que són los hebreus o judíos. Estos se mantenen encara en sos [224] errors, i també hi ha diferents sectes d'esta pèrfida canalla. Estan baix el yugo pesat del turc i són gent vil i baixa, i excepto alguns que estan en servei del baixà, que estos se la passen bé, los demás van tots estropeats i desdixadament. En una paraula: la nació més abatuda en Llevant és esta, i si algú d'ells se fa turc o moro, lo obliguen primer que confèssia que ha vingut lo Messies, i després de mort no se sepultarà entre turcs, sinó en lloc separat, de què se veu que en part ninguna té repòs esta mala gent.

399. *jaraig*: de l'àrab *kharadj*, impost que havien de pagar els cristians i jueus, barons i més grans de 15 anys, establerts a l'Imperi Otomà.

400. *jasset erràs*: VOLNEY, *Voyage en Égypte et en Syrie*, p. 373, explica que al rebut del *kharadj*, hi figura el mot *djazz -el-ras*, "c'est à dire, (rachat) du coupement de la tête", expressió que ve a significar que el contribuent paga el dret de conservar la vida.

Cases de Llevant.

[Forma de les cases de Llevant]

Vist ja què gent habita en l'Àsia i país de Llevant, veurem ara son modo de viure, i primerament faré ara una descripció de ses habitacions.

Les cases de Llevant vénen a ser a la moda cartoixana, que per lo regular no tenen alts, sinó que en lo primer pis ses habitacions no tenen [225] hermosura de part de fora per no haver-hi balcones, ni pintures, sinó finestres, i estes amb sos reixats. Vista una descripció d'una casa, s'inferirà com són les altres. Té, pues, la casa quatre parets, com se suposa, més o més grans. Esta consisteix en un gran pati, rodejat d'habitacions i quartos, i en la part que mira a tramuntana hi ha un arc a modo de capella que diuen *diuhan*,⁴⁰¹ en lo qual lloc habiten en lo estiu, ço és per recrear-se. Lo pati és a modo de claustro, i en Damasco és cosa curiosa, pues tenen en ell un jardí amb arbres i abundància d'aigua. Los quartos de la casa no tenen colgadores ni cortines, però estan ben adornats a lo mosaic, ço és, amb pedres màrmols de diferents colors, i bones alfombres i coixins de valor. Per lo regular, cada casa té un o dos quartos en lo alt d'ella, que diuen el *casar*,⁴⁰² i no hi ha altre pis, ni que [226] pujar escales, pues tot ve a peu pla. Lo lloc secret o necessàries, en Llevant totes estan a l'entrar a la casa. Los terrats són de terra, i en Jerusalem són d'argamassa, i en cada una sa cupulilla i mitja naranja. Esta és la descripció de les cases de Llevant, les quals per lo regular sempre estan tancades, perquè en esta terra ningun oficial treballa en la porta de sa casa, sinó que per est fi tenen botigues en carrers determinats, que ells diuen los *succos*,⁴⁰³ o *basarros*⁴⁰⁴ o *dacaquins*.⁴⁰⁵

Vestits de Llevant.

[Forma dels vestits de Llevant]

Lo modo de vestir en Llevant és en certa manera millor i més honest que el de Ponent, i causa més gravetat. Los hòmens vesteixen tots vestits talar o llarg, que causa respecte, deixant-se la barba llarga. En lo cap, en lo lloc de barret, porten *caucos*,⁴⁰⁶ que són a modo d'orinals,⁴⁰⁷ amb una

401. *diuhan*: del turc *diwan*, sala.

402. *casar*: *al-kasar*, palau, residència magnífica.

403. *succos*: de l'àrab *suq*, mercat.

404. *basarros*: plural sobre *basaro*, del persa *bazar*.

405. *dacaquins*: mot turc, plural de '*duc-can*', que significa botigues.

406. *caucos*: catalanització del mot turc '*kawk*'.

407. VOLNEY, *Voyage en Égypte et en Syrie*, p. 102, diu que és un turbant de forma cilíndrica.

[227] faixa de diferent color, o *sesses*,⁴⁰⁸ que són a modo de barretines embolicades amb faixa també. No usen de perruques ni polvos, sinó que porten lo cap pelat, deixant-se en cim d'ells un petit munyó⁴⁰⁹ de cabells.

[*Vestits dels hòmens*]

Los demés vestits que els arriben als peus,⁴¹⁰ i en temps d'hivern porten bones pellisses i de valor. Se ceneixen⁴¹¹ amb faixes de seda i cada u va amb sa daga, que ells diuen el *gangiar*,⁴¹² posada en la dita faixa. En lo estiu usen de calçotets de cànem o tela, però en lo hivern los porten de paño molt amples. En los peus calcen un[s] escarpinets de cuiro groc, i les sabates, que ells diuen *babuigs*,⁴¹³ són a modo de nostres cinelas,⁴¹⁴ sens taló ni sivelles. En esta de Damasco tots vesteixen de seda per abundar molt est país d'ella, excepto l'última roba talar que porten, que és de paño fi. Est és lo modo de vestir d'estes gents, sens més gales d'or ni plata.

[228] [*Vestits de les dones*]

Les dones vesteixen també amb robes talars o llargues, i en veritat que en lo dia del Judici seran fiscals contra los abusos que les dones cristianes cometen en orde al vestir. En lo cap porten una barretina a la morisca, qual adornen amb mocadors a modo de la *sessa*⁴¹⁵ dels hòmens, i posen en ella altres pelendengues⁴¹⁶ i adornos, que per fin són dones, i açò basta per aspirar i anhelar a l'adorno de sos cossos. Los cabells parteixen amb moltes trenes i porten certes monedes d'or en lo front pendents d'aquella barretina. En lo coll porten un a modo de collar d'or de la figura d'un pinyó. La camisa, cordada en lo coll com los hòmens, i llarga a fins los peus, i totes porten calçotets, i dita camisa fora d'ells. En los peus calcen uns botinets de cuiro fi de color groc, i los serveixen de mitges, i los *babutxos* com los hòmens, i les demés vestidures los [229] arriben del coll als peus, de tal manera que a poca diferència ve a

408. *sesses*: el mot àrab 'shash' designa una banda enrotllada al voltant del turbant; un altre mot, 'shashiya', és el nom d'una gorra o casquet.

409. *munyó*: cast. *muñón*. VOLNEY l'anomena *gettaya* o *choucha*.

410. La llició és correcta, però confusa. Pensem que cal entendre: la majoria porten vestits llargs fins als peus.

411. *ceneixen*: és correcció nostra; al manuscrit, 'cenyesen'.

412. *gangiar*: de l'àrab *kandjar*, daga.

413. *babuigs*: del turc *paputx*, sabata sense taló, lleugera, plantofes.

414. *cinelas*: per xinel·les.

415. *sessa*: vegeu nota 408.

416. *pelendengues*: cast. *perendengues*, qualsevol adornament femenívol de poc valor.

ser com la dels hòmens. Fora de casa vesteixen un manto blanc que les cobreix lo cap a fins als peus, amb un vel en la cara, sens que jamai se vègia cara alguna de dona en los carrers.

[*Recato i modèstia de les dones llevantines per los carrers*]

¿Qui, pues, negarà que est modo de vestir no sia lo més decent en les dones? Allí jamai hi entren modes, sinó que sempre se mantenen en les antigües, i perquè se vègia lo recato i tiento que se va en orde a les dones, s'ha de saber que dona alguna està en les botigues i carrers per a vendre, ni jamai ix de casa, sinó per negoci urgent, perquè lo que toca [a] comprar, vendre o cosa semblant, ho fan los hòmens, i les dones estan retirades en ses cases, i no ixen d'elles, sinó per anar a visites o als banys o altres parts, com més avall se veurà.

[*Recato de les dones en los temples*]

Jamai dona alguna va acompanyada [230] amb home, encara que sia son marit, i si ixen fora de la ciutat, és dones amb dones. No solament açò, sí que les cristianes en la iglésia no se mesclen entre hòmens, posant-hi entre elles i ells sos reixats, com que tenim que confessar que la vida de la dona en Llevant ve a ser a poca diferència com la de les monges. Ni en casa se permet ser vistes indiferentment de tots, sinó que o s'escondeixen o se posen un vel en la cara per no ser vistes, a no ser home molt conegut o parent.

[*Reprehensió per a les dones cristianes*]

Verdaderament que al principi que arribí a estes terres me causà molta admiració veure est modo de viure en les dones, considerant que açò se feia en país d'infiels i mahometans tan amics de la luxúria, quan en est país de cristians⁴¹⁷ és precis anar sempre amb la vista mortificada per no escandalitzar-se al veure tanta llibertat, tanta vanitat i desahogo en les dones cristia[231]nes, que per son estat, condició i fe havien de sobrepujar al recato d'aquelles. *Et nullus est qui recogitet corde.*⁴¹⁸

[*Menjar dels llevantins*]

Vist ja com se porta la gent de l'Àsia en orde al vestit, veurem ara què menjars usen.

Los llevantins, en orde a menjar no són tan aficionats a cosa de carn com los europeus, pues cosa de caça no l'apeteixen molt. Los menjars que més s'usen són unes pilotes que fan de carn picada amb un morter, amb blat fresat,⁴¹⁹ i d'açò diuen *cobbe*. Los guisats, per lo regular amb

417. Es refereix a Catalunya.

418. Frase subratllada al manuscrit.

419. *blat fresat*: al manuscrit, 'blat fressat', blat al qual s'ha tret la pel·lofa molent-lo en el trull (*DCVB*, article "3.Fresar", accepció 1).

coses àgries, com llet agre, que ells diuen *laban*. Fan també un relleno d'arròs i carn picada amb unes petites calabazas que diuen *cusses*.

Los cristians, en temps de dejunis no deixen malves ni ortigues en los camps, perquè encara que estes terres abunden d'altres verdures, estes los guste[n] més. Entre any, les fulles de parra i de bleda o de cols cab[232]dellades, les componen amb arròs i carn picada i ne fan un gran menjar. En conclusió: carn sola no els gusta molt, i tota carn la mesclen amb arròs o altres herbes, i d'esta manera la mengen. No és possible ferlos menjar sang de qualsevol animal, ni carn de bou. Lo que més los gusta és lo moltó, que en esta de Damasco és cosa molt regalada per ser los moltons de la Síria cosa estranya, com més avall se veurà.

[Modo de menjar que tenen]

Lo modo amb què mengen los de Llevant és est. No usen de taules ni tenen lloc determinat per menjar, sinó que usen d'un tamborinet i sobre ells pose[n] una taula i, assentats en terra, mengen, posant tot lo que s'ha de menjar tot junt, sens usar de forquilles, sí, emperò, de culleres. No aguardan que tots hagen menjat per alçar-se de la taula, sinó que aquell que acaba primer s'alça i se'n va a rentar [233] mans, boca i cara amb sabó, cerimònia que jamai se deixa. Ninguna dona entra en la taula dels hòmens, encara que sia la mestressa de la casa, sinó que les dones mengen a part, encara que sia⁴²⁰ entre domèstics de la casa.

Entrem ara a explicar com estes gents celebren les bodes, com s'enterren, i altres coses de sos costums i modo de vida.

Bodes dels turcs.

Los turcs, com no tenen sacrament del matrimoni, sinó en lloc d'ell un pur contracte natural, no necessiten assistència de santó algú, i aixís, convingut lo espòs i aplaçat lo dia i hora, envia en la nit un gran número d'hòmens i algunes dones perquè amb forma de professó, portan[t] moltes atxes enceses, acompanyen a l'esposa a sa casa fent [234] molt ruidó, tocant panderos i altres instruments, i arribats a la casa, passen allí la nit amb bulla, i lo endemà cada u se va a rentar a sa casa. Açò és lo que vaig notar en estes terres, sent aixís que me contaren que feien altres cerimònies i coses indignes de escriure's i no és d'admirar en gent sens fe ni llei.

Bodes de cristians.

Los cristians, com ja tenen sacrament del matrimoni, ja usen de cerimònies al casar-se, i en veritat que a no estar aprovades per la Iglésia,

420. *sia*: el manuscrit diu 'sian', però el sentit demana el verb en singular. Així ho entengué també Collell, i nosaltres el seguim.

seria cosa de risa, perquè com estos segueixen sos ritus antics, gasten en esta cerimònia una hora bona.

Primerament s'ha de saber que l'espòs, per lo regular, no ha vista l'esposa o promesa per lo [235] gran recato que hi ha en orde a les dones, com més amunt s'ha dit, i aixís, per prendre vistes⁴²¹ se val d'algun sacerdot o persona molt coneguda de la casa, i est informa què tal és la promesa o donzella que vol prendre. Feta esta diligència, envia lo promès una cinta, un anell i algunes monedes d'or a la promesa, i estos són los esponsals.

[*Ceremònies estranyes*]

Vingut lo temps de casar-se, que per regular elegeixen lo dilluns, van los parents de l'espòs a sa casa i los de l'esposa a la de l'esposa lo dia antes, que és lo diumenge, i allí passen lo dia alegrement. Lo dilluns, després de mitja nit, van los de casa lo espòs amb gran comitiva de gent a cercar i portar la nòvia a casa sua amb molta lluminària, alerits⁴²² i so de panderos, i si no se casen en la iglésia, lo [236] sacerdot los casa en casa de l'espòs d'esta manera: preparen en la iglésia o en casa una taula amb ses estovalles, sos ciris, un santristo i un vas de vi, i una corona o guirnalda. Després comença lo sacerdot a cantar oracions, epístola i evangeli, posant unes vegades la corona en lo cap de l'espòs, altres en lo de l'esposa. Acabades estes cerimònies, pren lo sacerdot lo vas de vi i dóna a beure a l'espòs, i est lo dóna a l'esposa, i est és lo consentiment que fan. Fet açò, se forma una professó dels tres, esto és, sacerdot, espòs i esposa, i posat lo sacerdot en mig dels dos i prenent-los per lo bras, donen tres voltes alreduor de la taula cantant i anant incensant lo acòlit. Acabada esta cerimònia, torna lo sacerdot a rezar i salmejar, beneir i més be[237]neir, i amb açò se fineix lo casori. En veritat que la primera vegada que vaig veure esta funció tinguí prou quefer en detenir les rialles. S'adverteix que açò ho fan quan los sacerdots del ritu grec, o d'altres ritus, casen, perquè nosaltres administrem los sacraments al ritu llatí sens immutació alguna.

[*Cosa digna de risa en les bodes de Llevant*]

Acabades estas funcions, prenen la nòvia i la retiren a un quarto de la casa de l'espòs i l'assenten en un coixí de cara a la paret, i en esta postura resta tot lo dia. Vinguda la nit, la introdueixen en lo quarto de l'espòs i l'assenten en un coixí de cara a la paret. Lo endemà a la matinada,

421. *prendre vistes*: veure's en un lloc convingut un home i una dona per tractar de festejar i de casar-se (*DCVB*, article «vista», accepció 4 a).

422. alerits: cast. *alaridos*, crits aguts.

vesteixen a l'esposa amb totes les pelendengues i formen una professó en lo pati de la casa, anant la nòvia a l'últim, i després d'haver dades tres voltes cantant i ballant, porten la nòvia [238] en un quarto ben adornat i l'assenten⁴²³ en un coixí de cara a la gent, i d'esta manera resta tot lo dia. Al dia tercer, ja comença a parlar i anar sola per la casa, i amb açò se fineix la boda. Al cap d'un mes van a visitar-la sos parents, i besant-li lo muscle dret, cada un li posa algunes monedes d'or en lo front pegades amb saliva, i ella los dóna un mocador blanc brodat, i se fineix la funció.

En l'administració del baptisme usen, a poca diferència, les mateixes cerimònies que en lo casori, excepto les tres voltes que fan alrederor de la taula, que lo padrí o padrina porta lo infant en los braços i lo sacerdot los incensa.

Enterros de turcs.

Quan mor algun turc o turca, renten lo cos difunt de cap a peus i esta [239] és l'última confessió que fa. Després lo posen en un baül, qual adornen ricament, i si és home posen sobre lo dit baül lo turbant, i, si és dona, lo que usen les dones, i sense fèretro⁴²⁴ algú o llit de morts lo porten dos turcs en cim del cap. Van al davant del mort los santons, amb un gran rosari en la mà, de dos en dos, sens vestir altra roba que la que porten ordinàriament, i canten la *lilayna*.⁴²⁵ Si lo mort és persona distingida, porten moltes banderes, palmes i panderos, i van tocan[t] a modo festiu. Detrás del difunt va una comitiva de dones fent uns alarits i càntics melancòlics que causen⁴²⁶ horror, i d'esta manera acompanyen els⁴²⁷ difunts a la sepultura, fora de la ciutat, perquè en Llevant ningú s'enterra dins de les ciutats, sinó fora dels portals d'elles.

Arribats a la sepultura, tornen a rentar-los les extremitats del cos i los posen no baix terra, sinó sobre ella, i fabriquen sobre [240] lo difunt una bóveda a la mida del cos, i a on correspon lo cap, fan un petit círcol i planten allí alguna cosa verda o algunes flors, perquè diuen que el difunt en la nit se recrea amb aquelles verdures i flors. Després, tots los dijous de l'any van les turques, cada una amb son ram, a visitar los sepulcres, i deixen dit ram de flors o alguna cosa verda en lo lloc que correspon al cap del difunt, i amb açò se terminen los sufragis d'aquelles ànimes condemnades.

423. l'assenten: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'lo assentan'.

424. fèretro: és correcció nostra; al manuscrit, 'ferretro'.

425. *lilayna*: adaptació abreujada de '*lâ ilâh ill'Allâh*'.

426. *causen*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'causa'.

427. *els*: a continuació hi ha 'turcs' ratllat.

Enterros de cristians.

Los cristians en Llevant també s'enterren fora de les ciutats, i sos sepulcres són baix de terra, en bóvedas. Quant mor un cristià, no se toquen campanes en esta terra, perquè no n'hi ha, i aixís luego de mort lo vesteixen lo més ricament que poden, i lo col·loquen en una quadra,⁴²⁸ rodejant-lo una caterva de dones vestides de negre i canten uns càntics tristos [241] i melancòlics que enterneixen; unes se peguen colps als pits, altres amb la cabellera estesa se donen colps al cap, i d'esta manera passen aquell poc de temps que el cadàver està en casa, que per lo regular no passa de vuit o deu hores, i luego li despullen los vestits bons i lo amortallen, i lo posen en un miserable féretro i lo cubren amb un drap negre, i sens acompanyament de sacerdots revestits, lo porten a la iglésia, i luego lo acompanya un sacerdot a la sepultura, anant molts cristians davant i una caterva de dones detràs, i tots a la muda i silenci, perquè no els és permès cantar.

[Plants i lamentos per la mort del difunt]

A l'eixir de la ciutat, canta lo sacerdot i les dones comencen a donar grans alarits i plants, i fetes les cerimònies eclesiàstiques, posen lo difunt a la sepultura i cada u se'n torna a sa casa. Les dones continuen alguns dies, matí i tarda en plorar i lamentar-se en casa [242] del difunt, i lo endemà de l'enterro van a la iglésia, i afilerades a la porta d'ella, les de casa del difunt reben lo pésame, que ells diuen el *sabagie*, i per espai d'un any continuen en lo dol, vestint les dones de negre, però los hòmens no vesteixen insígnia alguna del dol. Les dones van tot aquell any al sepulcre del difunt tots los diumenges, i allí ploren, se lamenten alreedor del sepulcre.

D'esta manera està fet lo món, que cada nació té son modo de ritus i cerimònies. Estes, al parèixer, són més judaiques que cristianes.

Bany que usen los llevantins.

[Bany de Llevant]

En est país de Llevant usen uns bany, que ells diuen *iammam*,⁴²⁹ i són d'aigua calenta, i és providència gran esta, perquè a no ser açò, sempre hi hauria pesta en estes terres per lo mal fetor que llancen estes gents, i perquè la mitat d'ells estan [243] mig podrits de mals i llagues. Estos bany, pues, són en unes cases grans, a on hi ha moltes estancias, ben adornades. D'aigua, n'hi ha amb abundància i és calenta, pues baix

428. *quadra*: sala o cambra gran de casa senyorial (DCVB).

429. *iammam*: àrab *hammam*, bany públic.

de terra posen focs que nit i dia continua, i basta entrar en ells per començar a suar. Los hòmens van a estos banys del matí al migdia, i les dones del migdia a la nit. Hi ha banys que serveixen per los hòmens solament, i altres per les dones, i les cases principals tenen en elles sos banys particulars. En estos banys se renten de cap a peus, havent-hi, com he dit, ses casetes per no ser vistos.

Cafeteries de Llevant.

[*Cafeteries dels turcs*]

Los llevantins, com no⁴³⁰ tenen tavernes ni comèdies, ni altres entreteniments, usen de cafeteries, a on se junten molts hòmens, i allí pipen, prenen cafè, i un charlatán o truà los deverteix amb cuentos i rondalles, tocant a vegades algun instrument [244] músic, com violí, guitarra, etc., i més causa ganes de vomitar que d'alegria, per no ser esta gent pràctica en ningun gènere de música, ni tenint tampoc instruments a propòsit. D'esta manera passen aquells miserables lo temps.

Altres se diverteixen en jugar moltes espècies de jocs que en nostres terres no són coneguts. Lo divertiment més ordinari per les dones és lo anar als banys damunt mencionats, i allí se junten tres o quatre-centes d'elles i passen les tardes alegrement.

Les cristianes i també les turques tenen altre gènere de divertiment, que és anar a visitar-se unes a altres, màxime si són parents, i allí passen la semana⁴³¹ entera alegrement.

Govern del turc en estes terres.

[*Govern del turc*]

És cosa notòria a tot lo món lo govern dispòtic del turc, i en veritat que no se pot dir govern, sinó confusió, com ara se veurà.

[*Estat que toca a lo espiritual dels turcs*]

Los turcs fan alguna [245] diferència entre lo Estat o bras secular, i eclesiàstic, i encara que no fan alguna distinció que fem nosaltres, però en alguna manera la regoneixen. Los que cuiden de les coses que miren a lo espiritual són lo muftí,⁴³² cadí⁴³³ i santons. Lo muftí ve a correspondre als arquebisbes; lo cadí als bisbes. En totes les ciutats hi ha cadí i muftí, i los de Damasco i Jerusalem vénen cada any de Constantinoble. Lo cadí

430. *no*: està escrit a la interlínia superior.

431. *semana*: setmana en la pronúncia vulgar.

432. *muftí*: és correcció nostra; al manuscrit, 'moftí'.

433. *cadí*: vegeu nota 240.

ve a ser com a *mixti fori*,⁴³⁴ o que entén en causes espirituals i temporals, i lo muftí en coses de la secta⁴³⁵ de Mahoma. Los santons se cuiden de les mesquites i cantar en elles i il·luminar-les en temps de ramadan i altres festes, com i també d'anar a visitar els malalts i resar-los sobre sos caps algunes com a oracions, i també circumsisar⁴³⁶ els minyons a son temps, que és en edat de set a vuit [246] anys, i cantar el *mulat* en les mesquites, o per coses fúnebres, o alegres, com damunt està dit. Lo cadi explica cada divendres part de l'Alcoran de Mahoma amb l'espasa en la mà.

[*Estat que toca al temporal dels turcs*]

Lo estat secular se governa d'esta manera.

En cada ciutat principal hi ha un baixà, que correspon a virrei, i est governa lo territori de sa baixaria i posa governadors en les ciutats petites, viles i llocs, que ells anomenen *motecellem*,⁴³⁷ i en los llogarrets petits diuen el *subaxi*.⁴³⁸ Los baixàs compren sos empleos al Gran Turc i estos venen després los empleos de les ciutats i llocs a ells subjectes, a altres, i d'aquí se pot inferir lo govern que tenen, perquè havent de comprar los baixàs ses baixaries, és precis que fàcien mil injustícies als ministres inferiors, i estos a la plebe, cada [247] u per pagar sos tributs i atesorar alguna cosa. Lo mateix succeeix als de l'Estat que correspon a l'eclésiàstic.

Esta baixaria de Damasco és una de les principals de l'Imperi Otomà, perquè és també príncep⁴³⁹ de la Meca, pues té obligació de conduir la caravana allà, so pena de llevar-li lo cap. Té també son governador, que governa en les ausències que fa entre any, i son primer ministre, tresorer i comptador. Est ofici de baixà és anual, com i també los demés oficis. En Damasco té lo baixà son palacio propi, com lo té lo baixà que avui governa, per ser natural d'esta ciutat, que ells anomenen *serrallo*, i és la casa de la justícia, i habita en ell. Est baixà va amb gran ostentació i manté molta tropa. Tres vegades estiguí en son propi palacio en temps de ma prelacia, los anys 1777, 1778 i part de 1779, [248] que per causa de donar-li la usanza anual fui a visitar-lo. Me rebé amb gran humanitat, i perquè se vègia com se fa respectar est infiel, referiré lo que me passà en estes visites.

434. *mixti fori*: locució llatina ('de fur mixt') aplicada antigament als delictes dels quals podia conèixer indistintament el tribunal civil o l'eclésiàstic.

435. *secta*: és correcció nostra; al manuscrit, 'secta'.

436. *circumsisar*: per circumcidar.

437. *motecellem*: també *mutassallim* o *motsallam*: lloctinent local d'un governador no resident o enviat del governador per a la percepció dels impostos.

438. *subaxi*: mot turc compost, *su -bashi*, cap, delegat, de la policia.

439. *princep*: s'entén el baixà titular.

[Nota. *Modo de visitar el baixà o virrei de Damasco*]

Vingut lo temps en què és costum donar-li la usanza o tribut que est col·legi li dóna cada any, que al present són dos mil lliures catalanes, i pocs anys ha eren quatre mil, avisa ell perquè se vàgia a visitar-lo. Vingut lo dia, dóna audiència o en son palacio o en lo serrallo, i a l'entrar en la quadra⁴⁴⁰ que ell està és precis descalçar-se les sandàlies per entrar a la moda turca, i arribant a sa presència se li fan tres reverències, i no s'assenta un a fins que ell diga la tercera vegada «assenta't». Arribat, pues, a on està ell assentat, o tirat en un coixí a la moda turquesca, se [249] li besa la fimbria⁴⁴¹ de la vestidura que ells diuen *beneix*,⁴⁴² o la mà, si l'allarga, i després d'haver-lo saludat se li entrega lo bolsillo⁴⁴³ i se despedeix d'ell, no girant-li les espatlles. D'esta manera se fa respectar un infiel.

En la quadra a on està hi ha molts grandes i ministres, i deu o dotze minyons ricament vestits, que apar un retrat de l'infern. Lo baixà té domini absolut de matar i fer lo que vol i est mateix poder comunica als governadors subalternos.

Justícia turquesca.

En orde a fer justícia [a] la nació turca, no se pot dir justícia, sinó injustícia, perquè encara que en algunes coses la guarden, però en les més la violen. Totes les causes civils i criminals passen al serrallo per ser lo baixà lo primer i absolut jutge, lo qual té domini sobre el muftí, cadí, etc. Les causes civils com [250] plei[t]s, divisions de terres, cases, etc., lo baixà, amb son consell, que diuen *divan*,⁴⁴⁴ ho termina amb breu temps, i he vist concluir pleit de molta importància del dematí al vespre. Lo cadí també entra en alguns pleits com divisions d'herències, etc. Si la causa és criminal, lo baixà sol les termina donant sentències de mort, com vol i a qui vol.

[*Penjar*]

Per executar les sentències no tenen lloc determinat, sinó que si sentència de ser penjat, lo pengem en lo primer arbre que troben, o sia en alguna reixa o finestra d'alguna casa. Les sentències més usades són penjar, encasuar i en donar garrot. Si els pengem, allí los deixen pernejar dos o tres hores, si no els xafen lo cap luego, com és costum.

440. *quadra*: sala gran de casa senyorial (*DCVB*).

441. *fimbria*: la vora més baixa del vestit talar.

442. *beneix*: VOLNEY, *Voyage en Égypte et en Syrie*, p. 102, esmenta una peça llarga fins als peus i l'anomena *beniche*.

443. *bolsillo*: cast. saquet per a dur-hi diners.

444. *divan*: àrab *diwan*, tribunal de justícia, gran consell que tenen algunes autoritats.

[*Empalar o encacusar*]

Si els encasauquen, los entren un pal punxegut per lo trasero, i després lo enarbolan i planten en terra, eixint moltes vegades la punta del pal per los muscles.⁴⁴⁵

[*Donar garrot*]

I lo modo de donar [251] garrot és posar-los la corda al coll i dos estan tirant d'ella a fins que els escanyen.

[*Varios turments de la justícia turquesca*]

En lloc de turments, quan los merèsquien, usen de dar bastonades als peus, i són de mort, al ventre i tot lo cos. Los posen també una barretina, a modo de casquet de ferro encès de foc al cap. Si tenen delictes digne de presó, los posen en la cadena amb una argolla al coll amb un clau molt puntagut baix la barba i no els deixen baixar lo cap.

Als forners i altres oficials, si els encontren amb algun frau, los claven per una orella en la paret,⁴⁴⁶ i d'esta manera van penant. Als nobles lleven lo cap, i d'esta manera és la justícia turca. I sent aixís que s'executen estes sentències, no obstant són molts los que roben, perquè lo baixà és lo primer en est ofici i són molts los injustos, perquè veuen clarament les injustícies que fan los governadors i demés justícies, pues a molts maten només perquè [252] tenen diners.

Art militar dels turcs.

Los mahometans o turcs no guarden orde ni concert en la milícia, encara que tenen sos regiments i molta tropa. En esta de Damasco passen [de] quaranta mil los soldats, que diuen *capiculs*.⁴⁴⁷ Los *addelatques*,⁴⁴⁸

445. Aquest suplici horripilava els occidentals i no és infreqüent trobar-ne la descripció en els relats de viatgers o de persones, com els religiosos franciscans, que tenien ocasió de viure en terres de Llevant. El copista del relat de López no entengué bé el nom del turment i l'anomena 'encasusar', 'encacusar' i 'encasaucar'. El portuguès fra ANTONIO DO SACRAMENTO, en el seu *Viagem sancta e peregrinação devota*, Lisboa, 1748, p. 146, parla d'*encazucar*.

446. El sacerdot català Miquel MATAS veié aquest càstig l'any 1602 al Caire i ens ho explica a *La devota peregrinació de la Terra Sancta y ciutat de Hierusalem*, Barcelona, 1604, foli 93r.

447. *capiculs*: del turc *kapikulu*, literalment, "esclau de la porta". Eren soldats permanents (geníssers, sipahis i d'altres). Al començament del segle XVIII, eren més de 22.000, F. HITZEL, *L'Empire Ottoman. XVe-XVIIIe siècles*, Paris, Editions Les Belles Lettres, 2001, p. 102. Els geníssers de Damasc foren dividits en dos cossos comandats per un *agà*: els *kapicul*, i els geníssers locals, el cos dels qual prengué el nom de *yerliyya*. Els soldats d'aquest cos tenien per missió vigilar les fortaleses situades a les etapes de la caravana de la Meca per protegir-les.

448. *addelatques*: mot no identificat.

que són altra espècie de soldats que guarden los castells que el Gran Turc té en cada ciutat perquè no se rebè·lia, també són molts.

No tenen pifres, ni tabals, si solament lo baixà té sa música, que consisteix en tres o quatre tabals molt grans, algunes flautes, trompes de caça i altres pocs instruments, que quan los toquen pareix cosa de l'infern. Los soldats, encara que tenen algun senyal i distintiu, però en lo demés van com los demés paisans, ni guarden uniformitat en les armes, perquè uns porten una pistola, altres sabre, altres escopeta, qui va a cavall, qui va a peu, ni fan sentine[253]lla en les ciutats, i cada u viu en sa casa. No obstant tenen sos capitans i demés oficials, quan van a la guerra tot és una confusió per no⁴⁴⁹ ser tropa adestrada.⁴⁵⁰

Nobleza turquesca.

Los turcs, encara que infiels, tenen també les distincions de persones que corresponen als nostres comtes, barons, etc., i són los agàs,⁴⁵¹ i estos tenen señoríos i són gent política i urbana, però no gasten cotxos, ni carrozas, ni calesos,⁴⁵² sí cavalls, ricament adornats, amb sos criats detrás. Altres turcs hi ha, que diuen *xarifos*,⁴⁵³ i estos vénen a ser com los cavallers en l'Europa. Altres se diuen *seyets*⁴⁵⁴ i són los senyors per raó d'algun ofici en palacio o d'altre ofici honorífic.

449. *no*: escrit a la la interlínia superior.

450. VOLNEY, *Voyage en Égypte et en Syrie*, p. 83, diu una cosa semblant: «*Quant à l'ordre et à la discipline, il n'en faut pas faire mention. Les armées des mamlouks et des turks ne sont qu'un amas confus de cavaliers sans uniformes, de chevaux, de toute taille et de toutes couleurs, marchant sans observer ni rangs ni distributions*». Més endavant, les autoritats encarregaren al francès baró de Tott i l'anglès Campbell la modernització de l'exèrcit otomà.

451. *agàs*: és correcció nostra; al manuscrit, 'agars'.

452. *calesos*: el calès, variant de calessa, pres del francès *calèche* a través del cast. *calesa*, era un carruatge de quatre rodes, obert per davant, descobert, però amb la capota de cuir o lona plegada com un acordió al darrera i un seient llarg en posició elevada al davant, per a dues persones i tirat per un o dos cavalls.

453. *xarifos*: plural catalanitzat de l'àrab 'sharif'. Segons l'*Encyclopédie de l'Islam*, Leyde-París, vol. IV, 1934, p. 336-341, article «sharif», aquest mot significa noble, sublim, i en principi designava un home lliure que gràcies als seus ascendents gloriosos podia aspirar a una situació de predomini social.

454. *seyets*: probable catalanització de l'àrab *sayyid*, senyor, amo, un mot sinònim de 'sharif' a gran part dels països de llengua àrab, segons l'*Encyclopédie de l'Islam*, article «sharif».

Oficials, menestrals i demés ar[t]s mecànics de Llevant.*[Arts mecànics de Llevant]*

La demés turba de la morisma treballa cada u en son ofici, de sastre, [254], de sabater, fuster, etc. I en esta de Damasco, lo ofici que abunda més és la teleria de seda, per abundar molt la seda en estos països.

[Arts liberals, ni ciències, no n'hi ha, ni metges, ni apotecaris, ni cirurgians; sí alguns del país]

Aquí s'ha de notar que en Llevant ningun art està amb la perfecció que en nostres terres, i aixís lo ferrer és incapaç de fer una clau i pany perfet, ni lo fuster cosa ben ajustada, i aixís dels demés oficis. En lo que més s'esmeren i llueix sa habilitat és en treballar unes teles de seda amb moltes vies, i també llises, en compondre ricament les pipes, etc. Teles de tissú, damassos, panyos fins i altres coses d'habilitat no se fan en estes terres, sinó que vénen de l'Europa o Índia Oriental, i s'admiren tant al veure alguna cosa d'habilitat, com un relotge⁴⁵⁵ de faltriquera,⁴⁵⁶ o teles fines d'or amb figures i flors, que diuen que els francs, que són los europeus, tenen lo enteniment en les mans.⁴⁵⁷

[Modo d'entendre los costums de Llevant]

Per arribar a enten[255]dre los costums de Llevant i son modo de viure dels llevantins, s'ha de suposar i conceptuar que estes terres són un món al revés en orde al modo de viure. Tots los oficials i arts mecànics, en totes aquelles coses que són compatibles treballar-les estant assentats en terra, no estan drets: verbigràcia, lo fuster, ferrer, etc., en quant sia dable, treballen en terra. Tot lo resto de la gent dorm en terra, sobre una estera i un matalàs, qual estenen a on los ve millor, sens usar de llençols, sinó un flassadó⁴⁵⁸ a baix amb sa colcha sobre, i un gran coixí. No saben dormir sens llum tota la nit i no se despullen per anar al llit, i esta és una de les causes perquè sempre tiren mal olor, com i també per no airejar-se

455. *relotge*: pronunciació dialectal de rellotge (DCBV).

456. *faltriquera*: cast. antigament bossa, i després butxaca.

457. Un altre cop s'ha de remarcar la semblança amb l'opinió de VOLNEY, *Voyage en Égypte et en Syrie*, p. 117: «*Il suffit d'observer que cette ignorance répandue sur toutes les classes étend ses effets sur tous les genres de connaissances morales et physiques, sur les sciences, sur les beaux-arts, même sur les arts mécaniques. Les plus simples y sont encore dans une sorte d'enfance. Les ouvrages de menuiserie, de serrurerie, d'arqueuserie, y sont grossiers. Les merceries, les quincailleries, les canons de fusil et de pistolet viennent tous de l'étranger. A peine trouve-t-on au Kaire un horloger qui sache raccommoder une montre, et il est européen.[...] Les seuls objets qui aient quelque perfection sont les étoffes de soie...*».

458. *flassadó*: flassada petita o prima.

les quadres a on dormen, que ells anomenen *morabbas*,⁴⁵⁹ per tenir les finestres baixes, i les altes estan sempre tancades amb vidrieres.

En estes terres no usen de cadires ni taules, i en lloc d'elles usen d'uns grans coixins tirats en [256] terra i arrimats a la paret, amb bones alfombres en lo pis de les sales, quals jamai trauen en tot lo any. Per esta causa se descalcen tots a l'entrar en les quadres, esto és, deixen los babuixos baix d'un graó que fa o té la quadra o sala. No usen de tapisseries, ni cortines, sinó una en cada quadra, que serveix per tapar un gran armari, a on posen los matalassos després d'haver dormit. Però en lloc de tapisseries, adornen les quadres amb molts armaris dorats i unes coronisses plenes de bona piza⁴⁶⁰ de l'Índia, plats d'estany i coure blanquejats.

Les dones cocinan⁴⁶¹ en terra, esto és, tenen los fogons en terra i no en alt com en nostres terres.

[*Política de Llevant*]

En orde a la política⁴⁶² i urbanitat, encara que no la tenen amb les cerimònies que els europeus, però usen també d'altres tant o més que nosaltres, i són molt prolongats en salutacions, benvingudes i altres cerimònies d'urbanitat, i no falten en allargar la pipa i donar una xicara o [257] *finxana*⁴⁶³ de cafè, que és lo xocolate d'estes terres.

[*Varios costums de Llevant i son modo de viure*]

És tant lo que usen los llevantins la pipa i lo cafè, que casi tots los dies los passen pipan[t] i prenen[t] cafè, i no es deshonra en estes terres anar per los carrers amb la pipa a la boca. En lo dia de vui ja s'han acostumat les dones a pipar en ses cases, i lo que més admira és que els oficials treballen també amb la pipa a la boca.

Les dones van descalces de peus en ses cases, i en lo hivern usen d'escarpins d'estam o cotó, i uns altres de couro prim, perquè com està dit, en esta terra ningú porta mitges, i los calçotets que porten les dones, llargs a fins als peus, los serveixen de mitges. En casa porten uns socs d'un palm d'alt, que diuen *coccabs*.⁴⁶⁴ Per los carrers ni en lloc algú hi ha costum de llevar-se los turbants per saludar algú, perquè és cosa indigna descobrir

459. *morabbas*: 'morabbah' significa, literalment, quadrat, però en el llenguatge col·loquial s'usa com a habitació, cambra, per la forma que té. També té el significat genèric de lloc.

460. *piza*: pisa.

461. *cocinan*: és normalització nostra; al manuscrit, 'cosinan'.

462. *politica*: manera de procedir en el tracte social.

463. *finxana*: àrab *finjana*, tassa o tasset.

464. *coccabs*: de l'àrab *qabqab*, esclop.

lo cap, i en lloc d'esta cortesia posen la mà dreta en lo pit i fan una inclinació de cap i espatlles, i lo altre correspon de la mateixa manera.

En les iglésies dels cristians i mesquites [258] de turcs no hi ha bancs ni cadires per seure, perquè s'assenten en terra sobre una estera, i los cristians amb dificultat se lleven lo turbant a l'alçar a Deú, i se'l lleven deixan[t] un petit casquet en lo cap, però en anar descalços los hòmens, excepto lo[s] babuchos, que a l'entrar en les iglésies se'ls descalcen, no en fan cas perquè és costum en est país no portar mitges.

La dones, i també molts hòmens, se pinten los ulls amb un color entre negre i blau, que anomenen *pujollí*.⁴⁶⁵ Pinten també les dones les mans i peus amb altre color vermell, que diuen *genne*.⁴⁶⁶ I les dones, anant a cavall, van cama ací-cama allà, com los hòmens, perquè porten calces o calçotets.

En orde a ballar, en estes terres no hi ha ús de ballar públicament, i si algun sarau fan, és en ocult, i hòmens amb hòmens i dones amb dones, essent tant en uns com en altres cosa molt inhonesta i escandalosa son modo de ballar, per los gestos i accions que fan no⁴⁶⁷ molt honestes. No se veuen en estes terres màscares ni al[259]tres entreteniments que ha inventat lo dimoni entre cristians, sí solament en temps de festes públiques, que ells diuen *elsine*,⁴⁶⁸ se vesteixen de rares figures, però jamai hi entra dona alguna en elles. És cosa rara lo veure com estes malvades sectes essent tan amigues de dones, no obstant les tinguen tan subjectes i oprimides, pues jamai se fa menció d'elles en cosa alguna, ni tenen mando ni govern algú, ni compareixen en funció alguna, sinó ben tapades de cara, amb molt recato, sens voler que les servèsquien com les senyores nostres, sinó que les fan treballar i cuinar, escombrar i altres coses de casa, com és degut.

Moltes altres menuderies podria referir del modo de vida d'estes nacions, quals deixo per a no causar molèstia al lector, i les que s'han dit a fins ara són bastants per a venir en coneixement de com viuen esta gent. Solament referiré ara en brevedat lo que he notat en los cristians

465. *pujollí*: el producte consistent en polsines d'antimoni usades per a pintar-se els ulls es diu, en àrab vulgar, *kuhul*, *kohol*. *Pujollí* pot ser un error del copista.

466. *genne*: alquena, henna, de l'àrab *hinna*, pólvores obtingudes de la reducció de les fulles de diverses plantes. Es poden usar en forma de pasta o líquid per tenyir cabells, celles, ungles, etc.

467. *no*: escrit a la interlínia superior.

468. *elsine*: àrab *yavm al-zeīnah*, dia de festa. També són els adornaments que es posen per a les celebracions públiques, però també per a les privades, com els casaments.

que viuen [260] entre esta prava⁴⁶⁹ nació, a on no veuen més que mals exemples i no ouen sinó males paraules i és un miracle com se mantenen en la fe catòlica. No parlo dels cismàtics, que estos ja estan en lo últim escaló per a ser turcs, sí solament d'aquells que creuen lo Papa romà.

[*Devoció i vida dels cristians de Llevant*]

Estos, pues, tenen molta devoció a oir missa tots los dies, resant algunes devocions matí i tarda; i en orde a freqüentar los sant[t]s sagraments de la penitència i eucaristia tenen més devoció que els europeus o cristians de Ponent. Són més amics de llegir les Sagrades Escripures que, per permissió de la Silla Apostòlica, les tenen en son llenguatge aràbic. Són molt amics que los sacerdots vàgien a ses cases perquè los dònien la benedició i los resen los sants evangelis, en particular estant malalts, i perquè los ensenyen la doctrina i contenen exemples. I encara que sempre consèr[261]vien algunes vanes observàncies de les coses antigues de Llevant, però són dòcils, molt humils i no gasten aquelles gravedats afectades, com en nostres terres fan molts cristians, i per lo comú tota esta gent no gasta aquell fausto, punto i ostentació que gasten los europeus en cotxes, carrosses, calesos, volants,⁴⁷⁰ ni sillars de mà. Sens dubte serà açò una severa reprehensió per los cristians en lo dia del Judici.

[*Particularitats de Llevant*]

Resta ara veure les particularitats i coses més dignes de notar-se que observí en estos països, i sia en primer lloc una mala espècie de gent que habita en les campanyes i terres desertes de Llevant, que en veritat viuen més vida bestial que racional, i són los àrabs o alarps, gent feréstega, diabòlica i forajida.⁴⁷¹

[*Àrabs o alarbs*]

Estos per lo regular viuen de robos i no tenen domicili fijo, sinó avui són en una part, demà en altra, vivint en pavellons. Van només que amb una camisa llarga, un mocador o faixa en lo [262] cap, una manta a modo de capa, son sabre i la llança, i crien bons cavalls. Estos alarbs són innumerables, pues tota l'Aràbia Deserta, Felç i Pètria⁴⁷² ocupen, i també la Palestina i Síria, i casi tota l'Àsia. Tenen també sos prínceps i cabos, i com sempre van al sol, que en estes terres és molt ardent, són negres

469. *prava*: dolent, que causa mal greu (DCVB), article «prau».

470. *volants*: el volant era un carruatge molt lleuger, de vares llargues i dues rodes de gran diàmetre, tirat per un sol cavall.

471. *forajida*: és correcció nostra; al manuscrit, 'foregida', cast. *forajido*, bandoler, facinerós.

472. *Aràbia Deserta, Felç i Pètria*: vegeu Apèndix.

com la tinta. Crien també sos ramats de bestiar i fan una vida miserabilíssima. Solament aquells que estan vivint cerca de poblacions són un poc més humans. Esta mala casta de gent és la que té en consternació a tots estos països, no podent transitar-se los camins per temor d'ells. Ni la gran caravana que va a la Meca està segura d'ells, perquè no regoneixen el Gran Turc i és necessari que els pàguen bé per poder passar, perquè ells són senyors de les campanyes i no se pot donar un pas en estes terres sens encontrar-se amb ells, los quals si no encontren resis[263]tència roben, i maten si poden, encara que és veritat que guarden la paraula que donen.

[*Camells*]

Vejam ara los animals més particulars que es crien en estes terres. Encara que en estes terres per lo regular són desertes i inhabitades, no se veuen animals de rares espècies i figures. Abunda, sí, molt de camells, que són de rara figura, molt grans, lo coll molt llarg, amb un gep en l'espina, i per carregar-los s'agenollen. Estos animals aguanten molt la set i estan tres o quatre dies sens beure, mengen poc per la corpulència que tenen. Portaran de pes com dos càrregues de mula.

[*Dromedaris*]

Los dromedaris vénen a ser a poca diferència de la figura dels camells, però no són tan grans i caminen amb gran velocitat, i en estes terres se valen d'ells per les postes i correus extraordinaris.

[*Búfalos*]

Los búfalos són una espècie de bous, sinó que tenen lo pèl com lo de [264] les cabres, i les banyes llargues i tirades envers terra. Estan per les muntanyes, i si encontren estanys d'aigua, se estan dins molt temps. D'esta carn mengen molt los judíos solament.

[*Avestrusos*]

Los avestrusos se crien en los deserts de Síria. Són de l'altura d'un home i és animal volàtil de la figura d'un camell. Menja ferro, si lo encontra, i fa uns ous com lo cap d'un minyó.

[*Panteres*]

En la muntanya del Tabor se crien tigres i panteres. Estes són com uns gossets i amb son aliento atrauen a la gent i la precipiten.

Lo que abunda molt esta terra és de gossos salvatges, a modo de guilles, i en les nits tenen un modo de udolar que escarrifa.

En orde als àspids venenosos, ja queda dit com són quan s'ha tractat de la isla de Cipro, que és a on se crien. Serps, en esta de Damasco n'hi ha tantes que no hi ha casa que no n'hi hage, però no són venenosos.

Los escorpins, en esta[265] terra, encara que no maten, però causen dolors de mort.

[*Moltons de la Síria*]

Lo que més admira és los moltons que cria la Síria, en particular lo Líbano i Antilíbano, pues n'hi ha de molt⁴⁷³ grans, i les cues són tan diferents dels de nostra terra que una sola fa per un moltonet⁴⁷⁴ dels de Ponent. Tota ella és greix, i m'han contat persones dignes de crèdit que en Damasco hi ha hagut moltó que necessitava un carretó per portar-la. És la carn més saborosa que es menja en Damasco. Los cabrits tenen les orelles de dos pams de llarg, i més.

Los bous són en esta terra mansíssims, que es deixen tocar, i casi sens banyes, però ningú menja de sa carn, sinó los judíos. I per lo comú, tot animal en esta terra és manso.

[*Simplicitat dels aucells i demés animals d'Àsia*]

Los corbs, gralles, milans, esparvers i altres espècies d'aucells, jamai s'ausentan de les ciutats ni poblats, i les tortolillas són tan simples que nidan⁴⁷⁵ per les cases, i la raó d' [266] açò és perquè ningú molesta els animals ni els perseg[u]eix. Per això abunda tant est país de tota caça, perquè no els gusta molt als llevantins, com i també perquè és molt basta i sens substància. I en general, tota la carn (excepto la de moltó) és insípida i no té aquell gust de la⁴⁷⁶ de l'Europa, i lo mateix succeeix amb les fruites i verdures i coses semblants, que encara que abunda molt est país, no té lo gust i sabor de les nostres, i moltíssimes espècies d'elles no se veuen en estes terres, encara que n'hi ha d'altres semblants a elles.

[*Terres de l'Àsia àrides i seques*]

Lo mateix succeeix amb los aucells, que més abunda l'Europa que l'Àsia, i la raó serà perquè estes terres són àrides i seques per causa de no haver-hi pluges com en nostres terres. Per lo regular passa tota la primavera i estiu sens ploure, i les tronades vénen en lo hivern.

En estes terres no se sembren tardanies com mill, blat de moro, etc., sinó que tot [267] se fa des de la tardor a fins a la primavera, si bé és veritat que esta comença en la mateixa tardor i los hiverns, per lo regular, són moderats. Ni quan trona o fa tempestat causa aquell horror i estrago com en l'Europa, ni cauen aquelles pedregades. No obstant, sempre hi ha suficients collites i bones anyades. La Palestina, encara que terra àrida, produeix molts fruits, i tota la Terra Santa és fructífera.

473. *molt*: és correcció meua segons el sentit; al manuscrit, 'molts'.

474. *fa per un moltonet*: vol dir que és tan grossa com un moltó petit.

475. *nidan*: per *anidan*, del cast. *anidar*, fer niu.

476. *de la*: repetit al manuscrit.

[*Terra de Judea*]

La Judea, a on està Jerusalem, encara que terra montuosa i àrida, no obstant produeix blat, oli, vi i moltes fruites. És abundanta de fonts, encara que no tantes com en Catalunya. És una meravella veure com entre aquelles peñas s'encontren vinyes, oliveres, figueres, etc. I si aquells bàrbaros no tallassen los arbres, seria cosa més vistosa, com se veu en lo recinto de Betlem, Sant Joan de Judea i aquells llocs veïns, pues sent aixís que aquells mahometans, quan tenen guerres tot ho tallen [268] i destrossen, no obstant se mantenen amb aquell[a] verdor i hermosura. La terra dels filisteus, que és a on està Gaza i Rama, és plana, i lo hivern i primavera apareix un jardí per tantes flors i herba que produeix.

[*Terra de Galilea*]

La Galilea, encara que un poc montuosa, però és terra agradable i la millor que he vista en Terra Santa, i casi tota se pot cultivar, i en lo hivern i primavera també és tota un jardí per les flors, tulipans i altres que l'hermosean, si bé en lo estiu tot està sec per los grans calors que allí fan.

[*Terra de Samaria i Idumea*]

La Samaria i Idumea⁴⁷⁷ no l'he seguida per no haver-hi costum de visitar estes províncies que pertanyen a la Terra Santa, però segons m'informaren aquells que les han vistes, són bones terres, en particular Samaria.

De les terres de la Síria, Fenècia⁴⁷⁸ i altres, ja queden explicades quan s'ha tractat de Damasco, capital de Síria, i del monte Líbano.

[*Causa de no poder restar-se en los Llocs Sants*]

Resta ara solament veure per què los que tenen la ditxa de veure i visitar aquelles terres [269] i llocs sants no se queden en elles, essent com són tan abundants, deliciosos i saludables, i a propòsit per a viure amb més retiro de criatures i contemplar lo que en elles ha passat.

[*Resposta a la causa*]

A açò responc i dic que, en molta part, és clara la resposta en lo que se refereix en esta relació, pues qui la llegeix veurà los sustos, temors i mal temps que dóna esta malvada secta de Mahoma, no deixant reposar ni als estranys ni als domèstics per sa avarícia. Sempre s'ha de viure amb un ai per les insolències dels que governen i de la plebe, que sempre nos avorreix per veure-nos contraris a son fals profeta. En una paraula,

477. *Idumea*: antiga regió de Palestina, situada al sud de Judea i que correspon a l'actual Nègueb.

478. *Fenècia*: Fenícia.

en estes terres sempre se viu amb perill de la vida. Jo asseguro que si estos països estiguessen com estaven en lo temps que sant Jeroni los habità, jamai m'haurien vingudes ganes de retornar, però estant com estan m'han⁴⁷⁹ fet atropellar⁴⁸⁰ i animar a emprendre un viatge tan dilatat i perillós com és lo retorn a Espanya, com ara se veurà.

[270] **RETORN A CATALUNYA. ANY 1780.**

[*Viatge de Catalunya. Any 1780*]

Veent, pues, que el país de Llevant no era còmodo per permanèixer en ell tota la vida per les raons sobredites, com i també per no tenir ja aquella salut i forces que se necessiten per habitar en terres dels infiels, després d'haver treballat en lo laboriós empleo de la nació aràbiga per lo espai de divuit anys, demaní la llicència a mos Superiors, la qual obtinguda amb gran dificultat per mancança de religiosos missionaris, me despedí d'esta gran metròpoli de Damasco, i lo dia 23 de juliol de 1780 comencí lo viatge i m'encaminí per lo camí que guia a Saida, per lo Antilíbano, per ser més temperat lo calor per aquelles muntanyes.

[*Dimas*]

En la primera jornada, arribada la nit, vaig posar en casa d'un turc, i si bé no me donà res, però no fou poca la humanitat amb què me tractà la sua dona i ell, cosa que per lo regular no succeeix en estes terres, demostrant-se prompte en servir-me en lo que s'ofreixia. En tota aquella santa nit no poguí [271] cloure los ulls ja per lo gran calor que feia, ja també per los mosquits i puces de què estava plena aquella casa. Estant, pues, en esta vigilia, reparí després de mitjanit que la turca mestressa de la casa, que dormia en lo pati (com és costum en estes terres lo dormir en los terrats i al serè tot lo estiu per lo gran calor), s'alçava de rato en rato i feia oració a son fals profeta (acàs patiria de vigilia com jo mateix per la sobredita causa), ella feia a sa moda molts actes de fe de sa malvada secta, lo que me serví de confusió veure tal cosa en una infiel, quan nosaltres som tan descuidats en fer actes de fe de la verdadera religió.

En la segona jornada fou un miracle com no me quedí mort en lo camí per haver estada molt llarga i penosa per los calors i falta d'aliment. Arribí, pues, a un llogaret miserable al peu d'unes altíssimes muntanyes de l'Antilíbano, i [no] podent-me tenir en peus, me recollí a una casa d'aquells vilanos mahometans, tenint ells molta [272] compassió al veure'm tan fatigat i acalorat.

479. *han*: és correcció nostra segons el sentit; el manuscrit diu 'ha'.

480. *atropellar*: posar en situació molt difícil o perillosa (*DCBV*).

[*Muntanya de Sanin*]

Al fin me retorní un poc i a l'altre dia prosseguí mon camí i arribí a Maraba,⁴⁸¹ lloc deliciós i abundant d'aigües, i a la nit arribí a un convent de monjos basilis de ritu grec, després d'haver travessada i pujada la gran muntanya anomenada Sanin⁴⁸² que compon lo Antilibano, molt alta, i lo camí difícil per los barrancs i mals passos que té.

[*Convent de Sant Salvador en Castrovan i Monte Libano*]

En lo convent de grecs, pues, passí la nit i me tractaren amb tota humanitat aquells religiosos catòlics, que en veritat fan vida contemplativa unida amb l'activa, pues de nit i molta part del dia oren, i lo restant del temps treballen aquelles terres, com feien los antics anacoretas de la Tebaida.⁴⁸³ Tenen un convent molt hermós i serà comunitat de vuitanta religiosos. Son menjar és lleties i herbes amb llet agra, a la moda de Llevant. Junt al convent n'hi ha un altre de monges de la mateixa religió.

[273] A l'altre dia arribí a la ciutat de Saida, o Sidon, a on descansí alguns dies, havent vist, encara que de lluny en est viatge, lo Líbano tan celebrat en les divines lletres, i està cerca de Trípoli de la Suria, a on estan los cedros tan celebrats. Són estes unes muntanyes altíssimes, i crec que sempre estan cobertes de neu en lo cim d'elles, pues quan les vaig veure estaven assí en lo mes de juliol. Lo mateix reparí en altres muntanyes separades d'estes, indicant açò ser molt altes, pues conserven la neu en lo estiu, essent est tan calorós en estes terres.

[*Visita de Saida, segona vegada*]

Arribat, pues, a Saida, tinguí ocasió de veure i visitar alguns llocs que l'altra vegada no visití, quan estiguí en ella lo any 1771, com queda dit en lo número.⁴⁸⁴ En esta ciutat, tan anomenada en la Sagrada Escripura, estigué Cristo, nostre bé, i en ella estava la cananea, i sa casa està extramuros de la ciutat i és mesquita. Vaig veure també lo castell de Sant Lluís, Rei de França, que el [274] posseeixen los turcs. En esta ciutat té la Terra Santa un hermós hospici dins del camp o habitació dels francesos mercants, que també està molt bell. La ciutat és petita i té bons

481. *Maraba*: població al sud de Damasc.

482. *Sanin*: al manuscrit, 'Sanir'. Vegeu nota 306.

483. *Tebaida*: antiga regió de l'Alt Egipte, amb capital a Tebes. A la seva zona desèrtica sorgí, al segle III, una rica vida anacorètica que poblà d'ermitans la regió.

484. *número*: l'autor no escriví el número i deixà un espai en blanc. No havia parlat de Saida a cap paràgraf dels numerats, sinó a la pàgina 163 del manuscrit, en què narra el viatge de Xipre a Damasc. Collell substitueix 'en lo número' per 'en son respectiu lloc'.

jardins. Té son baixà amb sa tropa, encara que per lo regular resideix en Acre.

Després d'haver estat alguns dies en esta ciutat, m'embarquí per a Sant Joan d'Acre, per estar allí los companys de ma peregrinació, i fou lo dia vint-i-tres de juliol, i en lo mateix dia arribí a Acre per ser lo viatge per mar i haver tingut bon temps.

Arribat en Acre, tinguí la ditxa de visitar Natzaret i Galilea, ja que per ser l'estació tan rigorosa de l'estiu no tinguí ànimos de visitar los santuaris de Jerusalem com ho desitjava per última despedida, si bé los tenia visitats no una, sinó moltes vegades, com queda dit en esta relació.

Despedida de Natzaret i Galilea.

Lo dia, pues, vint-i-cinc de juliol partí d' [275] Acre a Natzaret, i lo dia vint-i-sis tingué la ditxa de celebrar la festa de santa Anna en sa mateixa casa de Cèforis o Safuria,⁴⁸⁵ i diguí la santa missa en aquella iglésia mig destruïda, i en lo mateix dia arribí a Natzaret, a on estiguí a fins lo dia quatre de setembre.

Posat en Natzaret, visití aquells santuaris que, encara que los tenia vistos i visitats, però jamai se cansa un de veure-los i adorar-los, en particular est santuari a on «*Verbum caro factum est*»,⁴⁸⁶ que és un dels llocs sants més devots, com en altra part resta dit.

[Visita i despedida de Galilea]

Lo dia trenta de juliol en la nit⁴⁸⁷ comencí la visita de la Galilea i mar Tiberiades, adorant i despedint-me de molts santuaris i llocs sants en què estiguí i féu molts miracles la Majestat de Cristo, nostre bé, i perquè esta visita fou com la que està referida antes en lo número 14,⁴⁸⁸ deixo de referir-la [276] altra vegada. Solament dic que fou tan cansada i fatigosa per los excessius calors que fa en Galilea en estos mesos, que atribuí a miracle lo no haver enfermat, i de tal manera estava fatigat, que visitant a Canà, lloc a on se celebraren les bodes, no poguí visitar lo santuari, pensant-me quedar-me allí mort, però volgué lo Altíssim que tornàssem a Natzaret i allí reposàrem.

Vingut lo dia sis d'agost, dia de la Transfiguració del Senyor, anàrem

485. *Safuria*: al manuscrit, 'Cefuria', en àrab Safuriyya. Vegeu Safuria a l'Apèndix.

486. Aquesta frase està subratllada al manuscrit.

487. El manuscrit diu: 'Lo dia trenta en la nit de juliol', error evident del copista, el qual corregim.

488. L'autor deixà un espai en blanc i no posà el número del paràgraf, que és el 14. Collell canvia 'antes en lo número' per 'més amunt'.

al monte Tabor, que dista dos hores de Natzaret, a on celebràrem aquell sagrat misteri en son propi dia i lloc.

[*Ciutat de Naïm*]

A mitja tarda, davallant la muntanya per la part que mira al migdia, nos encaminàrem a la ciutat de Naïm⁴⁸⁹ atravessant lo camp d'Esdreló,⁴⁹⁰ i visitàrem lo lloc a on Cristo, nostre bé, ressuscità el fill d'una viuda, que refereix sant Lluç. Est santuari, al present [277] està destruït, i no se veu altra cosa sinó una capelleta entre ruïnes, i era la casa de la viuda, i lo portal de la ciutat, a on succeí lo miracle, està a la part de ponent. Lo demés està ple de ruïnes, i alguns vilanos mahometans. Esta ciutat està al peu del monte Hermon, a la part que mira a tramuntana.

[*Safa o Siafa*]

Vinguda la nit, nos restituïrem a Natzaret, i al cap d'alguns dies visití Saffa,⁴⁹¹ llogaret miserable, pàtria que fou dels apòstols sant Jaume i sant Joan, evangelista. Al present hi ha, entre unes figueres, una capelleta, i allí diguí missa.

[*Despedida dels Llocs Sants*]

Vingut finalment lo dia quatre de setembre, tinguérem avís com ja hi havia embarcació prompta per a Cristianitat, i en dit dia me despedí d'est santuari de Natzaret, i en ell dels demés de Palestina i Terra Santa, amb gran sentiment d'haver-los de desemparar, i poc faltà no revocàs [278] la intenció que tenia de retornar-me'n, sentint entranyablement haver de deixar aquelles terres santificades per lo Fill de Déu i sa santíssima mare. Adorí, pues, aquella santa cova de l'Encarnació, ja que no era dable d'adorar els demés sagrats llocs de Jerusalem, venint-me a la memòria lo del profeta David: «*Super flumina Babilonis illic sedimus et flebimus cum recordarebimur*⁴⁹² *Sion*». Vení⁴⁹³ a ma memòria la tristesa dels israelites, apartats d'aquella ciutat santa i Terra de Promissió, sens poder cantar càntic d'alegria per estar en terres estranyes i remotes de la dolça Sion. Veia que m'apartava d'una terra que des de ma joventut l'he amada i tant temps havia morat en ella, però m'aconsolava lo que

489. *Naïm*: petit vilatge situat al peu de la muntanya de Dahi, anomenada també Hermon petit. Està a prop de Natzaret.

490. *camp d'Esdreló*: al manuscrit, 'Esdreton'. És la planura més extensa d'Israel. Queda tancada per les muntanyes de Galilea pel nord i per les de Samaria pel sud. La seva forma és triangular: la base té 30 kms. i els altres dos costats 22 kms. cada un. Sovint fou camp de batalla.

491. *Saffa*: també Safad. Vegeu Safad a l'Apèndix.

492. *recordarebimur*: Collell corregeix 'recordaremur'.

493. *Veni*: per vingué.

aconsolava a aquell poble captiu quan deia: «*Si oblitus fuero tui Hierusalem, oblivioni [279] detur dextera mea. Adhereat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui, si non proposuero Hierusalem in principio lætitiæ meæ*». És veritat que estava aquell poble hebreu desterrat en terres remotes, però los aconsolava lo pensar sempre en aquella terra que destil·lava mel i llet, i lo pensar en⁴⁹⁴ l'ínclita Jerusalem era lo principi de sa alegria. Açò mateix me consolava a mi en aquella despedida, proposant jamai apartar lo pensament i memòria [de] lo que en estes terres verament santes vaig veure i adorar, lo que per amor meu i de tot lo gènere humà obrà lo Fill de Déu en elles, posant per principi de ma alegria lo contemplar en elles la finesa de Déu humanat envers els hòmens. Prego, pues, a Sa Majestat Divina me concedèsquia esta gràcia a fins als últims dies de ma vida. Amén.

[280] Despedit, pues, de Natzaret, partí lo dia quatre de setembre d'esta santa ciutat a Acre, a on aguardí alguns dies per no estar prompta l'embarcació, que estava en Caifà,⁴⁹⁵ ciutat situada al peu del monte Carmelo.

Vingut lo dia quinze de setembre, nos embarcàrem en un petit llaüt per anar a Caifà, poc distant d'Acre. Arribats en Caifà, se detingué lo bastiment alguns dies per causa del vent contrari. En est temps visití lo monte Carmelo, que no l'havia visitat.

[*Visita del Carmel, dia 18 de setembre de 1780*]

La muntanya del Carmelo⁴⁹⁶ és cèlebre i vistosa, no molt elevada, però de gran extensió. Està a la vista d'Acre i a mitja hora de Caifà. En esta muntanya habità lo profeta Elies, i en ella matà els profetes de Baal, i des d'ella véu aquella nuvoleta⁴⁹⁷ que figurava a Maria Santíssima que eixia de la mar. Los pares carmelitans tenen en ella un bell convent amb la cova que diuen de Sant Elies. És convent molt alegre [281] per [estar] cerca del mar.⁴⁹⁸ Los pares carmelitans nos tractaren bellament i després nos retornàrem a Caifà.

494. *en*: és correcció nostra; al manuscrit, 'ab'.

495. *Caifà*: situada a prop d'Acre, al sud de la badia d'aquest nom, és l'actual Haifa, el port més important d'Israel. El pare GIUSEPPE ANTONIO DA MILANO, *In Giudea*, p. 158, en diu: «*Quel che oggi ne rimane, cioè un mediocre villaggio, chiamasi Caifa [...] Dell'antico non rimangono che alguna mura, una torre e una moschea fra molte rovine*».

496. *Carmelo*: vegeu nota 41.

497. *nuvoleta*: italià *nuvoletta*, núvol petit, nuvolet.

498. El pare GIUSEPPE ANTONIO DA MILANO, *In Giudea*, p. 159, el veié d'una altra manera: «*un luogo misero che per chiesa ha parimente un antro fatto dalla natura: quivi è ora un Padre con un Fratello Converso*».

[*Cas gustós*]

Posats en Caifà, estiguérem alguns dies aguantant que el vent fos favorable per eixir del port. Aquí me succeí un cas graciós, i fou que estant en un[a] casa de cristians per celebrar missa, perquè no hi ha iglésia en la ciutat, oïren que parlava la llengua aràbiga algunes dones, i desitjoses de confessar-se, perquè no tenien a la mà altres confessors, me suplicaren fes caritat d'oïr-les de confessió. M'havia fet ja jo tallar la barba, i reparant en açò una minyona de catorze o quinze anys, se girà amb sa mare dient-li que no se volia confessar amb mi perquè era dona. I replicant-li sa mare que no, sinó que era home, aleshores digué: «¿pues per què no té barba?». Oïnt jo açò, los expliquí la causa d'haver-me-la llevada, i que anava a una terra que els hòmens [282] no portaven barba, lo que causà admiració a aquella gent, acostumada a veure els hòmens amb barba, i en veritat que causa més respecte.

Arribat lo dia vint de setembre de 1780, se posà lo vent favorable i isquérem del port de Caifà tres religiosos, esto⁴⁹⁹ és, jo, lo pare Pere Delgado,⁵⁰⁰ de la província de la Concepció, i lo pare Joan Solà,⁵⁰¹ de la província de Catalunya, embarcats amb lo vaixell anomenat la «Concepció», son capità, Vincenzo Visarro, de nació ragusea. Est capità tenia lo nom de Visarro, però los fets de tacaño i miserable. Era bon cristià, però avaro, com se veurà.

Era l'estació del temps a propòsit per a navegar lo Mediterráneo, pues era lo principi de la tardor, i a judici dels perits lo millor de l'any per retornar, i aixís isquérem del port amb molta alegria, saludant a Maria Santíssima del Carme, al passar la punta del Carmelo, amb l'artilleria per[283]què nos concedís feliç viatge, prometent-nos amb prestesa arribar a Gènova, que era nostre destino. Però Déu, Nostre Senyor, que volia exercitar nostra paciència, permeté que lo viatge no fos com pensàvem, ans bé molt llarg, perillós i amb molta fatiga, com ara se veurà.

499. *esto*: al davant hi ha 'es', que Collell suprimeix i nosaltres el seguim.

500. *Pere Delgado*: segons ARCE, *Expediciones*, p. 127, aquest religiós era predicador a El Abroxo, a la província franciscana de la Inmaculada Concepción dels PP. Descalços (Castella la Vella). Fou superior de Damasc de l'11 de gener de 1779 al 5 de març de 1780. (FACCIO, *Status descriptivus*, p. 155).

501. *Joan Solà*: aquest religiós era predicador i procedia del convent de Jesús de Balaguer (ARCE, *Expediciones*, p. 127). Fou autoritzat a anar a Terra Santa el 1776, on el 12 d'octubre de 1777 entrà com a superior del convent de Nicosia i s'hi estigué fins al 16 de gener de 1778 (FACCIO, *Status descriptivus*, p. 179). Aquest mateix any de 1778 passà a Natzaret, on fou superior des del 20 de maig fins al 19 de maig de 1779 (FACCIO, *Status descriptivus*, p. 118).

[*Principi de nostra navegació*]

Fets a la vela amb temps próspero, nos encaminàrem envers la isla de Cipro per no encontrar-nos amb les caravel·les del Gran Turc que giraven⁵⁰² aquelles mars. Veritat és que Ragusa⁵⁰³ té pau amb la Porta Otomana, però perquè lo bastiment anava carregat de blat contra les ordenances del Turc, que prohibeix extraure gra de son Imperi, per fugir lo capità de la multa donà estos giros, que foren la causa de la tardança de nostre viatge. Al cap de tres dies arribàrem a la vista de Cipro i aquí començaren les calmes, que duraren cerca mig octubre, i anant bordejant arribàrem a la vista de [284] Caramania o Cilícia,⁵⁰⁴ cerca de Satalia.⁵⁰⁵

[*Isla de Càndia*]

Després, girant-se vent contrari, prenguérem lo rumbo envers l'Àfrica i arribàrem cerca de Salé,⁵⁰⁶ encara que no vérem la terra, i tornant a bordejar, arribàrem a la vista de Càndia, i aquí estiguérem detinguts molt temps per les calmes, passant-ho alegrement perquè hi havia què menjar, encara que sempre anava escàs. Havíem de passar molts treballs i sustos, i Déu, Nostre Senyor, nos donà estos dies de recreu per a estar més forts en temps de les borrasques. Per últim se girà vent fresc de tramuntana i amb breus dies donàrem a vista de Malta, arribant a esta isla amb gran treball, per lo mar tan gran⁵⁰⁷ que hi havia.

[*Arribo a Malta, dia 20 d'octubre*]

Arribàrem a Malta lo dia vint de octubre, a on reposàrem a fins lo dia trenta del mateix mes. En Malta, encara que dos o tres vegades saltàrem en terra, però jamai poguérem entrar dins de la ciutat per no haver [285] feta la quarantena o contumàcia.⁵⁰⁸ Les provisions s'havien acabat, perquè les que féu lo capità en Caifà eren poques i males, i les que féu en Malta amb més abundància foren les d'aigua. És veritat que mentres estiguérem en lo port no ens faltà verdures i algun peix, però en lo demés era molt miserable.

502. *giraven*: recorrien.

503. *Ragusa*: ciutat croata (Dubrovnik) a la costa dàlmata. Port comercial important ds del segle xii, tingué consolat català al segle xv. Més endavant fou tributària i protegida dels turcs.

504. *Cilícia*: és correcció nostra; al manuscrit, 'Cicília'. Regió d'Anatòlia, a la costa sud, entre la serralada del Taure i la mar.

505. *Satalia*: nom amb què era conegut el golf d'Antalya, a la costa turca.

506. *Salé*: probablement Zahla, a la costa libanesa.

507. *gran*: grossa, agitada amb grans onades.

508. *contumàcia*: italianisme: *Segregazione di persona affetta da malattia contagiosa* (G.D'ANNA, *Dizionario italiano raggionato*, Sintesi, Florència, 1988).

Estant dins del port de Malta, un diumenge,⁵⁰⁹ cerca de las dos de la tarda, se girà tal temporal de vent, trons, llamps, aigua i pedra, que poc faltà no ens perdéssim dins del port, rompent-se les àncores amb tal estruendo de temporal que apareixia lo dia del Judici Final.

En lo dia 30 del mateix mes donàrem vela i anàrem bordejant per aquelles playas de Sicília amb calmes i més calmes, no podent jamai passar lo cabo Maretimo,⁵¹⁰ que és la punta que allí fa la isla.

[*Mont Gibelo en Sicília*]

En est temps vérem el mont Gibelo,⁵¹¹ que és una de les muntanyes que tiren flamarades de foc. La muntanya és altíssima i [286] i blanca com la neu. No veiérem jamai foc en ella, perquè no sempre flamareja, sinó quan fa vent de xiroc.⁵¹²

[*Tempestat del canal de Malta*]

Vingut lo dia nou de novembre, se començà a enfosquir lo temps, denotant tempestat forta. No obstant, anàrem aguantant i vingué lo dia deu, en[tre] quatre i cinc de la tarda se posà lo vent tan furiós, que el capità tingué junta per veure lo que se havia de fer. Resolgueren tots tornar a prendre port a Malta, i luego giràrem lo bastiment. Allà cerca de les deu de la nit començàrem a tenir tals ondes de mar, que batien el bastiment amb tal ruido com si fos un gros canó d'artilleria. Aquí fou nostre temor, veient enmig del canal de Malta, amb la nit fosca i borrascosa i un vent que apareixia un tro continuat. Los dos religiosos, com no havien experimentat semblants borrasques, quedaren mig morts, però jo, que ja havia gustat en altres vegades lo que són les borrasques, no me feien tanta impressió, si bé no [287] deixava de tenir mon sust. Lo capità era lo més covard i bastava veure los extrems que feia per a caure desmaiat. Cerca de la mitja nit, les olas cobriren el bastiment i fou precis obrir algunes finestres dels canons perquè l'aigua se n'anàs, i pensàvem que el bolcava per los colps i bamboleos que donava. Aleshores nos confessàrem, i també lo capità. Los demés estaven sobre la coberta observant los moviments del mar. Jo lo que puc dir és que no sabia a on estava, amb ai contínuo i desfalliment de cor, i lo pitjor era lo veure [que] no podíem estar de ninguna manera, ni en peu, ni assentats, ni

509. *diumenge*: un asterisc remet a peu de pàgina, on diu: 22 de octubre.

510. *Maretimo*: és correcció nostra, al manuscrit, 'Maretima'. La illeta té 7 kms. de llarg per 2 d'ample, 12 km² i està molt a prop de la Favignana.

511. *Gibelo*: és correcció nostra; al manuscrit, 'Gibele'. Muntanya volcànica de l'illa de la Pantelleria d'uns 700 m. d'altitud.

512. *xiroc*: xaloc, vent del sud-est.

ajaguts. Consideràvem que el bastiment estava carregat d'una mercaderia, les més mala per a navegar, que és lo gra, i açò nos desalentaba. Nosaltres férem nostres pregàries a Déu, Nostre Senyor, i a Maria Santíssima, i los mariners, amb lo capità, feren vot de visitar a peu descalç lo sant[288]tuari de Maria Santíssima del Monte que se venera en Gènova en un convent de franciscans fora de la ciutat, com de facto ho feren a l'arribar allà. Per fi anàrem aguantant i lo Senyor oí nostres pregàries per intercessió de sa mare santíssima, i al fer-se de dia descobrírem la isla de Malta. No fou menos lo susto que tinguérem quan, arribat lo dia, veiérem la mar tan alta i alborotada,⁵¹³ meravellant-nos com havíem pogut passar la nit. Arribàrem, per últim, a Malta lo dia onze de novembre mig morts i atònits de lo que ens havia succeït.

[*Retorn a Malta, segona vegada*]

Posats en Malta, tinguérem nostra assemblea i consell sobre si prosseguiríem nostre viatge o no[s] restaríem allà a fins a la primavera, i a est fi parlàrem amb lo comissari de Terra Santa, i est nos aconsellà que prosseguissem, acàs per no menjar-nos sa pitanza, que és molt miserable, i per lo tant fou precis prosseguir altra vegada lo viatge al cap d'alguns dies [289] d'apaciguar lo temps. Isquérem, pues, de Malta lo dia quinze, però arribant a mig canal fou precis lo tornar per lo temporal i vents contraris, i aixís tornàrem a Malta lo dia disset de novembre.

[*Retorn a Malta, tercera vegada*]

Posats en Malta tercera vegada, intentàrem amb més vigor lo quedar-nos, però lo comissari insistint sempre que nosaltres estàvem⁵¹⁴ afletats⁵¹⁵ per a Gènova.

[*Quarantena en Malta*]

No hi hagué remei de quedar-nos, i aixís determinà lo capità amb altres cinc o sis bastiments de companyia fer la quarantena en esta isla, i así fou, fent dita quarantena dins del bastiment. En totes estes tres vegades que estiguí en Malta jamai poguí entrar en ella, com tinc dit antes, per la causa damunt dita. Lo que registrí fou lo port o moll, que és molt hermós, capaç d'estar en ell moltes embarcacions. Als dos costats té dos petites ciutats, passant la gent d'una a altra amb esquifos o barque[290]tes. Lo port té dos o tres raconades llargues i amples. És un dels millors que he vistos en Llevant. Tota la isla és una fortaleza casi inexpugnable.

513. *alborotada*: és correcció nostra; al manuscrit, 'alvarotada'. cast. per esvalotada, agitada.

514. *estàvem*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'estavan'.

515. *afletats*: cast. per noliejats.

Acabada la quarantena, després d'haver-nos ben perfumats,⁵¹⁶ nos donarem pràctica o nos deixarem saltar en terra, però lo capità se posà a la vela i fou precis passar avant sens poder registrar la ciutat de part de dins.

Isquérem, pues, de Malta lo dia cinc de desembre amb vent favorable, i al fer-se de nit donàrem en vista del capo Maretimo, qui ens donà molt que merèixer tota la nit, perquè era lo temps obscur amb pluja i vents forts, encara que caminàvem en popa. Té la isla de Sicília⁵¹⁷ molts escollos i bancs d'arena en les riberes o cerca d'elles, i per això ho passàrem amb molt susto, per temor de donar en algun escollo o banc d'arena.

[*Isla de Sardenya*]

Passat est mal pas, després de pocs dies[291] descobrírem la isla de Sardenya⁵¹⁸ i fou precis refugiar-nos en ella per haver-se mudat lo temps en vent contrari. Arribàrem al golfo de Cagliari⁵¹⁹ i, després d'haver-nos refugiat en ell un o dos dies, i compost lo temps, tornàrem a emprendre lo camí.

Molt sentírem lo no arribar a la ciutat de Cagliari, capital d'aquel[l] regne, perquè desitjàvem visitar i veure lo cos del beato Salvador d'Horta⁵²⁰ que en aquella ciutat està, però no tinguérem esta ditxa, perquè lo capità se donà a la vela i fou precis marxar. Se creu que, per no voler pagar lo ancoratge, no volgué entrar en lo port de Cagliari.

[*Retorn a Cagliari, segona vegada*]

Compost lo temps, prosseguírem nostre viatge navegant sempre molt cerca de la dita isla, i a l'acercar-nos a les boques de Bonifaci,⁵²¹ que és la divisió de la isla de Sardenya de la de Còrsega, haguérem de retrocedir

516. *perfumats*: impregnats de fum o vapor (*DCVB*), fumigats. J.-B. TOLLOT, *Nouveau voyage fait au Levant, és années 1731 et 1732 contenant les descriptions d'Alger, Tunis, Tripoly de Barbarie, Alexandrie en Egypte, Terre Sainte, Constantinople, etc.*, París, 1742, p. 32, explica que durant la quarantena que passà abans de desembarcar a Marsella fou tancat en una cambra amb altres passatgers i exposats durant set minuts al fum que es produïa en cremar unes herbes molt pudentes. Aquesta operació es repetí al cap de quinze dies.

517. *Sicilia*: és correcció nostra; al manuscrit, 'Cicília'.

518. *Sardenya*: és correcció nostra; al manuscrit, 'Cerdeña'.

519. *Cagliari*: al manuscrit, 'Calleri'; hem corregit d'acord amb l'ortografia italiana. El nom tradicional català d'aquesta població és Càller.

520. *Salvador d'Horta*: religiós franciscà que nasqué a Santa Coloma de Farners el 1520 i morí a Càller el 1567. Es deia Salvador Pladevall i Bien. Fou beatificat el 1711 i canonitzat el 1938.

521. *Bonifaci*: estret situat entre la punta de Pertusato (Còrsega) i les de Testa i Falcona (Sicília). Té uns 10 kms. d'amplada, però en alguns llocs bastant menys a causa dels illots i els esculls.

per lo vent contrari i tornàrem al port de Cagliari. Estiguérem en ell dos dies, acercant-nos més a la ciutat, però jamai [292] la vérem.

[*Isla Tabulara. Retorn a Sardenya, tercera vegada*]]

Se compongué lo temps i tornàrem a emprendre nostre viatge per lo mateix rumbo, però arribant a una isleta dita Tabulara, se girà un fort temporal i vent contrari i anant bordejant i mantenint amb gran treball, a l'últim haguérem de tornar tercera vegada a Càller, però no arribàrem al port perquè se compongué lo temps, i girant la proa prosseguírem nostre viatge a Gènova.

[*Mons Christi*]

Lo que passàrem en est temps d'incomoditats no és fàcil explicar-ho. Teníem lo vent favorable en esta ocasió i luego donàrem a una isleta dita Mons Christi,⁵²² i com era de nit estiguérem amb gran susto a fins haver-la passada, per temor de no donar o ferir-la⁵²³ amb ella.

Per fin passàrem aquella nit amb molt susto i sempre amb lo santcristo en les mans i fent actes de contrició, com havíem fet altres vegades, perquè en tot lo canal de Malta sempre estiguérem amb [293] borrasques, tempestats i contratemps, durant açò cerca de dos mesos.

[*Isla d'Elba*]

A l'altre dia descobrírem una isla dita Elba,⁵²⁴ i les terres fermes de la Toscana, Florència i Liorna, i s'asserenà un poc lo temps, encara que durà poc.

En estes nits borrascoses me succeí que en una d'elles, volent pujar sobre coberta a veure lo temporal, com estava plo[v]ent i lo bastiment donava tantes brandides, me resquillaren⁵²⁵ los peus i fou un miracle com no aní fora del bastiment. I volent-me apartar d'unes fustes caigui de costat i poc faltà no me trencàs les costelles, i d'est colp estiguí cerca d'un mes sens poder-me valdre del bras esquerrà.

[*Ciutat de Gènova*]

Finalment, havent passat un dia de bonança en les playas de Liorna,

522. *Mons Christi*: illeta muntanyosa (10 km²) situada a 40 kms. al sud de l'illa d'Elba, davant la costa toscana.

523. *ferir-la*: topar-hi, investir-la.

524. *Elba*: illa de la mar Tirrena. Té 223,5 km² de superfície, muntanyosa (el seu punt més alt culmina a 1090 m.) Pertangué a Castella del 1596 al 1709, i després al regne de Nàpols. Després del tractat d'Amiens (1802), passà a França, la qual la cedí a Napoleó el 1814, el qual hi constituí una petita cort. Després de la batalla de Waterloo fou incorporada a la Toscana. A la muntanya Castello (390 m.) hi ha la capella de Montserrat, construïda el 1650.

525. *resquillaren*: relliscaren.

començà altra vegada lo temps a embrollar-se, i havent passada la nit següent amb vent favorable, al fer-se de dia arribàrem al cabo de la Spezia,⁵²⁶ a on comença [294] la terra de Gènova, i girant-se tramuntana forta passàrem tot lo dia en la ribera de Gènova, que diuen de Llevant, i amb pluges, vents i neus furiosos passàrem tot lo dia en vista de Gènova, i arribada la nit, cansats i migs morts, donàrem fondo en lo port de Gènova, terme que era de nostre viatge, lo dia vint-i-dos de desembre, després d'haver estat dins la mar tres mesos i nou dies i d'haver navegat cinc mil i dos-centes milles.⁵²⁷

Est és lo viatge que tinguérem des de Caifà, port de Terra Santa, a fins a Gènova, verament penós i molest, no sols per les borrasques, tardança i contratemps, sinó també per falta d'aliments, que encara que no nos faltà, a Déu gràcies, alguna cosa què menjar, però sempre anà amb molta misèria. Nos molestà [295] també moltíssim la plaga de cucs que cria lo blat, pues a fins lo pa estava ple d'ells, no deixant-nos reposar de nit i dia. Moltes vegades dejunàvem amb pa i aigua per no poder cuinar. Per lo mal temps i altres penalitats [que] sofrírem, com se deixa⁵²⁸ veure a qui contempla que anar per mar no és viure, sinó un continuat morir per los sustos i perills, añadint-se a açò l'avarícia del capità, que en molta part tingué la culpa en no haver fetes les provisions necessàries.

Posats en lo port de Gènova, intentaren los genovesos fer-nos fer altra quarantena, dient ells que la de Malta no valia, lo que ens serví de nou turment, veent-nos tan cerca de les festes de Nadal i no poder ni sols oir missa, però volgué Déu, Senyor Nostre, que ens donassen pràctica,⁵²⁹ i lo dia vint-i-quatre, vigília de Nadal, desembarcàrem. En Gènova estiguí cerca de dos mesos i vaig registrar lo molt que en [296] esta República hi ha que veure.

En veritat se pot dir Gènova la bella. Sos edificis casi tots són de màrmol, amb molts i hermosos palacios. És ciutat gran i serà com dos vegades Barcelona. Los temples que en ella hi ha són magnífics, i en particular l'Annunziata,⁵³⁰ que és de franciscans, cosa digna d'admirar-

526. *cabo de la Spezia*: és correcció nostra; al manuscrit, 'Especie'.

527. *milles*: darrera aquest mot hi ha un asterisc que remet al peu de pàgina, on diu: 'cada milla italiana fan tres quarts de hora, y estes milles férem donant bordadas y giros'.

528. *deixa*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'deixan'.

529. *donar pràctica*: donar autorització per atracar en un port.

530. *Annunziata*: construïda al segle XIII, fou molt restaurada o reconstruïda al segle XVI. L'interior era sumptuós, té tres naus separades per columnes corínties. La façana és de mitjan segle XIX, feta segons el projecte de Carlo Barabino, arquitecte

se, tota de rics màrmols, la iglésia dels frares de la Mare de Déu, que es diuen, i la col·legiata de Carinyana.⁵³¹ Lo hospital és cosa meravellosa per la limpieza⁵³² i sumptuositat. Lo resto de les iglésies és cosa bellíssima i és una de les ciutats més hermoses que he visitat. En ella celebràrem les festes de Nadal i estiguérem a fins lo dia divuit de febrer de 1781.

Passat aquest temps fou precís continuar lo viatge, i com estava ja escarmentat de lo passat viatge, entrí en ell amb molta repugnància. Los dos companys [297] que amb mi vingueren a fins aquí, passades les festes de Nadal marxaren, i jo aguardí un altre religiós, que era lo pare Anton Pegueroles,⁵³³ que estava en Liorna. Lo qual arribat, nos embarcàrem en un pinco miserable, molt carregat, que casi no hi havia lloc per estar drets, ni assentats, ni ajaguts. Era també ple de gent, i est pinco anava a Marsella.

[Mònaco]

Partírem amb vent favorable i lo dia dinou de febrer arribàrem a Mònaco,⁵³⁴ a on nos refugiàrem per lo contratemps. Mònaco és una petita república en lo Piemonte i té un hermós castell.

[Ciutat de Niça]

A l'altre dia passàrem per davant de Vilafranca de Niça⁵³⁵ i arribàrem en Niça,⁵³⁶ ciutat del ducat de Savoia, i en ella estiguérem dos dies per lo mal temps. Vérem i registràrem esta ciutat, que és petita, però bella, i després prosseguírem nostre viatge, lo qual a fins a Marsella fou sempre cerca de terra per lo perill [298] de corsaris.

---

neoclàssic (1768-1835). Durant la Segona Guerra Mundial fou durament castigada i després ha estat restaurada completament.

531. *col·legiata de Carinyana*: església de Santa Maria di Carignano. Fou començada el 1556 i acabada el 1700. L'interior té forma de creu grega i és coronada per una cúpula enorme sostinguda per columnes adornades amb estàtues també gegantines.

532. *limpieza*: és normalització nostra; al manuscrit, 'limpiesa'.

533. *Anton Pegueroles*: vegeu Pegueroles, Anton a l'Apèndix.

534. *Mònaco*: petit principat situat a la costa de Provença entre els caps d'Ail, a l'oest i Martin a l'est. A la primeria del segle xv passà als Grimaldi, després de diverses vicissituds, però hagué de viure sota la tutela hispànica (1524-1641) i la de França (1641-1793). Esdevingué independent el 1861.

535. *Vilafranca de Niça*: població a tocar de Niça, en una badia.

536. *Niça*: ciutat de Provença (Occitània). La ciutat estava sota la protecció del ducat de Savoia des del 1338, però fou ocupada per França el 1543, i després del 1600 al 1696, en què tornà a Savoia. Fou annexada per França poc després que el pare Joan López hi passés (1793).

[*Antibol*]

A dos jornades d'eixits de Niça nos refugiàrem a unes isletes de França, més amunt d'Antivo,⁵³⁷ per causa del mal temporal, i en elles estiguérem ancorats més de vint-i-cinc o trenta bastiments petits, aguantant un mar molt furiós, i a no haver tingut est refugi de les isletes, allí hauríem acabat nostres dies.

[*Ciutat d'Aex o Aix*]

Veent, emperò, que la tempesta anava d'augment, i que lo paratge no era segur per passar la nit, nos retiràrem a unes salines de Rei de França cerca de la ciutat d'Aex,⁵³⁸ i allí estiguérem dos dies, i com no podíem aguantar més, ni en aquell lloc, desembarcàrem i deixàrem lo bastiment, i en ell nostres robes, i determinàrem anar a Marsella per terra, que distava dos jornades.

[*Toló de França*]

L'una, la férem a peu a fins a Toló⁵³⁹ de França, i arribàrem tan estropeats que no poguérem prosseguir lo endemà a peu, i fou precis prendre [299] un calés.⁵⁴⁰ En Toló no vérem més que el moll, que és bellíssim. La ciutat és petita, però polida. A l'altre dia arribàrem a Marsella.

[*Marsella*]

En Marsella estiguérem des del dia dos de març a fins lo dia quinze del mateix mes. Registràrem i vérem lo que en esta ciutat hi ha, i no puc dir d'ella sinó la gran vanitat de les gents, pues tota ella crec serà una altra Ginebra, plena de moltes sectes i altres vicis.⁵⁴¹ Lo port és molt bell i la ciutat bastant gran.

[*Cotlliure en França*]

Lo dia quinze de març nos embarcàrem en un altre pinco genovès i nos engolfàrem en lo golfo de Lleó,⁵⁴² qual passàrem amb mediana

537. *Antivo*: en francès, Antibes. Ciutat de la costa provençal.

538. *Aex*: Aïs de Provença. En francès, Aix-en-Provence.

539. *Toló*: ciutat de Provença (Occitània). Després de ser annexada a França per Lluís xv, esdevingué un centre militar i posteriorment, ja als segles xix i xx, fou la base de l'esquadra francesa de la Mediterrània. Hi destaquen l'església de Santa Maria la major (segles xvii-xviii) i la gran torre de la Mitra.

540. Vegeu nota 452.

541. Aquesta impressió contrasta amb la que rebé el pare Antoni Fluxà, ofm, l'any 1732, quan passà per aquesta ciutat camí de Terra Santa. Vegeu A. HOMS I GUZMÁN, «Una altra relació sobre Terra Santa: *El llibre de la mia peregrinació*, del pare Antoni Fluxà, ofm (1732-1736)», a: *Analecta Sacra Tarraconensia*, 74, 2001, p. 21.

542. *Lleó*: és correcció nostra; al manuscrit, 'Lió'.

bonança, i amb un poc d'alborot de mar arribarem a Cotlliure,⁵⁴³ ciutat petita de la França, a on estiguérem dos dies detinguts esperant la bonança del temps, i luego nos posàrem en viatge i arribarem a cap de Creus, territori d'Espanya i principi de Catalunya. Aquí nos sobrevingué un bon susto per causa de dos embarcacions que no sabíem què gent era, si maonesos⁵⁴⁴ o argelins. Passàrem⁵⁴⁵ [300] no obstant això avant, i luego donàrem al cabo de Sant Sebastià,⁵⁴⁶ fent nit en aquell lloc tan perillós de corsaris i gent mala.

[Tossa]

A l'altre dia passàrem davant de Palamós⁵⁴⁷ seguint-nos una d'aquelles dos embarcacions que havíem vistes lo dia antes, i arrimant-nos molt cerca terra nos acercàrem a lo port de Tossa,⁵⁴⁸ venint-nos molt cerca aquella embarcació. Veent los de Tossa que no posava bandera, li dispararen⁵⁴⁹ una canonada amb bala, i luego posà bandera i se retirà.

[Port de Barcelona]

Nosaltres prosseguírem nostre viatge tota la nit, i al fer-se de dia clar descobrírem Barcelona, i a les deu del dia vint-i-quatre de març de 1781 arribarem al port de Barcelona i moll de dita ciutat. En lo mateix dia en la tarda nos donaren pràctica i llicència per a desembarcar-nos i a la posta del sol arribarem al convent de nostre seràfic Pare Sant Francesc,⁵⁵⁰ a on nos reberen los religiosos amb contento i alegria després d'haver estat en la navegació des de Gènova a fins a [301] Barcelona un mes i sis dies, al cap de sis mesos i nou dies d'haver eixit de Palestina i Terra Santa.

543. *Cotlliure*: és correcció nostra; al manuscrit, 'Coliria' o 'Caplliure'. Municipi costaner del Vallespir, a la Catalunya Nord.

544. *maonesos*: Menorca estava sota dominació britànica des del tractat d'Utrecht (1712), amb el breu parèntesi de 1756-1763, en què fou ocupada pels francesos, i no passà a formar part de la Corona espanyola fins a l'1782. Tornà a mans britàniques de 1798 a 1802.

545. *passàrem*: el manuscrit diu 'passaren', però el sentit demana la primera persona del plural.

546. *cabo de Sant Sebastià*: promontori a prop de Palafrugell amb un santuari dedicat a aquest sant.

547. *Palamós*: població costanera catalana. A la darrerria del segle XVIII tenia quasi 3000 habitants.

548. *Tossa*: població costanera catalana. A la darrerria del segle XVIII tenia 1300 habitants.

549. *dispararen*: és correcció nostra segons el sentit; al manuscrit, 'disparà'.

550. *convent de Sant Francesc*: vegeu Sant Francesc, convent de, a l'Apèndix.

[*Còmputo del viatge és est*]

Lo còmputo del viatge és est. De Sant Joan d'Acre a Gènova, tres mesos i nou dies, i estos sempre sobre l'aigua, sens desembarcar-nos. De Gènova a Marsella quinze dies per mar, i de Marsella a Barcelona nou dies, que tots fan quatre mesos i tres dies,⁵⁵¹ i estos, com he dit sempre, surcant la mar amb les borrasques i contratemps que damunt s'han explicat, per haver-nos enconrat i passat tot lo hivern en dita navegació.

Resta ara concludir esta relació, i en primer lloc donar les gràcies a Déu, Nostre Senyor, i a sa santíssima mare d'haver-nos concedit la ditxa de visitar i venerar aquells santíssims llocs, santificats amb llur presència, i que per nostres pecats estan baix del pesat yugo de la infidelitat, com i també en haver-me donat salut i forces per a prosseguir en lo ministeri de les missions en lo espai de divuit anys i deixat tornar a ma amada pàtria. Sia per a més amar-los i servir-los. Amén.

[302] Esta breu relació que per ma utilitat comencí a escriure-la en Damasco de Síria, l'acabí en esta ciutat i convent de Barcelona any 1781, dia 10 d'abril.⁵⁵²

Prego a tots aquells que la llegiran me discúlpien si en l'escriptura encontren alguns errors i no està amb aquella elegància que gusta als lectors, perquè mon ànimo no ha estat escriure-la per lo comú, sinó per ma pròpia utilitat, a més que quan l'escrivia no me recordava lo idioma català, per no usar-lo molt temps havia, escrivint-lo també amb molta prestesa.

551. A la pàgina anterior, el pare López ens diu que el viatge de tornada de Palestina a Barcelona durà sis mesos i nou dies. Aquesta diferència es deu al fet que en el primer còmput inclou el camí de Natzaret a Sant Joan d'Acre, començat el 4 de setembre de 1780.

552. Aquest paràgraf que comença l'epíleg, apareix en el manuscrit en forma de piràmide invertida, és a dir, de dalt a baix cada ratlla és més curta i entrada per la dreta i per l'esquerra.

APÈNDIX

Abragim Sabas: vegeu Ibrahim Sabbas.

Abu Dajab: Abul Dhahab, sobrenom de Muhammad al-Khazandar que significa “pare de l’or”. Muhammad Bey, Abul Dhahab, havia estat esclau d’Ali Bey, home fort d’Egipte, del qual es guanyà la confiança i en rebé el nomenament de bei d’Egipte –n’hi havia 24. Després es convertí en el seu cunyat i fou posat al capdavant de l’exèrcit egipci. En les operacions militars que Ali Bey emprengué per separar Egipte de la Porta i refer l’antic Imperi Mameluc, Abul Dhahab es mostrà molt efectiu, vencé les tropes otomanes i s’apoderà de vastos territoris. Aquests èxits li despertaren el desig de governar-los com a propis, una aspiració que l’enfrontà amb el seu cunyat. La Porta aprofità l’ambició d’Abul Dhahab i el convencé de traïr Ali Bey, cosa que va fer. L’abril de 1773 sorprenué l’exèrcit del seu cunyat a prop de Gaza i féu presoner Ali Bey, el qual fou ferit greument, encara que pogué ser dut al Caire, on morí pocs dies després. Abul Dhahab morí sobtadament el juny de 1775 a la seva luxosa tenda, després d’haver saquejat Acre i quan es disposava a tornar al Caire carregat amb un botí enorme. Governà Egipte amb una notable autonomia. L’historiador egipci Al-Djabarti ens n’ha deixat el retrat: «*Au physique, Mohammed bey était de taille moyenne, très bien fait et d’une très belle figure, son teint était blanc, sa barbe lisse et il avait l’aspect imposant. Il était très soucieux de sa dignité, ne parlant que rarement, réservé dans son maintien et ne faisant que peu de mouvements. Il était très courageux. Il suffit de dire que son courage n’avait d’égal que sa prudence. Il expédiait lui-même et il étudiait en personne les affaires du pays et les fatigues n’ont jamais réussi à endormir sa vigilance. Le massacre des habitants de Jaffa, ordonné par lui sur le conseil de ses lieutenants fut un acte blâmable. Sans cette cruauté, ses bienfaits auraient été plus nombreux que ses mauvaises actions*».¹

Ahmed Djazzar, també Djezzar, Jazar, Baixà: alguns autors el fan néixer a Bòsnia el 1735 en una família cristiana. Cometé un crim als 17 anys i hagué de fugir del país. Anà a Constantinoble, es féu musulmà i s’hi vengué com a esclau. Se n’anà al Caire i allí es posà al servei d’Ali Bey i es guanyà el malnom “Djasser”, que significa carnisser. Serví també els drusos i Daher el-Omar, els

1. AL-DJABARTI, *Merveilles biographiques et historiques ou chroniques du Chikh Abd-el-Rahman el Djabarti*, Klaus Reprint, Nendeln (Liechtenstein), 1970, vol. III, p. 230-231. És reproducció facsímil de l’edició del Caire, 1888. Aquest historiador egipci visqué entre 1753 i 1821. Escriví sobre el període comprès entre 1688 i 1821 posant molt de relleu en les biografies dels personatges tractats. Al-Djabarti és un dels historiadors islàmics més grans segons D. AYALON, autor de l’article «Al-Djabarti» de *l’Encyclopédie de l’Islam*, vol. II, 1960, p. 365-366. Aquesta nota biogràfica sobre Ali Bey també és deutora de la *Istoria*, G. MARITI, i l’article «Muhammad Abu l-Dhahab» de *l’Encyclopédie de l’Islam*, vol. VII, 1993, p. 422, signat per P. M. HOLT.

quals traí. Més tard esdevingué governador d'Acre. El 1775 rebé el títol de wali, el qual conservà fins al 1804. El 1799 reeixí a aturar Napoleó i l'obligà a aixecar el setge d'Acre. El 1802 signà un pacte amb el cors. Morí el 1804, a setanta anys.²

Alexandria: tingué un passat gloriós que arribà a l'apogeu sota els regnats de Ptolemeu I Sòter (306-285 a.C.) i Ptolemeu II Filadelf (285-247 a.C.), els quals saberen atraure a Alexandria els savis i filòsofs més destacats. Rebé el primer gran cop quan els àrabs, que l'havien conquerit l'any 641, el 969 instal·laren la seva nova capital al Caire, lluny del delta del Nil, amb la qual cosa impediren que Alexandria tornés a recuperar l'esplendor que havia tingut segles abans, quan era el punt de trobada d'Orient i Occident. Amb tot, continuà essent una important ciutat comercial durant tota l'Edat Mitjana. El segon cop fou el descobriment d'una nova ruta pel cap de Bona Esperança per anar a l'Índia que els portuguesos feren a la darrerria del segle XV, fet que ensorrà la ciutat definitivament i s'acabà l'esplendor comercial d'antany. La ruïna encara es va agreujar més en caure sota el poder dels otomans el 1517. Al segle XVII, els qui hi fan escala constaten que hi ha molt poca població i que gairebé tota és formada per comerciants, duaners i còsols europeus. El barceloní Domingo BADIA, "Ali Bey", la veié així el 1807. «Aquesta ciutat magnífica, obra del gran Alexandre, capital opulenta dels Ptolemeus, sojorn deliciós de Cleopatra, no és més que l'ombra de la seva grandesa passada. Una immensa acumulació de ruïnes, la majoria completament ensorrades, en una superfície d'unes quantes llegües, la columna de Pompeu, els obeliscos de Cleopatra, les cisternes, les catacumbes i algunes columnes esparses, senceres o trencades, són tot el que queda de la seva esplendor antiga. Un circuit d'altres i gruixudes muralles, d'unes dues llegües d'extensió, amb torres gairebé enrunades, i un amuntegament enorme de desferres i ruïnes que ocupen aquest espai: vet ací les tristes restes de l'Edat Mitjana o segona època d'aquesta ciutat, quan va passar a poder de l'islamisme. Una ciutat d'uns cinc mil habitants de totes les colors, de totes les nacions i tots els cultes, establerta en una petita llengua de terra endinsada al mar, sense altres mitjans de subsistència que el feble recurs d'un comerç que llangueix i que, per sùmmum de dissort, acaba de perdre enguany (1807) l'única aigua potable que tenia: tal és la situació de l'Alexandria moderna».³

-cisternes: construïdes a l'època fundacional de la ciutat, aquests dipòsits d'aigua subterranis s'alimentaven de l'aigua del Nil, la qual prenien a 27 kms. d'Alexandria per mitjà d'un canal. A més a més, una canalització molt complexa comunicava les cisternes les unes amb les altres, de manera que sempre tenien aigua. Aquests dipòsits estaven sota les cases, de les quals quedaven separades per voltes. Van ser tapades en el transcurs del segle XIX, però encara se'n conserven algunes.

-columnes de Cleòpatra: Darrera la casa de l'emir i en una gran plaça hi

2. Aquest personatge merescué almenys una biografia: Edouard LOCKROY, *Ahmed le Boucher. La Syrie et l'Égypte au XVIIIème siècle*, París, 1888.

3. *Viatges*, VI, 1929, p. 73-74.

havia unes columnes quadrangulars de 21 m. d'altura. Eren conegudes amb aquest nom perquè es trobaven en un indret on es creia que hi havia hagut el palau d'aquella reina, però en realitat havien estat davant el temple de Ra a Heliòpolis i van ser dutes allí per ordre de Juli Cèsar. La que estava a terra, de granit rosa, segons G. LE PERE⁴ feia 18,51 m. d'altura més 2,38 m. de les arestes quadrangulars. Al segle XIX, fou traslladada a Londres, a la vora del Tàmesi, prop del pont de Waterloo. La que estava dreta fou duta a Nova York, al Central Park, a la darrera del mateix segle. Els signes que tenien gravats eren jeroglífics que cantaven la glòria de Tutmès III, un dels constructors del temple d'Heliòpolis.

-columna de Pompeyo: era, més pròpiament, de Dioclecià, en honor del qual fou erigida cap al 296 després de la seva victòria sobre Aquileu. Estava situada fora del sector àrab, al sud-oest de la ciutat, prop del Serapeum, temple dedicat al déu grecoromà Serapis, del qual és l'únic vestigi que queda. És un monòlit de color de granit vermell situat en una elevació d'uns 12 m. al segle XVII. Feia uns 30 m. d'altura, comptant-hi els 8 del pedestal, i 9 m. de circumferència. Havia servit de base a una estàtua.

Ali Bey el-Kebir (el Gran): nasqué el 1728 a Abassa (Abkhàzia, Geòrgia), de pares cristians grecs ortodoxos. Encara infant, fou venut a Constantinoble com a esclau i es féu mahometà. El negociant que l'havia comprat el vengué després a Josep i Isaac, jueus que treballaven a les duanes del Caire. Els jueus el regalaren més endavant a Ibrahim Bey, a la casa del qual treballà. Tenia gran talent i es guanyà la confiança del seu nou amo, el qual tingué una autoritat decisiva a Egipte entre 1743 i 1754. Quan Ibrahim Bey morí assassinat el 1754, se succeïren una sèrie de governants i l'agitació s'apoderà d'Egipte. Ali Bey jurà venjar la mort d'Ibrahim, passà a la categoria de xeic o cap i el 1764 es féu conductor de caravanes de pelegrins que anaven a la Meca, una activitat de gran prestigi. Home ambiciós i coneixedor de la història del seu país, concebé la idea de fer-se sobirà d'Egipte i refer l'antic imperi mameluc que els otomans havien destruït, però mancat de veritable poder, ho hagué de dissimular gairebé vuit anys. Quan els seus plans foren descoberts pels espies de la Porta, l'ordre d'atemptar contra la seva vida i eliminar-lo no tardà a ser donada. Fou posada en pràctica, però fracassà i Ali Bey hagué de fugir del Caire amb alguns partidaris i molts amics seus foren assassinats. A l'exili, reuní forces i tornà al Caire per foragitar-ne els seus enemics, cosa que aconseguí amb l'ajuda de Muhammad Abul Dhahab. Això no obstant, en perpetrar venjances contra els que l'havien expulsat, es guanyà també l'odi de molts caiotes, els quals el forçaren a exiliar-se un altre cop, aquesta vegada a Síria i després a Jerusalem. També hagué de fugir d'aquí, perquè la Porta havia posat preu al seu cap, i ara s'hagué de refugiar a Acre, on es féu amic del xeic Ali Daher, fill d'Omar. Per mitjà de diverses maniobres aconseguí de fer canviar l'opinió de la Porta sobre ell i una ordre imperial li permeté de tornar al Caire amb les funcions de *xeic el-beled* (alcalde). Li durà poc la bona fortuna, perquè dos anys després hagué de tornar a fugir d'Egipte i refugiar-se al Iemen. Un altre cop els seus partidaris del Caire

4. "Mémoire sur la ville d'Alexandrie", p. 412,

li facilitaren la tornada i Ali Bey recuperà el poder a la ciutat. Aquesta vegada llançà les seves forces en contra dels seus enemics i amb l'ajuda eficaç d'Ahmed el-Djezzar (el Carnisser), el qual féu honor al seu sobrenom, portà a terme una matança i en poc temps s'ensenyori de tot Egipte. Aquesta vegada Ali Bey nomenà un govern d'homes de la seva confiança a fi d'assegurar el seu domini i donà força poder sobretot a Muhammad Abul Dhahab, cunyat seu, el qual l'havia de traïr més endavant. Ali Bey es proposà de guanyar-se la confiança dels súbdits i començà a fer justícia i a governar amb seny, de tal manera que el poble l'arribà a estimar de debò. Esdevingué molt poderós i el 1768 es negà a admetre el baixà que cada any la Porta enviava al Caire i també deixà de pagar el tribut a Constantinoble. Arribà a fer batre moneda al Caire amb el seu nom i fer que en la predicació solemne del començament del ramadà el seu nom fos pronunciat amb el del soldà. La Porta, forçada per les circumstàncies, perquè el 1768 l'Imperi Otomà havia entrat en guerra amb Rússia, tolerava de mala gana les accions que anava fent Ali Bey. Aquest mateix any, a causa de la declaració de guerra esmentada, la Porta demanà al Caire una aportació en soldats. Informes dels enemics d'Ali Bey convenceren el soldà que el líder cairotà reuniria les tropes demanades, 12.000 homes, però per unir-se als russos i contribuir a la derrota de l'Imperi Otomà. El soldà ordenà la mort inexcusable d'Ali Bey i aquest aprofità l'ocasió per proclamar sense més requisits la independència d'Egipte. Invità el xeic d'Acre, Daher, a unir-se a la seva causa i aquest magnat hi accedí gustosament. El governador de Damasc, Utman, rebé l'ordre d'impedir la unió d'aquelles forces i amb un exèrcit nombrós anà cap a Acre, però fou vençut el maig de 1769 entre el mont Líban i el llac de Tiberiades. La Porta, ocupada amb la guerra contra els russos, semblà resignar-se a la pèrdua de Síria i Egipte. El 1770, Ali Bey volgué anar cap al nord i hi envià un cos expedicionari comandat per Ismail Bey. Arribà a ocupar Gaza, Nablus, Jerusalem, Saida, Damasc i també Jafa, on esperà les tropes de Daher el-Omar, aliat seu.⁵ Utman, governador de Damasc, li sortí al pas en aquesta ciutat portuària, la qual arribà a ocupar en part, però una sèrie de defeccions a les seves tropes l'obligà a deixar el camp a Ismail, batre's en retirada i tornar a Damasc. Mentrestant, a Jafa es van congrega les tropes d'Ali Bey i de Daher el-Omar. Aquest any mateix, Ali Bey comunicà a la Porta que volia anar contra Damasc, però amb la intenció d'expulsar-ne el governador Utman amb el pretext del seu mal govern. El cap del seu exèrcit era Muhammad Abul Dhahab, el qual al principi de maig de 1771 ocupà Gaza i, en unió de les altres forces que l'esperaven, marxà cap a Damasc, a les portes de la qual arribà el dia 2 de juny. El 4 entraren al barri de Midan, el 6 Utman amb familiars i dignataris abandonaren la ciutat, i el 8 la ciutat es reté a Ali Bey, el qual hi entrà com un alliberador. El 18 de juny, però, Abul Dhahab traï Ali Bey i abandonà Damasc, i el 26 hi tornà Utman, el qual fou reposat al seu antic lloc amb tots els honors. Ara Utman es reforçà i començà a contraatacar. Així, amb un bon exèrcit s'enfrontà a Daher el 2 de setembre de 1771 a prop del llac Hula, al sud de Damasc, però fou severament derrotat. El 23 d'octubre Daher el-Omar

5. G. DEGEORGE, *Damas, des ottomans à nos jours*, París, l'Harmattan, 1994, p. 89.

ocupà Saida i les altres tropes egípcies prenien Gaza, Jafa i Rama. Utman caigué en desgràcia i fou destituït per Constantinoble. L'any següent, Muhammad Abul Dhahab volgué completar la seva traïció i es proposà d'enderrocar Ali Bey. Amb aquesta intenció, dirigí les seves tropes cap al Caire, defensat per unes forces no gaire nombroses, les quals, capitanejades per un home de confiança d'Ali Bey, Ismail Bey, sortiren a trobar l'exèrcit invasor. Quan veieren la diferència de forces, però, s'empassaren a l'enemic i engrossiren l'exèrcit d'Abul Dhahab, el qual ja no tingué cap dificultat per a entrar al Caire. Ali Bey hagué de fugir de nit de la ciutat per tercera vegada, amb uns sis mil homes. Es dirigí cap a Acre a través de Gaza per refugiar-se en terra del seu fidel aliat Daher, però hi arribà greument malalt. Amb tot, aconseguí ajuda dels russos i des del llit planejà una campanya per a reconquerir algunes ciutats que havien tornat a caure sota poder otomà, com Tir i Gaza. Un cop restablert, es reincorporà a la lluita i al començament de maig de 1773 es trobava a Jafa, on sabé per emissaris que li enviaren des del Caire que el poble estava oprimint terriblement per Muhammad Abul Dhahab i que ell hi seria rebut com un alliberador. Encoratjat per aquestes notícies, es disposà a partir cap al Caire. Mentrestant, Muhammad Abul Dhahab havia reeixit a convèncer molts partidaris d'Ali Bey que aquest era un renegat, perquè havia pactat amb els russos infidels, fet que ocasionà la defecció de molta gent que el seguia. Això no obstant, Ali Bey i Muhammad Abul Dhahab, amb gran diferència de forces, arribaren a enfrontar-se i el primer, tot i que començà guanyant, acabà essent derrotat. Ja amb els seus en desbandada, Ali Bey fou ferit greument a la seva tenda i lliurat al seu enemic. Morí el 8 de maig de 1773 als 45 anys. Muhammad Abul Dhahab, sigui pels llaços familiars, sigui per l'admiració que li havia tingut, desobeï les ordres d'enviar el cap del seu adversari a Constantinoble i el féu enterrar al Caire amb honres fúnebres dignes i solemnes.⁶ L'historiador egipci AL-DJABARTI diu de la seva personalitat: «*Aly Bey avait un aspect très imposant ; il y eut des personnes qui moururent de la crainte qu'il leur inspirait et plusieurs émirs tremblaient quand ils étaient admis en sa présence. Aly Bey leur tenait alors des propos encourageants et leur inspirait ainsi un peu de calme. Il était très intelligent et il avait un coup d'oeil très sûr, sans l'aide d'un interprète et sans qu'on lui fit savoir, le point de litige dans un procès, et il lisait lui-même les actes, les contrats et autres écrits, si mal calligraphiés qu'ils fussent. Jamais il n'a apposé son cachet sur une pièce sans l'avoir, au préalable, lue en entier et selon qu'elle lui plaisait ou non, et il cachetait, la signait ou la mettait en pièces.*»⁷ Un altre biògraf el descriu així: «*He was five feet ten inches high, of a fair complexion, light brown hair, and an*

6. Aquesta notícia biogràfica és extreta dels autors i obres següents: G. DEGEORGE, *Damas*, p. 89 i ss.; G. MARITI, *Istoria*, p. 130 i ss.; M. MARCEL, *Historia del Egipto* (sic), Barcelona, 1845; R. MANTRAN (director i coordinador), *Histoire de l'Empire Ottoman*, París, Fayard, 1989, p. 380 i ss.; S. LUSIGNAN, *A history of the revolt of Ali Bey, against the Ottoman Porte*, Londres, 1784, 2ª edició, i l'article «Ali Bey», *Encyclopédie de l'Islam*, tom I, 1960, p. 402-403, signat per G. WIET.

7. *Merveilles géographiques*, vol. III, p. 157-158.

*oval countenance, with large eyes, and a majestick appearance. He was of an undaunted courage, affable in his disposition, of a free and generous mind, of great justice, and a rigid severity in his punishment of offenders».*⁸

Aràbia Deserta, Feliç i Pètria: rep el nom d'Aràbia Deserta la part septentrional de la península Aràbiga, entre la Pètria i Mesopotàmia. L'Aràbia Pètria o Pedrosa és la part nord-occidental d'aquest península, compresa la península del Sinaí i la zona transjordana fins a la Síria meridional. L'Aràbia Feliç és el nom donat a la part meridional de la península Aràbiga, entre l'Aràbia Deserta i l'oceà Índic, especialment el sector del Iemen.

Beirut: ciutat situada a la costa mediterrània oriental, al peu de les muntanyes del Líban. Els croats la conqueriren el 1110 i la conservaren fins al 1291 en què caigué en mans dels mamelucs musulmans. Durant el segle xv, la ciutat experimentà un auge comercial gràcies al seu port. Un cop en poder dels otomans (1516), visqué una relativa autonomia a canvi de pagar grans impostos. L'emir Fakhr ed-Din (1585-1635) la convertí en una ciutat gairebé independent i en un activíssim centre de comerç amb molts europeus establerts, que és com la trobà MARITI.⁹ A partir de 1763 fou administrada directament pels turcs. VOLNEY li atribuïa uns 6.000 habitants a la darreria del segle XVIII.¹⁰ A diferència d'Acre, Saida, Jafa i altres poblacions costaneres, era rica i pròspera en aquesta època i substituï Saida com a port de Damasc.

Betlem: situada a uns 7 kms. de Jerusalem i a 777 m. sobre el nivell del mar. Segons el pare SANDOVAL, coetani de López, Betlem tenia uns 4.000 habitants, però diu que la ciutat té molt mal aspecte, els murs són arruïnats i les cases són com grutes.¹¹ Els franciscans van atendre la basílica dels del 1347 fins al 1517 en què, amb l'arribada dels otomans, els grecs els desplaçaren d'aquesta funció i els franciscans s'hagueren de conformar a servir l'església de Santa Caterina que està al costat mateix i compta amb un claustre bellíssim de l'època croada. El 1634, els ortodoxos aconseguiren d'expulsar els franciscans de la basílica de la Nativitat, els quals hi tornaren l'any següent, per bé que poc després un decret de la Porta tornava a atribuir Betlem als grecs. El 1669, arran d'un enfrontament entre l'Imperi Otomà i Venècia, les autoritats turques concediren als grecs la possessió de la basílica i de la gruta del naixement, però el 1690 els franciscans recuperaren la gruta. L'any 1757 els grecs tornaren a apoderar-se de la basílica i de l'altar del Naixement.

Càndia: l'altre nom de l'illa de Creta, pres del nom de la seva capital. Té 8.331 kms². La seva forma és allargada d'oest a est: 260 kms. de longitud per 60 d'amplada. Té un relleu muntanyós amb tres massissos i compta amb dues muntanyes que arriben als 2.500 metres. Fou possessió veneciana del 1204 al 1669 en què passà a mans dels turcs. El comerç català amb aquesta illa està documentat des del segle XIII, i a la capital hi hagué cònsol català entre 1433 i 1519. (GEC)

8. S. LUSIGNAN, *A history of the revolt of Ali Bey*, p. 153.

9. *Istoria*, p. 222.

10. *Voyage en Egypte et en Syrie*, p. 290.

11. *Viaje*, f 50 v.

Cañes, Francisco: Francisco Cañes i Merí (València 1720 - Madrid 1795). Religiós franciscà descalç (1743), anà a Jerusalem el 1755 com a missioner, i el 1757 fou destinat a Damasc, on fou professor (lector d'àrab) al Col·legi de la Conversió i superior d'aquest Col·legi en tres ocasions: del 20 del març al 5 de gener de 1759; de l'1 de març de 1762 al 18 de maig de 1763, i del 27 d'agost de 1767 al 29 d'agost de 1770.¹² Fou superior de Sant Joan de la Muntanya del 30 d'octubre de 1760 al febrer de 1762.¹³ Del 14 de març de 1765 al 24 d'abril fou superior de Rama¹⁴ Tornà a la seva ciutat natal el 1771 i el 1775 anà a Madrid. Fou nomenat membre de l'Acadèmia de la Història. Publicà una *Gramática arábigo-española* i un *Diccionario español-latino-arábigo*, en tres volums (1787).

Col·legi de la Conversió: la presència de franciscans a Damasc data de 1233. Hi tingueren una situació precària els quatre segles següents fins que es fundà l'anomenat Col·legi de la Conversió. La institució d'aquest col·legi-convent té l'origen en l'aplicació d'una disposició del final del segle XVII que ordenava la creació de centres d'ensenyament de la llengua àrab *in situ* per als religiosos que operaven a Llevant. Es convingué que els italians establissin el seu col·legi al Caire, els francesos a Alep i els de la Monarquia Hispànica a Damasc. El pare López fou superior del Col·legi del 17 de gener de 1777 fins al 3 de maig de 1778, però abans l'havien precedit en el càrrec altres compatriotes: Francesc Jordà,¹⁵ Josep Rol,¹⁶ Joan de Santa Anna,¹⁷ Joan Riba,¹⁸ Joan Carrera¹⁹ i Antoni Pegueroles.²⁰ L'edifici on s'estigué el pare López «era un cuadrado perfecto de unos 500 metros, dividido en cuatro claustros en tres de los cuales habia agua corriente. Tenia dos pisos: el primero era todo de piedra; el segundo, de ladrillos y madera. En el primero estaba situada la iglesia, bastante grande, con ocho altares, y la sacristia, cuatro habitaciones, dos despensas, dos almaces, dos grandes escuelas, cocina con agua corriente, segunda cocina con pozo, cantina, etc. En el segundo piso habia veinte celdas para los religiosos». Comptava amb una biblioteca magnífica –uns deu mil volums i manuscrits, alguns

12. FACCIO, *Status descriptivus*, p. 155.

13. FACCIO, *Status descriptivus*, p. 100.

14. FACCIO, *Status descriptivus*, p. 106.

15. Del 27-10-1681 al 27-1-1684, i del 28-4-1684 al 20-11-1691. FACCIO, *Status descriptivus*, p. 155. Morí de pesta a Jerusalem, el 5 de maig de 1693, després de quinze anys d'estada a Terra Santa.

16. Del 21-11-1691/1-6-1691. FACCIO, *Status descriptivus*, p. 155. Morí de pesta a Damasc el 20 de maig de 1693.

17. Del 13-6-1741 al 12-1-1744, i del 9-3-1745 al 23-11-1746. FACCIO, *Status descriptivus*, p. 155.

18. Del 13-4-1752 al 13-2-1754, i del 10-3-1760 al 28-2-1761. FACCIO, *Status descriptivus*, p. 155. Morí a Damasc el 1760.

19. Del 13-8-1764 al 21-8-1765. FACCIO, *Status descriptivus*, p. 155. Morí a a Rama el 3 de desembre de 1768.

20. Vegeu Pegueroles, Anton, més avall.

de gran valor. Aquest Col·legi fou assaltat i cremat la nit del 9 al 10 de juliol de 1860 per drusos musulmans, i els seus religiosos assassinats. Quedà completament destruït amb la pèrdua consegüent, entre d'altres coses, de la documentació històrica del centre.²¹

Daher el-Omar: xeic beduí de la poderosa família dels Zaydani, ben establerta al país de Safad i de Galilea. Nasqué pels volts de 1685 i morí a Acre el 1775. A partir de 1750, Daher s'establí a Acre, ciutat que reconstruí i fortificà. Hi féu bastir muralles, torres de defensa i un palau per a ell armat de canons. Tenia un germà, Iussuf, i set fills mascles ja casats i també amb fills, als quals anà donant terres i poders a partir de 1760, fet que encengué gelosies i rivalitats que els dugué no solament a enfrontar-se entre ells, sinó també a rebel·lar-se contra el pare i fer-li la guerra. Aquestes lluites familiars enterboliren els mèrits del seu mandat, perquè a partir de 1760 estigué en guerra amb els seus fills a la zona de Galilea i això l'obligà, entre 1765 i 1769, a recaptar impostos extraordinaris a la Síria meridional, Ramlé, Gaza i Jafa, exacció que causà revoltes populars, esclafades amb sang. Cap al 1763 demanà a la Porta, per a ell i per al seu successor, la designació com a xeic d'Acre, cap de Tiberíades, de Natzaret i de Safad i xeic de tota la Galilea, peticions a les quals el soldà accedí de mala gana i amb el desig de posar fi a aquella llibertat a la primera oportunitat. Per aquest motiu, fins a la seva mort aconseguí per al seu territori una notable autonomia respecte de Constantinoble. Tant VOLNEY²² com MARITI,²³ però, coincideixen a afirmar que dugué a terme una bona tasca de govern. El segon, en concret, el considera un bon governador que actuà sota la supervisió del baixà de Saida. Expulsà els beduïns dels voltants d'Acre i això permeté que els camps fossin conreats i que l'agricultura prosperés. També impulsà l'agricultura a la Galilea, especialment el conreu del cotó, i això va fer que als seus dominis acudissin grecs, moros i cristians atrets per la pau que hi regnava i les facilitats per a treballar i negociar. Els europeus també aprofitaren la situació per instal·lar-hi establiments comercials.

En ocasió de la guerra entre Turquia i Rússia, Daher fou invitat per Ali Bey, del Caire, per aliar-se amb ell i independitzar-se de la Porta. Daher acceptà i aportà homes i armament a les tropes d'Ali Bey. Fou capaç de derrotar l'exèrcit del soldà en una batalla que tingué lloc el 1769 entre les muntanyes del Líban i el llac de Tiberíades. La causa d'Ali Bey no prosperà i el rebel començà a perdre terreny, especialment després de ser traït pel seu general Muhammad

21. I. OMAECHEVARRIA, ofm, «España en Constantinopla, Nicosía y Damasco», dins *Revista Geográfica Española*, núm. 34, II, monogràfic sobre «La huella de España en Tierra Santa», p. 85-102, i P. GARCÍA BARRIUSO, ofm, *España en la historia de Tierra Santa*, II, p. 539-547.

22. Les notícies que donem aquí sobre Daher el-Omar són extretes en gran part del capítol «Precis de l'histoire de Dâher, fils d'Omar, qui a commandé à Acre depuis 1750 jusqu'en 1776», del seu llibre *Voyage en Égypte et en Syrie*, p. 249-265, i de l'*Encyclopédie de l'Islam*, 1934, vol. IV, article «Zahir -al'Omar», p. 1.258

23. *Istoria*, p. 20-22.

Abul Dhahab, el qual havia començat a recuperar els dominis que Constantinoble havia anat cedint. Daher morí en el setge d'Acre l'any 1775. Un dels seus mercenaris el matà quan intentava fugir. Després li fou tallat el cap, que fou dut a Constantinoble per a ser mostrat al poble. Tenia al voltant de 90 anys.

MARITI, que es va estar a Acre i el va tractar, l'anomena *capo*, que és la paraula que trobem als escrits dels franciscans catalans, o sigui xeic d'Acre.²⁴ Per l'italià sabem que era un home «*de statura giusta, piutosto magro e giojale é il suo semblante, barba negra*». Vestia a la manera musulmana i duia un gran «*mantellone nero*», distintiu dels capos. També ens diu que Daher no mancava de valor guerrer ni de valor militar i era valent.²⁵ En això coincideix amb VOLNEY, el qual diu de Daher que sempre mostrà un gran caràcter, disposició que es traduïa en una gran activitat i molta sang freda en les accions militars i recursos per a esquivar de les circumstàncies adverses. Per a l'autor francès, en el terreny de la política Daher era tan franc com ambiciós i decidit partidari d'usar només mitjans clars i directes, de manera que s'estimava més els perills del combat que no els embolics de la intriga. Si al final de la seva vida actuà amb falsedat fou, en opinió de VOLNEY, per influència i consell del seu ministre Ibrahim (vegeu). Mahometà seguidor de la secta d'Alí, menyspreava els turcs, els quals seguien la secta dels tres doctors de la llei, Abu Bakr, Omar i Utman. Al seu territori tolerava tota mena de cristians i els hi deixava tenir esglésies. Ell, però —i sempre segons MARITI— no era un bon practicant de la seva religió, però era un gran defensor de la decència en els costums. VOLNEY atribueix aquesta tolerància a la indiferència pròpia dels beduïns en aquest terreny. En tot cas, amb aquesta actitud aconseguí que als seus territoris no es produïssin enfrontaments entre les distintes confessions i religions que l'habitaven.²⁶

Damasc: la ciutat està situada a 700 m. d'altitud i a 100 kms. del mar. Sota poder dels àrabs des del 636, i després dels mamelucs, la ciutat passà a mans dels turcs el 1516 i esdevingué capital d'un *pachalik* important. Els viatgers contemporanis de López coincideixen a destacar la seva situació excel·lent en una plana regada per molts rius i riuets, fet que permet el conreu de fruiters molt variats que li donen l'aspecte d'un paradís terrestre. Els historiadors estan d'acord que amb els otomans començà per a la ciutat un nou període d'esplendor —ja n'havia conegut d'altres, especialment durant els Omeies. Així ho afirma DEGEORGE,²⁷ el qual diu precisament que el segle XVIII fou de gran prosperitat per

24. *Istoria*, p. 31.

25. *Istoria*, p. 45-46.

26. A banda de les obres de Volney i de Mariti, el lector interessat en aquest personatge i època trobarà més informació en Ahmed HASAN JOUDHA, *Revolt in Palestine in the eighteenth century. The Era of Shaykh Zahir al-Umar*, Princeton, New Jersey, The Darwin Press, Inc., 1987. No l'hem pogut consultar.

27. *Damas*, p. 102. Sobre Damasc, és molt útil també l'obra d'A. ABDEL NOUR, *Introduction à la Histoire urbaine de la Syrie Ottomane (XVIème et XVIIIème siècles)*, Beirut, 1982.

a Damasc. Considera com a bons governants Asad al-Azm, que embellí la ciutat amb monuments i edificis notables, i Utman Baixà, que governà onze anys. DEGEORGE esmenta el viatger francès VENTURE DE PARADIS, el qual estigué a Damasc el 1777 i trobà la ciutat en un estat econòmic florent.²⁸ Domingo BADIA i LEBLICH, «Ali Bey», que hi estigué trenta anys després, el 1807, hi trobà molts magatzems de sedes i més de 4.000 fabricants de peces d'aquest gènere.²⁹ Badia explica que almenys cinc-centes cases mereixen la qualificació de palaus, les quals tenen un aspecte exterior insignificant que no permet intuir la bellesa interior,³⁰ observació compartida per Paul LUCAS, el qual ens diu que estan adornades amb marbre, tenen brolladors fins i tot dins les habitacions, i estanyets amb peixos.³¹ Aquestes residències estan, segons BADIA, en uns carrers ben empedrats amb les voreres un xic elevades, estrets i coberts de fullatge per a evitar el sol.³² Aquesta situació de prosperitat era, però, excepcional dintre Síria, ja que el país sortí del segle XVIII greument empobrit i destruït per les guerres contínues que hi tingueren lloc.³³ MARITI, en una apreciació molt exagerada li atribueix 500.000 habitants, i diu que no hi ha establiments europeus, però que aquests hi poden circular si van vestits com els àrabs. Al darrer quart del segle, d'una manera més realista VOLNEY li atribueix 80.000 habitants, dels quals 15.000 eren cristians, dues tercers parts dels quals cismàtics.³⁴

Der-el-Camar: a 43 kms. de Beirut i 863 m. d'altitud. Capital dels drusos. Significa, «casa de la lluna». Era un simple poble gran, amb construccions dolentes i molta brutícia, en l'opinió de VOLNEY.³⁵ Aquest mateix autor ens diu que era poblada per grecs catòlics i ortodoxos, drusos i maronites, tots els quals no arribaven als 2000 habitants. En aquesta població residiren els governadors del Líban els segles XVI, XVII i XVIII i per aquest motiu compta amb diversos palaus i edificacions notables.

Ibrahim Sabbas: ministre de Daher el-Omar, era, segons VOLNEY,³⁶ cristià. Enormement cobejós, sabé aprofitar-se de la vellesa extrema de Daher i arribà a controlar tot el comerç que es feia als territoris del seu cap i a percebre comissions per totes les operacions mercantils que s'hi feien. Així aconseguí crear-se la fama que tenia amagats uns tresors fabulosos. Alhora era tremendament avar i vivia només de formatge i olives i anava brut i estripat. Mort Daher, caigué en desgràcia i els mateixos habitants d'Acre lliuraren Ibrahim als otomans, els

28. *Notes diverses sur la Grèce, l'Archipel, l'Égypte et la Syrie*, manuscrit conservat a la Bibliothèque Nationale de Paris, mss. Fr. Nouvelles acquisitions, núm. 9.135, feuillet 70.

29. *Viatges*, vol. XII, 1934, p. 29.

30. *Viatges*, vol. XII, 1934, p. 36.

31. *Voyage*, p. 123.

32. *Viatges*, vol. XII, 1934, p. 28.

33. DEGEORGE, *Damas*, p. 98.

34. *Voyage en Égypte et en Syrie*, p. 321.

35. *Voyage en Égypte et en Syrie*, p. 291.

36. *Voyage en Égypte et en Syrie* p. 264.

quals el torturaren cruelment per fer-li dir on amagava els tresors, que encara no s'han descobert. Morí amb un coratge digne d'una causa millor.

Jafa: el port tradicional d'arribada dels pelegrins a Terra Santa fins fa ben poc, però a la Bíblia ja apareix com el port de Jerusalem. Dista d'aquesta ciutat uns 65 kms. Al segle XIV (1345) era tota destruïda i deixada en aquest estat pels àrabs —els quals l'havien conquerida el 1267—, a fi que no pogués ser ocupada pels cristians, com una tàctica de terra cremada. Amb el mateix pretext, cap al 1336 en fou inutilitzat el port. El 1520, els franciscans reberen permís per a establir-s'hi en una casa particular, i fins al 1654 no els fou permès de construir una església, un convent i un alberg per a acollir els pelegrins. Començà a refer-se a mitjan segle XVII i MARITI li atribueix uns 3.000 habitants,³⁷ però estava completament devastada la dècada de 1770. A la primeria del segle XX, s'hi va començar a construir la moderna Tel Aviv.

Làrnaca: situada molt a prop de la costa, a la part que dona a Àfrica i a 50 kms. de Nicosia. És lloc àrid. S'hi destacava l'església de Santa Maria, de tres naus, amb les dues col·laterals tancades. Era la parròquia de tots els europeus, amb un bell orgue donat per l'emperador Leopold. Al refectori del convent dels franciscans hi havia dos quadres excel·lents que representen el rentament dels peus i les noces de Canà. Tenia una bella biblioteca i horts i jardins. Hi havia sis religiosos, però a vegades els estadants arribaven a 34. A la mateixa ciutat els caputxins hi tenien un convent. Eren de Flandre.

Mahomet Baixà: Mahmud o Muhammad Baixà al-Azm. Segons DEGEORGE,³⁸ aquest governant havia nascut a Damasc el 1731. Era nét per la seva mare d'Ismail el-Azm. Tingué al seu càrrec divers províncies, com la de Saïda, de la qual fou governador dues vegades, el 1763 i el 1765. El 1771 fou nomenat baixà de Damasc i entrà com a wali en aquesta ciutat el 4 de novembre de 1771. L'acompanyà en la solemnitat el seu fill Iussuf Bey. Fou, però, deposat el 1772. El 1775 era cap de les forces terrestres i després tornà a ser baixà de Damasc fins a l'any 1783 en què morí. El substituï un altre Muhammad, el fill gran d'Utman, el baixà de Damasc que havia estat destituït el 1771. Deixà un gran record a Damasc, on construí i restaurà molts edificis.

Majmut, agà: vegeu Mahomet Baixà.

Natzaret: situada a 157 kms. de Jerusalem. Com a lloc on transcorregué gran part de la vida del fundador del cristianisme, sempre hi ha hagut edificis que han recordat el fet. Als segles III-IV ja hi havia un santuari. Després s'hi construí una església bizantina (segle V), destruïda pels perses el 647. Els croats la reedificaren esplèndidament, però fou destruïda pels àrabs el 1263. La presència dels franciscans fou discontinua i escassa a partir de llavors fins al 1620, en què el príncep drus Fakher ed-Din, agraït perquè un frare franciscà l'havia guarit d'una malaltia, els permeté de tornar-s'hi a establir.³⁹ El 1730, els franciscans pogueren adquirir el terreny on havia estat l'església dels croats

37. *Istoria*, p. 176.

38. *Damas*, p. 88.

39. DEL BUEY, *Tierra Santa*, I, p. 78 i 352.

i van aixecar una esglésieta que va servir fins al 1954, en què fou enderrocada per a construir la basílica actual. La petita església tenia 22 m. de llarg per 17 d'ample. El franciscà GIUSEPPE ANTONIO DA MILANO,⁴⁰ confirma les paraules de López i precisa que la ciutat «è di mediocre grandezza, e si compone di Cattolici latini, Greci scismatici e Turchi; in tutti millecinquecento. Misere ne sono le case tutte, meno quella destinata per il capo turco, il quale, però, risiede per lo più in Tolemaide».

Nicosia: ciutat situada al centre de l'illa de Xipre, a la vora del riu Pedies. Durant les croades passà a mans dels Lusignan, els quan en feren la capital del seu regne fins al 1488 en què, com tota l'illa, quedà sota poder venecià. MARITI n'explica que el 1567 encara tenia 9 milles de circumferència, però que els venecians la reduïren de tres milles per poder-la defensar més bé. Aquesta operació, que li féu guanyar onze bastions i tres portes, requerí la destrucció d'unes quantes esglésies i moltes cases.⁴¹ El 1570, amb l'ocupació otomana, quedà sota el poder de Constantinoble. Entre les esglésies que sobrevisqueren a guerres i reformes urbanístiques, hi havia la catedral, Santa Sofia, d'estil gòtil francès, de tres naus, la qual fou convertida en mesquita; l'església de Sant Nicolau, de tres naus, convertida en mercat o *besistan*, i l'església de Santa Caterina, que pertanyia a un convent i també havia estat convertida en mesquita.

Osman: vegeu **Utman Baixà**.

Pegueroles, Anton: segons A. ARCE, ofm,⁴² aquest religiós arribà a Terra Santa el 1763. FACCIO el situa com a superior del Sant Sepulcre del 14 de maig del 1765 al 13 d'agost del mateix any.⁴³ El 27 de juliol de 1769 era el superior de Sant Joan de la Muntanya, o Ain Karem, i ho fou fins al 2 d'agost de 1770.⁴⁴ El 14 de gener de 1772 fou designat superior del Col·legi de Damasc i ho continuà essent almenys fins al 1774,⁴⁵ any en què passà –el 29 de juliol– a Rama, on s'estigué fins al 10 de gener de 1779.⁴⁶ Morí a Tortosa el 31 de desembre de 1805.

Rama: Coneguda també com a Ramlé. És situada a uns 20 kms. al sud-est de Jafa, a 12 milles de Jafa i 30 de Jerusalem (40 kms.) en una plana ascendent. Era la primera etapa del camí de Jafa a Jerusalem. Relativament moderna, és l'única ciutat de Palestina fundada pels àrabs (715), de la qual fou la veritable capital molt de temps. Incendiada el 1177, estava voltada d'una muralla amb dotze portes i protegida per una fortalesa. Fou una ciutat pròspera a l'Edat Mitjana i nombrosos basars eren l'exponent de la seva riquesa. El 1296 ja hi havia un convent de franciscans, i des del 1403 acollien els pelegrins cristians en un

40. *In Giudea*, p. 164.

41. *Viaggio per l'isola di Cipro*, I, p. 89-105.

42. *Expediciones*, Madrid, 1958, p. 93.

43. *Status descriptivus*, p. 56.

44. *Status descriptivus*, p. 100.

45. *Status descriptivus*, p. 155.

46. *Status descriptivus*, p. 106.

espai que havia estat fet pels Hospitalers. Durant segles fou un important nus de camins que anaven a Damasc, Bagdad i el Caire. Segons MARITI, a mitjan segle XVIII la ciutat tenia uns 50.000 habitants i hi havia un bon convent de franciscans menors observants, amb església, com també esglésies gregues, maronites i armènies.⁴⁷ Igual que la veïna Jafa, sofrí una gran devastació al principi de la dècada de 1770.

Safad: a 192 kms. al nord de Jerusalem, situada a 840 m. sobre el nivell del Mediterrani i a 1.046 sobre el del llac de Tiberíades, era una població important dins el judaisme. Segons el pare BUEY,⁴⁸ al final del segle XV acollí intel·lectuals jueus expulsats pels Reis Catòlics dels seus regnes d'Espanya i també n'hi havia d'altres punts d'Europa. A la primera meitat del segle XVIII comptava amb diverses sinagogues i un centre d'estudis per a la formació de rabins. El 1759 sofrí els efectes devastadors d'un terratrèmol. Per al pare GIUSEPPE ANTONIO DA MILANO és un «luogo da cui si ha una bellissima veduta del campo di Esdremon [...] da due anni a questa parte ve ne fu costruita una assai piccola (església) con rozzo altare».⁴⁹

Safuria: situada a 6 kms. al nord de Natzaret, aquesta ciutat havia estat la més important de Galilea abans del naixement de Jesucrist. Està situada en un turó, a 290 m. d'altitud. Deixà de ser capital de la Galilea quan es fundà Tiberíades. Les ruïnes que esmenta López són les restes d'una gran basílica construïda pels croats al segle XII i que no sobrevisqué gaire temps després de l'expulsió dels europeus, perquè els pelegrins medievals no l'esmenten. El pare GIUSEPPE ANTONIO DA MILANO,⁵⁰ que hi passà el 1771, diu que és una població «di cui non restano oggi che rovine con miseri tuguri di Turchi».

Saida: ciutat del Líban uns 40 kms. al sud de Beirut. Saida, anomenada Sidó en l'antiguitat, és documentada també com Tir al III mil·lenni aC. Els croats la conqueriren el 1111 i la conservaren, amb algun parèntesi, fins al 1291 en què Sant Joan d'Acre caigué en mans dels àrabs. El 1517 passà a formar part de l'Imperi Otomà. Al segle XVII, Fakr ed-Din la reconstruí, en part, però féu destruir el port per por de l'amenaça turca, i la ciutat començà una època més pròspera, gràcies al comerç amb França. Al segle XVIII era el port de Damasc, però rebé les conseqüències de les lluites constants que tenien Síria per escenari i a l'època que hi estigué el pare López es trobava en un estat miserable. A Saida, hi havia caputxins, franciscans i jesuïtes, i tant aquí com a Acre, Tripoli i Alep, aquests religiosos s'estatjaven a l'alfòndec dels europeus, generalment francesos, però podien ser llogaters o bé propietaris de la part que ocupaven.

Sant Francesc, convent de: començat a construir la dècada de 1220, es trobava, com tants d'altres, al raval de la ciutat, a prop de les drassanes. La seva església, gòtica, fou consagrada el 1297. Gaudí d'un gran prestigi ciutadà i hi foren enterrats membres de la família reial i de la noblesa. En el transcurs dels

47. *Istoria*, p. 175.

48. *Tierra Santa*, I, p. 283.

49. *In Giudea*, p. 169.

50. *In Giudea*, p. 163.

segles, el conjunt conventual anà engrandint-se amb l'afegiment de noves capelles, claustres i pisos i arribà a tenir unes dimensions considerables. El baró de MALDÀ⁵¹ en diu: «Lo convent i iglésia de Sant Francesc és molt gran i també la dita iglésia, embellida tota ella amb tribunes a dreta i esquerra, a una part fins a la sagristia i a l'altra fins a la vora de l'altar major, amb les celosías en totes [...] En quant als claustros i corredors d'aquell convent, són los més capaces, vistos los dels demés de Barcelona; memorables los claustrets i capella de Sant Francesc, morada que fou del seràfic sant en la fundació de son convent en aquesta ciutat. La peça de la llibreria queda sobre de la porteria, al costat de la iglésia, molt clara i medianament proveïda de llibres, la que és una de les biblioteques públiques d'aquesta ciutat. Lo número de frares, tant de sacerdots com de llecs i donats, passa de cent». Sobre l'altar de Sant Antoni de Pàdua, n'explica: «A l'entrar-se a la iglésia per lo portal major, a la banda esquerra queden més fondes les capelles que de l'altra [banda] dorats los més dels retaules, tots d'escultura, amb major primor lo altar de Sant Antoni de Pàdua, que inclou altres quatre altars dins de la capella del sant, que és la més fonda de totes les demés de la iglésia, amb sa mitja taronja o cúpula exquisitament adornada d'obres d'escultura, doradura i pintures en tota ella, i cruzero amb dos arcs a l'aire, pendants en los referits dos aranyes de cristall, i últimament vestides les parets de la capella amb alguns quadros i belles pintures dels passos de la vida de sant Antoni de Pàdua». El convent fou respectat per les flames del 25 de juliol de 1835, però el 1838 fou enderrocat completament.⁵²

Sant Joan d'Acre: està situada a 22 kms. al nord de la badia de Haifa. A la Bíblia és anomenada Akko. Alexandre Magne la conquerí el 332 aC i el seu nom hel·lenístic fou Ptolemaida. Els àrabs la conqueriren el 636 i l'anomenaren un altre cop Akko. Els croats la conqueriren l'any 1104 i la posseïren fins al 1187 en què Saladí la prengué, però per poc temps. Recuperada pels croats, la conservaren fins al 1291 en què la perderen definitivament i quedà destruïda. Fou la darrera plaça sota poder europeu que caigué en mans musulmanes. Els cavallers de Sant Joan hi tingueren el quarter general i en aquesta època fou un port amb gran tràfic comercial. La ciutat arribà a tenir prop de quaranta esglésies i la població arribà als 50.000 habitants. La seva fortalesa és un dels monuments medievals més importants de Palestina. A mitjan segle XVIII se'n començà la reconstrucció. De fet, Acre fou la capital de Palestina bona part d'aquest segle en el període en què Daher el Omar fou governador de Galilea (1749-1775), territori que mantingué gairebé independitzat de la Porta.⁵³ Com en el cas de

51. Rafael D'AMAT I DE CORTADA, baró de Maldà, *Viles i ciutats de Catalunya*, a cura de Margarida Aritzeta, Ed. Barcino, Barcelona, 1994, p. 108-109.

52. Per a la història dels convents catalans, continua essent imprescindible l'obra de G. BARRAQUER, *Las casas de religiosos en Cataluña*, Barcelona, 1905, 2 vols. El convent de Sant Francesc ocupa les pàgines 451-480 del vol. I. És recomanable també el treball de Anna M. GINÉ i TORRES, «El convent de Sant Francesc de Barcelona. Reconstrucció hipotètica», a: *Acta Medievalia*, 9, 1988, p. 221-241.

53. DEL BUEY, *Tierra Santa*, vol. I, p. 284.

Saida, a l'últim quart del segle XVIII era una ciutat força empobrida a causa de les lluites locals. El pare GIUSEPPE ANTONIO DA MILANO en diu, entre altres coses: «*Quanto se ne vede di presente, venne edificato sulle antiche sue rovine, avanzo specialmente di grosse mura e fortissime, e prospetta il golfo. Altre costruzioni sono lungo il mare. Dell'antico resta ancora parte de'muri di un antico tempio dedicato a Sant'Andrea. Al presente, la città serba qualche importanza per il commercio che vi si fa e per la residenza che vi hanno no pochi Europei*». ⁵⁴

Sant Joan de Judea, convent de: es tracta de l'església de Sant Joan. Fou reconstruïda al segle XII pels croats sobre una altra del segle VI. Malmesa per la reconquesta àrab posterior, els franciscans la recuperaren el 1621, però segons A. ARCE, ofm, al principi del segle XV, els franciscans ja estaven instal·lats a Sant Joan, ⁵⁵ perquè el 1485 havien comprat el lloc on va néixer aquest sant. El P. Tomasso Obicini adquirí la casa de sant Joan Baptista als magribins per 1.500 piastras més una contribució anual i una taxa per cada pelegrí visitant. El 1676, el lloc fou adquirit definitivament i de seguida començà la restauració i ampliació. Els interessats a conèixer les vicissituds de la construcció i manteniment d'aquest convent fins al segle XVIII consultaran amb profit l'obra esmentada del pare P. GARCÍA BARRIUSO, imprescindible. Un article molt interessant sobre la riquesa artística d'aquest convent el constitueix «El arte español en Ain Karem», del pare S. MUÑIZ. ⁵⁶

Sant Salvador, convent de: és molt corrent trobar aquest convent posat sota l'advocació d'aquest sant, però en realitat s'anomena del Santíssim Salvador. Havia pertangut als georgians, però el 1559 fou adquirit pels franciscans poc després de ser expulsats del Cenacle, situat a Montsió. El pare Bonifaci Esteve de Ragusa organitzà i dirigí el trasllat a aquest edifici, ⁵⁷ el qual continuà la funció d'alberg dels pelegrins cristians que visitaven els llocs sants. Cap al 1600, amb l'adquisició de cases i edificis dels voltants es formà un conjunt prou gran i capaç. Actualment, força ampliat, és l'edifici central de la Custòdia de la Terra Santa.

Sant Sepulcre, basílica del: l'església a què es refereix el nostre autor és l'edifici que construïren els croats a partir de 1099 sobre restes d'edificis anteriors, ja que la primera basílica fou feta per l'emperador Constantí i consagrada el 335. La basílica dels croats fou inaugurada el 15 de juliol de 1149, però el 1187 Saladí, en expulsar les forces cristianes de Jerusalem els en prohibí l'entrada. A mitjan segle XIV, es produí l'entrada dels ritus orientals a la basílica i calgué distribuir-ne l'espai interior entre les diverses confessions, cosa que

54. *In Giudea*, p. 161-162.

55. «Ain Karem, patria de San Juan Bautista», a: *Revista de Geografía Española. La huella de España en Tierra Santa*, 32, I, p. 83.

56. *Revista de Geografía Española. La huella de España en Tierra Santa*, Madrid, 32, I, 1951, p. 90-108.

57. N. SHUR, *Jerusalem in Pilgrims and Traveller' Accounts. A Thematic Bibliography of Western Christian Itineraries. 1300-1917*, Ariel Publishing House, Jerusalem, 1980, p. 145.

donà lloc a profundes rivalitats i enfrontaments. Armenis i georgians abandonaren aviat aquell lloc perquè no tenien ni els diners que demanaven les autoritats àrabs ni personal per a servir-lo. A mitjan segle XVIII, els grecs ortodoxos quedaren com a posseïdors de gran part del temple.

L'edicle que albergava el Sant Sepulcre sofrí diversos canvis en el transcurs dels segles. Allò que conegué el pare López era la reforma que el 1555 dirigí el pare Bonifaci de Ragusa. A començament del segle XIX, un incendi destruí totalment aquest edicle i el que avui el substitueix és del 1810, projectat per un arquitecte grec.

Sepulcre de Maria Santíssima: és veritablement sorprenent que un lloc d'aquesta importància no obtingui de l'autor més que una menció de passada. L'església on hi havia el sepulcre de la Mare de Déu fou concedida als franciscans per l'autoritat musulmana a mitjan segle XIV. Al segle XVII, els ortodoxos aconseguiren que les autoritats otomanes expulsessin els franciscans d'aquella església i els la concedissin a ells, però el 1666 la recuperaren, fins al 1740 en què un altre cop els ortodoxos se n'apoderaren. Recuperada pels catòlics poc després, el 1757, passà a mans dels ortodoxos definitivament i els franciscans quedaren privats d'un dels monuments emblemàtics que havien posseït en exclusiva durant segles. Aquesta privació, molt recent quan López arribà a Jerusalem (1762), sembla que hauria d'haver suscitat la queixa o la denúncia del religiós català.

Síria: MARITI⁵⁸ exposa que a mitjan segle XVIII era conegut amb aquest nom un espai que confinava amb l'Aràbia Pètria i Egipte al Sud; amb Cilícia al Nord; amb el mar Mediterrani a l'Oest, i el riu Eufrates i l'Aràbia deserta a l'Est. Aquest territori es dividia en dues parts: Síria i Celesíria. Síria s'estenia, al Nord, fins a Cilícia; a l'Est confinava amb l'Eufrates, i a l'Oest amb el Mediterrani. La Celesíria li quedava al Sud i s'estenia, des de Seleucia (avui Soldin) al Mediterrani, prop del riu Orontes, fins a Egipte i l'Aràbia Pètria. Aquest espai comprenia Judea, Samaria, Galilea i Fenícia.

Tabor: és un turó cònic de 588 m. d'altitud, isolat al nord-est de la plana d'Esdreló. La tradició cristiana situa aquí la transfiguració de Jesús, però la muntanya ja era considerada un indret sagrat des de temps molt reculats. Hi hagué un temple bizantí, construït el segle V. La Custòdia de Terra Santa en comprà les ruïnes el 1631 i el 1736 hi construï una capella. El 1924 s'aixecà en el mateix lloc una basílica. El pare GIUSEPPE ANTONIO DA MILANO⁵⁹ ens diu que *«arribati a la sua cima, vi ammirammo una bella pianura di quasi un miglio di lunghezza, e mezzo di larghezza [...] Nella parte superiore, poco disposto dal lato suo occidentale e quasi nel mezzo, sorge fra grandi rovine una capella, lunga passi cinque e larga due, la cui fronte guarda a Mezzogiorno; ha un misero altare, sul quale celebrai la Santa Messa»*.

Utman Baixà: Utman Baixà al-Sadik. MARITI afirma que Utman havia nascut en territori persa, però de pares cristians, els quals el vengueren a Constantinoble

58. *Istoria*, p. 128.

59. *In Giudea*, 171-172.

com a esclau. El comprà el governador de Damasc, del qual, amb el temps, arribà a ser successor.⁶⁰ Era d'origen georgià i antic mameluc d'Asad Baixà.

Entrà a com a governador de Damasc l'11 de desembre de 1760 en substitució de Muhammad Baixà, el qual estigué poc menys de nou mesos en el càrrec en substitució d'Abdallah Baixà, i ocupà el càrrec onze anys, és a dir, fins al 1771 o 1772 en què fou destituït. Tenia 82 anys. Després de 1761, dirigí les seves forces contra Daher el-Omar, d'Acre, el qual tot i estar barallat i en guerra amb els seus fills, anava consolidant el seu poder a la Galilea. Així entre 1765 i 1769 hi hagué un estat de guerra contínua a la Síria meridional, és a dir, a Gaza, Rama, Gaza i Jafa, a més de revoltes populars contra les autoritats a causa de les contribucions i confiscacions especials que aquestes imposaven a la població per sostenir la guerra.

El 6 de juny de 1771, Utman i els seus fills fugiren de la ciutat, quan Muhammad Abul Dhahab, general d'Ali Bey, es presentà davant Damasc, la qual quedà en poder dels caiotes. Però el 18 de juny, d'una manera imprevista, Abul Dhahab abandonà Damasc i Utman hi tornà el 26 disposat a posar les coses al seu lloc un altre cop. Poc després anà contra Daher i en sortí derrotat severament el 2 de setembre als voltants del llac Hula, desfeta que li representà la destitució i l'obligació de tornar tot el que havia extorquit. Fou un bon governant: suprimí impostos, restaurà edificis públics, combaté els xeïcs o "capos" de la seva província i impulsà una política de reconciliació i pacificació.

Ventayol, Rafael: era fill d'Alcúdia (Mallorca) on nasqué el 1645. Prengué l'hàbit al convent de Sant Francesc d'Assís de Palma de Mallorca i fou ordenat anys després. Arribà a Terra Santa el 1670 i morí a Jerusalem el 1726 després de 56 anys de servei. Els anys 1676, 1677 i 1684 fou superior del Col·legi de la Conversió de Damasc, el 1686 viceprocurador a Jerusalem i procurador general de Terra Santa a la mort del pare Domingo de Lardizábal el 1697. El pare Ventayol era lector jubilat en llengua àrab i excustodi de la seva província franciscana de Mallorca. Dotat d'una gran capacitat per a la gestió i amb notable habilitat diplomàtica, acomplí una missió de govern de gran eficàcia. E. BÀRCENA, ofm,⁶¹ explica l'actuació d'aquest religiós i afirma que fou «*alguien que pasó a la posteridad como uno de los mejores procuradores generales de la Tierra Santa de todos los tiempos*». Traduí a l'àrab el *Liber vanitati mundi*, de fra Diego de Estella, *Mística ciudad de Dios*, de la Venerable Madre sor María de Jesús de Ágreda, y el *Catecismo cristiano*.

60. MARITI, *Istoria*, p. 130.

61. *Cien años de cristianismo mediorienta*, p. 254-264.

